„O voce nouă, puternică, în ficțiunea istorică."
Philippa Gregory

PRIYA PARMAR

VANESSA ȘI SORA EI

roman

Raftul
Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

PRIYA PARMAR

VANESSA ȘI SORA EI

Traducere din engleză și note de
ANTOANETA RALIAN și
IRINA HOREA

HUMANITAS fiction

Redactor: Andreea Răsuceanu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Iuliana Constantinescu, Carmen Petrescu
Prelucrări digitale: Dan Dulgheru

PRIYA PARMAR
VANESSA AND HER SISTER
Copyright © 2014 by Priya Parmar
All rights reserved.

Ilustrația copertei: P.S. Krøyer, *Seară de vară* (detaliu)

© HUMANITAS FICTION, 2017 pentru prezenta versiune românească (ediția digitală)

ISBN 978-606-779-242-3 (pdf)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021.311.23.30

Pentru Tina și Nicky,
care au făcut ca procesul creșterii
să fie unul amuzant,
și
pentru M. și T.
care ne-au dăruit luna de pe cer

În anul 1905, un grup de prieteni au început să se adune în salonul unei case londoneze situate în cartierul boem cunoscut sub numele de Bloomsbury. Sfidau convențiile timpului lor și clocoteau de idei noi legate de artă, literatură, dragoste și prietenie. Inovatori și îndărătnici, aveau să marcheze o cotitură în arta și literatura secolului XX. Au rămas în istorie sub numele de „Grupul Bloomsbury".

LISTA PERSONAJELOR

(până în 1905)

FAMILIA STEPHEN

SIR LESLIE STEPHEN – critic literar, biograf; decedat în 1904
JULIA DUCKWORTH STEPHEN – cea de-a doua soție a sa, preocupată de opere de caritate; decedată în 1895
VANESSA STEPHEN – prima născută a soților Julia și Leslie Stephen, pictoriță
JULIAN THOBY STEPHEN (THOBY GOTUL) – cel de-al doilea copil al lor, licențiat în drept la Cambridge
VIRGINIA STEPHEN (CAPRA) – cel de-al treilea copil, scriitoare
ADRIAN STEPHEN – mezinul familiei, student la Cambridge
GEORGE DUCKWORTH – fiul Juliei din prima ei căsătorie cu Herbert Duckworth
LADY MARGARET DUCKWORTH – soția lui
GERALD DUCKWORTH – al doilea fiu din prima căsătorie a Juliei
STELLA DUCKWORTH – fiica Juliei din prima căsătorie, decedată în 1897

PRIETENI

CLIVE BELL – licențiat la Cambridge, critic de artă
RUPERT BROOKE – licențiat la Cambridge, poet
VIOLET DICKINSON – prietenă a Virginiei și a familiei Stephen
E. MORGAN FORSTER (ALUNIȚĂ) – licențiat la Cambridge, romancier

ROGER FRY – licențiat la Cambridge, custode al Metropolitan Museum din New York City
HELEN FRY – soția lui
DUNCAN GRANT – vărul și iubitul lui Lytton Strachey, artist
SIR WALTER HEADLAM – prieten din copilărie al familiei Stephen, clasicist
JOHN MAYNARD KEYNES – student la Cambridge, economist
HENRY LAMB – pictor
WALTER LAMB – fratele său, licențiat la Cambridge, clasicist
DESMOND MACCARTHY – licențiat la Cambridge, jurnalist
LADY OTTOLINE MORRELL – personalitate mondenă, gazdă a saloanelor literare
IRENE NOEL – prietenă a Vanessei și a Virginiei, descendentă a lordului Byron
MARGERY SNOWDEN (SNOW) – prietenă a Vanessei de la Școala de Arte Slade, artistă
JAMES STRACHEY – fratele mai mic al lui Lytton, licențiat la Cambridge
LYTTON STRACHEY – licențiat la Cambridge, jurnalist
LEONARD WOOLF – licențiat la Cambridge, cadet în Serviciul Civil Colonial din Ceylon

Virginia Woolf
Asheham House
Rodmell
Sussex

2 decembrie 1912 – Asheham

Iubită Nessa,

Mi-a sosit într-o lădiță modestă, maronie. Tabloul tău e mai mic și mai aspru decât mă așteptam. Doamna Virginia Woolf pe un șezlong – *ce titlu admirabil de direct! Fără acest titlu, nu cred că cineva și-ar fi dat seama că sunt eu, dat fiind golul feței, dar Leonard afirmă că a recunoscut pe dată linia umerilor.*

Unde să atârn frumoasa ta pânză? Leonard e de părere s-o pun în holul de la etaj. Mă sfătuiești tu săptămâna viitoare când vii aici? Știi cât îmi place să iei tu asemenea hotărâri. Vii *încoace, nu-i așa?*

Doamna Woolf a ta are un aer de un calm neștirbit. Așa mă vezi tu acum, draga mea? Femeia din tabloul tău pare împlinită, senină și iubită. Pot încă să mai fiu iubită? Sau am irosit și asta?

Nu, Nessa, nu se poate să fie așa. Ceea ce s-a petrecut nu ne poate despărți. E cu neputință. Într-o bună zi ai să mă iubești și ai să mă ierți. Într-o bună zi o vom lua de la început.

Mereu a ta,
Virginia

PARTEA ÎNTÂI

VANESSA STEPHEN

1905–1906

„Scrisoarea ta a fost de-a dreptul
o binecuvântare.
Cea pe care ți-am trimis-o eu
a fost tare prostească.“

(VANESSA STEPHEN CĂTRE MARGERY SNOWDEN,
13 AUGUST 1905)

PETRECEREA

Joi, 23 februarie 1905 – Gordon Square 46, Bloomsbury, Londra (dimineața devreme)

Am ridicat marea fereastră în boarea trandafirie a dimineții din scuar și am luat o hotărâre.

Da, astăzi!

În seara de joi a săptămânii trecute am zăcut într-un colț ca un cartof putred, dar de joi seara am să vorbesc. O să-mi dau drumul la gură. Cândva demult, Virginia a decretat, așa cum obișnuiește Virginia să decreteze, că eu sunt pictorița și ea e scriitoarea. „Ție nu-ți plac cuvintele, Nessa", așa mi-a spus, „cuvintele nu fac parte din cuibul creativității tale". Sau poate că a spus *oeuf*? Ori „orbită"? Soră-mea mă descrie întotdeauna în termeni domestici, zeflemitori. Și eu îi dau invariabil crezare. Deci nu sunt scriitoare, fug de cuvinte cum fuge un copil dintr-o pădure întunecoasă, lăsând-o pe sora mea cea arzătoare, cu limba ei ascuțită, să se desfete singură cu pădurea fermecată. Dar nu-i musai s-o asculți întotdeauna pe Virginia.

O listă. Petrecerile încep cu o listă. Băcanul. Măcelarul. Brânzarul. Mi-aș dori ca Thoby să știe câți invitați se vor strânge în seara asta. I-am propus Sophiei să prepare doar sandviciuri. Mi-a răspuns că ar fi o barbarie și a refuzat categoric.

Nici Thoby, nici Adrian și nici Virginia nu s-ar preocupa vreodată de lucruri atât de banale ca sandviciurile, șervetele sau linguriițele de ceai. Mama era cea care se îngrijea de asemenea amănunte, sau Stella. Acum le-am luat eu locul. Acum eu sunt cea care discută cu Sloper. Sunt sigură că trebuie să comandăm

mai mult whisky pentru Thoby și vin pentru Adrian. Iar pentru musafiri? Domnul Bell bea whisky sau vin? Mi-l imaginez bând ori una, ori alta. Habar n-am ce bea Saxon, dar pentru Lytton avem cacao, iar în ce-l privește pe Desmond, sunt convinsă că o să dea pe gât orice o să i se pună în față și o să declare că-i băutura lui favorită. Virginia, desigur, nu o să bea nimic.

Mai târziu (8:30 a.m.)

Tăcerea grea a dimineții s-a rupt în două.

— Nessa!

Virginia țipând de jos.

— Nessa!

M-am făcut că n-o aud. Thoby o bătea la cap să ia micul dejun, iar Virginia, deși încântată de atenția pe care i-o acorda el, refuza. De regulă, Virginia *nu* ia niciodată micul dejun. Dar doctorul Savage ne-a spus săptămâna trecută că hrana are o importanță capitală și că trebuie să ne hrănim ca să evităm un nou dezastru. S-a îngrozit când a auzit de la Thoby că Virginia stă în camera de la mansardă. Ne-a sugerat să o mutăm la parter sau, dacă nu, să-i batem fereastra în cuie.

Hârșâieli de scaune mutate. Uși trântite. Evadarea. Pași abia perceptibili pe trepte și Virginia care dă buzna în camera mea, fără să bată la ușă, și se lasă pe fotoliul albastru scund.

— Ginia, ți-am cerut ca dimineața să-mi bați la ușă. *Numai* dimineața. La orice altă oră te poți comporta ca o sălbatică, așa cum ești tu, și poți da năvală în camera mea, i-am spus, fără să ridic privirea.

— Nessa! a strigat ea. Mă simt *oprimată*! Thoby mi-a vârât cu de-a sila păsatul pe gât. *Libre Virginia*!

Dimineața a început din nou cu mult tărăboi.

Mai târziu (după prânz)

Pauza care precedă actul doi. Adrian a sosit de la Cambridge și stă până luni, iar eu nu-l las să iasă din casă până nu-și golește

cutiile aduse din Hyde Park Gate. Au trecut șase luni de când ne-am mutat și cutiile lui zac *încă* în hol. Ne mișcăm în jurul lor ca în jurul unor piese de mobilier. Servitorii clatină dezaprobator din cap. Îl aud pe Thoby bocănind în căutarea binoclului de câmp, iar Virginia a plecat în vizită la Violet Dickinson, în Manchester Square. Violet, care e mai în vârstă decât ea, mai calmă, o fire de o agreabilă robustețe, o domolește. Și în felul ăsta avem și noi liniște.

E o zi care șchioapătă ca un câine cu trei picioare. Încă de dimineață, casa a fost străbătută de un flux de așteptări. Un flux care gonește grăbit pe scări, freamătă prin dormitoare, într-un soi de ceață nedefinită, răsturnându-ne ritmul obișnuit. Zilele de joi au devenit *importante*, ca o umflătură care conturează un nas, sau ca un gard care marchează un teren. Zilele de joi petrecute „acasă" de Thoby și prietenii lui de la Cambridge dau formă întregii săptămâni. Asta va fi cea de-a doua joi petrecută de Thoby acasă – de ce a ales tocmai ziua de joi, n-am idee. Spune că lunea e o zi prea aglomerată și că miercurea e prea plată. Eu n-am nimic împotrivă. George și Gerald încearcă mereu să ne târască pe mine și pe Virginia, în zilele de joi, la câte un dineu sau la o serată dansantă oribilă, ca să cunoaștem tineri eligibili din Belgravia sau Kensington. Frații noștri vitregi se jenează să aibă surori atât de evident nemăritate. George e mai puțin îngrijorat de Virginia – la douăzeci și trei de ani, mai treacă-meargă –, dar eu, la douăzeci și șase, reprezint un motiv clar de îngrijorare. În mod ciudat, eu nu sunt îngrijorată. Detest să fiu nevoită să port mănuși albe și găsesc că bărbații tineri sunt necopți și asudați. Și în seara asta urma să mergem cu George la o serată dansantă în Mayfair, dar m-am mulțumit să trimit o scrisoare de scuze.

Nu știu cum să luminez casa în seara asta. Cu lămpi de gaz, a căror lumină ne avantajează pe toți, sau cu noua lumină electrică, aspră, necruțătoare? Thoby, care e un modernist, vrea electricitate, dar lumina electrică ne face pe mine și pe Virginia să arătăm spălăcite și verzui la față, de parcă am fi mâncat pește stricat. Pictura mea zace pe șevalet într-un colț al salonului.

Să o strâng? Să o duc de aici? Și cărțile lui Thoby, tezele de examen ale lui Adrian și însemnările Virginiei? Și pachetele noastre de cărți de joc, să le strâng? Să pretind că noi, cei patru frați, nu locuim aici? Stella ar fi comandat meniurile. Tata ar fi primit musafirii în bibliotecă. Mama ar fi trimis invitații. Dar noi, cei patru, o să riscăm și o să vedem cine va veni. Săptămâna trecută, ultimul musafir a plecat la orele două și jumătate noaptea. Pe la miezul nopții i-am spus lui Sloper că se poate duce la culcare, prietenii lui Thoby o să se descurce singuri. Sloper a făcut o mutră îngrozită și mi-a ignorat recomandarea.

Zilele de joi petrecute de Thoby acasă îți dau senzația aceea de lejeritate și de imprevizibil, ca o pălărie aruncată sus în văzduh. Toamna trecută, când ne-am mutat, nu la o adresă selectă de pe lângă Round Pont din Kensington, nici pe o stradă laterală, cochetă, din Chelsea, ci în cartierul cândva elegant și în prezent sordid al scuarurilor georgiene din Bloomsbury, nu mi-am dat seama că făcusem o mișcare șocantă. Prietenii mamei și ai tatei, animați toți de un simț de responsabilitate față de noi, au încercat să ne facă să renunțăm la cartierul acela boem; firește, și George, și Gerald au avut obiecții, dar noi am hotărât să-i ignorăm. Pentru că am dat aici peste o frumusețe robustă, cu totul aparte. Aceste scuaruri din Bloomsbury care, în felul lor, nu mai sunt elegante, nu mai sunt șic, păstrează totuși o grație sfidătoare. O structură osoasă reușită nu poate fi negată.

Și ce dacă lumea *e șocată* că nu avem perdele și constituim o societate mixtă și invităm musafiri care nu știu când trebuie să plece? Aici locuim *numai noi* și suntem liberi să facem ce avem chef.

Doar noi patru.

Există o frumoasă simetrie în cifra patru.

Mijlocul după-amiezii

Mă găseam în camera mea și lucram la portretul Virginiei, când a venit Sloper să mă anunțe că se aduseseră vinul, șase

lădițe cu șampanie și opt sticle de whisky. Era îngrijorat pentru că nu făcusem încă niciodată o comandă de asemenea proporții.

— Și la ce oră vor sosi prietenii domnului Thoby? m-a întrebat pe un ton grav.

Într-adevăr, la ce oră?

— Am terminat! a strigat Adrian din hol. Despachetase cutiile. Nessa, am terminat!

Adrian încă simte nevoia să fie mângâiat pe creștet și să i se spună bravo, așa cum proceda mereu mama, chiar dacă au trecut zece ani de la moartea ei. Pentru el, nimic nu e real până nu e consfințit de cineva.

— Minunat! i-am strigat de sus.

Sloper a tresărit și a coborât scara. Când trăia tata, nimeni nu striga în casă.

— Nessa, mi s-a adresat Thoby, dând buzna în camera mea. Ai să te superi tare? Din nou, tu și Ginia o să fiți singurele fete. Lytton avea de gând s-o aducă pe sora lui, dar …

— Pe Marjorie? l-am întrerupt eu.

— Cred că pe Dorothy. Mereu le confund pe fetele Strachey.

— Dorothy e pictorița, sau profesoara universitară? am întrebat desprinzând pânza de pe șevalet și privind-o în lumină. Încă nu era finisată.

— Pictorița, dar n-are importanță, din moment ce nu vine. Am fi invitat-o pe Violet, dar cu aerele ei de patriciană, pare uneori înțepată.

— Violet e aristocrată, dar nu-i înțepată. Ți se pare ție așa, pentru că e foarte înaltă și necăsătorită. E o excentrică. Stella spunea despre ea că poartă un costum sport când merge pe bicicletă.

Thoby a rămas indiferent la costumul sport și s-a apropiat de mine ca să studieze portretul.

— Umerii nu sunt puțin …

— Nefirești? Da, i-am răspuns repezit.

— Dar unghiul capului e reușit, m-a consolat el. Nu-i vorba că n-am dori să invităm și fete, înțelegi… Dar voi două locuiți aici, așa încât…

A înălțat din umeri, ca și cum comentariul lui se justifica de la sine.

— Nu te frământa. E mult prea târziu ca s-o inviți pe Violet. Și Sophie e într-o dispoziție neagră și n-ar accepta să mai prepare sandviciuri în plus.

Târziu (trei noaptea)

Fuseseră invitați la ora nouă, dar Thoby ne-a avertizat să nu-i așteptăm pe majoritatea decât după unsprezece; totuși, câțiva, și nu puțini, au sosit mai devreme. Lytton Strachey și James, fratele lui mai mic, au descins direct de la Cambridge, domnul Clive Bell, Harry Norton și Walter Lamb au intrat tropăind în salon. Toți trei fuseseră la operă și plecaseră împreună în pauza de după primul act.

— *Andrea Chénier*. Giordano[1]. Adevărat dezastru, a comentat Lytton în chip de scuză.

I-a înmânat lui Sloper pălăria și s-a trântit în fotoliul de răchită de lângă fereastră.

— Ați șters-o? a întrebat Thoby, în timp ce eu îi turnam lui Lytton ceașca lui de cacao.

Harry Norton și Walter Lamb se retrăseseră în celălalt capăt al salonului și inspectau rafturile cu cărți.

— Da, a completat James, punând stăpânire pe al doilea fotoliu de răchită. Lytton a stăruit să plecăm…

— *Trebuia* să plecăm. Totul era invadat de clișee respingătoare. Mulgătoare de lapte; păstorițe. Și pe scenă trona o oaie uriașă, dolofană, din carton. N-au nici o limită, a urmat Lytton, rotindu-și ochii în cap.

— Oaia era lucrul cel mai bun din întregul spectacol, a intervenit Harry, instalându-se pe canapea. Cântatul, vocile erau cu adevărat îngrozitoare.

— Saxon a văzut spectacolul vineri și mi-a povestit că actul patru a fost splendid, i-a contrazis domnul Bell, întinzând mâna după băutură.

---

1. Compozitorul Umberto Giordano (1867–1948).

Whisky – să nu uit săptămâna viitoare!

— Saxon are mai multă răbdare decât Strachey, a observat Thoby.

La nouă fix a apărut și Saxon în persoană. El nu întârzie niciodată.

— Eu… hm… m-am întâlnit afară, hm… cu fratele tău, i-a spus Saxon încet lui Thoby.

Când e în societate, Saxon preferă să se adreseze unei singure persoane.

Am schimbat o privire cu Thoby. Deci venise George. De la serata dansantă din Mayfair. Probabil era iritat că refuzasem în ultimul moment și venise acum să-mi țină o predică. Thoby s-a îndreptat prompt spre ușă, sperând să-l intercepteze, dar a ratat momentul și iată-l pe George intrând în cameră. Nervos și vizibil incapabil să-și mascheze dezaprobarea, a scrutat scena dintr-o privire. Eu singură cu șase bărbați, la ora asta din noapte. Brusc, eram judecați după vechile reguli, cele din Kensington și Belgravia. Am simțit un fir subțire de indispoziție străbătând încăperea, prefăcând-o într-o sârmă întinsă, încordată.

— George, i s-a adresat Thoby pe un ton împăciuitor, vino să ți-i prezint pe câțiva dintre prietenii mei.

L-a condus pe George cu încetineală de jur împrejurul camerei, făcând prezentările formale. Lytton nu s-a ridicat din fotoliu, dar i-a oferit mâna cu un gest măreț de contesă rusoaică. Obrajii lui George s-au înroșit în fața insultei.

— Thoby, i s-a adresat George pe o voce groasă, repezită, n-ar fi cazul ca doamnele să se retragă?

— Doamnele? a întrebat Thoby privind în jur. Nu-i decât Nessa. Virginia nu a coborât.

— Vrei să spui că *nu* ai invitat la cină alte doamne? a protestat George ridicând tonul.

— Nici unul dintre noi nu a fost invitat la cină, a intervenit Lytton, turnând gaz peste foc. Am picat cu toții, claie peste grămadă, după cină. Sunt convins că urmează să mai apară și alții, dar nu știu dacă vor fi și doamne printre ei.

Scandalizat, George a căscat ochii cât cepele, James s-a foit stângaci în fotoliu, dar Lytton a chicotit, s-a aplecat în față și a urmărit scena de parcă ar fi fost la curse.

— Domnule Duckworth, nu-i vina lui Thoby, a intervenit domnul Bell, amestecându-se curajos în ciondăneală. Am picat cu toții pe neașteptate și domnișoara Stephen a avut amabilitatea să se îngrijească să ne simțim bine. Dar aveți perfectă dreptate. E foarte târziu. Ne impunem neplăcut prezența și, de fapt, ar trebui să plecăm.

Am rămas uimită auzind cât de convingător vorbea.

— Sloper! a strigat Thoby aplecându-se peste balustradă. Fii bun și cheamă un taxi pentru domnul Bell!

— Insist ca primul taxi să fie luat de domnul Duckworth, a propus domnul Bell cu generozitate.

— Da, desigur, l-a aprobat Thoby. *Chiar* e târziu și tu, George, locuiești cel mai departe.

A pornit să coboare scara și George n-a avut încotro, a trebuit să-l urmeze.

De îndată ce el s-a făcut nevăzut, buna dispoziție a țâșnit din nou, ca spuma de șampanie, și domnul Bell, care nu avusese nici un moment intenția să plece, s-a trântit din nou pe canapea și petrecerea a reînceput.

Desmond Maccarthy, slăbănog, prietenos, cu mers șovăielnic, și-a făcut apariția și și-a prăvălit lunga siluetă pe canapea, lângă domnul Bell. Thoby i-a pus întrebări în legătură cu cel mai nou articol al său. Desmond are tendința să amâne totul, o trăsătură foarte nefericită la un jurnalist, iar Thoby încearcă să-l ajute să-și respecte termenele. Săptămâna trecută, Desmond i-a cerut lui Thoby să-l încuie în birou până când își termină un reportaj despre o călătorie în Spania. Degeaba.

— Am ales greșit camera, ne-a explicat Desmond, întinzându-și picioarele lungi. În biroul meu erau prea multe lucruri interesante de citit. Imposibil să lucrezi acolo. Gotule, data viitoare trebuie să găsim un loc mai plicticos.

Ora unsprezece. Virginia și Adrian promiseseră să coboare înainte de zece, dar bineînțeles că nu și-au ținut promisiunea.

Am dat peste ei în camera mea, unde se ciondăneau. Știau că o să vin după ei. Adrian o făcea pe pedantul, străduindu-se s-o convingă pe Virginia să îmbrace o toaletă de seară.

— Nu văd de ce să-mi pun corset la mine acasă, perora Virginia furioasă. Tu poți să respiri în voie. De ce n-aș putea și eu?

— Pentru că tu ești o *doamnă*, Ginia, îi repeta Adrian.

— Și prin urmare nu am dreptul să respir? Din moment ce n-am nevoie de aer, o să înot prin salon ca un pește. Și atunci ce te faci?

Logică tipică pentru Virginia.

Am auzit ușa grea de la intrare deschizându-se și închizându-se, și larmă de voci și râsete, semn că sosiseră alți musafiri. Nerăbdătoare să mă întorc în salon, i-am aranjat repede Virginiei părul, i-am netezit fusta de serj și i-am prins în bluză broșa cu camee. Nu are importanță dacă își schimbă rochia sau nu, Virginia e mereu frumoasă.

Adrian s-a încăpățânat să nu coboare fără mine și se tot foia în fotoliul albastru. De când a ajuns la un metru nouăzeci și doi, se simte prost la petreceri, e supradimensionat. Nu-i ușor să fii cel mai tânăr și cel mai înalt. Nici Thoby nu-i mult mai scund, dar el nu arată și nu se simte niciodată deplasat. L-am făcut pe Adrian să se ridice, i-am aranjat manșetele, i-am îndreptat cravata.

— Arăți bine, am încercat să-l încurajez eu.

Când ne-am întors la petrecere, salonul era împestrițat cu figuri noi de prieteni ai lui Thoby de la Cambridge, care arătau așa cum îmi imaginam eu că trebuie să arate camera lui Thoby de la colegiul Trinity, cu tineri intelectuali împrăștiați pe și printre mobile. Își vorbeau, strigându-se între ei cu poreclele și apelativele afectuoase pe care și le dăduseră: *Gotul*, *Aluniță*, *Strache*, *Saxe*.

Lytton Strachey se cuibărise mai adânc în fotoliul lui și arăta simpatic de răvășit, cu ochelarii lui rotunzi căzuți pe nas

și cu barba creață și mai stufoasă ca de obicei. Îl mustra pe blajinul Morgan Forster în legătură cu romanul scris de acesta.

— Aluniță, i s-a adresat Lytton pe un ton dramatic, l-ai plăsmuit indecent de repede. Se presupune că mai întâi trebuie să *suferi*, să *tânjești*, să te *doară*, să *arzi*. Un lucru nu poate fi *artă* dacă se naște fără *dureri*.

Propria operă a lui Lytton, teza lui de doctorat neterminată, *îi* pricinuise o considerabilă suferință. În iarna asta, Morgan a terminat primul său roman. Până în toamnă va fi publicat. Toți ceilalți – Lytton, Desmond și, de bună seamă, Virginia – se frământă să scrie un roman, dar Morgan chiar l-a scris.

Virginia se așezase pe canapeluța de catifea și ședea tăcută și nemișcată ca o broască pe macadam. Aș fi dorit să vorbească. Voiam ca prietenii lui Thoby s-o vadă scânteind, așa cum face ea când are chef să strângă toată conversația într-un maldăr de frunze uscate și să-i dea foc. Nimeni nu o întrece pe Virginia când ține să încingă atmosfera unei petreceri. Știam că e iritată pentru că nimeni nu menționase cronica ei la *Cupa de aur*[1] care apăruse în numărul de ieri al *Manchester Guardian*. Henry James, prietenul tatei, i-a trimis azi-dimineață o scrisoare în care elogia articolul, iar ea a proptit-o la vedere, pe polița căminului. Adrian, dându-și seama ce o rodea, s-a apucat s-o felicite în gura mare, ceea ce a enervat-o și mai rău. Adrian nu are simțul sincronizării.

Pe canapeaua lungă din fața sobei, Thoby discuta cu Clive Bell despre expoziția Durand-Ruel de la Grafton Galleries. Numai domnul Bell, în smochingul său frumos croit, după ultima modă, se putea măsura cu perfecta degajare a lui Thoby, acolo, în salon. Virginia e de părere că e incult și plat, iar Lytton se referă uneori la el numindu-l „Moșierul Bell“, din cauza pasiunii lui pentru vânătoare, și *toți ceilalți* îl tachinează în legătură cu părul lui roșu, ondulat; dar mie îmi plac maniera lui directă și deschisă, și felul molcom, detașat în care se mișcă. Stăteam lângă ei, ascultând discuția lui cu Thoby despre artă.

1. Roman de Henry James.

Vizitasem și eu Ruel, o dată împreună cu Margery Snowden și o dată de una singură. Lui Snow îi plăcuseră pânzele lui Renoir, cu obrajii îmbujorați, dar eu îl preferam pe grasul, musculosul Degas. Știam că domnul Bell e critic de artă și eram curioasă să-i aud părerea despre expoziție.

— Cézanne, Monet, Manet, Morisot, Pissaro, Renoir. Paul Durand-Ruel i-a cumpărat pe nimica toată la începutul carierei lor, a comentat domnul Bell. A avut o viziune incredibilă.

— E nevoie de *viziune* ca să înțelegi *frumosul*? a întrebat Thoby, dând discuției, ca de obicei, o turnură filozofică.

— Gotule, era nevoie de viziune ca să înțelegi că ăștia reprezentau *avangarda*, s-a aprins domnul Bell.

Anticipându-mi parcă interesul pentru conversația lor, domnul Bell s-a retras ușor ca să-mi facă loc pe canapeaua lungă și joasă. M-am așezat cât de grațios mi-a fost cu putință și m-am silit să-mi țin spatele drept.

— Dar este frumosul întotdeauna asociat cu avangarda? a întrebat Thoby. Și cum stăm cu ceea ce e frumos și nu e popular? Rămâne totuși frumos?

— Durand-Ruel *a simțit* că tablourile astea reprezintă viitoarea reîncarnare a artei. Asta face din el un *vizionar*, a replicat domnul Bell.

— Poate că, pur și simplu, i-au plăcut, m-am pomenit spunând, fără să gândesc.

Amândoi s-au întors și s-au uitat la mine.

— Ha! a râs domnul Bell. Simplitatea rezolvă totul. Gotule, sora ta ne-a făcut praf. A găsit răspunsul.

Am roșit la auzul laudei. În seara asta n-am mai fost cartof.

Vineri, 24 februarie 1905 – Gordon Square 46
(devreme, pe lumină plină)

Am așteptat ca Maud să strângă resturile nopții de ieri și apoi mi-am plasat din nou șevaletul lângă fereastră, ca să lucrez la portretul Virginiei.

Încăperea e frumoasă.

Pereți albi. Brusc am făcut o pasiune pentru alb – pereți albi. Puri și punctați de ferestre înalte, fragile, dispuse în rânduri drepte, luminoase. Casa asta nu are înfățișarea anemică a celei din Hyde Park Gate 22. E mai generos proporționată, o casă care respiră adânc, sănătos, ține o dietă bogată alcătuită din lapte rece și pepene galben, bine copt, și face în fiecare după-amiază plimbări lungi, în pas grăbit. Și avem în față o piațetă veselă. E un scuar construit pentru grădini, și bârfe, și seri de vară indiscrete, și e străbătută de o cărare curbă care se strecoară prin moliciunea miezului ei verde. Scuarul ăsta mă face să simt că aparțin lumii și nu că lumea ar fi ceva ce se întâmplă în altă parte.

Mai târziu (mijlocul după-amiezii)

Tocmai au plecat George și Margaret. Predica pe care am evitat-o aseară mi-a fost servită în cantitate dublă azi după-amiază. Conflictele familiale sunt mai plictisitoare decât scuzele, așa încât am să-i invit săptămâna viitoare la prânz, ca să-i împac. Noua noastră cumnată ține foarte mult să primească o *invitation* – și, desigur, noi nu mai trimitem invitații. Ar trebui să-l chemăm și pe Gerald. Ce-ar gândi mama și tata dacă ar ști că frații vitregi și frații buni s-au împărțit categoric în două tabere? Odraslele Duckworth și odraslele Stephen, descolăcite chiar la rădăcină. N-a fost mereu așa. Stella, soră vitregă și ea, mi-a fost la fel de apropiată ca și Virginia. Dar George și Gerald nu sunt Stella.

Și… L-am întrebat pe George despre fondurile noastre, el zice că fiecare din noi ar avea suficient ca să poată călători luna viitoare. Ginia și-a închipuit că o să plec împreună cu ea și s-a necăjit când am anunțat-o că mi-am făcut planuri să plec cu Snow.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

26 februarie 1905

Dragă Woolf,

M-am purtat oribil. Am primit scrisoarea ta înainte să plec și am avut timp berechet să-ți trimit un răspuns săptămâna trecută, dar n-am făcut-o. O lene îngrozitoare; și n-am nici o scuză, n-am să invoc nici una. Doar rugămintea de a mă ierta, pe care ți-o expediez peste caldele oceane răsăritene. Gotul, Bell și cu mine am fost vineri la operă. Don Giovanni. *Am fi dorit să fi fost și tu cu noi. Te rog, să-ți fie dor de noi! Urmează scrisoare.*

Al tău,
Lytton

Destinatar:
Domnului
Leonard Woolf
Cadet, Serviciul Civil ceylonez
Jaffna, CEYLON

SERIES 8 NO. 6 SEASIDE DONKEYS AT BRIGHTON[1]

1 martie 1905 – Gordon Square 46 (târziu)

În seara asta a avut loc inaugurarea oficială a casei. Debutul nostru în societate. Dar pare să nu-mi mai placă societatea. Și e clar că societății nu-i place să bată tot drumul până în Bloomsbury. Toți au declarat că locuința e „frumoasă“, dar au deplâns împrejurimile.

— La asemenea depărtare de orice! au spus soții Balfour.

— Dar e în apropiere de British Museum, au constatat soții Freshfield.

— Mama voastră ar fi disperată să vă știe aici, a fost de părere mătușa Anny.

— Nouă ne convine, a răspuns Thoby, punând punct discuției.

1. Seria 8, numărul 6: măgăruși pe malul mării la Brighton.

Marți, 2 martie 1905 – Gordon Square 46 (târziu)

Seara asta petrecută acasă a părut atât de autentică după hărmălaia și harababura petrecerii de inaugurare de ieri seară!

Aseară, discuțiile au avut mereu în centru întrebarea „cine?" și au fost plicticoase. Plicticoase. Plicticoase. Plicticoase. Cine se însoară cu cine? Cine a dat faliment? Cine va ocupa postul? Cine are neplăceri cu bucătăreasa? Cine își cumpără un automobil? Plicticos!

Discuțiile din seara asta au fost substanțiale, la obiect. Nimeni nu vorbea dacă nu avea ceva de spus. Când nu aveau nimic de spus, făceau loc tăcerii, care se unduia prin casă ca un val albastru, dens. Și disputele! Conflicte spontane, iuți, *gălăgioase*. Stăteam nemișcată în timp ce cuvintele se încrucișau prin cameră.

L-am urmărit pe Thoby schimbând cu domnul Bell păreri despre artă și pe Harry Norton bombănind cu Desmond legat de calitatea unei traduceri din Racine. Lytton încerca să-l provoace pe Morgan la o discuție în contradictoriu despre activitatea editorială, dar Morgan e prea flexibil ca să muște momeala. După care s-au pus cu toții de acord și au discutat despre natura *binelui*. Binele în prietenie, în artă, în puterea percepției, în frumos, în cuvinte.

Era și Snow cu noi. Intenționase să plece pentru câteva zile acasă la ea, în Yorkshire, dar am convins-o să mai rămână o noapte la Londra, ca să guste și ea o petrecere de joi seara acasă la noi. Eram impresionată de stăpânirea ei de sine. M-a surprins când a vorbit despre diferența dintre frumos și semnificație în pictură. Tocmai citise un articol legat de asta, scris de domnul Roger Fry, admirabilul critic, cu coama lui de păr cărunt și ochelarii cu rame de sârmă. Snow vorbea inteligent și convingător, cu glasul plin și limpede, iar eu stăteam retrasă, satisfăcută că introdusesem în salon o persoană valoroasă.

Virginia a rămas învăluită într-o tăcere grea până mult după miezul nopții. S-a menținut în rezervă până când Lytton și Thoby au început să discute despre felul în care au murit vechii greci.

— Sofocle? Sofocle a fost cel sfâșiat de câini? a întrebat Lytton.

— Nu, l-a contrazis Thoby. Nu el. Poate că Aristofan. Și care dintre ei a murit înecat?

— Eschil, și-a dat Desmond cu părerea. Păcat că nu-i Headlam aici.

Walter Headlam lucrează la o nouă traducere din poezia greacă, dar e răcit și nu a putut veni în seara asta.

O simțeam pe Virginia din ce în ce mai frustrată. A studiat ani de zile literatura greacă veche, dar mă îndoiam că o să vrea să-i corecteze. Știu că e complexată de faptul că educația ei, dobândită acasă, câte puțin din toate, nu poate ține piept cuiva cu studii universitare, ca Thoby.

— Sapho? Sunt sigur că Sapho s-a înecat, a strigat Desmond de pe canapeaua acoperită cu creton verde.

— Sapho s-a sinucis aruncându-se în mare, a murmurat Virginia pe o voce joasă și spartă ca un tunet îndepărtat. *Euripide* a fost omorât de câini.

Toată lumea și-a îndreptat atenția spre ea.

— Și Eschil? a întrebat Thoby, mândru de ea că știe răspunsurile.

— Așa cum i s-a prorocit, Eschil a fost omorât de o broască țestoasă care a căzut din ghearele unui vultur, a replicat Virginia, fără nici o ezitare.

Mai târziu, în aceeași seară, Virginia și-a regăsit strălucirea. Morgan a întrebat-o ce scrie și răspunsurile Virginiei au fost concise, clare, dezarmante. A vorbit despre adevăr și frumos în fraze neînzorzonate, curate, așa cum le preferă ea. Vocea i se eliberase din carapace și curgea ca un râu peste stânci. Mă uitam la ei cum o urmăreau cu atenție. Le este egală, chiar dacă o stăpânește teama că nu se ridică la nivelul lor. În seara asta era extrem de frumoasă. Așa cum e o femeie care nu știe că e frumoasă.

Vineri, 3 martie 1905 – Gordon Square 46

Cu a doua poștă ne-a sosit o notă scurtă de la domnul Henry James. Auzise despre seratele lipsite de rafinament oferite de Thoby acasă și ținea să-și exprime dezamăgirea cu privire la comportamentul meu necontrolat. Iar Virginia, nu-i așa?, navighează sub pavilionul meu.

DOMNUL SARGENT

5 martie 1905 – Gordon Square 46

— Dar de ce pleci în Portugalia? și-a repetat Lytton întrebarea. Era nevoit să vorbească tare ca să acopere păcănitul picurilor de ploaie care băteau în geamurile salonului.

— Pentru că doresc să merg în Spania, a răspuns Virginia, ca și cum ar fi fost perfect logic.

— Adrian voia în Portugalia, iar Ginia în Spania, așa că au ajuns la compromisul de a le vizita pe amândouă, a explicat Thoby fără să-și ridice privirea din ziar.

Virginia și Adrian și-au programat să plece pe Continent la sfârșitul lunii. Nu prea fac ei tovărășie bună, dar Thoby promisese să plece în Regiunea Lacurilor pentru câteva zile, la începutul lui aprilie, împreună cu Clive Bell și cu Saxon, iar eu mă pregătesc să plec cu Snow în Franța.

15 martie 1905 – Gordon Square 46, Bloomsbury

Snow, Thoby și cu mine ne-am dus să-l vizităm pe domnul John Singer Sargent, marele pictor, în atelierul său de la Sidney Mews. Snow și cu mine am studiat cu el la Royal Academy, dar pana mea se poticnește dacă încerc să vorbesc despre el, altfel decât folosind întregul său nume oficial. Scandalosul lui portret *Madame X* atârna la loc de cinste. Îl văzusem de mai multe ori și de fiecare dată m-a frapat unghiul artificial al capului ei. Se simte că *poza*. Șocant, desigur, dar din ținuta ei greoaie, forțată, ostentativ distantă, pare să se înalțe seva vieții. Presupun că Sargent tocmai acest aer sfidător a încercat să-l capteze.

Am urmărit maniera experimentată, detașată în care marele pictor discuta despre metoda sa, dar n-am cutezat să apelez la spiritul lui critic. Aș fi vrut să-i cunosc părerea în legătură cu portretul pe care i l-am făcut eu lui Nelly, intitulat pompos *Portret al lui Lady Robert Cecil*. Un titlu care sună rigid și victorian. Am întrebat-o pe Nelly dacă dorește să folosesc întreaga titulatură și așa a dorit. Sau așa am crezut eu că dorește. În ultimii ani, biata Nelly a surzit aproape complet și conversația cu ea e un chin. E ciudat când te gândești că e doar cu puțin mai în vârstă decât ar fi fost Stella, dacă ar fi trăit. Dar Stella va avea mereu douăzeci și opt de ani.

În unele zile, portretul lui Nelly pare în regulă, fără cusur; și în alte zile parcă alunecă, își ratează semnificația. Oare și domnului Sargent i se întâmplă să-i placă sau să-i displacă propriile picturi? Nu l-am întrebat.

26 martie 1905 – Gordon Square 46

Ginia și Adrian au plecat cu trenul de dimineață. Ziua se întinde în fața mea, goală și lungă.

27 martie 1905 – Gordon Square 46

Thoby și-a petrecut dimineața cotrobăind prin casă, frământându-se pentru o pălărie pe care i-a șterpelit-o Adrian, luând-o cu el în călătorie.

— Pălăria ta o să se bucure de orizonturi mai largi, i-am spus după micul dejun. O să se amestece printre pălării spaniole șic și, când o să se întoarcă, o să fie bronzată și sâsâită.

— O să sfârșească pierdută, furată, călcată în picioare sau, mai rău, mirosind a porc – în Spania totul miroase a porc, mi-a răspuns Thoby autoritar și s-a întors la cartea lui.

Acum Thoby s-a dus cu domnul Bell să studieze păsările. Când Thoby pleacă, întreaga casă se lasă pe vine, își pune botul pe labe și-l așteaptă să se întoarcă.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

4 aprilie 1905

Grand Oriental Hotel, Colombo, Ceylon

Dragă Lytton,

Săptămâna asta am călătorit de la Jaffna înapoi la Colombo. Ne-au chemat înapoi, pe mine și pe alți doi cadeți, ca să discutăm căile de îmbunătățire a comunicațiilor între provincii. Convocarea a avut nevoie de două săptămâni până să ajungă la mine. L-am lăsat pe Charlie-cățelul în grija servitorului singalez și sunt convins că la întoarcere o să-l găsesc mai gras cu șapte kilograme și plin de apucături rele.

A sosit primăvara la Cambridge?

Al tău,
Leonard

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

5 aprilie 1905 – Gordon Square 46
(înainte de micul dejun)

Haos. Și praf peste tot. Polița căminului din Hyde Park Gate (unul dintre foarte puținele lucruri pe care am ținut să le păstrăm din vechea locuință) urmează să fie instalată în salonul de la primul etaj, iar polița existentă acolo (groasă și neinspirată) trebuie demontată și înlăturată. M-am gândit s-o mut în studioul lui Thoby de la parter, dar mi-e teamă că o să știrbească frumoasa, perfecta simplitate a acestei încăperi.

Mai târziu

Ne-am îmbrăcat pentru cină. E deranjant și demodat să te schimbi pentru masa de seară, dar mie îmi place. Îmi place grația ritualului, respirația tăiată, circulară, a corsetului proaspăt, coloanele subțiri de dantelă și de mătase.

Prietenii lui Thoby l-au poreclit Gotul, gândind că arată ca un romantic erou gotic, dar când poartă o cămașă de seară apretată, un guler tare, o cravată de mătase albă și un frac frumos croit, Thoby seamănă mai curând cu una din marmorele monumentale ale Lordului Elgin. Amândoi frații mei sunt înalți, dar proporțiile desăvârșite ale lui Thoby îi dau înfățișarea acropolitană.

Și mai târziu (unu a.m.)

Bagaje și cacao. Sunt în cămașă de noapte și împachetez. Degetele mari de la picioare mi se încleștează pe podeaua de lemn, caldă. Deschid fereastra. Scuarul e inundat de liliac. Castanii se înclină protector peste grădină. Iarba scurtă e fină și suculentă ca o taină bine păstrată. Prea multe senzații. Închid fereastra. Încordarea așteptării. Talazuri de anticipații. De călătorie? De artă?

Nu. Nimic dintre acestea. Răspunsul nu mi se lasă ca o pasăre în palmă, așa cum aș dori eu.

Fir-ar să fie!

Așteptarea a devenit la mine o deprindere.

Portsmouth Ferry Ticket Office

TICKET: ONE FIRST CLASS

PASSAGE FOR ONE:

PORTSMOUTH to LE HAVRE

6 April 1905

Departing PORTSMOUTH: 5.25 pm

Arriving LE HAVRE: 10.45 pm

PORTERS WILL BE AVAILABLE ON THE QUAYSIDE

6 aprilie 1905 – Portsmouth (ploaie)

Pe unde or fi acum? La Sevilla? Adrian se plânge, probabil, de căldură, și Virginia vrea să meargă la o luptă cu tauri.

Trag cu urechea. Doi comis-voiajori discută despre tulburările din Madrid. Sunt *îngrijorată*.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

9 aprilie 1905

Dragii mei Ginia și Adrian,

La Madrid au avut loc explozii la niște castele de apă, urmate de manifestații de protest – întoarceți-vă acasă! Aici totul e în ordine. Recitesc vechii greci în onoarea primăverii, iar după-amiezile merg cu bicicleta împreună cu Bell. Ginia, am împrumutat bicicleta ta, pentru că la a mea s-a rupt coșul.

Cu drag,
Thoby

P.S. Adrian, ai luat pălăria mea?

Destinatar:
Domnișoarei
Virginia Stephen
Hotel Roma
Sevilla, Spania

SERIES 12 NO. 6: BUST OF A ROMAN GIRL—THE BRITISH MUSEUM[1]

10 aprilie 1905 – Hôtel de St. Lucie, Honfleur
(devreme – cerul încă purpuriu)

Stau în grădina micuță cât o marcă poștală din spatele hotelului părăginit și beau cacao dintr-o ceașcă bleu, crăpată și fără toartă. Snow pictează pe o stâncă suspendată deasupra golfului. Ar trebui să pictez și eu sau să citesc Balzac sub un platan, dar, în chip cu totul neromantic, fac socotelile gospodăriei noastre. Acestea au intrat întotdeauna în sarcina femeii celei mai vârstnice din familia noastră: mama, Stella și acum îmi revin mie.

Oare am făcut bine că ne-am mutat din Hyde Park Gate? Oare fondurile noastre plus moștenirea lăsată de tata ne vor asigura veniturile anuale? Dacă pentru moment sunt suficiente, vor fi așa și în viitor? Până în prezent, ne-am descurcat bine,

1. Seria 12, nr. 6: Tânără romană – Bust – The British Museum.

dar onorariile medicului Virginiei amenință să ne ciupească din capital și George ne atrage atenția să fim prudenți. Din fericire, chiria din Bloomsbury e mică. Ar fi trebuit să fac toate calculele astea înainte de plecare, dar n-am avut timp. E absurd să plătesc acum, din Honfleur, factura unui măcelar din Covent Garden, dar eu sunt femeia cea mai vârstnică din familie și asta trebuie să fac.

Virginia Stephen
46 Gordon Square
Bloomsbury

Hotel Washington Irving, Granada

11 aprilie 1905

Iubita mea Nessa,

Ești încă la Honfleur? Am omis să notez datele călătoriei tale.

Nimic nu s-a desfășurat conform planului. Ambarcațiunea s-a defectat, așa că a trebuit să luăm trenul până la Lisabona. Există pe lume un lucru mai iritant decât să pleci la drum fără o carte? Mi-am uitat-o la ultimul hotel și n-am avut timp să mă întorc s-o iau. Azi am vizitat o singură biserică și ieri numai două, dar azi-dimineață am făcut o plimbare ca lumea și am văzut următoarele: o femeie care arăta de parcă întârziase la întâlnirea cu iubitul; doi puști care vindeau napi și șapte călugărițe, ceea ce a compensat orice altceva.

Reconsider articolul pe care l-am trimis domnului Maitland la Times. *Cred că ar fi trebuit să-l trimit pe cel despre tata și Tennyson, sau cărămida aia despre verile petrecute de noi în copilărie în Cornwall. Mă împunge teama că am ratat un bun prilej.*

Te simți bine, scumpa mea? Adrian a răcit și sunt foarte îngrijorată de bietul Thoby la Londra, care e țintuit la pat cu o angină difterică. Cu gâtlejul de trei ori mai umflat decât ar fi

normal și neputând să înghită altceva decât cremă de lămâie și ciocolată caldă. Îți imaginezi cum tânjește după un morcov! Ai grijă de tine, dragul meu Delfin, și te rog să te gândești la biata ta Căpriță căreia îi este foarte dor de tine. Aș dori să am ceva proaspăt înflorit pe care să ți-l aștern la picioare, ca să-ți arăt cât de mult te iubesc.

A ta Căpriță

P.S.: Adrian și-a pierdut de două ori bagajele în călătoria asta și de-abia acum ne-au sosit cuferele lui – dar în hotel există un pian, așa că e foarte fericit.

P.P.S.: Mă uit la antetul hârtiei de scris și mă apucă dorul de zgomotele mecanice din Londra. Traficul spaniol e complet aiurit.

Vineri, 14 aprilie 1905 – Hôtel d'Angleterre, Caen, Franța (aerul miroase a floare de măr)

Ieri au apărut în golful din Honfleur niște vase pescărești din Cornwall. Când le văd, simt că mă dizolv într-o mie de zile luminoase de vară târzie și în apa răcoroasă din Cornwall care scaldă plaja pietroasă. Totul îmi revine în minte, senzorial, într-un fel atât de viu, încât nici o amintire a unei clipe nu l-ar putea reține.

CARTE POSTALE

CÔTÉ CORRESPONDENCE

17 aprilie 1905

Iubită Virginia,

Doar câteva rânduri ca să verific dacă drăguțul tău botic de Căpriță e încă umed și dacă urechile tale păroase sunt încă trandafirii ca urechile de maimuță, și dacă picioarele tale de alpinistă viguroasă sunt la fel de bătătorite și de iuți chiar și în canicula portugheză. Te simți bine, draga mea? Dormi bine? Ai dureri de cap? Ține minte să ne telegrafiezi imediat, lui Thoby sau mie, dacă îți revine vreun semn al vechilor tulburări. Făgăduiește-mi, scumpa mea.

A ta,
Nessa

CÔTÉ ADRESSE

Destinatar:
Domnișoarei
Virginia Stephen
Hotel Lisboa,
Portugalia

SERIES 3 NO. 3—HONFLEUR LA CÔTE DE GRÂCE BY EUGÈNE BOUDIN

Eyre & Spottiswoode, London.

POST OFFICE TELEGRAPHS

This Form Must Accompany Any Enquiry Respecting This Telegram

Office Stamp

Office of Origin: Holborn, London

International Cable

DEAREST NESSA. STOP. WILL MEET 6.15 TRAIN ON 23RD. STOP. I DO NOT HAVE DIPHTHERIA. STOP. VIRGINIA IMAGINING AGAIN. STOP. PLEASE BRING GRUYERE I LIKE. STOP. ALL LOVE. STOP. THOBY.[1]

HN4GS7B—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

1. Dragă Nessa. Stop. Întâlnire pe 23 la trenul de 6.15. Stop. Nu am difterie. Stop. Fantezia Virginiei. Stop. Rog adu-mi brânză Gruyère. Stop. Dragoste. Stop. Thoby.

69 LANCASTER GATE

LONDON W.

Colegiul Trinity, Cambridge –
en route

Vineri, 21 aprilie 1905

Dragă Saxon,

M-am bucurat mult să te văd aseară și iartă-mă că te-am ținut până atât de târziu. Îmi imaginez că deliciile unei seri se acresc când ți se ivește în zori spectrul unei slujbe profitabile. Ai reușit să ajungi până la ora nouă la Departamentul Trezoreriei?

Nu găsești că Gotul s-a descurcat remarcabil aseară, în lipsa eficientului spirit organizatoric al dragei de Vanessa? Ce vid lasă în urmă surorile astea două când nu sunt acasă. Replicile incisive, sarcastice, ale Virginiei și stabilitatea, calmul egal al Vanessei trasează contururile serilor de joi. Crezi că-și dau seama că sunt focarele în jurul cărora gravitează aceste seri?

Marți ești liber să mergem la operă? Dă-mi de veste.

Al tău,
Lytton

Bureau De Bac De Le Havre

BILLET: UN PREMIÈRE CLASSE

PASSAGE POUR UN:

LE HAVRE vers PORTSMOUTH

23 Avril 1905

LE HAVRE DE DÉPART: 13.30 pm

PORTSMOUTH DE ARRIVÉE: 21.45 pm

LES BAGAGISTES SERONT DISPONIBLES
SUR LE BORD DU QUAI

Duminică, 23 aprilie 1905 – Gordon Square 46

Tren, vapor, tren, taxi. Nimic nu-i mai bun decât prima baie pe care o faci acasă, când te întorci din străinătate.

Mai târziu (după cină)

În seara asta ni s-a alăturat la cină domnul Bell. E încă aici, jos, discută cu Thoby. Mi-a cerut să-i arăt tablourile – direct și fără nici un preambul, de parcă își pusese în gând să le vadă înainte de a fi venit la noi. Eram convinsă că o face din politețe și m-am mirat singură când m-am pomenit despachetând peisajele pe care le-am pictat la Honfleur și Cassis. Le-a privit, le-a privit cu adevărat înainte de a se pronunța. Mi-a plăcut lucrul ăsta.

Și mai târziu (nu pot să dorm)

O felie de lună îmi luminează camera. Destul cât să pot citi. Destul cât să pot scrie. Asemenea nopți cu o adâncă magie se deosebesc de celelalte nopți, care sunt mai întunecoase și mai banale. Mă întorc cu gândul la comentariile domnului Bell. Mi-a oferit sugestii practice. Mi-a vorbit despre denivelările fondului și despre derutanta lipsă de profunzime a peisajelor. M-a întrebat dacă au fost deliberate. Așa să fi fost? Nu. Am lăsat instinctul să-mi dirijeze scena. A așteptat, răbdător, să-i răspund. Îți oferă o atenție totală, deplină. Care nu-i enervantă, dar nici familiară nu este. E ca o melodie pe care-o auzi pentru prima oară și ai dori s-o mai asculți.

Luni, 24 aprilie 1905 – Gordon Square 46
(s-au întors Virginia și Adrian)

— Și, până la urmă, Snow n-a devenit obositoare? m-a întrebat Virginia, urmărind un țel. Nu era plicticoasă, prea intimă? N-au existat tăceri jenante?

— Nu, am răspuns cu prudență.

Umorul lui Snow și bunul ei simț au consistența uniformă a apei unui izvor. Dar cu Virginia te afli mereu pe muchia unei prăpăstii. Prea multă afecțiune acordată altcuiva o doboară, în schimb prea puțină o umple de bucurie.

— Totul a fost calm și câtuși de puțin inconfortabil, am spus și am tras un fum zdravăn din țigară. Desigur, draga mea, aș fi preferat să fiu cu tine.

Mai târziu

Virginia a primit prin poșta de după-amiază o scrisoare din partea domnului Maitland de la *Times Literary Supplement*. Dorește să o viziteze azi și să discute despre ceea ce scrie ea. Virginia speră s-o invite să-i fie cronicar permanent. Eu sunt un pachet de nervi întinși la limită, dar mă străduiesc să nu se observe.

Scrisul e motorul vital al Virginiei. Când scrie, freamătă ca să-și atingă ținta. Veselia ei confuză și zăpăceala frenetică converg și se cristalizează în tot ce-i mai bun și mai pur în ea. Această concentrare ține până își termină scrierea, după care iar se împrăștie.

Și mai târziu

Domnul Maitland tocmai a plecat. Rezultat amestecat: ultima ei recenzie pentru *TLS* a fost respinsă – nu e destul de academică; în schimb a fost invitată să mai scrie cât de curând, iar domnul Maitland are mari așteptări în privința viitorului ei roman.

Dispoziția Virginiei a oscilat ușor spre nivelul de sus. Ușurare. A biruit ziua, a văzut partea plină a paharului.

NOUA GALERIE

26 aprilie 1905 – Gordon Square 46, Bloomsbury

Azi se deschide expoziția. Am trimis portretul lui Nelly la New Gallery în urmă cu mai bine de-o lună, dar n-am primit răspuns că ar fi fost acceptat. Domnul Bell îmi spune că, dacă ar fi fost respins, mi l-ar fi trimis înapoi.

— Probabil că n-o să fie expus și cred că prefer să nu fie, i-am spus Virginiei azi-dimineață, la micul dejun.

— Prostii! Bineînțeles că o să fie expus și bineînțeles că *dorim* cu toții să fie, mi-a răspuns Virginia brusc însuflețită, în timp ce-și ungea pâinea prăjită cu unt.

Eram mulțumită s-o văd că mănâncă.

— Lui Nelly i-a plăcut portretul. Și mie mi-a plăcut, și ție ți-a plăcut. Ah!, a continuat întinzând mâna ca să-mi oprească protestul. Poate că nu-ți mai place în momentul de față, dar într-un anume moment dintre atunci și acum ți-a plăcut mult.

I-am zâmbit. Da, între atunci și acum au existat momente în care mi-a plăcut. Numai că acum, când urmează să-l vadă și alții, mă îndoiesc de valoarea lui.

— S-ar putea să nu-l expună, am spus, sorbindu-mi cafeaua.

Mai târziu

După micul dejun, Virginia a ieșit în oraș să facă rost de un catalog de la New Gallery. Asta-i latura bună a Virginiei: iubitoare, rezonabilă, implicată, sinceră.

Era expus. Stăteam în galerie și mă uitam la oamenii care se uitau la tablou. Entuziasmant, dar pe undeva și un gust dulce-amărui, difuz, pe care nu-l puteam plasa nicăieri. Atârnată de peretele Galeriei, *Nelly* arăta mai frumoasă decât fusese vreodată pe șevaletul meu, dar îmi devenise mai străină în cele câteva săptămâni de când o trimisesem la galerie. Adevărul este că noi nu înțelegem limitele și dimensiunile pe care le-am creat decât atunci când creația noastră e consumată de alții. Astăzi *m-am simțit bine* să fiu pictoriță.

Mai târziu (trei noaptea – toată lumea a plecat)

În seara asta s-a vorbit numai despre mine. Pictura *mea*, expoziția *mea*, subiectele *mele*, munca *mea*, talentul *meu*. Lytton, Thoby, Adrian, domnul Bell au vizitat galeria în această după-amiază. Adrian și Lytton au venit special de la Cambridge.

— Chiar în prima zi? m-am arătat eu surprinsă.

— Desigur că în prima zi, a răspuns Thoby râzând, când altă dată?

— Mă rog, pe tine și pe Adrian vă înțeleg, am răspuns mișcată de faptul că li se alăturaseră ceilalți.

— Pfff! a făcut Lytton. Firește că eu trebuie s-o văd primul. Cum altfel să le spun altora ce să gândească?

— Desmond și cu mine o vizităm mâine, mi-a comunicat Saxon – era pentru prima dată când mi se adresa direct.

— A fost admirabil, a comentat calm domnul Bell.

Îmi vorbea ca și cum am fi fost numai noi doi în cameră.

Virginia n-a scos nici un cuvânt.

28 aprilie 1905 – Gordon Square 46 (zi însorită și caldă)

În dimineața asta, fericirea mea a fost întunecată de viața reală. M-am lăsat prinsă într-o conversație dificilă cu Virginia. Îi venise toana să discute despre moralitatea sinuciderii – unul dintre subiectele ei favorite, la care revine mereu, dar care mă

exasperează într-o zi de primăvară, când se întâmplă numai lucruri plăcute. Ne aflam pe platforma de sus a omnibuzului nr. 8 și eu m-am neliniștit când mi-am dat seama că vocea ei căpătase acea stridență pițigăiată care precedă o scenă de nebunie – numai că nu ne aflam în locul potrivit pentru o scenă de nebunie.

Am coborât lângă Green Park. Mi-am spus că drumul lung până acasă o s-o calmeze. Mașinile din traficul de pe Piccadilly zdrăngăneau și ridicau nori de praf, dar îndărătul gardului de oțel parcul se răsfira în splendoarea lui mută. Virginia nu mai vedea nimic din toate astea. Mergea repede, poalele lungi îi fluturau, șuvițe de păr îi scăpaseră de sub agrafe. Briza îi lua pe sus pălăriuța de pai. De două ori a trebuit să alerg după ea să o prind.

Am luat-o în sus pe Piccadilly pe lângă Devonshire House, cu porțile ei ornate cu capete aurite de animale, pe lângă imensul cub de piatră de la Royal Academy, pe lângă oul albastru de măcăleandru de la Fortnum și pe lângă centrul comercial Mason. Știam că Virginia ar fi vrut să se oprească la librăria Hatchards din vecinătate, dar mai bine nu, era riscant. Trebuia s-o aduc acasă. Când am îndepărtat-o de lângă ușile negre, lucioase ale librăriei, tensiunea nervoasă din trupul ei s-a transformat în furie, încât m-am grăbit să-i cer portarului de la Fortnum să ne cheme un taxi.

Știu că stăruința cicălitoare asupra unui subiect respingător, inflexibil, constituie metoda ei de a repune stăpânire pe o zi care-i scapă de sub control. Necazul e că, totodată, se duce și ziua *mea*.

Acasă a căzut în incontinență verbală. Vorbea fără oprire, a vorbit ore întregi. Nu răspundea când i te adresai și nu se întorcea spre tine când o strigai pe nume. Pur și simplu vorbea necontenit. Când intră în asemenea crize, cuvintele i se rostogolesc și se prăvălesc asemenea unor acrobați neîndemânatici; și se prăbușesc peste maldăre de nonsensuri disparate.

Acum câțiva ani, Virginia a vorbit timp de trei zile fără oprire, n-a mâncat, n-a dormit, n-a făcut baie. Locuiam încă în Hyde

Park Gate și s-a trezit în cămăruța ei de la mansardă vorbind pe un ton jos, arzător, care s-a tot ridicat până a cutremurat casa din țâțâni. La acea dată, cuvintele Virginiei se destrămau în sunete primare, vocale repezi, grosiere, guturale, care te plesneau și se spărgeau de tine dacă încercai să ajungi până la ea. Trăsăturile i se desfigurau de furie, împrumutând o expresie vicleană, fața i se schimonosea într-o mină nefamiliară, mâinile i se crispau ca niște cuiburi osoase, albe. Am așteptat până în cea de-a treia zi ca să-l chemăm pe doctorul Savage. A fost o greșeală. Virginia a petrecut o lună de zile într-un sanatoriu de recuperare.

Acum știu ce-i de făcut. După trei ore de vorbire încontinuu, am chemat-o pe infirmiera Fardell care a venit și i-a administrat un sedativ ușor – o măsură draconică în mentalitatea Virginiei. Eu stăteam dincolo de ușă și ascultam zbaterile Virginiei care se ferea de mișcările scrobite ale infirmierei. A urmat un zgomot asurzitor de sticlă spartă când a răsturnat pe podea frumoasa lampă de pe noptieră. Virginia a scos un urlet și infirmiera i s-a adresat pe o voce spitalicească, sobră, eficientă.

Thoby a venit sus cu domnul Bell și când m-a găsit în hol, m-a întrebat ce se întâmplă. Virginia, care nu-și dădea seama de spectatorii externi, zbiera din dormitorul ei. „Capra e nebună!“ Era strigătul ei de război, dat în chip de răspuns. Virginia detestă vorbitul în șoaptă și întotdeauna reacționează dramatic la vocile dintr-o cameră de bolnav. Domnul Bell, câtuși de puțin descumpănit, a înlăturat tensiunea printr-un puternic hohot de râs firesc, după care a întrebat politicos dacă mai avem și alte animale bolnave în Gordon Square.

Marți, 2 mai 1905 – Gordon Square 46

Sedativul a avut efect și Virginia a dormit optsprezece ore. Somnul o lecuiește, la fel cum lipsa de somn o face să deraieze.

Virginia – iritată de izbucnirile ei – stă acum bosumflată și citește trei cărți în același timp, toate despre Spania, și vorbește numai în spaniolă.

Joi, 4 mai 1905 – Gordon Square 46

Reuniune acasă, în care totul a mers anapoda. De două ori am vrut să mă pun și eu în evidență și n-am făcut decât să-mi dezvălui cumplita ignoranță. De unde să știu că Tacit a fost roman, și nu grec? „După rezonanța numelui“, m-a sfătuit Virginia, de parcă ar fi învățat un copil să silabisească. Am dat din cap, dar n-am răspuns. Herodot. Teodor. Tacit. Nu văd diferența.

5 mai 1905 – Gordon Square 46

Astăzi casa a fost cufundată în liniște. Nimeni nu a pomenit ceva despre dată. Thoby și cu mine ținem minte totul, dar Virginia și Adrian? Ea avea treisprezece ani, el doisprezece. Ce-și amintesc ei? Lunga noapte dinainte, când nu a dormit nimeni? Frumoasa, liniștita Stella, cu părul strâns într-o basma albastră, stând lângă patul mamei? Febra vertiginoasă a mamei și tusea ei râcâitoare, sfredelitoare? Medicul care a venit cu puțin înaintea zorilor? Thoby a fost teribil de furios că tata nu l-a chemat mai din timp. Și răspunsul lui: „Mama ta nu mi-a dat voie“. Asta e tot ce a spus tata.

Mama a murit dimineața pe la unsprezece. Sophie pregătise friptură de pui pentru prânz, dar nimeni nu s-a atins de mâncare până după miezul nopții.

Vineri, 12 mai 1905 – Gordon Square 46 (mai târziu)

În seara asta, Virginia a venit să stea de vorbă cu mine pe când scriam în pat. A trebuit să trag iute cuvertura peste caietul ăsta de însemnări. De când *Manchester Guardian* i-a acceptat, pe la începutul acestei luni, articolul despre hanul din Andalusia, a devenit și mai categorică în diviziunea ei „cine-i *scriitoarea*“ și „cine-i *pictorița*“. Scrisorile sunt publice și, firește, scrisorile mele sunt comparate cu ale ei. Ortografia mea îngrozitoare, frazarea greoaie, metaforele mele deplasate care se rostogolesc ca niște bolovani desprinși din stâncă, caligrafia mea

care o ia în sus oricât de drept aș ține pagina în față – desigur că nu se pot compara cu proza cizelată a Virginiei.

Și… Mâine dineu la familia Balfour, împreună cu George și Margaret. Fără îndoială, au invitat câțiva tineri eligibili pe care vor să ni-i prezinte. O seară cu mănuși albe și colier din perle de cultură. Oribil.

Joi, 18 mai 1905 – Gordon Square 46

Neliniștită și incapabilă să-mi găsesc locul în după-amiaza asta. Știu că demonii mei o iau iarăși razna, pentru că e iarăși joi și, după dezastrul de joia trecută, sunt foarte nervoasă. Săptămâna trecută, proaspăt dobândita încredere în mine s-a prăvălit ca nisipul ud. Peste patru ore sosesc bărbații serioși, intelectuali și, în timp ce Virginia îi va amuza cu acrobațiile de circ ale frazelor ei bine formulate și spirituale, inteligent structurate, accentuate de gândirea ei subtilă și necruțătoare, pe mine o să mă preocupe dacă a fost servită cacaoa și dacă lui Lytton îi place peștele.

Eu gândesc în *mase*. În culori, și forme, și lumini, și volume, și fundaluri. Nu în cuvinte. Cuvintele, țesute delicat în idei abstracte, mă fac să mă simt greoaie și stângace, fără nimic de spus. *Care-i sensul binelui?* Mintea mea întreabă: Care e culoarea binelui? Care-i dimensiunea? Care-i lumina? Și unde să pun vaza cu maci?

Mai târziu

Nimic bun. Wombat latră întruna și lui Lytton nu-i place peștele. Ar fi preferat carne de pui.

1 iunie 1905 – Gordon Square 46

Lucrez la portretul Virginiei și mă gândesc la efectul pe care-l are vopseaua aplicată în mai multe straturi. Cum poți s-o faci fără să pierzi din lumină? Din transluciditate? Vreau să

dau greutate, dar nu opacitate, sau poate grosime fără greutate? Whistler reușește și creează o textură vag cețoasă, fără greutate. Vreau ca vopselele mele să fuzioneze pe pânză, nu pe paleta mea. Oceanul lui Homer în tabloul *Adierea brizei* are acea calitate de grosime, dar îți dă mai curând senzația de amenințătoare întunecime subacvatică decât de fâșii de lumină suprapuse. Eu aș dori adâncime realizată cu mai multă vopsea, și nu cu mai puțină.

O să-i cer sfatul domnului Bell.

5 iunie 1905 – Gordon Square 46 (o seară caldă)

— Nessa, tu crezi că-i adevărat? mă întreba Virginia cu tenacitate, stând cocoțată pe marginea căzii din baie.

Fereastra era deschisă și auzeam huruitul omnibuzului nr. 16.

— Nu știu, Virginia, i-am răspuns, încercând să respir o clipă de calm. Eu am făcut doar o jumătate de cură de odihnă și, în mod cert, *nu* m-am îndrăgostit de medicul meu.

Apa din cadă începea să se răcească.

— Elizabeth Robbins susține că e inevitabil. O certitudine, stăruia Virginia.

— În cazul meu, nu a fost inevitabil, i-am răspuns, strângându-mi părul în mâna udă și încolăcindu-l într-un coc pe ceafă.

Când am ridicat brațul, privirea Virginiei s-a fixat, fără nici o jenă, pe sânul meu drept, care ieșise la vedere. L-am cufundat rapid în apa înspumată.

— Nessa, dar tu crezi că e adevărat? repeta pe un ton deliberat mecanic.

— S-ar putea, am făcut eu o concesie. Dacă doamna Robbins afirmă așa ceva în… în ce? … în romanul ei *Felinarul întunecat*?

Virginia a confirmat.

— Atunci o fi adevărat.

Satisfăcută, Virginia m-a lăsat să-mi termin baia.

ÎNTR-O GRĂDINĂ DIN CAMBRIDGE, ÎN IUNIE

Duminică, 18 iunie 1905 – Hanul Grantchester, Cambridge

— Virginia? a rostit Lytton, oferindu-i un cornuleț dulce. Hmmm… Nu. Nu m-am gândit.

Lytton și-a șters degetele cu unul dintre șervețelele albastre și a pus cornul la loc în coș.

Seamănă atât de mult între ei cu încăpățânările și mofturile lor, mi-am spus eu, privindu-i cum stăteau unul lângă altul pe malul râului. Străluciți, împiedicați, delicați, fermecători, plini de ifose. Le venise acum ideea să le spunem pe numele de botez acelor membri mai apropiați din cercul nostru – și nu numai când ne referim la ei într-o conversație, ceea ce oricum făceam, ci când ne adresăm lor *personal*. Cu prietenele mele femei, ca Nelly sau Snow, mi-a fost întotdeauna ușor să fiu familiară, dar eu să-i spun domnului Strachey, Lytton în societate, mi se pare provocator – totuși nu-i un efort, pentru că „Lytton" e un nume subțire, comprimat, care i se potrivește foarte bine. Flamboaiant, rafinat și de obicei îndrăgostit, Lytton e un ipohondru care se crede mereu bolnav, citește cărți franțuzești și nu se dă niciodată în lături de la subiecte scandaloase. Ar fi cu neputință să adopți o atitudine oficială față de el, când el ține cu orice preț să fie cât mai *neoficial*, mai degajat.

Nu vreau să par demodată și victoriană și încerc să-mi amintesc mereu să folosesc numele de botez, dar dau greș. Ieri i-am oferit *domnului Bell* ceai, sandviciuri și la urmă o umbrelă. Virginia ar dori să mă vadă stând locului și să nu mai arăt atât

de aferată. Numele *Clive* are o notă atât de personală și natura numelui e atât de singulară și de abruptă, de parcă ai aluneca pe mătase, pe clina ierboasă a unui deal și ai ateriza la sol cu o hurducătură ușoară. El nu mă corectează niciodată, nu-mi impune vreo încercare de intimitate nepotrivită, ne spune și mie, și Virginiei „domnișoară Stephen", adresat mie mai cald, mai tandru, mai însorit, mai pătruns de mireasmă de caprifoi decât „domnișoară Stephen" al Virginiei, care sună livresc, prăfuit. E lipsit de sens, dar mă simt atât de flatată că, o dată în viață, cea preferată sunt eu!

Soarele după-amiezii m-a făcut să închid ochii. S-o aduci pe Virginia până la Cambridge a fost ca și cum ai fi încercat să muți un întreg mușuroi de furnici. Era convinsă că trenul o să deraieze, că o să ni se fure bagajele, că Wombat, câinele, o să se piardă, că Thoby o să se îmbolnăvească și o să se molipsească și ea – și așa mai departe. Își îngăduie toate astea știind bine că eu o să duc greul, o să procur biletele, o să mă îngrijesc de bagaje, o să găsesc un hamal, o să dau apă câinelui, o să discut cu servitorii, o să împachetez sandviciurile – și, bineînțeles, fac toate astea.

Am întors capul după două rândunele rotofeie care au despicat aerul și s-au pierdut în cerul de vară.

Mai târziu – Hanul Grantchester (unsprezece noaptea)

Discuțiile de la cină s-au centrat pe Apostoli – cine e și cine nu e. Știu că Apostolii constituie un cerc de dezbateri elitist, exclusiv masculin (firește), la care se aderă doar pe bază de invitație, al celor mai străluciți tineri din universitate. Dar nu știam că se numesc Apostoli pentru că nu pot fi mai mult de doisprezece la Cambridge în același timp, deși unii membri vechi par să se fi instalat pe viață în apostolat. Lytton mi-a povestit că domnul Roger Fry, faimosul critic de artă, continuă să ia parte la întruniri ori de câte ori se găsește în Anglia. Thoby susține că Desmond, Morgan Forster, Lytton, Saxon și domnul Leonard Woolf, care e acum cadet în Serviciul Civil din Ceylon, ar fi cu toții Apostoli. Din cât se pare, prietenul lui Lytton, stră-

lucitul domn Maynard Keynes, care predă la King's[1] științele economice, li s-a alăturat de curând. Thoby nu pare să se sinchisească de faptul că el nu a fost invitat, dar eu cred că pe Adrian îl roade această chestiune.

19 iunie 1905 – Hanul Grantchester

La han, să mă schimb într-o rochie mai călduroasă, apoi ceai cu Walter Headlam și cu frumosul lui *protégé*, domnul Rupert Brooke, care face parte din societatea străluciților prieteni din universitate ai lui Thoby. Pielea elastică a feței domnului Brooke e netedă ca un porțelan trandafiriu, părul său strălucitor se inelează în bucle aurii grele. Privirea voalată a ochilor albaștri are o expresie distantă, ținuta lui e arogantă. La masa de prânz mi-a fost teamă că-l plictisesc și m-am oprit din vorbă în mijlocul unei fraze. Nu a încercat să continue conversația și am rămas într-o tăcere încordată până când Thoby l-a luat pe sus la o partidă de badminton pe pajiște.

Și… Vărul lui Lytton, pictorul, domnul Duncan Grant, alt bărbat zvelt, frumos, serafic, s-a alăturat grupului nostru. Lytton o să-l aducă și la cină.

Mai târziu (două noaptea, târâit de greieri afară)

În seara asta toate s-au potrivit așa cum trebuie să se potrivească într-o seară reușită. Virginia, când are chef, poate să unifice o petrecere, asemenea unei comete. Niciodată nu ratează. Cuvintele ei plutesc ușoare ca o frișcă și fața ei cu pomeți înalți mai curând te invită decât te provoacă. Ea a fost totul. Era frumoasă.

Eu am stat deoparte și am urmărit cum toți acei tineri iluminați din încăpere se îndrăgostesc de Virginia.

Și… A fost plăcut să mai fie încă un artist cu noi. Duncan are mâini lungi și netede, cu o ușoară mică bătătură pe degetul mare care ține penelul – marca pictorilor. Am simțit-o când mi-a strâns mâna.

1. Unul dintre colegiile de la Cambridge.

21 iunie 1905 – Gordon Square 46, Bloomsbury (arșiță)

Acasă – am și început să schițez un nou portret al Virginiei (mic, în ulei). O pictez întruna pe Virginia. Îmi spun că mă atrag liniile scobite ale feței ei frumoase, dar în realitate îi caut compania. De astă dată, compoziție simplă: Virginia așezată în fotoliul cu spătar înalt, verde, ros de vreme, cu fața întoarsă pe trei sferturi spre dreapta și rezemată în palmă.

Asfințitul rubiniu a încărcat momentul de nostalgie. Mi-a revenit în minte Virginia așezată în același fotoliu, în fața șemineului din camera copiilor, în locuința noastră din Hyde Park Gate. Stătea exact în poziția asta și își aștepta rândul, în timp ce bona sau Stella îmi periau întâi mie părul des, încâlcit. Întotdeauna ținea să fie a doua. Spunea că-i place să-mi urmărească expresia feței în timp ce mi se peria părul.

În seara asta mi-a pozat o oră, până ce lumina de iunie a pălit. A închis ochii, odihnindu-se, și fața i s-a sprijinit în palmă într-un fel care nu se observă niciodată când e prinsă în conversație. Părul fin, de o nuanță castanie, ceva mai deschisă decât a mea, era strâns, dezvăluindu-i elipsa feței, într-un nod greu, în curba gâtului lung. Nu a scos o vorbă și nu a încercat să rupă vraja momentului, ci a rămas incredibil de nemișcată. Când Virginia știe că o privesc, nu caută să fie în altă parte.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

23 iunie 1905

Jaffna, Ceylon

Lytton,

Civilizația și-a făcut în sfârșit drum până în pragul casei mele. Astăzi, servitorul meu singalez mi-a adus lada mea căptușită cu tablă, care conține Voltaire, Johnson, Spenser, Herbert, Elton, Galsworthy, Trollope, Dickens și Tennyson. Pierdusem speranța că-mi vor mai parveni vreodată.

Versurile lui Elton mi se rotesc în gând: Luriana Lurilee*, ca un cerc ce se învârtește pe o alee caldă așternută cu pietriș. Gotul le recită întotdeauna în luna iunie. Mi-e dor de verdele cumpătat al verilor englezești. Oare o să fiu mereu șocat de stranietatea țării ăsteia?*

Urmează pachet cu proze pe jumătate încheiate de care sunt încântat pe jumătate.

Al tău,
Woolf

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

FLORI LA UȘĂ

Luni, 3 iulie 1905 – Gordon Square 46
(zi fierbinte, închisă)

Cartonașul era simplu. Doar numele lui și al meu. Fără „omagii". Fără „mulțumiri". N-ar fi avut rost.

— Flori de seră, a comentat Virginia, mirosind buchetul proaspăt.

— Îhî.

— Dar tu preferi florile de câmp.

— Îhî.

Mai târziu (patru după-masa)

O după-amiază bună să citești Blake; Coleridge are un suflu prea tărăgănat, Byron e prea apropiat de suprafața cărnoasă, Keats e prea mohorât, Shelley prea moale. Vreau glasul tunător, tăișul nemilos al lui Blake. Mă foiesc în grădină, în atelier, în holul lung, merg parcă în ritmul unei tobe.

Am plecat fără să dau vreo explicație și m-am dus să fac o plimbare în Green Park. Bondarii grăsuni dădeau buzna peste florile de vară timpurii și doi băieți cu șepcuțe gemene mânuiau un zmeu alb, foarte alb.

O face. N-o face. Nu poate. N-o va face. De ce-ar face-o? Iar eu? În mintea mea încolțeau și piereau întrebările. Cei doi băieți și-au lăsat capetele pe spate ca să urmărească zborul zmeului printre copaci și șepcile le-au căzut pe jos.

Clive în postura de pretendent. M-am așezat pe o bancă de lemn umedă. Virginia o să spună despre Clive că e prozaic. O să-l compare cu distincția pură, marmoreeană a lui Thoby și o să-l găsească pe Clive cărnos și răscopt. Și de ce ar trebui să-mi pese de ce spune Virginia? De ce ar trebui să-mi pese de ce spune oricine? Zău că nu; și totuși îmi pasă. E o slăbiciune. Thoby ține enorm la el și asta contează mult. Totuși, nu cred că Thoby l-ar considera un gentleman; *gentlemenii* nu provin din familii care și-au câștigat prin *forțe proprii* averile și care au *construit* la țară ditamai casele în așa-zis stil iacobin. Frații mei vitregi, Duckworth, o să-l privească de sus și o să-l disprețuiască pentru lipsa lui de relații înalte. Pe de altă parte, George ține morțiș să mă vadă măritată indiferent cu *cine*, așa că poate n-o să se împotrivească. Lytton, știu, nu e de acord cu izbucnirile gălăgioase ale lui Clive, cu manierele lui sportive, cu energia lui lipsită de delicatețe, cu casa lui vulgară, de parvenit, și totuși ține la compania lui Clive, în pofida tuturor acestor neajunsuri. *Tuturor* le place să fie în preajma lui Clive. În discuții, Clive e ca dansatorul care o ridică pe balerină cu o extraordinară dibăcie imperceptibilă. O face pe partenera pe care-o ridică în sus să se simtă frumoasă.

Și eu? Ce cred *eu* despre Clive?

Îmi place. Dar asta-i limita. Nu știu dacă că l-aș putea iubi. Îmi aduc aminte când Stella a luat hotărârea să se mărite cu Jack. O studiam cu ochiul critic al surorii mai mici, dar nu am descoperit nici o fisură în certitudinile ei. Avea dreptate. Era sigură. Îl *recunoscuse*. Venise. Pe el îl așteptase. Eu nu-l recunosc pe Clive. Nu-i al meu.

Deși s-a scurs atâta vreme, tot mai aștept să aud mâna fermă a mamei pe mânerul ușii și pașii ușori, grăbiți ai Stellei în hol. Îmi păstrez întrebările împrejmuite parcă de un gard viu în așteptarea lor. Acum eu sunt cea care trebuie să reprezinte certitudinea și pașii, iar ceilalți își păstrează întrebările pentru mine.

Flori pe biroul meu. Nu e necesar să reprezinte o dilemă. Nu trebuie decât să se deschidă, să se ofilească și să dispară.

Diseară, dineu cu George și Margaret la părinții ei, în spațioasa locuință a Lordului și a lui Lady Carnarvon, de pe strada Bruton. Sunt sigură că voi fi așezată la masă lângă …

Mult mai târziu (unsprezece noaptea)

Ne-am întors. N-am idee la cine m-am gândit că-mi va fi vecin de masă. Am fost așezată lângă un bărbat cu obraji rumeni, care zbiera și al cărui nume nu mi-l amintesc. Nu mai suport dineurile astea formale. În seara asta, valetul stătea lângă ușă, ca o santinelă, și anunța numele fiecărui oaspete care sosea. Așa se proceda în copilăria noastră, dar azi mi se pare ridicol.

Tot ce însemna spirit și umor se retrăsese în jurul Virginiei, la celălalt capăt al mesei. Când vrea, Virginia știe să fie fermecătoare.

Trebuie să mă duc s-o ajut pe Virginia să-și scoată din păr acele cu perle. Mama i-a lăsat moștenire cele patru ace frumoase de păr emailate și mi-e teamă ca Virginia să nu piardă vreunul. Mereu își aruncă lucrurile pe jos, claie peste grămadă.

4 iulie 1905 – Gordon Square 46

Nu mi-aș fi închipuit că florile lui Clive o s-o deprime în asemenea hal. Credeam că, dacă o să evit subiectul, o să dispară ca praful și Virginia o să uite de ele. Știu că e îngrozită la gândul că o să mă mărit, așa cum eu sunt îngrozită la gândul că Thoby o să se însoare. În clipa în care unul din noi o să plece, totul o să se destrame și ansamblul o să se rupă. Dar credeam că o să-și dea seama că niciodată *Clive* nu ne-ar putea despărți. N-aș putea renunța la cvartetul nostru de dragul lui Clive. Cum să pot?

Ieri i-am înțeles greșit intenția.

— Nessa! a strigat Virginia trântind ușa de la intrare. Nu, nu, Sloper, vreau să i le dau chiar eu! Nessa!

— Sunt aici, draga mea!

Mi-am șters mâinile în cârpa albastră și m-am ridicat să-mi privesc pictura. Nasul! Detest să pictez fețe – lipsa de exactitate. Preferabil să le evit cu totul.

— Uite, pentru tine!

Virginia mi-a întins un buchet de flori de câmp cu miresme proaspete.

— În locul impostoarelor ăstora de seră, mi-a spus încruntându-se la florile domnului Bell din vaza bleu.

— Sunt minunate, iubito, i-am spus luând buchetul țepos.

Atârnau încă bulgări de pământ pe rădăcini. Maud le-a așezat în vaza verde de sticlă.

— La locul de onoare, Nessa!

Și florile domnului Bell au fost mutate pe pervaz. Florile de câmp tronau pe birou.

O SEARĂ DE JOI

Joi, 6 iulie 1905 – Gordon Square 46 (miezul zilei)

S-au întors partenerii care studiază păsările, Thoby mi-a adus unul dintre frumoasele lui desene cu gaițe, cea de acum cu o tușă din azurul dimineții pe aripă. Acum am trei desene de păsări făcute de el. Un triptic.

Vreau să-i spun despre florile trimise de Clive, dar acum am ratat momentul. Am vârât biletul în exemplarul meu din romanul *Middlemarch* și Maud a aruncat florile când au început să se veștejească. Florile de seră se trec foarte repede. Azi Clive vine la serata de acasă a lui Thoby. Mi-e teamă să nu mă port copilărește, stângaci și să-l evit. *Și*… Virginia poartă *în sfârșit* ochelarii ei noi, se pare că se găseau în călimara de porțelan de pe biroul ei.

Mai târziu – 4:15 după-masa
(oaspeții sunt invitați pentru ora nouă)

— Nessa! a strigat Thoby din baie, i-ai spus lui Sophie câți o să fie?

— *Nu știu* câți o să fie, am răspuns din camera mea.

După ce lucrasem toată ziua la portretul Virginiei, acum îmi curățam pensulele. Le clăteam în terebentină în timp ce Thoby enumera cu glas tare oaspeții:

— Lytton și sora lui, Marjorie, Duncan, vărul lui Lytton, prietenul lui Lytton Mallard nu-știu-mai-cum, Bell, Desmond, Saxon, Hilton Young. Și Lady Ottoline vine, cred. Ăștia fac

nouă, plus noi, desigur. Vocea lui Thoby suna înfundat și nu eram sigură că am înțeles bine toate numele.

— Mallard? Adică rață sălbatică? am întrebat ieșind în hol ca să fiu mai aproape de ușa băii.

— Rață? a repetat Virginia urcând în fugă scările. Thobs a adus acasă o rață?

— Nu. E vorba de dineul de astă-seară! a strigat Thoby din cadă.

— Ai ucis o rață! Thobs, credeam că doar *studiezi* păsările, l-a apostrofat Virginia.

Știam că știe foarte bine despre ce e vorba. Când Virginia e în toane bune, se amuză să o facă pe nebuna. Când e liniștită și tăcută, e semn rău. Tăcerea care precedă izbucnirea.

— Dacă aș fi știut că ai de gând să omori sălbăticiuni, ți-aș fi ascuns pantofii, a mai strigat ea.

Baia lui Thoby s-a terminat cu o înfrângere. I-am auzit oftatul de resemnare și bufnitura cărții care i-a căzut pe dalele albe.

Mai târziu – cinci dimineața

Au plecat și eu sunt prea surescitată ca să pot dormi. Totul a ieșit foarte bine. Virginia a fost degajată și veselă, nu încordată și sclipitoare. I-a povestit deschis lui Desmond despre cele unsprezece tocuri de scris noi pe care le-a încercat săptămâna asta. Virginia are pasiunea tocurilor bune.

Duncan Grant, vărul lui Lytton, un om drăguț și atent, a fost în mijlocul discuțiilor. Fără nici un efort, găsește întotdeauna terenul și limbajul comun și atrage spre el interesul tuturor, iar conversația generală îl învăluie ca o pelerină. Evident, Lytton e pe jumătate, dacă nu total, îndrăgostit de el și toată lumea se bucură să-l vadă pe Duncan fericit. Când îl cunoști, devii spontan preocupat de bunăstarea lui. E ciudat cât de multe poate să realizeze, cu un minim efort.

În ciuda neliniștilor mele, nu am fost deloc stângace în relația cu Clive. Am ieșit împreună în micul balcon și am discutat despre expoziția din iarna trecută a lui Whistler, despre

faptul că a pictat lămâi la Paris și flori în Berkshire și despre picnicurile organizate pe plajele pietroase din Studland și despre lectura romanelor victoriene în tren, dar am fost întrerupți când Lytton ne-a chemat înapoi în cameră.

N-am reușit să găsesc momentul potrivit ca să-i mulțumesc pentru flori.

Și… „Mallard" s-a dovedit a fi Maynard Keynes, tânărul economist de la Cambridge, prietenul lui Lytton, cu care înțeleg că se cuplează din când în când. Dar s-ar putea să mă înșel, cum mi se întâmplă adesea.

69 LANCASTER GATE
LONDON W.

7 iulie 1905

Dragă Woolf,

Serile astea petrecute în Gordon Square debutează întotdeauna cu o delicioasă tușă de fâstâceală, o șovăielnică punere în scenă a momentelor de început. Dregerea glasurilor, verificări ale ținutei vestimentare, acordarea strunelor, îndreptarea umerilor și… dați-i drumul!

Fiecare dintre noi pretinde în felul lui că nu-i afectat de această jenă mic-burgheză. Gotul răzbește cu farmecul său ce ține mai curând de un conac de la țară, și se interesează plin de energie despre cărți și despre sănătate. Saxon, ațintindu-și privirile în gol, adoptă aerul cuiva care nu se așteaptă să vorbească sau să i se vorbească. Știu că e nevoit să comunice cu oameni, la Trezorerie, din zori și până-n noapte, dar nu-mi pot imagina situația. Virginia se înalță deasupra întregii scene ca o cunună împletită din oase, care abia așteaptă un prilej ca să coboare. Desmond, niciodată grăbit și mereu în întârziere, stă tolănit pe canapeaua din capătul cel mai îndepărtat și își întinde mădularele lungi, împreunate. Sunt convins că-și petrece seara sperând că nimeni n-o să-l întrebe ce articol nu a predat săptămâna asta. Eu șed într-unul dintre foto-

liile de răchită de lângă fereastra înaltă ce dă spre scuar și mă străduiesc să spun lucruri șocante. Și, strânși cu toții, îi dăm drumul.

Dragul de Duncan – un nou inițiat – e civilizat și nu se lasă copleșit de tensiune. Dragul meu, să știi că există o tensiune feroce – o inexorabilă nevoie de a rosti lucruri capitale, de a discuta subiecte grandioase: Binele, Frumosul, Adevărul – totul foarte în spiritul lui Keats. Mizele sunt mari. Te simți ca un gladiator când pășești în această arenă de idei. Victoria nu e ușoară. Se lansează un anumit subiect, care adesea se stinge de la sine. Se oferă un altul, azvârlit în sus ca o minge, dar nu intră în coș. Din aceste eforturi fragmentare se naște însă un anumit ritm, o evadare din găoace, se dezvoltă un spirit de echipă. În sfârșit, atmosfera se încinge, noaptea prinde contur.

Bell, de obicei sigur de sine și greu de intimidat, nu pare în apele lui în ultima vreme. L-am întâlnit într-una dintre seri când mă duceam în Gordon Square. Rar ni se încrucișează drumurile, pentru că el vine din direcția King's Bench Walk, iar eu dinspre Gray's Inn Road, dar joi seara l-am găsit în scuar, pândind din spatele unui gard viu. Am stat amândoi ascunși în umbră ca doi asasini și mi-a devoalat sursa stării lui de agitație – Vanessa, sora Gotului. Cred că-i vorba mai curând de o obsesie decât de dragoste, dar el stăruie că-i o îmbinare între una și cealaltă. E hotărât să treacă la acțiune, în ciuda certitudinii unei ratări. I-a trimis flori care fie că au fost ignorate, fie greșit înțelese și au fost curând înlocuite cu un buchet de buruieni de câmp de-ale Virginiei. Acum caută modalitatea unei declarații mai elocvente și vorbește despre brațe pline de trandafiri. Aș zice că a stat cam prea mult la Paris.

Văd totul. Vanessa e un ocean de calm maiestuos, chiar dacă ea nu-și dă seama de lucrul ăsta. Virginia își invidiază sora pentru că-i atât de adânc ancorată. Nessa deține un metronom lăuntric ce o face să păstreze un ritm perfect egal, sincronizat, în timp ce noi, ceilalți, ne vânturăm cu răsuflarea tăiată prin nesfârșite exagerări, mânați mai curând de impulsuri decât de țeluri. Nu o văd acceptându-l pe Bell. Dar m-a impresionat fermitatea lui, sinceritatea hotărârii ca de sinucigaș.

Trebuie să mă duc să trag un pui de somn, e o după-amiază fierbinte.

Al tău,
Lytton

Sâmbătă, 8 iulie 1905 – Gordon Square 46

Clive a trecut din nou azi pe aici să-l vadă pe Thoby. A treia oară de joia trecută. Conversațiile noastre sunt trunchiate, laconice, familiare. Părți întregi dintr-un subiect rămân nespuse și totuși le înțelegem. Am discutat despre *Aripile porumbiței*[1].

— E mult mai tare *aici* decât în *Ambasadorii*, a comentat Clive în timp ce-l aștepta pe Thoby să coboare. O înțeleg pe Kate că a riscat să-l piardă din dorința de a-l păstra, a continuat el. E convinsă că, dacă se iubesc cu adevărat, pot răzbate prin orice. Episodul cu Milly nu are importanță. *N-ar trebui* să aibă importanță.

— Cum adică să *nu* aibă importanță? l-am întrerupt eu. Îl iubește. Cum poate fi trădarea irelevantă?

— James revine asupra acestui subiect, nu? a insistat Clive, sărind de la locul lui și vorbind în timp ce măsura salonul în sus și-n jos. Gândește-te la *Cupa de aur*.

Mi-am dat seama că Virginia ne asculta. Cărțile sunt domeniul ei.

Când e aici, discutăm doar un moment sau două, dar după ce pleacă, îl pisez pe Thoby să-mi vorbească despre el. Ce sper să descopăr?

Și… Am stat și am chibzuit. Dacă tot i-am șocat pe membrii conservatori ai familiei noastre și pe prieteni cu serile noastre literare, mixte, organizate joia acasă, ce-ar fi dacă am merge mai departe și am avea și un club de vineri seara pentru pictori?

1. Roman de Henry James.

Mai târziu

Thobs îmi spune că lui Clive nu i-a plăcut deloc expoziția Watts[1] de la Academie. Nici mie nu mi-a plăcut. Am simțit că ne potrivim. Și totuși nu am nici o certitudine. Nu mă văd trăindu-mi viața alături de acest bărbat – de fapt, alături de nici un bărbat. Dar nici nu mă pot imagina ca fată bătrână. Îmi spun, nesăbuit, că o să am un soț și copii, dar nu fac nimic ca să se întâmple așa ceva. Nu înțeleg ce trebuie făcut ca să treci dintr-o parte în alta. Nici unul din noi doi nu a pomenit despre flori. Poate că le-a și uitat?

46 Gordon Square
Bloomsbury
TELEPHONE: 1608 MUSEUM

Duminică, 9 iulie 1905

Scumpa mea Snow,

Săptămână anostă. Pictura mea arată plată, ușor de intuit, și penelul greu ca plumbul, iar vopseaua groasă, îmbâcsită. Bogăția de culori a scuarului arată slinoasă și pedantă pe pânza mea. Aștept ceva.

Mă bate gândul să organizez o vineri seara de discuții și dezbateri pentru pictori. După modelul serilor de joi ale lui Thoby; dar sper ca noi să ne putem arăta și operele. Ce părere ai? Pe cine ai propune de la Academie și de la Slade? Sunt convinsă că mulți dintre prietenii de joi seara ai lui Thoby ar fi încântați să reapară și vineri seara. Ar putea începe după ce ne întoarcem din Cornwall.

Și te-ar ține și pe tine în Londra.

A ta,
Vanessa

1. George Frederic Watts (1817–1904), pictor și sculptor englez.

10 iulie 1905 – Gordon Square 46

Prânz la Rules cu Thoby (care a trebuit să plece repede), Violet Dickinson și Virginia. Uit mereu cât de înaltă e Violet. Are pe puțin un metru optzeci și e clădită solid, dar e temeinic împlântată în ea însăși. Gesturile îi sunt largi și mersul ei are o legănare muzicală. Deși e bine trecută de patruzeci de ani, oamenii tot mai întorc capul după ea când își face apariția într-o cameră.

Violet a reușit să îndrepte rama strâmbă a ochelarilor Virginiei, pe urmă a dus-o la toaleta doamnelor ca să-i aranjeze părul ciufulit. Thoby și cu mine am rămas la masă, cufundați într-unul din acele rare momente de liniște și intimitate dintre frați. Îmi place restaurantul ăsta; îmi plac istoria lui literară și indiferența pe care o afișează. Thoby îmi spune că era frecventat de Dickens, Thackeray și Henry Irving. Ceea ce îi sporește farmecul.

Una peste alta, însă, prânzul n-a prea avut farmec. Ne-a pus nervii la încercare. În prezența lui Violet, Virginia e tentată să se alinte vorbind ca un copil mic. Pentru fiecare are câte o poreclă, ca și mine, de altfel. Pentru ea, eu sunt Delfinul, Maria, Nessa a ei, iar ea pentru mine e Capra, William, Căprița, Maimuțicile mele. În timp ce poreclele date de mine pot fi adoptate sau nu, ale Virginiei sunt serioase. Țin de felul ei de a părea singulară, memorabilă, demnă de a fi iubită.

O atmosferă înșelătoare. Virginia era amărâtă din pricina iminentei hotărâri a Violetei de a face o călătorie în jurul lumii. Panica răzbătea în conversație. Violet reușește să o domolească mult mai bine decât mine. Uneori chiar mai bine și decât Thoby. Asta pentru că Violet are mai multă experiență. Izbucnirile veninoase ale Virginiei față de mine de anul trecut, când a avut teribila cădere nervoasă, deveniseră absolut de nesuportat pentru mine, dar tot îmi pare rău că am expediat-o la Violet. Știu că masivitatea trupească și calmul lui Violet o ajută pe Virginia să-și revină, în timp ce încercările mele zeloase de a o potoli

nu fac decât s-o afunde mai rău, cu toate astea, numai cât mă gândesc la ce-am făcut, mă crispez de jenă. Când îmi amintesc cum am scos-o din casă ca pe-o carte returnată la bibliotecă, sau ca pe-un pește pe care îl desprinzi din undiță și-l arunci înapoi în baltă! M-am simțit ușurată când am scăpat de prezența Virginiei și am putut să-mi văd de treburile mutării într-o casă nouă – oribil din partea mea! Virginia mi-a simțit ușurarea și a început să zbiere pe fereastra dormitorului ei tot felul de insulte. Acum, când mă găsesc față-n față cu Violet, mă simt îngrozitor de jenată gândindu-mă la tot ce-a auzit despre mine.

Virginia nu cunoaște asemenea momente penibile. Căderea ei nervoasă a fost de natură medicală și izbucnirile ei sunt inevitabile, așa că nu are de ce să se rușineze. Urmăresc cu câtă ușurință comunică Violet cu ea, fără teama că ar putea spune ceva greșit.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

11 iulie 1905

Jaffna, Ceylon

Lytton,

Am fost înaintat și numit Agent guvernamental adjunct în provincia Hambantota. Charlie-câinele e bucuros. Nu mai sunt un prăpădit de cadet și am posibilitatea să-i cumpăr hălci de carne mai bună. Credeam că o să fiu și eu mai fericit. Dar continui să aștept ca piesele acestui puzzle să se potrivească. Aștept să rezulte un sens de împlinire sau de început. Îmi lipsește sentimentul de adecvare care ne anima la Cambridge. Locul potrivit. Scopul potrivit. Sunt din ce în ce mai convins că viața mea de aici e lipsită (printre alte numeroase lucruri admirabile, moderne și necesare), e lipsită, spuneam, de o motivație adecvată. Mi-am dat seama că e posibil – fără să suferi sau să te alarmezi – să duci o viață greșită, falsă, lăsând ca viața autentică să se desfășoare în altă parte.

Posibil ca scrisoarea asta să nu treacă de cenzură. Scuzele mele tuturor cititorilor nepoftiți.

Al tău,
Leonard

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

13 iulie 1905 – Gordon Square 46

— Nessa, când plecăm? mă întreabă Virginia.

Ședeam în grădină, la asfințitul unei zile de vară.

— Pe zece august, i-am răspuns, vârându-mi și mai tare nasul în ziar.

— Nessa, ești sigură că nu putem sta tot la Talland House?

Virginia, văzând că-i răspundeam laconic, începuse să se repete.

— Ți-am mai spus, dragă, nu se poate. Casa e închiriată.

Într-adevăr, încercasem și casa era închiriată, dar nu depusesem nici un efort de convingere. Nu mai doream să stăm tot la Talland House. Voiam un loc nou, nebătătorit. În Cornwall trebuie să fim precauți. După treisprezece veri de copilărie fericită, probabil că toate fantomele noastre ne așteaptă acolo.

— Nessa, dar măcar e *aproape* de Talland House?

— Da, draga mea. Foarte aproape, am răspuns automat, deși nu aveam habar. St. Ives e un loc prea mic ca să nu fie totul foarte aproape.

— Cum se numește casa? Parcă Trevor – nu-mai-știu-cum, a întrebat Thoby, trăgându-și un scaun de răchită pe pardoseala de piatră și așezându-se.

— Dar măcar e de aceeași parte a golfului? a stăruit Virginia.

— Se numește Trevose View și e de aceeași parte a golfului, am răspuns ca s-o liniștesc.

Simțeam că Virginia e tot mai încordată, gata-gata să…, și azi nu aveam chef de o scenă de nebunie.

— Ești sigură că nu putem sta *la* Talland House? a repetat Virginia luându-mi ziarul și așternându-și-l pe genunchi.

Pagina pe care o citeam a căzut pe jos.

— Ginia, dacă Nessa ar fi putut să ne cazeze acolo, fii sigură că ar fi făcut-o, i-a răspuns Thoby, cu autoritatea spontană a unuia care nu se așteaptă să fie contrazis. Și-a așezat paharul cu limonadă pe măsuță de tablă uzată, s-a lăsat pe speteaza scaunului și și-a deschis cartea.

— Nessa, și când plecăm?

O DATĂ NE-A MERS BINE

Sâmbătă, 15 iulie 1905 – Gordon Square 46

Aseară, o ușoară dispută a fost pe cale să izbucnească sub aparența de liniște, dar n-a țâșnit până la suprafață.

Am propus ca Snow să vină cu noi în Cornwall. A fost o greșeală. Snow are o statornică fire grațioasă, care o calcă pe nervi pe Virginia. Femeile lipsite de orice amprentă de maliție îi sunt Virginiei cu totul străine. Pe de altă parte, Snow, cu părul ei bogat, de culoarea mahonului, cu glasul ei plin, liniștit, e una dintre acele femei care devin tot mai frumoase pe măsură ce le cunoști mai bine. Virginia detestă acest gen.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

30 iulie 1905

Dragă Woolf,

Bell e de neclintit. O iubește de-adevăratelea. Mai bine să cadă la picioarele ei și să-și ducă viața pe pragul casei ei decât să rămână pasiv. Nu comoditatea contează, spune el. Ci lipsa de confort, pasiunea spinoasă – acestea îi oferă terenul pe care și-ar așeza cortul. În mod surprinzător, îi doresc să reușească. Cu atât mai neobișnuit pentru mine, când îmi spun că ea e de zece ori mai bună decât el. Dar tenacitatea lui m-a câștigat. Ce minunat trebuie să fie să simți că ești atât de hotărât.

Al tău,
Lytton

Destinatar:
Dlui Leonard Woolf,
Agent Guvernamental
Adjunct
Jaffna, CEYLON

SERIES 4: SUNFLOWERS IN PROVENCE[1]

1 august 1905 – Gordon Square (făcând bagaje – peste tot, valize)

Sunt surprinsă și, în același timp, câtuși de puțin surprinsă. Probabil știam că asta va urma.

Seara a început frumos.

După un admirabil dineu la el acasă – doar noi doi, o atmosferă foarte boemă – m-a condus la mine acasă. Parfumul puternic al trandafirilor îmi impregnase epiderma. Cumpărase sute de trandafiri. Găleți întregi de trandafiri. Îi inundaseră apartamentul din King's Bench Walk, se cățăraseră pe rafturi, se lăfăiau pe pervazurile înguste ale ferestrelor. Un efect răscolitor, visceral. Eram mișcată. Își însușise critica aspră a Virginiei

1. Seria 4: Floarea-soarelui în Provence.

și se dăduse peste cap să găsească trandafiri care chiar să miroasă a trandafiri.

Locuința lui era altfel decât mă așteptasem. Litografii originale de Toulouse-Lautrec împărțeau polița căminului cu invitații la partide de vânătoare în Scoția. Rafturile bibliotecii conțineau un amestec de Dickens, Shakespeare, istorie romană și greacă, tratate de ihtiologie. Conversația a fost, și ea, neașteptată. Am descoperit că avem o iubire comună: Jane Austen. Neobișnuit pentru un bărbat pasionat de activități în aer liber să fie interesat de viața femeilor care stau acasă.

În drum spre casă, s-a oprit în scuar lângă liliacul despre care știe că e favoritul meu. Cu o cutezanță lipsită de cuvinte, a îngenuncheat și mi-a cerut mâna.

O zvâcnire mută a inimii. Încă una. Am tras aer în piept, am rămas nemișcată și am încercat să nu mă gândesc. Un val de instincte tălăzuia prin mine.

L-am sărutat pe creștet și i-am răspuns „nu". Nu puteam înțelege cum ar fi sunat un „da"; nu puteam să mă gândesc la un „da", încât a trebuit să fie „nu".

— Nu? Pur și simplu? m-a întrebat Clive, străduindu-se să-și controleze vocea.

— Nu, pentru moment, e cam crud, nu găsești? am comentat eu.

Voiam să elucidez chestiunea.

— Nu, pentru moment e amabil, mi-a răspuns, ridicându-se în picioare și continuând să-mi țină mâna.

— Dar când se va termina *momentul* de față?

Nu a găsit nici un răspuns.

Mai târziu (trei și jumătate noaptea)

Clive a ghicit. Nu, pentru moment, ăsta era adevărul. Dar e adevărul-adevărat? Nu vreau să-l pierd, însă nu sunt destul de hotărâtă să mă alătur lui.

5 august 1905 – Gordon Square 46

I-am scris lui Snow. O scrisoare ușuratică, prostească, pe care o regret. N-am fost sinceră și îmi displace lucrul ăsta. Nu ar fi trebuit să scriu deloc. Chestiuni de acest fel trebuie păstrate strict între cei implicați.

Duminică, 5 august 1905 – Gordon Square 46

Nu i-am spus încă nimic lui Thoby, dar știu că ar trebui să-i spun. Mi-a povestit că ieri la prânz Clive nu era în apele lui. Aș dori să-i mărturisesc totul, dar nu vreau să-și facă o impresie greșită. Ce înseamnă o impresie greșită? Sigur că impresia corectă nu poate fi decât adevărul?

9 august 1905 – Gordon Square 46

Infernul împachetării bagajelor, fără să fi plecat încă. Sunt epuizată, dar nu și voiajată. Tot nu i-am spus nimic lui Thoby, iar el îmi vorbește întruna de conduita stranie a lui Clive. Joi, Clive pleacă în Scoția. Joi, când nimeni nu ar mai fi acasă.

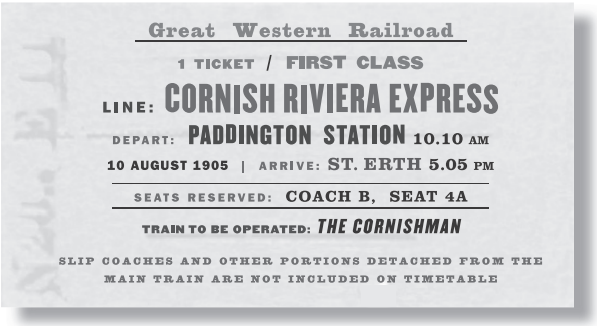
Great Western Railroad
1 TICKET / FIRST CLASS
LINE: CORNISH RIVIERA EXPRESS
DEPART: PADDINGTON STATION 10.10 AM
10 AUGUST 1905 | ARRIVE: ST. ERTH 5.05 PM
SEATS RESERVED: COACH B, SEAT 4A
TRAIN TO BE OPERATED: THE CORNISHMAN
SLIP COACHES AND OTHER PORTIONS DETACHED FROM THE MAIN TRAIN ARE NOT INCLUDED ON TIMETABLE

10 august 1905 – Trevose View, Golful Carbis, Cornwall (ora 7 după-masa – epuizată)

Suntem aici. Casa *nu*-i frumoasă, dar are multe ferestre și e izolată într-o scobitură a falezei. Eu mi-am luat dormitorul mare, albastru, cu vedere spre golf. M-am gândit însă că sunt egoistă și eram gata să i-l cedez Virginiei, când am aflat că ei îi place biroul din dormitorul galben. Thoby strigă în hol…

12 august 1905 – Trevose View, Golful Carbis

Am traversat vadul pârâului, am înotat în golf, am escaladat zidul, ne-am târât prin hățișuri, am explorat casa veche. De fapt, o pornisem pe cărare și ne zgâisem peste gardul de escallonia de la Talland House, dar Virginia a stăruit că e o aventură extraordinară, iar entuziasmul ei ne-a marcat ziua. Bătrâna casă arăta

neschimbată. Nu i-am văzut pe actualii ocupanți, doar obiectele familiare: prosoape vărgate, costume de baie, găleți murdare de nisip, pălării de pai aruncate pe scaune de lemn.

I-am povestit lui Thoby, nu a fost surprins. E îngrijorat de starea lui Clive.

17 august 1905 – Trevose View, Golful Carbis

Am intrat în ritmul mării.

69 LANCASTER GATE
LONDON W.

Great Oakley Hall, Kettering

25 august 1905

Dragă Bell,

Dragul meu, îngerii și cu mine plângem pentru tine. Gotul, după multă mustăceală și scrâșnete din dinți, a catadicsit până la urmă să-mi povestească despre încercarea ta zădărnicită. Om curajos, să pui o asemenea întrebare unei asemenea femei formidabil de încântătoare! Quel courage, mon brave! *Ține-te cu dinții de convingerea ta. Dacă există o simetrie – și bănuiesc că există – va urma o îndreptare a nedreptăților. Asigură-te că ești pregătit să fii la înălțimea iubirii ei, dacă ai s-o cucerești.*

Cum ți-am mai spus și altă dată, ea e o creatură prevăzătoare. De o onestitate cutremurătoare. Încrede-te în toate vorbele ei. Gotul mi-a povestit că ți-a răspuns „nu", dar a presărat firimituri în urma ei ca să o poți găsi? Pe cai! Asediază castelul și cucerește donjonul, pentru că ea nu face nimic la întâmplare. Nu-i nesăbuită ca sora ei. Virginia ar fi în stare să dea foc casei doar ca să-i vadă pe toți fugind afară în pijamale. N-o fi știind Vanessa ce vrea, dar o să-ți expună încurcătura ei. Asta-mi place la ea.

Și eu m-am izbit de o pasiune arzătoare, răsunătoare. E vorba de Duncan, frumosul meu văr. Și el e de-o onestitate brutală, dar

sinceritatea lui călărește un armăsar nărăvaș. Și nu posedă cunoașterea de sine a Vanessei. O să-mi frângă inima într-o mie de cioburi. Ce plângăcios sunt astăzi! Iartă-mă.

Al tău,
Lytton

30 august 1905 – Trevose View, Golful Carbis, Cornwall

M-am înșelat. Marea nu-și dăruiește ușor ritmul, nici culorile luminoase. Acum e o fiară albastră care-și arată colții, iar în minutul următor e un heleșteu de jad spumos. Și nu-i amatoare să pozeze pentru un portret.

Mai târziu

Pe de altă parte, viața *la malul* mării a căpătat un tempo previzibil, monoton. Dimineața eu pictez, Virginia scrie, Thoby citește și Adrian se ocupă de acțiunile lui misterioase; mai târziu jucăm pichet. Apoi ne adunăm pentru un prânz frugal, elementar: pâine, salam, brânză, fructe, ceai. După-amiază – iar pictură, iar lectură, iar scris, ceva plajă, ceva scăldat, ceva plimbat și iar pichet.

7 septembrie 1905 – Golful Carbis, Cornwall

Sătenii își amintesc de noi – mulți dintre ei își aduc aminte cum zburdam pe plajă, în copilărie, și mulți dintre ei și-o amintesc pe mama, iar azi-dimineață am intrat în vorbă cu noii proprietari de la Talland House. Băcanul ne-a făcut cunoștință. Un cuplu de artiști. Copiii lor au vârstele pe care le-am avut noi când am locuit ultima oară aici. Simetrie. Casa asta atrage artiști ca să-i cuprindă în țesătura magiei ei.

Mai târziu

Conversație dificilă astă-seară, după cină. Thoby a remarcat că, dintre părinții noștri, mama noastră era cea mai retrasă și mai rezervată, dar, cu toate astea, localnicii și-o amintesc bine. Virginia s-a simțit obligată să pledeze pentru intelectul copleșitor, sclipitor, tăios al tatălui nostru. Adrian părea abătut, așa cum arată el ori de câte ori vorbim despre mama. A fost ultimul ei copil și favoritul ei.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

8 septembrie 1905

Dragă Leonard,

De ce oi fi făcut-o? De ce l-am încurajat pe Bell în zbuciumata lui luptă pentru Vanessa? Din milă? Ar fi singura explicație. De luni de zile se zbătea și tânjea. Jură că o iubește din adâncul adâncurilor lui. Numai că adâncul adâncurilor lui nu sunt de ajuns. Pe ea am urmărit-o, e cu neputință să n-o urmărești, și m-am convins că nu e o persoană căreia să-i poți purta o dragoste ușuratică. E o femeie cu o rezonanță profundă, o notă de puritate și unicitate. Și Bell? Știu că ții la el, cum ține și Gotul, ceea ce înseamnă ceva. E un om fermecător. Un biruitor. Dar nu sunt convins că deține greutatea cu care ar putea echilibra balanța ei. Din fericire, cred că e lipsit și de gravitatea care ar smulge-o de lângă familia ei. Ceea ce e bine. Aș fi vrut să fii tu aici. Tu vezi totul cu atâta claritate.

Al tău,
Lytton

Destinatar:
Dlui Leonard Woolf
Agent Guvernamental
Adjunct
Jaffna, CEYLON

YOUNG MEN ON BICYCLES IN BRIGHTON[1]

1. Tineri pe biciclete în Brighton.

8 septembrie 1905 – Trevose View, Golful Carbis, Cornwall

— Nu mi-a trimis decât două capitole. Ce să fac cu două capitole. Nici măcar nu sunt de la început! a strigat Virginia dând buzna în cameră și fluturând în mână niște foi.

Nelly îi trimisese un fragment din romanul ei neterminat, ca să cunoască părerea Virginiei. Eu le luasem azi-dimineață de la poștă.

— Mmm!

Un răspuns nesatisfăcător pentru Virginia. Mă chinuiam să redau un crâmpei dintr-o mare violentă, adăugând subtonuri de roșu și de ocru. Whistler a folosit adeseori această tehnică, dar cu efecte mult mai reușite. Marea mea arată acum ca o baltă revărsată peste mâzga unui râu noroios.

— Nessa!

— Și cum ți se par paginile? am întrebat-o, înmuindu-mi penelul în terebentină.

— Nu le-am citit, bineînțeles. Cum s-o fac? E incomplet.

S-a trântit în șezlongul de pânză vărgată.

— Poate că ar trebui să încerci să le citești.

Mai târziu

Acum, Virginiei *îi plac* capitolele. Barometrul gustului ei are schimbări atât de bruște, că îmi dă amețeli.

— Sunt foarte bune, m-a informat Virginia, fărâmițând prăjitura servită alături de ceai, în loc s-o mănânce.

— Cu toate că nu sunt de la început? am întrebat-o, cu o ușoară ironie.

— Știi bine că ar fi putut să nu fie, a zis ea impasibilă. De ce nu? De ce trebuie ca un roman să înceapă cu începutul? Cine a stabilit asemenea regulă? Cine o susține?

Am privit-o îngrijorată.

— Când vorbești în felul ăsta, pari picată din Evul Mediu.

— *Mă simt* medievală. Ca un cavaler în armură, călare pe un cal murg de război care se năpustește în bătălia însângerată.

— Bătălia însângerată fiind cartea lui Nelly? Nu prea arată războinică – Nelly e surdă toacă, i-am spus.

— Nu, bătălia mai mare, asurzitoare. Glasul Virginiei se înălța din ce în ce. Bătălia dintre ceea ce ai voie și ceea ce n-ai voie să faci, dintre ceea ce trebuie și ceea ce nu trebuie să faci, bătălia dintre convențiile literare. Asta urăsc eu.

— Și ai de gând să pornești în luptă? am întrebat-o cu scepticism în glas.

— Da, mi-a răspuns și a plecat spre farul Godrevy.

I-am urmărit mersul zvelt, săltat. Virginia e mereu în mișcare. Are un ritm staccato, lipsit de astâmpăr. Chiar când trupul ei e în repaus, mintea i se rotește și se învârtește ca o buclă. Are un fel de a fi achizitoriu. A fost mereu interesată de „mai mult" – mai multă afecțiune, mai multă atenție, mai mult contact, mai multă siguranță, mai multă căldură, mai multe taine. De altfel, nici scrisul ei n-apucă să capete suflu. De îndată ce a adoptat un anumit stil, se și plictisește de el. Cum simte că și-a pierdut prospețimea, îl înlătură și caută ceva nou. Mă îngrijorează gândul că nu va putea niciodată să fie liniștită și fericită în același timp. Însăși imaginația ei se alimentează din mișcare.

Foarte târziu – camera mea albastră, noapte răcoroasă

Nu am nici o îndoială în ceea ce privește talentul Virginiei. *Știu* că are har. Dar trebuie mereu să-mi reamintesc acest lucru, în mod deliberat: parc-ar fi o pălărie pe care mă străduiesc să n-o pierd. Uneori, Virginia e schimbată. Uneori se îndepărtează de mine și pare înconjurată de un ușor halou de geniu. Atunci nu mai e deloc Virginia *mea*. În asemenea momente, eu mă simt foarte terestră și clădită din metale ieftine.

ALBUL JOCULUI DE TENIS

Duminică, 14 septembrie 1905 – Trevose View, Golful Carbis, Cornwall

Pregătesc bagajele de întoarcere. În primul rând, dau deoparte obiectele mai puțin importante. Virginia e deranjată de schimbare și în curând o să înceapă să se agite. S-a obișnuit să facă după-masa câte o plimbare la Farul Godrevy și ăsta-i momentul când eu dau târcoale casei, culegând ba un prosop de plajă, ba o carte citită.

PRIMELE OBIECTE DE STRÂNS:

Vazele de flori
Papucii de casă
Dickens

ULTIMELE DE ÎMPACHETAT:

Costumele de baie vărgate
Pălăriile de pai
Austen

26 septembrie 1905 – Cornwall (zi albastră, luminoasă)

— *Ant. Ant. Ant.*

M-am uitat la Virginia. Ședea în fotoliul din grădină, jucându-se cu tocul, fără să scrie. Degetul arătător era mânjit de cerneală.

— Ant. Ant. Ant. Ant.

— Iubito? am întrebat-o cu blândețe. Ce *ant*?

— *Ant* ant, a răspuns Virginia, ca și cum era un lucru evident.

Thoby a venit pe aleea de piatră albă și s-a trântit pe un șezlong.

— Ant. Ant. Ant, i s-a adresat Virginia.

— Da, e un cuvânt bun „a-n-t“[1], i-a răspuns el, scandând sunetele scurte, ascuțite, punctate. Încuietor la cuvinte încrucișate. Mai degrabă ca sufix: import*ant*, ambul*ant*.

— Ant, a repetat Virginia, fără să se adreseze cuiva anume.

— Ant? a întrebat Adrian, ivindu-se pe pajiște, cu părul încă ud și mirosind a mare. Ginia, ne-au invadat furnicile?

Am privit-o pe Virginia. Devenise mai mare în ultimele câteva minute. Umflată, înfiptă, ca un păianjen care-i sigur că-l așteaptă o gustare mustoasă. Ne prinsese pe toți în pânza ei absurdă. Fiecare dintre noi era înfășurat și încâlcit în păienjeniș, așteptând ospățul bestiei. Uite cum țesuse pânza doar cu o vorbuliță!

Virginia a fost invitată să predea în acest semestru arta scrisului la Morley College. Și o să-și vrăjească studenții, legându-i în noduri marinărești.

28 septembrie 1905

Am stat pe o pajiște încă văratică și i-am urmărit pe Thoby și Adrian jucând tenis. Ultimele zile de vacanță sunt întotdeauna cele mai dulci. Diminețile libere sunt mai prețioase, zilele împărțite mai economicos. Regulile sunt încălcate, deprinderile își schimbă forma. Astea erau zilele când mama ne dădea voie să ne luăm ceaiul în camera copiilor, cu picioarele pline de nisip și cu sare pe sub unghii; zilele când noi, cei patru, sorbeam ultimele raze de soare ale verii.

Acum, valizele zac deschise prin toată casa și pânzele mele n-o să se usuce la timp. Supărător, dar am fost nevoită să lucrez chiar și azi la ele, pe cea din urmă lumină albăstrui-aurie din Cornwall. Va trebui să cer să-mi fie expediate săptămâna viitoare. O să-mi fie dor de locul ăsta.

---

1. *Ant* (în engl.) – „furnică“.

SERI DE VINERI, TOAMNA

1 octombrie 1905 – Gordon Square 46 (amurg văratec)

Ne-am întors.

Undeva, pe alte meleaguri, vine fluxul. Urmează refluxul. Contururile elegante ale Londrei sunt întipărite în mizeria străzilor. Eu vreau să pictez doar marea.

7 octombrie 1905 – Gordon Square 46

Culorile din mintea mea, culorile din inima mea și culorile orelor mele nu se potrivesc. Mintea mea vrea să se joace cu luciul gros al albului clar: umbrele vineții ale trandafiriului și argintiul luminii solare purtat de val. Inima mea vrea să se scufunde în prospețimea ca de izvor a celui mai bogat, mai pur, celui mai *albastru* albastru, iar orele mele sunt împroșcate de maroniul gâlcevitor, încâlcit, ca de vrabie, al familiei mele.

Thoby se plânge că nu are destulă liniște ca să lucreze, deși *ce* anume lucrează e un mister. Se presupune că citește pentru barou, dar eu sunt convinsă că în cele mai multe zile nu face asta. Și Adrian își clamează nevoia de a „lucra", dar de fapt aproape tot timpul cântă la pian. Virginia dă ochii peste cap, înalță din sprâncene și vorbește despre îndatoriri, termene de predare și semnături – de parcă ține să proclame că numai munca ei e marcă autentică, în timp ce a celorlalți e un simulacru. Bănuiesc că așa o fi, din moment ce scrie atât de frecvent pentru *TLS*.

Ce fac eu păstrez pentru mine. Pictura nu poate fi socotită o muncă în această familie de literați. Munca nu-i muncă dacă

nu sunt implicate *cuvinte*. Marca de labilitate a picturii o face să se schimbe când se impun schimbări. Pentru ei, distribuirea culorilor e un simplu *hobby*. Un experiment ușurel, cu umbre iluzorii în comparație cu integritatea formei dimensionale a literelor pe o pagină.

— Scrisul e adevărata formă de exprimare, Nessa, mă asigura Virginia, refuzând cartofii cu rozmarin pe care Sophie îi preparase special pentru ea.

— Virginia, cartofii ăștia au fost pregătiți la cererea *ta*, i-am spus cu fermitate, văzând-o pe Maud că duce înapoi la bucătărie castronul acoperit.

Știam că Sophie folosise în după-amiaza aceea ultima ei rezervă de rozmarin. Sophie e mereu îngrijorată de „domnișoara Ginia" și de lipsa ei de poftă de mâncare. Clatină din cap și amintește cum condamna Lady Stephen irosirea hranei. Într-adevăr, mama nu suporta să vadă mâncarea irosită. Dar nici mama nu o putea convinge pe Virginia să mănânce. Numai Thoby izbutește asemenea performanță.

— Nu sunt buni, Ginia? Mie mi s-au părut foarte buni, i s-a adresat Adrian glumeț.

Nici o reacție.

— Iubito, gustă-i. Știi bine că vrem cu toții să te facem să mănânci, i-am spus eu, răsfățând-o în numele nutriției.

— Violet spune că se îndreaptă spre ținutul sălbatic Oklahoma, unde curg torente de apă în mijlocul orașelor și oamenii își acoperă trupurile cu pene și vopsele, a rostit Virginia cu glas tare, fără să se adreseze cuiva.

— Draga mea, cred că toate astea se întâmplau cu un secol în urmă, i-am spus, încercând să o readuc în împărăția cotidianului.

— Violet mi-a scris și mi-a povestit că timp de două zile a fost ținută captivă și păzită cu un arc cu săgeți.

— Și, după aceea, probabil că s-a pricopsit cu o difterie? a întrebat Adrian ironic.

— Ginia, mănâncă, te rog, i-a cerut Thoby, lăsând cartea din mână.

Auzind intervenția lui Thoby, Maud a sesizat avantajul și s-a întors cu cartofii.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

10 octombrie 1905

Dragul meu Duncan,

Viața mea la Cambridge a mușcat din mărul otrăvit. Eșec. Nu am să ajung cadru universitar. Visul meu va dormi acum un răstimp de o mie de ani. Pot doar să sper că voi fi salvat de șapte meseriași delicios de mici, care mă vor căra într-o căsuță din vale. Dacă se va întâmpla așa, te rog dă năvală în pădure, călare pe un armăsar alb, și mută-te alături de noi.

Al tău,
Lytton

P.S. Petrec foarte mult timp cu Maynard, care sper că o să-ți placă. Te rog, fii gelos, chérie.

Destinatar:
Dlui Duncan Grant
Rue Delambre 22,
Boulevard Raspail
Paris

NUMBER 8. CAMBRIDGE COUNTRYSIDE

11 octombrie 1905 – Gordon Square 46

Ne-am întors acasă de o săptămână și încă n-am astâmpăr și nu mă pot liniști. Am senzația vagă de a fi mereu în *căutare*. Ce caut? Caut substanță, caut un moment important pe care nu-l înțeleg. Oare așa trebuie să fie partea asta din viață? Oare încercăm vreodată senzația că am *găsit*, că am ajuns? Mă îngrijorează gândul că viața e întotdeauna în viitor, iar eu sunt mereu aici, în preambul, netezind pernele pentru ca viața să se desfășoare neted din momentul în care va începe. Dar cum *începe*?

Încerc sentimentul puternic că aș dori să-i cer sfatul lui Clive cu privire la Clubul de Vineri, cu privire la picturile mele, la pălăriile mele. Poate pentru că știu că el va avea o părere bine definită. El nu bate câmpii, așa ca mine. Vorbește și apoi trece la fapte. Îmi plac verbele lui concise, explozive.

Nu. Vanessa! Coboară un etaj. Ocolește treptele de piatră ale zidului despărțitor! Oare caut un pretext ca să-i vorbesc? Scormonesc după adevăr și dau peste maldăre de autoamăgire. Da, nu? Nici eu nu cunosc răspunsul.

Mai târziu (după miezul nopții)

Mi-a spus că sunt frumoasă. În familia noastră, strălucirea intelectuală e considerată, ostentativ, mult superioară frumuseții fizice. Dar, desigur, dincolo de cuvinte, tata prețuia și frumusețea. În seara asta, am încuiat ușa, m-am așezat în fața măsuței de toaletă și m-am privit în oglindă, am încercat să mă văd cu ochii lui Clive. Nu m-am simțit niciodată frumoasă. Mă compar cu femeile din familia mea, cred că toate femeile fac acest lucru. Mama avea trăsături prea scobite ca să fie drăguță, dar era răpitoare. În cazul Stellei, bunătatea și căldura ei erau mai ademenitoare decât suma trăsăturilor. Și apoi Virginia. Toată lumea întoarce capul ca s-o privească pe Virginia. Subțire și eterică, frumusețea Virginiei te obsedează.

Și eu? Mă privesc cu un ochi critic, de parc-aș fi modelul unui artist. Fața mea are un oval pur. Ochii sunt străjuiți de pleoape grele și colțurile gurii cad în jos, dându-mi o expresie de gravitate pe care nu o merit. Ochii, prea mari în raport cu fața, sunt de un albastru-cenușiu catifelat, ca ardezia udă. Pielea are culoarea unui măr rumenit, pentru că mereu uit să-mi iau pălăria. Cochilia mea de păr castaniu scapă întruna din cocul dezordonat de pe ceafă și nu arată niciodată îngrijit. Am mâini puternice, însă lungi și albe. Cu vopsea pe sub unghii. Trupul meu e mai feminin decât silueta ascetică a Virginiei. Mă străduiesc să-mi placă, dar adeseori îl găsesc mai curând rotofei decât rotunjit în curbe sinuoase. Mi se pare nefamiliar.

Vineri, 13 octombrie 1905 – Gordon Square 46
(încă e cald afară)

Azi după-masa, ceai cu mătușa Anny și cu Virginia, extrem de amuzant. Doamne, ce bătrânică excentrică! Azi ne-a vorbit pe îndelete, mie și Virginiei, despre avantajele lenjeriei de lână și a pantofilor comozi.

Mai târziu, la cină, am redat conversația în fața lui Thoby și a lui Adrian.

— Nessa, așa ai să ajungi și tu într-o bună zi, mi-a prezis Adrian, în timp ce Sloper strângea bolurile de supă. Ai să mă inspectezi dacă am urechile curate și dacă îmi schimb ciorapii.

Toți au râs, în afară de mine. Nu vreau să ajung așa într-o bună zi.

Și… Săptămâna viitoare se reiau „întâlnirile acasă". Trebuie să comand mai multe dulciuri. Mă simt nervoasă și neliniștită – mi-am ieșit din mână. Au trecut trei luni.

Luni 16 octombrie 1905 – Gordon Square 46

Serile de vineri – pentru artiști. Formă. Culoare. Adâncime. Călătoria imaginii, fracturată, încurcată.

Sper că va veni lumea. Îmi doresc asta cu atâta ardoare! Vreau ca aceste seri să fie curajoase. Vreau să marginalizez cuvintele și să-i cedez artei întâietatea. În Cornwall eram stăpânită de senzația că așa ceva e posibil. Fiecare pânză sorbea culoarea cu lăcomie. Penelul trepida de sens. Nu rezultatele aveau importanță, ci acțiunea în sine. Vreau să conserv acest sentiment și să-l servesc oaspeților mei.

Dar se va alege ceva de aceste seri? Sper ca vinerea să prindă ceva din magia zilei de joi, ca o pală de aer proaspăt în omnibuz. Poate că Thoby are dreptate – forța convingerii înseamnă totul.

Regulile mele sunt simple și clare. Trebuie să ne debarasăm de politețurile ipocrite – de acea insipidă spoială de fățărnicie care sufocă toate saloanele londoneze. Manierata amăgire

socială pe care o propagăm noi nu e sortită unei morți private, ci unei condamnări prin spânzurare în piața publică. Animalica făptură anarhică rămasă după sentință va fi o creatură primejdioasă și nărăvașă. Rebelă și imprevizibilă. Dar vie.

Și… Am atârnat în holul de sus cele mai bune fotografii realizate de mătușa Julia – un șir lung, îngust. Femeile talentate din familia mea îmi conferă credibilitate. De ce mă frământ în asemenea hal? Îmi spun că nu-i decât o petrecere.

Vineri, 20 octombrie 1905 – Gordon Square 46
(căldură neobișnuită în acest anotimp)

A mers. Rezultatul a fost bun. Nu strălucit, dar solid. Prietenii de joi au fuzionat cu noii prieteni de vineri și s-au completat. Seara *a avut loc*. Artele și Literele: unite în cerc și înțelegere. Lytton s-a avântat cu trup și suflet în noul spirit și l-a supus la un interogatoriu pe domnul Derwent Lees – un tânăr pictor australian care seamănă îndeajuns cu Duncan ca să-l tulbure pe Lytton –, despre natura culorii albastre.

Apucând strâns mâna tânărului, Lytton se lamenta: „Melancolia, drama, tristețea tipică albastrului mă dezagregă. Ah, mami are nevoie de o batistă!“ Uimitul domn Lees încerca să-și elibereze mâna. Bietul de el! Suporta revărsarea nefericirii lui Lytton, pricinuită de tăcerea crescândă a lui Duncan.

Clive și-a dat ochii peste cap și a apelat pe mutește la Desmond, pașnicul diplomat, să-l ajute la salvarea inocentului tânăr pictor.

— Da, dar un albastru, un albastru limpede, franțuzesc, de culoarea zorilor, ar putea aduce făgăduința reînnoirii, a strigat Desmond, ridicându-se ca să intervină în discuție.

— Ce cugetare napoleonică, a replicat Lytton, aruncându-i o privire posomorâtă lui Desmond, care-i stricase scena.

— Da, *foarte* napoleonică, a confirmat Desmond, trântindu-se în celălalt fotoliu și luând comentariul lui Lytton în

sensul literal, nemetaforic. Roșul, albul și albastrul – atât americanii, cât și francezii și-au alcătuit steagurile revoluționare din aceeași paletă energică. Probabil că în combinația asta tricoloră pulsează o energie subterană.

Desmond poate vorbi oricui, despre orice, creând o impresie de vitalitate și de farmec în același timp.

Clive s-a dovedit un dibaci păpușar. E cea mai autentică punte între arte și litere pe care o cunosc. Mi-a adus trandafiri gălbui, de culoarea untului. Am fost atât de încântată când l-am întâmpinat la ușă, încât n-aș mai fi preferat flori de câmp.

Și… Clive a petrecut mult timp studiind fotografiile din hol. Nu știuse că Julia Margaret Cameron a fost mătușa noastră. I-a recunoscut pe dată creația.

Mai târziu (târziu, ghemuită în capot, cu o cană de lapte)

Într-o încăpere plină de prieteni, artiști și colegi, eu îl caut pe Clive. Când vorbim, nu mă mai uit peste umărul lui și nu mă mai gândesc la sandviciuri, sau la cafea, sau la confortul celorlalți musafiri. Nu mai sunt dresorul care mână caii în arenă. Mă aflu acolo unde trebuie să mă aflu și asta e suficient – restul poate să se desfășoare de la sine.

Clive. Mă simt acasă când sunt cu el. Poate pentru că el îmbină simpatia față de arte cu prietenia familială, ca nimeni altcineva dintre cei de față? Nu. Nici măcar eu nu cred lucrul ăsta. Atunci, e vorba de dragoste? Asta-i dragostea? Siguranță? Căldură? Confort? Să fie de-ajuns? Pot să trăiesc fără zvâcnetul sângelui, fără drama răscolitoare prin care întotdeauna m-am așteptat să trec? Poate că am amânat-o prea mult și acum sunt prea bătrână ca s-o mai simt? Poate că da. Dar cred că încă nu sunt *pregătită*. Încă nu m-am eliberat de partea mea descătușată, de dansul în patru pași, de partea Stephen din viața mea.

69 LANCASTER GATE

LONDON W.

3 noiembrie 1905

Dragă Woolf,

Săptămânile noastre au devenit mai palpitante. Întreprinzătoarea Vanessa a stabilit o seară de vineri acasă*, menită să întregească întâlnirile spinoase de joia seara. Dar ea nu e interesată de un anumit gen de artă. Convingerea și gustul riscului constituie elementele ei determinante. Nu e disciplina vreunei școli, ci își selectează cu grijă, din diferite temple, sacrele dogme ale credinței ei tridimensionale. Tot astfel, salonul ei nu se bazează pe o metodologie, ci mai curând pe efort. Efortul și disciplina sunt idolii ei gemeni.*

Serile Vanessei au modificat structura săptămânii mele – i-au conferit mai multă vervă și substanță. Tinerii artiști flămânzi erau atât de însuflețiți! Un pictor tânăr s-a bătut, pur și simplu, cu pumnul în piept, pentru a-și susține punctul de vedere – a fost ceva de o excitantă primordialitate.

Virginia stătea în centrul încăperii, înțepenită și tăcută, simulând o mină plictisită. Singurele ei comentarii (țintite de la mică distanță asupra unei mulțimi nebănuitoare) s-au referit la limbă. Aluzia era clară: imaginea trebuie să depună flori la picioarele textului. Aștepta s-o sprijin și m-a privit arțăgoasă când eu, în loc să mușc din savuroasa ei momeală, m-am lansat cu entuziasm într-o discuție despre temperatură: răceala, văduvită de dragoste, a unei lumi pictate în albastru. Răceala, văduvită de dragoste, a unei lumi lipsite de fondul copt, cald al subtonurilor lui Duncan.

Bell a fost campionul Vanessei. Sprijinind-o fără rezerve, jongla cu pictori și scriitori, aducând împreună oameni care nu se potriveau și netezind parcă noaptea cu fierul de călcat. A izbutit să facă petrecerea memorabilă. Intuind că Bell îi inocula Vanessei putere, Virginia a încercat să ruineze și să dărâme cortul în care se desfășura circul. Ăsta-i felul ei de a fi. Nu mă înțelege greșit. Frumoasa Virginia colcăie de răutăți, dar nu e răutăcioasă. Așa e ea alcătuită. E guvernată de alte forțe decât cele care ne cârmuiesc

pe noi. E important să înțelegi lucrul ăsta, pentru că doresc mult să-ți placă de ea. De fapt, cred că ar trebui să te căsătorești cu ea. E un lucru prea neașteptat *pentru tine? Ar fi trebuit să te las să ajungi singur la concluzia asta?* Dommage.

În cazul de față, nu cred că Virginia a vrut să facă un rău, dar pur și simplu nu suporta să nu fie luată în seamă. Virginiei îi place să se simtă esențială. Doar așa se simte ea bine. Or, asta era o seară consacrată artei plastice și nu cărților: nu e punctul ei forte. Și, cu o dulceață mieroasă, a căutat să se pună în evidență și l-a invitat pe Bell la o plimbare în jurul scuarului, ca să inspire ultimele miresme ale trandafirilor agonizanți ai verii. Bell i-a ripostat sugerând să facem o plimbare cu toții. Și așa, ca o turmă de șoricari mărunței, am mărșăluit în seara de toamnă, ca să mirosim flori. Aștept cu nerăbdare săptămâna viitoare, mai ales că Vanessa mi-a promis să-mi servească pui, mâncarea mea favorită.

Și tu, dragă Leonard? Cum te descurci cu sălbaticii imperiului? E uimitor când mă gândesc la tine luptându-te cu hățișurile, zbătându-te pentru cele mai elementare condiții de supraviețuire, în timp ce noi huzurim în scuaruri simetrice și clincănim ceștile de ceai. Ne lipsești mult, dragul meu. Întoarce-te curând acasă.

Întotdeauna al tău,
Lytton

P.S.: Atenția lui Duncan se eclipsează – nu-i o simplă închipuire. Mă aștept la ce-i mai rău. Mă oțelesc să fac față unei tragedii și petrec mult timp cu Maynard. E un om cu o totală încredere în sine, seamănă cu Gotul din punctul ăsta de vedere, dar rădăcinile lui sunt împlântate în solul matematicii. Vede viața, iubirea și interrelațiile umane ca pe niște ecuații cognoscibile – alarmant de-a dreptul!

P.P.S.: Săptămâna trecută a apărut cartea lui Aluniță. Acolo unde îngerii se tem să calce, *un vers din Alexander Pope, poet după care eu nu mă prea dau în vânt. Editorul și-a trântit laba lui de cerneală și a cerut schimbarea titlului, așa că Aluniță e foarte amărât. Și eu aș fi, în locul lui. Deocamdată, cartea se vinde bine, se așteaptă un nou tiraj. Sunt turbat de invidie.*

8 noiembrie 1905 – Gordon Square 46

Virginia nu voia să mai iasă din baie, așa că am fost nevoiți să întârziem cu cina, dar nu era un dineu cu invitați. O simplă masă de familie – supă de mazăre, pui rece și salată de legume. Maud tocmai strânsese farfuriile de supă, când s-au auzit bătăi în ușă și au năvălit în casă.

— Nu, Gotul trebuie s-o citească primul, striga James Strachey, împingând ziarul în mâna lui Thoby.

— Dar sunt și fetele aici, a intervenit Clive, ca și când această constatare ar fi avut vreun sens.

Mi-am dat seama că se simțea jenat pentru că ne întrerupsese masa. Ne dăm de ceasul morții ca să ne debarasăm de convenții, dar faptul că picase în timpul cinei îi râcâia simțul bunei-cuviințe. Noi îi așteptam să vină la zece și acum era opt și un sfert.

Thoby a parcurs pagina din *Daily News*.

— Ha! Ce recenzie! El unde e?

— Cred că încă se tocmește cu șoferul de taxi. Știi bine cum se moșmondește, ne-a lămurit James.

Lytton și Morgan au intrat împreună în sufragerie.

— Nu s-a moșmondit, l-a apărat Lytton, scuturându-și pipa în palmă.

Bietul Lytton se află într-o pasă proastă.

— Voia să-și facă o *entrance*, a continuat Lytton, aplecându-se să mă sărute pe obraz. Hello, dragoste! Clive, filistinule, marele *auteur* nu poate intra într-o cameră fără să fie întâmpinat de trâmbițe. Gotule dragă, vrei să-i dai mamei un whisky?

S-a lăsat grațios pe un scaun din sufragerie.

Thoby s-a ridicat ca să-i prepare o băutură.

Morgan arăta mai fragil și mai amețit ca de obicei.

— Încercam să adun bacșiș pentru șofer, ne-a explicat. Încă așteaptă. Are cineva o monedă de șase pence?

I-am făcut semn lui Sloper, care s-a dus să-l plătească pe șofer.

— Aluniță, ne-ai întrecut pe toți, a exclamat Lytton, trăgându-l pe Morgan să danseze un vals cu el.

M-am ridicat și am apropiat scaunele de masă, ca dansatorii să nu se împiedice. Piruete după piruete, se roteau în jurul mesei în mici elipse. Maud a mai așezat pe masă farfurii și tacâmuri și a adus înapoi castronul cu supă.

— *Remarcabil! Maestru al materialului! Subtilă observație psihologică!* Aluniță, e o cronică strălucită, s-a extaziat Thoby, citind cu glas tare fragmente.

Virginia, vulnerabilă și nemișcată, nu scotea o vorbă.

— Nu-mi place titlul, a declarat Morgan când Lytton l-a descătușat din valsul amețitor.

— Ai fi preferat *Monteriano*? l-am întrebat eu.

Era numele fictiv pe care îl alesese pentru a reconstitui adevăratul oraș flancat de turnuri, San Gimignano. Găsesc că într-adevăr a captat cadența și înălțimea acelui oraș construit pe un deal.

— *Manchester Guardian* afirmă că titlul e „siropos", oribil, a continuat Morgan iritat, încleștându-și și descleștându-și mâinile subțiri, îngrijite.

— Eu îl găsesc splendid, a rostit Virginia pe neașteptate. Am schimbat cu Thoby o privire surprinsă. Când Virginia spune „splendid", e departe de a gândi așa ceva.

20 noiembrie 1905 – Gordon Square 46
(târziu după-amiaza, s-a făcut frig)

Clive vrea să plec cu el la Paris. De fapt, ne-a invitat pe toți patru, plus pe Lytton și pe Saxon, dar în realitate pe mine mă vrea.

— E electrizant! O asemenea expoziție n-ar putea fi niciodată organizată în Anglia! Trebuie s-o vedem! exclama Clive făcând naveta între fereastra din salon și șemineu, rulând și derulând ziarul într-un sul strâns.

Nu l-am văzut niciodată atât de agitat.

— Acum, Nessa! Trebuie să plecăm *acum*. E un *eveniment*, Nessa! Tot Parisul nu vorbește decât de asta. *Salon d'Automne* e complet bulversat de noua colecție. Vauxcelles, criticul francez, faimos pentru exigența lui, îi numește *Les Fauves*.

— Adică… fiarele? am tradus eu, nesigură pe franceza mea. Și ăsta e un *compliment*?

— Fiarele *sălbatice*, m-a corectat Clive. Firește că e un compliment. Au înșfăcat Salonul de ceafă și l-au scuturat din temelii, așa cum fac jivinele sălbatice. Henri Matisse – l-am cunoscut acum câțiva ani la un dineu –, un om minunat, un pictor îndrăzneț, culori superbe, e în stare să bea până-i bagă pe toți sub masă.

Îmi plăcea să-l văd pe Clive pierzându-și calmul politicos și exaltându-se adolescentin.

— Nessa! m-a trezit el din reverie. Trebuie să plecăm de azi la Cunard.

Acum îmi spune Nessa. Thoby a zâmbit când l-a auzit. Virginia n-a zâmbit.

Mai târziu

Când Clive a coborât în biroul lui Thoby, i-am citit articolul pe care îl rulase strâns-strâns de tot. M. Matisse este foarte criticat de presă pentru șocanta lui *Femeie cu pălărie*. Indiferent cât ești de zdrobitor, de inedit, indiferent cât ești de cutezător, o presă proastă te rănește.

Expoziția se închide peste șase zile, așa încât nu mai e timp. Și unde am sta? O femeie și un bărbat necăsătoriți călătorind împreună, singuri? Nici Thoby, nici Adrian, nici Lytton, nici Saxon nu pot veni, iar Virginia n-ar face decât să înrăutățească situația. Să călătoresc singură cu un bărbat neînsurat? Nici măcar eu nu sunt atât de îndrăzneață încât să încalc asemenea regulă.

25 noiembrie 1905 – Gordon Square 46 (târziu)

Clive tocmai a plecat cu Thoby. Cei doi Stein, cum îi numește Clive – Gertrude și Leo – au cumpărat tabloul lui Matisse, *Femeie cu pălărie*. Mă bucur, probabil că M. Matisse se simte mai încurajat. Clive mi-a spus că domnul și domnișoara Stein (frate și soră, nu soț și soție), au cumpărat și tabloul lui

M. Picasso, pe care au dat o sumedenie de bani. Clive mi-a povestit că a fost un noroc, pentru că iarna trecută M. Picasso nu a avut bani să-și cumpere cărbuni și și-a pus pe foc propriile desene ca să se încălzească.

Astă-seară, Clive mi-a adus un articol scris de domnul Roger Fry, criticul de artă care tocmai a fost numit curator al Metropolitan Museum din New York. Era un articol despre mișcarea *fauviștilor* și ultimul efort disperat al lui Clive de a mă convinge să plec cu el la Paris.

L-am cunoscut pe domnul Fry la un dineu oferit de Desmond MacCarthy și, cu toate că reputația lui academică mă intimida, omul mi-a plăcut enorm. A fost nevoit să plece repede, deoarece soția sa, Helen, nu se simțea bine. Din câte știu, Helen a trecut printr-o gravă cădere nervoasă acum câteva luni. Pe tot parcursul dineului, nu fusese în stare să discute cu vecinii de masă dintr-o parte sau cealaltă și a zăcut învăluită într-o tăcere agitată. Soțul ei o urmărea îngrijorat din cealaltă parte a mesei și, de îndată ce a fost posibil, s-a scuzat că trebuie să plece. Când era pe punctul de plecare, m-am ridicat și, luându-i mâna în mâna mea, i-am spus domnului Fry să aibă mare grijă. Aș fi vrut să-i spun că a veghea o persoană dragă care se află pe muchia unei boli mintale presupune un drum înșelător, plin de vinovăție și singurătate, dar n-am cutezat să merg atât de departe.

Acum, citindu-i articolul, mi-am adus aminte de maniera lui evazivă, luminoasă și de expresia lui atât de sinceră. Articolul domnului Fry era vizual, visceral. Aproape că m-a convins să uit de convențiile sociale și să plec cu Clive la Paris. Aproape …

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

25 noiembrie 1905

Jaffna, Ceylon

Lytton,

Nu te alarma. Înainte de a citi mai departe, află că sunt bine – destul de bine cât să mă fi putut delecta cu un mic dejun cu ouă și jambon și să zac într-o verandă însorită, de unde îți scriu. Am avut febră tifoidă. E îngrozitor, știu. Până și numele bolii îți zgândăre măruntaiele. Dar într-un spital cu un singur salon, cu o infirmieră care se apropia de mine doar la trei metri distanță și cu un medic care mă vizita o singură dată pe zi, m-am vindecat. Medicul mi-a pus diagnosticul și mi-a spus cu gravitate: „Dacă n-ai să mănânci aproape nimic și n-ai să te miști deloc, în douăzeci și una de zile febra va reveni la normal și o să fii vindecat". Când mi-a comunicat lucrul ăsta, aveam o febră de patruzeci de grade. Și, știi?, în cea de-a douăzeci și una zi, am 36,6. Mi-am reînnoit venerația față de doctorii de țară care merg pe bicicletă.

Cu dragoste,
Leonard

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

69 LANCASTER GATE

LONDON W.

6 decembrie 1905

Dragul meu Leonard,

Gotul tocmai mi-a povestit că ai avut o întâlnire? Quoi? Avec qui? *Crezi că slaba mea folosință a limbii franceze o să-mi ascundă subiectul* du jour*? Inocență pierdută. Experiență câștigată. Blake ar fi foarte mulțumit. Milton mă tem că n-ar fi. Milton a fost un puritan fățarnic. După cum au fost și timpurile în care a trăit,*

bănuiesc. Dragul meu, la douăzeci și cinci de ani, se tocea deja inocența? Și cu o femeie, nici mai mult, nici mai puțin – ceea ce dă un caracter oficial întregii tărășenii. Te-ai destăinuit Gotului și nu mie, pentru că ți-ai imaginat că eu n-o să înțeleg asemenea lucruri? Îți cer să-mi prezinți imediat o descriere completă. Cu amănunte, dragule. O asemenea bârfă voluptuoasă nu are nici un haz fără amănunte.

Ce fac eu? În ultima vreme am făcut o obsesie pentru Gluck[1]*. Mi-e teamă că am pierdut-o pe Euridice a mea în brațele unui franțuz mătăhălos care, probabil, miroase a ceapă și brânză.*

Al tău,
Lytton

P.S.: Tocmai mi-a sosit scrisoarea ta. Febră tifoidă! Dragul meu prieten. Slavă Domnului că există îngeri pe bicicletă. Află numele doctorului ăluia și expediază-l imediat aici. Am nevoie de un astfel de om.

Joi, 7 decembrie 1905 – Gordon Square 46
(târziu, aud păsările în scuar)

Morgan Forster (nu pot să-i spun „Aluniță" – sună ca un semn de frumusețe) a fost foarte binedispus în seara asta, pentru că s-a publicat un nou tiraj al micului și minunatului său roman. Povestea nu e cine știe ce, dar bate foarte departe. Sunt de-a dreptul obsedată de cartea lui. Marea tragedie centrală abia atinge întinderea povestirii, așa cum o pietricică saltă pe suprafața apei. Virginia a citit romanul și l-a decretat *edwardian* – o critică afurisită.

L-am sărbătorit în Gordon Square.

— Aluniță trebuie să bea șampanie! a hotărât Lytton din obișnuitul lui fotoliu de răchită.

1. Probabil Christoph Willibald Gluck (1714–1787), compozitor german, important reformator al operei.

Avea un farmec mai vulnerabil ca de obicei, cu lavaliera lui roșie pleoștită și cu sacoul de catifea maro.

— Și cum merge romanul tău, Virginia? am întrebat eu, conștientă că abia așteaptă ca discuțiile să graviteze în jurul scrierilor ei.

— Are o constituție sănătoasă, mi-a răspuns misterios. Totuși, i-am schimbat titlul. Mă gândesc să-i spun *Voiaj în exterior*.

— Îmi place, a asigurat-o Morgan ridicându-se să plece – întotdeauna e primul care pleacă. E un titlu care-l face să pară suspendat în aer și care se termină cu o consoană ferm tăiată.

Fără să rostească vreun „la revedere", și-a stins țigara și dus a fost.

— Întotdeauna procedează așa? am întrebat când l-am văzut plecând.

— Ce anume, să plece abrupt, fără să spună „la revedere"? a întrebat Thoby. Da, întotdeauna.

— Despărțirile îl tulbură, a explicat Desmond luând un măr din bolul cu fructe. Și competițiile îl dărâmă complet, a adăugat, fără s-o privească pe Virginia. De câte ori izbucnea vreo discuție mai zgomotoasă la colegiu, se ridica brusc și anunța că trebuie să prindă trenul de Weybridge.

— Ce-i la Weybridge? am întrebat eu, oferindu-i Virginiei o pară pe care știam că ea o s-o refuze.

— Maică-sa și surorile lui, cred. Deși e posibil să se fi mutat. E doar un pretext.

Desmond îi acceptă pe toți, fără nici o critică. Întrebări, da. Critici, nu.

Virginia Stephen
46 Gordon Square
Bloomsbury

8 decembrie 1905

Violet a mea,

Mi-e teamă că am pierdut șirul exact al vizitelor tale peste vizite, așa încât îți cer formal să-mi trimiți itinerarul tău detaliat. Doresc să știu unde îți culci în fiecare seară capul tău drag; și vreau să știu și eu cu cine iei cina. Dacă mi-e dat să fiu lipsită de încurajatoarea ta tovărășie, măcar să știu încotro să-mi îndrept gelozia.

A ta, numai și numai a ta,
Virginia

P.S.: Clive – îmi vine să cred – intenționează să pornească o nouă șarjă de cucerire a Vanessei. Vive la Nessa! Courage pour la résistance! *Îi doresc curaj în rezistența ei. Slavă Domnului, pe mine nu m-a cerut încă nimeni în căsătorie, dar simt cum în aer plutesc întrebări legate de viitorul meu.*

19 decembrie 1905 – Gordon Square 46
(și mai multă zăpadă)

— Nessa!

Am auzit ușa trântindu-se și pașii grei ai lui Thoby tropăind în casă.

— Sunt aici.

M-am dat câțiva pași îndărăt ca să-mi analizez realizarea din acea dimineață. Eram mulțumită de vază, dar unghiul de înclinare a mărului încă lăsa mult de dorit.

— Auzi?

Thoby a dat buzna în atelier fără să bată la ușă și a ridicat fereastra. Am ascultat atentă. Un măcăleandru de Crăciun cânta în grădina înzăpezită.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

25 decembrie 1905

Jaffna, Ceylon

Lytton,

Ce minunat pentru Aluniță! Cât de bine trebuie să se simtă! A realizat un lucru important. Probabil nu e încă tot ce urmează să realizeze, dar în mod cert e foarte semnificativ. Sunt invidios. Nu am certitudinea că eu izbutesc să fac ceva aici.

Scrisul meu s-a molipsit de ritmul junglei din Est, nu mai aparține saloanelor elegante, drapate. Crăciun fericit, Lytton dragă! Te rog, comunică-i lui Bell încrederea mea că va birui. Simt că e un lucru prea personal ca să-i scriu eu însumi.

Al tău,
Leonard

P.S.: Ai grijă. Duncan o să frângă mereu câte o inimă. Nu cunoaște alt fel de a fi. Se fălește în gura mare cu buna lui credință și sfâșie orice urmă de duioșie în necruțătorul lui drum către autenticitate. Singura inimă pe care o poate înțelege el este cea proprie.

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

PARTEA A DOUA

FAMILIA STEPHEN PLEACĂ ÎN STRĂINĂTATE

1906–1907

„Thoby îți trimite dragostea lui.
La fel și Nessa – dar dragostea micului cangur
e cel mai minunat lucru.“

(VIRGINIA STEPHEN CĂTRE VIOLET DICKINSON,
26 NOIEMBRIE 1906)

MERITĂ?

New Willard Hotel
1401 PENNSYLVANIA AVENUE
Washington, D.C.

3 ianuarie 1906

Iubitei mele soții

Am avut o după-amiază extraordinară. Am fost cu J.P. Morgan la Casa Albă și am luat masa cu Președintele. J.P.M. nu a fost impresionat de augusta noastră companie, dar eu am avut mereu grijă să folosesc furculița potrivită. Știai că în țara asta furculițele pentru dejun sunt întoarse cu fața în sus? Locuiesc la New Willard Hotel, pe Ave. Pennsylvania, în Washington. Telegrafiază-mi imediat *dacă ai nevoie de mine. Acum câteva săptămâni, când am plecat, te simțeai foarte bine, dar știu cât de rapid se pot schimba stările astea. Deși am primit azi o scrisoare de la mama care-mi spune cât de bine arăți. Ba chiar mă anunță că pictezi. Sunt emoționat, scumpa mea.*

Te rog, răspunde-mi repede, iubito. Nu pot dormi liniștit până nu primesc o scrisoare de la tine.

Al tău cu totul
Roger

P.S.: J.P.M. îmi cere să-i înlesnesc să cumpere Boticelli-ul lui Farinola.

5 ianuarie 1906 – Gordon Square 46 (ninge)

Săptămâna asta jocul de cricket a pus stăpânire pe casa noastră. E singurul sport îndrăgit cu adevărat de Adrian și de Thoby. Asta înseamnă că discuțiile de la masă sunt dedicate alergărilor, porților, bâtelor, aruncătorilor. Așa-i când locuiești împreună cu frații.

— O singură poartă! a repetat Thoby cu scârbă, împăturindu-și ziarul. Și o câștigă Africa de Sud! Revoltător! Sloper, mai sunt grepfruturi, sau domnul Adrian le-a dat gata pe toate?

Sloper s-a întors în sufragerie cu un grepfrut tăiat felii pe o tavă. (Grepfruturile proaspete sunt acum ultima pasiune a lui Thoby, urmând la foarte mică distanță după cea pentru smochine și cea pentru nuci caramelizate.)

— A sosit domnul Bell.

— Bell! a răcnit Thoby de la masă. Vino-ncoa!

Mâna mea a zburat prompt la păr și l-a strâns iute într-un coc dezordonat. Regretam că purtam o fustă spălăcită și o bluză uzată (plănuisem să pictez toată dimineața). Mi-am șters discret urmele de gem și de cerneală de pe degete înainte de a da mâna cu Clive.

20 ianuarie 1906 – Gordon Square 46

Acum, prietenii lui Thoby se adună aici aproape seară de seară, nu numai joia. Dacă intri în salon, dai peste o adunătură variată de musafiri sosiți după cină.

În seara asta, Virginia tocmai se întorsese de la cursul pe care îl predă. Purta pălăria ei cu boruri pleoștite de culoare albastru-de-Delft și pe dată s-a lansat cu însuflețire în discuția legată de noua carte despre aventura incestuoasă a lordului Byron.

— Incredibil că au făcut-o! Minunat! Ce cutezanță! se extazia Virginia.

— El cunoaște faptele cu certitudine? am întrebat eu, întorcându-mă spre Desmond care ședea pe canapeaua de creton verde. Irene Noel trebuie să știe. Byron parcă era străunchiul ei, nu-i așa?

— Nu-i nevoie s-o întrebăm pe Irene. Nu-i place să discute despre istoria familiei ei, a intervenit Thoby.

— Lordul Lovelace e nepotul lui Byron. N-ar fi scris așa ceva despre bunicul său dacă n-ar fi fost adevărat, a ripostat Desmond, înălțând din umeri. Oricum, cartea lui Lovelace nu se referă la întreaga lui viață, ci numai la despărțirea de Lady B. și la relația lui cu Augusta.

— Augusta era sora lui bună, sau vitregă? Parcă vitregă, nu-i așa?, ceea ce îndreaptă nițel situația, nu? a comentat Morgan din pragul ușii – ca de obicei, venise târziu.

Dacă-i soră vitregă, situația se îndreaptă? De ce-i nevoie să se îndrepte? a întrebat Virginia reaprinzându-și țigara. Din *Manfred*[1] reiese clar că știau că fac ceva rău, dar au continuat. La mijloc era iubire. Dacă ar fi fost mai curajoși, ar fi făcut-o pe față și i-ar fi înfruntat pe toți.

— E oribil să nutrești asemenea sentimente față de o soră, am comentat eu, fără să mă adresez cuiva anume.

— Găsești? mi-a replicat Virginia. Ar fi putut să-și deteste sora – asta ar fi fost mai rău.

Nu, i-am răspuns eu în gând. N-ar fi fost mai rău.

Joi, 25 ianuarie 1906 – Gordon Square 46 (geros)

Virginia împlinește azi douăzeci și patru de ani. A stăruit să adune obișnuitele o sută de sărutări aniversare. *Exasperant*. Thobs s-a săturat după cel de-al treilea și a refuzat să mai facă donații în numele cauzei. E ușor să fii afectuos dacă nu ești obligat să fii.

Sâmbătă, 3 februarie 1906 – Gordon Square 46

Desmond s-a logodit! Urmează să se însoare cu domnișoara Molly (sau Mary?) Warre-Cornish, fiica prodecanului de la Eton. Virginia spune că e o persoană înțepată. Oare evenimentul ăsta

1. Poem dramatic scris de Lord Byron.

o să schimbe totul? Așa o să înceapă? Oare noi, cei patru Stephen excentrici, vom ajunge o anomalie? O să pierim? În ultimii ani, am simțit că suntem o comunitate, un trib – tineri cu gustul aventurii, artiști – așa, necăsătoriți. În afara acestei comunități, eu nu sunt decât o fată bătrână.

Săptămâna asta, Desmond ne-a ținut la Clubul de Vineri o prelegere despre atitudinea adversă a prietenului său, domnul Roger Fry, față de impresionism. Desmond e de acord cu el că impresionismul nu-i neapărat prost, cât *terminat*. Dacă domnul Fry nu s-ar afla în America, l-aș ruga pe Desmond să-l invite la noi.

Mai târziu

— Senzațional, a comentat Clive stingându-și țigara pe marginea scrumierei.

— Da, senzațional, dar atât de neașteptat, am adăugat eu, deconcertată.

— Desmond a avut nevoie de curaj, nu glumă, ca să se avânte atât de neașteptat.

— Găsești? am întrebat, încercând să nu interpretez comentariul lui Clive drept o critică.

— Da. Să te predai în asemenea măsură? E un curaj extraordinar, mi-a răspuns liniștit Clive.

Da, e adevărat. E nevoie de curaj.

Și mai târziu (scriind în pat)

Unde e curaj, e și risc. Unde e risc, e și îndoială. Unde e îndoială, mai bine aștepți. Dar ca să aștepți la vârsta asta, e nevoie de curaj.

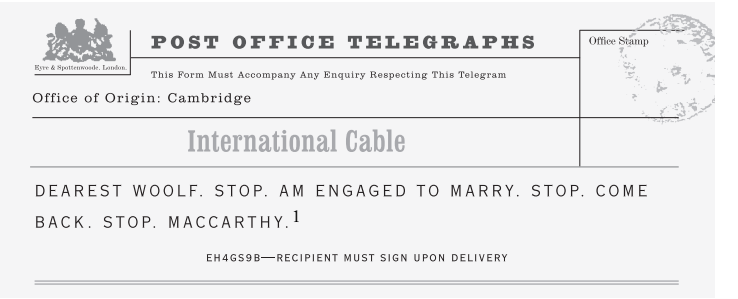

Eyre & Spottiswoode, London.

POST OFFICE TELEGRAPHS

This Form Must Accompany Any Enquiry Respecting This Telegram

Office Stamp

Office of Origin: Cambridge

International Cable

DEAREST WOOLF. STOP. AM ENGAGED TO MARRY. STOP. COME BACK. STOP. MACCARTHY.[1]

EH4GS9B—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

Vineri, 20 aprilie 1906 – Granby Road 21, Harrowgate

Am transcris întreaga adresă a lui Snow (la care mă aflu de ieri), pentru că mi se pare a fi o adresă minunată. Sună exact ca un drum de țară plin de hârtoape, ceea ce și este. Mai e și rece, întunecos, jilav și intim. Vorbim tot timpul despre vopsele, peneluri, textură, lumină și culori, așa cum mecanicii vorbesc despre oțel, curele și lacăte. Fluența neîngrădită a unui limbaj comun.

25 aprilie 1906 – Gordon Square 46

Înapoi la Londra și la un maldăr de scrisori – aproape numai facturi care au zăcut pe masa din hol, adunând praful, cât am fost eu plecată. Ai putea crede… ba nu, cu Thoby, Adrian și Virginia, nu poți să crezi.

Sâmbătă, 5 mai 1906 – Gordon Square 46
(sfârșitul unei zile lungi)

Virginia i-a cerut lui Violet să-i dea o masă. O frază atât de inofensivă a stârnit un tărăboi imens. Se pare că e o masă favorită a lui Violet, și pe deasupra o piesă antică, valoroasă. Virginia pur și simplu a dat năvală într-o după-amiază la ceai la Violet și i-a declarat că i-ar plăcea ca masa aceea să fie a ei. Mama ar fi

1. Dragă Woolf. Stop. M-am logodit, mă însor. Stop. Întoarce-te. Stop. MacCarthy.

dezolată în ultimul hal. Thoby și Adrian sunt oripilați: „Ginia, pur și simplu nu te duci să-i ceri omului să-ți dea ce-i a lui!“ Eu sunt resemnată. La început, am fost tulburată, îngrijorată, așa cum sunt în fața oricărui semn la Virginia de dezechilibru sau despre comportament nepotrivit, dar când mi-am dat seama că-i vorba doar de unul dintre momentele ei de spontaneitate și de deschidere absolută, m-am relaxat. Violet s-a purtat divin și a doua zi i-a trimis masa. Virginia se gândește să amputeze două dintre picioarele mesei, pentru ca darul să devină ireversibil.

Și… După ce a ascultat o predică usturătoare din partea lui Thoby, Virginia a scris azi de două ori, bătând-o la cap pe biata Violet, ca să afle cât cere pe masă.

Și și… Desmond o aduce joi seara pe domnișoara Warre-Cornish. Ne-a spus că nu-i deloc emoționată. Extraordinar! S-ar cuveni să fie.

WINSOR AND NEWTON LTD.: Art Suppliers

37–40 Rathbone Place, London W.

BY APPOINTMENT TO HER MAJESTY QUEEN ALEXANDRA

9 May 1906

TO BE DELIVERED TO: Miss Vanessa Stephen,
46 Gordon Sq.

Class III Fugitive Colours (Oil):
Retail 4d each
"Jaune Brilliant" (1 tube)
"Monochrome Tint, Cool No. 1" (1 tube)
"Sap Green" (1 tube)
"Mauve No. 2" (1 tube)

Total: 2s/2d[1]

1. WINDSOR AND NEWTON LTD: Furnizori de materiale pentru artele plastice / Rathbone Place 37-40, London W. / DIN ORDINUL MAIESTĂȚII SALE REGINA ALEXANDRA // Se expediază

Joi, 10 mai 1906 – Gordon Square 46 (târziu)

A fost o seară penibilă.

— Nu, nu sunt de acord, a proclamat sus și tare domnișoara Warre-Cornish.

Dicția ei fermă te lua prin surprindere.

— Nu ești de acord? a replicat Thoby.

— Dar firește, domnișoară Warre-Cornish, un scriitor, de pildă, trebuie să-și *transforme* mediul, nu-i așa? După cum orice om care luptă pentru excelență trebuie să-și transforme domeniul de activitate, nu-i așa? Domnișoară Warre-Cornish, cum se poate obține excelența fără *progres*? pleda Maynard ciupindu-și mustața.

Domnișoara Mary sau Molly – sau cum o fi chemând-o – Warre-Cornish nu invitase încă pe nimeni să ignore dublul ei nume masiv cât un urs și care pur și simplu îl distrăgea pe Maynard de la teza lui.

— Domnule Keynes, un scriitor poate izbuti în viață dacă se conformează constrângerilor unui mediu, fără a-i forța parametrii. Succesul poate fi măsurat după felul în care un scriitor se adaptează unor anumite cerințe, mai curând decât să le desființeze.

Lytton a chicotit. Capul lui Saxon se rotea ba într-o parte, ba-n alta, urmărind schimbul de replici, parcă asista la o partidă de tenis la care nu avea chef să participe. Desmond nu sărise în apărarea logodnicei lui. Dar ea nu dădea impresia că ar fi trebuit să fie salvată și, oricum, nu l-a privit în așteptarea unei confirmări. Desmond nu părea deloc preocupat de faptul că aleasa lui răsturnase cu susul în jos o doctrină esențială a crezului nostru revoluționar.

— Domnișoară Warre-Cornish, a urmat Maynard regăsindu-și forțele, pur și simplu nu înțeleg asemenea *pasivitate*.

---

domnișoarei Vanessa Stephen, Gordon Square 46 / Culori șanjante (ulei) clasa III: / Vânzare cu amănuntul, 4d fiecare / „Galben strălucitor“ (1 tub) / „Tentă monocromă Cool No. 1“ (1 tub) / „Verde-seră“ (1 tub) / „Mov No. 2“ (1 tub) / Total 2s / 2d.

Ea a ridicat din umeri, ignorând provocarea.

— Dar, de bună seamă, un *artist*, orice artist, e obligat să dărâme toate barierele, nu-i așa? E de *datoria* lui, nu credeți? a țâșnit Adrian.

— De ce? a întrebat domnișoara Warre-Cornish. De ce le-ar păsa altora de barierele dărâmate în casa *asta*?

Lytton și-a înăbușit un chicot. Saxon a clipit de mirare. Virginia avea grijă să-și păstreze o mină inexpresivă. Maynard s-a lăsat pe spate, amuțit. Sincer, nu cred să-i fi trecut vreodată prin gând – sau să-i fi trecut vreunuia dintre noi –, că ceea ce făceam era lipsit de importanță.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

11 mai 1906

Dragul meu Woolf,

Ai aflat? Desigur că ai aflat. MacCarthy ți-a telegrafiat să te întorci pentru dezagreabila lui ceremonie nupțială. Tipa e țepoasă. Nu chiar ca un porc spinos, doar ghimpoasă ca un scaiete. Vorbesc aiurea. Dommage. *O invidiază pe Vanessa. Tânjește după calmul și echilibrul ei. Nessa i-a suportat atacul pieziș cu lejeritatea unei coame de val. Nu cred că o să-mi poată plăcea vreodată și de pe acum mi-e dor de dragul de Desmond.*

Și mi-e dor de tine.

Al tău,
Lytton

Destinatar:
Dlui Leonard Woolf
Agent Guv. Adjunct
Jaffna, CEYLON

P.S.: Plec la Paris cu Maynard, dar inima mea pribegește după Duncan. Ce frază frumoasă! Tu păstrezi mâzgălelile mele, nu-i așa?

SERIES 3: BLUEBELLS IN HYDE PARK[1]

1. Seria 3, Brebenei în Hyde Park.

12 mai 1906 – Gordon Square 46

După-amiaza de azi mi-am petrecut-o cumpărând pălării împreună cu Margaret, soția lui George. În ce privește relația între cumnate, cred că am scos-o bine la capăt. Două pălării mai târziu (una cu pene, alta fără), ne-am dus la Fortnum pentru un ceai, o bârfă și o prăjitură.

— Are de gând să înceapă cu morala? Întorcându-se spre chelner, Margaret a comandat *petits fours*: Șase bucăți, cred. Nessa, rezești la trei?

Le-a comandat înainte să-i dau răspunsul.

— Nu sunt sigură. Bineînțeles că ea ne vede ca pe o clică infatuată și ar prefera să răstoarne barca decât să se milogească să fie primită. O atitudine curajoasă care, fără îndoială, o să atragă ostilitatea Virginiei.

Prăjiturile au sosit pe o farfurie cu marginea aurită.

— Thoby și Adrian nu se sinchisesc de ea și pe Lytton îl amuză teribil sciziunea.

Am ales prăjitura roz cu floare albă.

— Nu sunteți un grup prea comod, asta-i părerea mea, mi-a mărturisit Margaret. Și creați cu adevărat impresia că sunteți foarte satisfăcuți de voi înșivă. Nu sunteți câtuși de puțin comozi.

Înțelegeam perfect ce spune. Pentru cineva care ne vede din exterior, probabil că arătăm ca niște indivizi aroganți, distanți.

Mai târziu (acasă și udă din cap până-n picioare – s-a pornit ploaia)

Mă gândesc la noi. Cum arătăm? Dar măcar există un *noi*? Un *noi* Stephen există, dar un *noi* mai amplu? Cred că există. Și alcătuim un grup paradoxal. În pofida încrederii în noi înșine, Morgan e singurul care a *înfăptuit* ceva de oarecare importanță pentru lumea exterioară. Toți ceilalți trăim încă împrumutând din combustibilul potențialului și, deocamdată, nu ne-am întipărit amprenta. Dar luați împreună degajăm un

aer important, chiar dacă oarecum sălciu. Ca și cum am realiza ceva de valoare în lumea asta. Poate că felul în care ne trăim viețile să fie marea experiență? Companie amestecată, demolatori de obiceiuri, adresându-ne pe numele de botez, negrăbindu-ne să ne căsătorim, ignorând regulile, alegând noi ce anume ne interesează. Prin asta suntem importanți? Sau poate că domnișoara Warre-Cornish are dreptate când spune că suntem cu totul lipsiți de importanță?

Și mai târziu

Lytton. Atât de agreabil conturat când e în societate, se mototolește și se estompează în compania unei singure persoane. Cred că îl prefer pe Lytton cel fracturat, confuz, decât pe Lytton cel clar, prompt, strălucit. El, Thoby și Virginia s-au dus să se plimbe în parc și eu am rămas acasă, dorind să pictez în liniștea bine luminată. Am lucrat la un peisaj marin, stratificat și tocmai am descoperit că e nevoie de siluete, fără de care compoziția e lipsită de sens. Iritant. Mă gândesc să adaug niște siluete, nu chipuri, pentru că fețele oamenilor îmi creează întotdeauna probleme. Am impresia că sunt mai curând elemente de alienare decât de conectare. Dar cum să fac? Poate aș reuși să le definesc expresia și caracterul prin linia umerilor sau prin mlădierea gâtului? Stările sufletești ale Virginiei se trădează prin înclinarea capului și prin ritmul mâinilor ei. Cheia dilemei se află undeva în felul în care recunoaștem o persoană de la depărtare. În orice caz, Lytton s-a întors repede din plimbarea lor.

— L-am văzut, a declarat plat. Pe Duncan. Am cinat împreună aseară la Mon Plaisir pe Monmouth Street și după aceea ne-am întors acasă fiecare separat. Un dezastru. Jură că totul s-a terminat.

Duncan, frumosul, evazivul lui văr, de care e îndrăgostit. Parcă-l văd pe Duncan scăpărând scântei cu frumusețea lui cristalină, delicată, și neputând să înțeleagă cum aceste scântei aprind focul iubirii. Duncan e departe de orice înseamnă dragoste.

— S-a terminat cu echilibrul, a continuat Lytton, trăgând de husa uzată din damasc albastru a fotoliului. Eu cad și el plutește. Asta nu se poate sfârși decât cu prăbușirea mea, o bufnitură dură, care n-are nici un chichirez dacă nu se găsește cineva care să te ridice, să te scuture de praf și după aceea să facă dragoste cu tine.

N-am răspuns nimic – ce știu eu din toate astea?

15 mai 1906 – Gordon Square 46

Masa e acum în posesia definitivă a Virginiei. I-a retezat două picioare și a prins-o în bolțuri de peretele camerei ei. Spune că o să-l mai cheme pe domnul Shaw, tâmplarul, și pentru alte îmbunătățiri. Ceva legat de călimări și margini. Când au auzit zgomotul de lemn despicat, Thoby și Adrian au venit în grabă, dar au ajuns prea târziu.

Cum Violet a refuzat să-i comunice prețul mesei, Virginia i-a trimis, în schimb, legume. Adrian, care se dă în vânt după legume proaspete, s-a arătat mai înțelegător. Thoby însă e la fel de scandalizat – dar el nu-i mare amator de legume, preferă brânzeturile.

Miercuri, 30 mai 1906 – Gordon Square 46
(dimineața în zori, cerul încă trandafiriu)

O să fie gălăgie, și prieteni, și muzică, și șampanie, și daruri, și flori, și prăjituri, și dans – iar mai târziu Adrian o să cânte la pian, Thoby o să cânte din gură, Virginia o să împartă sărutări, Lytton o să scânteieze, Maynard o să fumeze, Saxon o să privească, Clive o să vrăjească, Morgan o să plece, Desmond o să râdă – dar toate astea mai târziu. Deocamdată o să șed înfășurată în capotul meu, o să privesc soarele care luminează treptat copacii din scuar și o să simt ce înseamnă să ai douăzeci și șapte de ani.

Și am un dor de ducă… Anul ăsta vreau să călătoresc – Grecia? Tobele căsătoriei au început să răsune. Noi, cei patru, trebuie să ne prindem de mâini și să ne luăm zborul.

VARĂ SIROPOASĂ

15 iunie 1906 – Gordon Square 46

— Enigmatică, a zis Clive întinzând mâna să-și ia tabachera. Ăsta-i cuvântul care ți se potrivește.

Mi-a oferit o țigară. L-am refuzat. „Enigmatică"? Rostogoleam cuvântul în gură, până la urmă l-am spălat cu ceai de mentă cu gheață. Nu era un cuvânt gustos.

— Dar eu nu sunt misterioasă și nici nu încerc să fiu. Dacă dorești așa ceva, uită-te la Virginia și la Lytton.

— Misterios e altceva. Misterul implică amăgire. Tu ești enigmatică pentru că spui numai ceea ce e absolut adevărat. Adesea contradictoriu, parțial, incomplet, prost chibzuit, spinos, dar adevărat.

Curtenia lui a căpătat o turnură bizară.

Enigmatică. Nu știu dacă pot face casă bună cu acest cuvânt. Nu sunt sigură ce alt cuvânt aș alege. Mi-aș dori mai curând ca un gând ulterior să schimbe cuvântul ăsta, la întâmplare, fără să mă avertizeze. E ceva normal? Alte femei ar sălășlui oare fericite în interiorul unui cuvânt deplin, dulce? Nu-i vorba că nu-mi place de Clive, pentru că îmi place. Nu-i vorba că nu-mi place să fiu în compania lui, pentru că îmi place. Totul pornește de la faptul că, odată făcută alegerea, nu o mai poți desface. Potențialul a fost realizat. Acel *cine* al vieții mele va fi definit. Știu că o sumedenie de femei își iau amanți și astfel îl reinventează pe acel „cine", dar eu nu sunt genul ăsta de femeie.

Vanessa. Cuvântul latin pentru „fluture“. Tata mi-a ales numele. Mi-e dat să mă schimb?

19 iunie 1906 – Gordon Square 46 (cald, dar nu foarte)

Piesa lui Oscar Wilde, *Salomeea*, a avut premiera aseară, în fața unui public restrâns, de intimi; Saxon, Clive, Lytton și Thoby s-au dus s-o vadă.

— Bănuiesc că acum o să-i ridice interdicția? a comentat Thoby, ieșind pe ușa dinspre grădină și ținând în mâini trei pahare cu limonadă. Ne aflam în grădină, gustând rămășițele unei după-amiezi de vară.

— Piesa e interzisă? am întrebat eu, regretându-mi pe loc întrebarea, pentru că toată lumea părea să știe, în afară de mine.

— Da, bestia de Lord Chamberlain a interzis-o în anii nouăzeci. Dragul de Oscar nici n-a apucat s-o vadă vreodată. Fusese deja închis și trimitea cântecele frumoase din închisoarea Reading.

După aceste explicații, Lytton a tras o înghițitură zdravănă de limonadă; fărâme din pulpa fructului îi rămăseseră aninate în barba creață.

L-am urmărit atentă pe Lytton. Discuta despre o piesă scrisă de un bărbat care iubea alți bărbați și fusese trimis la închisoare din pricina asta. Uneori uit că Lytton navighează atât de aproape de un vânt neprielnic.

Duncan a hotărât să-și petreacă vara la Londra, renunțând să se întoarcă imediat la Paris. (Virginia bănuiește că e mai ieftin pentru el să stea cu părinții în Hampstead, decât să se lanseze în sărăcăcioasa *vie bohème* dintr-o mansardă pariziană.) Duncan refuză să se întâlnească singur cu Lytton, așa încât Lytton se refugiază la Cambridge.

— Inteligentă mișcare, a apreciat Virginia când i-am povestit despre refugiul lui Lytton. Dispariția lui e singura cale de a-l face pe Duncan să-și dea seama că a fost vreodată prezent.

Sâmbătă, 30 iunie 1906 – Gordon Square 46
(seară de vară, smălțuită cu fluturi)

Mi-a cerut să ne plimbăm prin parc și eu i-am sugerat să rămânem în salon. M-a întrebat dacă vreau șampanie și eu i-am cerut limonadă. M-a întrebat dacă îmi mai plac trandafirii și i-am răspuns că prefer bujorii. M-a întrebat dacă vreau să închidă fereastra și i-am cerut să deschidă ușa.

M-a întrebat dacă vreau să mă mărit cu el și i-am răspuns „nu".

Nu a spus nimic, a rămas calm lângă șemineu, măsurându-mă atent. Eram conștientă de părul meu, adunat în creștetul capului, dar dezordonat, cu cârcei lungi care-mi scăpau pe umeri, eram conștientă de rochia mea din muselină verde, care-mi place mult, dar cu dantela de pe mâneca dreaptă pătată cu vopsea de ulei gri; de obrajii mei îmbujorați, așa cum sunt întotdeauna când mă aflu în preajma lui. Dar acum, când mă privește, mă simt frumoasă. O senzația care nu mi-e familiară. De astă dată, nu mi-a ținut nici un discurs și n-a îngenuncheat. În schimb, a făcut conversație.

— Deci azi e „nu", a observat el, lăsându-și jos paharul.

— Și mâine va fi tot „nu".

— Da, dar deocamdată e încă azi, a adăugat, continuând să mă privească cu acest nou și ciudat calm concentrat. Acum vrei să ne plimbăm? a întrebat, îndreptându-se spre ușă.

Încheind socotelile, ne-am întors la ale zilei. Fusesem depășită în istețime. Eu nu înțeleg schimbările de atitudine, tertipurile: mă simt translucidă în fața mișcării îndrăznețe a penelului său. Când s-a petrecut lucrul ăsta? Probabil că semnalul a pornit de la mine. Probabil că i-am oferit un teren favorabil undeva, în aerul invizibil dintre noi. Douăzeci și șapte de ani. Oare se cuvine să tratez cu atâta nepăsare cererile în căsătorie?

Și… Am petrecut primăvara sădind semințe grecești, sau poate chiar asiatice în imaginația familiei mele, și acum e timpul să culeg roadele. Thoby e de părere că ar fi „splendid" să

călătorim în toamna asta și, când i-am vorbit despre Grecia, a spus „De ce nu?“. Oriunde se duce Thoby, vrem să-l urmăm și noi.

Mai târziu (foarte târziu, toată lumea doarme)

Nu? Nu. Nu? Nu. Chiar așa? Clive vrea să-i scriu o scrisoare în care să-i explic *nu*-ul meu. Are dreptate. Pentru că nu mai e un cuvânt monosilabic, solid clădit și vopsit în culorile primare ale convingerilor. Ci e un cuvânt ca o cocioabă dărăpănată, mobilată de curiozitate și acoperită cu stuful îndoielii.

I-am scris domnului Bell o scrisoare. Am încercat să-i imprim stil, dar mie mi se potrivește mai bine onestitatea. Ori de câte ori încerc să fiu Elinor Dashwood[1], mă pomenesc că sunt Marianne. Am hotărât să-i spun numai lucruri care sunt adevărate.

Anume că îmi place de el mai mult decât de orice alt bărbat (*în afară* de cei din familia mea).

Că ar trebui să plece undeva pentru un an de zile, să mă facă să-i simt lipsa, întrucât sunt prea egoistă și leneșă ca să-mi înțeleg propriile sentimente, atâta timp cât el se găsește în preajma mea.

Că nu pot să mă mărit cu el acum.

Repede – expediaz-o repede, Nessa, înainte să-ți revină bunul-simț.

Asta mi se potrivește – să spun întregul adevăr – încâlcit, departe de a fi măgulitor, indiferent dacă după aceea rămân enigmatică sau nu. Lesne de ținut minte și fără nevoie de a fi apărat – un singur strat de vopsea groasă, pură.

1. Personaje ale romanului *Rațiune și simțire* de Jane Austen.

69 LANCASTER GATE
LONDON W.

2 iulie 1906

Dragă Woolf,

E iulie și, după albul orbitor, sclipitor al fucsiilor rebele din sudul Franței, blânda vară plouată din Anglia e total neimpresionantă. Pe de altă parte, ploaia noastră trebuie să fie un picur de lacrimă pe lângă musonii teribili din răsărit. Nu reușesc să-mi imaginez un muson. Pare biblic prin indecenta sa lipsă de moderație. Nu mă refer la volumul ploii, ci la punctualitatea ei, fix din luna asta până fix în luna cealaltă, voi fi ud leoarcă. Vai, dragul meu, nu!

În ultima ta scrisoare îmi ceri noutăți despre mine. Noutățile mele sunt sumbre. Duncan s-a întors la Londra și s-a refugiat la familia lui în Hampstead (da, în apropierea familiei mele în Hampstead – ce tortură!), prin urmare, eu m-am refugiat la Maynard. Nu-i propriu-zis o soluție practică, pentru că nu face decât să încurce și mai mult o situație încurcată. Desmond se mută la țară cu soția lui. E sfârșitul, petala mea, e sfârșitul.

Noutăți plăcute: familia gotică s-a pus în mișcare. Planul cel mai nou e Grecia în toamnă și poate, după aceea, Constantinopol. Vanessa are o extraordinară forță de viață – o admir.

Din nefericire, eu nu am decât forța de a iubi – ceea ce niciodată însă nu sfârșește bine, nu-i așa?

Al tău,
Lytton

5 iulie 1906 – Gordon Square 46 (în grădină, în sfârșit căldură mare)

Plecăm la Eton, marți are loc ceea ce Virginia numește „nunta Cornish“. Mă bucur pentru Desmond și sunt îngrozită de mireasa lui. E permanentă. Nu-i o persoană pe care trebuie să o suporți ca vecin de masă la un dineu și după aceea scapi. Ea îl va avea pe Desmond al nostru în vecii vecilor.

Sâmbătă, 7 iulie 1906 – Gordon Square 46
(în grădina din scuar)

— Te iubește sincer, să știi.

Lytton ședea pe banca veche, alături de mine.

— Da, așa zice, am răspuns eu – habar n-aveam cât știe Lytton.

— Nu, Nessa, chiar te iubește. Altfel decât iubește Clive de obicei.

Eram intrigată. Până atunci nu-mi trecuse prin minte gândul că al avusese și alte iubiri. Am simțit un junghi de gelozie. Mă complăcusem în ideea că eram singura.

— Altfel decât *obișnuiește* să iubească? am întrebat, lovind cu piciorul prundișul din parc și zgâriindu-mi pantoful.

— Nu, Clive de obicei iubește sub chipul unui personaj, nu ca el însuși.

— Sub chipul unui personaj? Repet ce spui, scuză-mă.

— Da, joacă rolul gazdei politicoase, joviale a unui dineu vag intelectual. N-ai observat?

Nu. N-am observat. Acel Clive pe care-l cunosc eu e zugrăvit cu sinceritate. Până în străfunduri.

Luni, 9 iulie 1906 – Gordon Square 46 (arșiță!)

Toată dimineața din nou la cumpărături. Am rugat-o pe Virginia să vină cu mine, pentru că urmează să cumpăr haine de voiaj și pentru ea, dar m-a refuzat.

— Nessa, vreau să mă îmbraci *tu*. Dacă-mi alegi tu îmbrăcămintea, o să-mi placă și mai mult.

Exasperant.

Am comandat costume de călătorie, rochii de zi din muselină, patru bluze, fuste de serj albastru marin, plus cordoane și două rochii de seară (din mătase neagră, tivită cu perle la gât pentru ea și din șifon gri cu trandafiri pe umăr pentru mine). Am luat de asemenea rochii albe de batist și costume de baie (cu dungi roșii pentru mine și bleumarin pentru Virginia).

BLO' NORTON

3 august 1906 – Blo' Norton Hall, Norfolk

Casa asta, pe care am închiriat-o pentru o lună, e scundă, cu acoperișul țuguiat la ambele capete. Arată ca un copil între cei doi părinți. Înăuntru stăruie o atmosferă elisabetană, golașă, văruită. Scările scârțâie și bârnele de lemn par să se miște din loc și să se reașeze. Robinetele din baie bolborosesc, dar, după ce scuipă, dau apă caldă. E un loc primitor, hodorogit, îngăduitor.

Mai târziu

Thoby și Adrian au venit la noi în seara asta. Vizita lor a mai atenuat tensiunea crescândă dintre Virginia și mine. De cel puțin trei ori pe zi mă întreabă de Clive și numai când o asigur că n-am să mă mărit *niciodată* cu el renunță la discuție – epuizantă. Băieții pleacă peste câteva zile în Italia.

4 august 1906 – Blo' Norton Hall

Purtăm rochii vechi de bumbac și coborâm la masă marcate de îndeletnicirile noastre: eu muiată în uleiuri, Virginia stropită cu cerneală.

Casa e din nou tăcută. Prea tăcută. Îmi lipsesc pașii viguroși, grei, ai fraților mei. Thoby și Adrian au plecat să călărească pe Coasta Dalmată. Am vrut să plec și eu cu ei, dar Virginia nu poate face față. Ne-am și certat. Virginia insistă s-o aducă

și pe Violet în Grecia. O bătaie de cap în plus; eu sperasem să fim doar noi între noi. Ar trebui să am mai multă răbdare cu Virginia, dar eu sunt lipsită de astâmpăr. După-amiaza, când ziua e pe ducă și știrbită, pentru mine e ca și încheiată și aștept cu nerăbdare să încep o nouă zi. Vreau să fiu în permanentă mișcare: pe vapor, pe cal, în tren, în camion – nu are importanță. Vreau să fiu departe de aici – aici unde îmi bat capul cu scrisorile pe care o să le scriu și o să le primesc.

Și… Un bilet de la Desmond. Se mută din Londra. Așa începe.

7 August 1906 – Blo' Norton Hall (însorit și plăcut)

Virginia merge pe jos kilometri întregi. Are o hartă și pornește la drum ca un topograf ca să studieze drumurile de țară. Uneori folosește bicicleta (și își pătează cu unsoare tivul rochiei), dar de cele mai multe ori merge pe jos. Se întoarce abia răsuflând, murdară de noroi din cap până-n picioare, și înșiră povești despre garduri peste care a sărit și biserici în care a dat năvală. Știu că n-ar trebui să mă îngrijorez și s-o las pur și simplu să hoinărească după bunul ei plac, dar când pretinde că scrie și de fapt nu scrie, mă îngrijorez.

14 august 1906 – Blo' Norton Hall (vântos, dar însorit)

Virginia o ține una și bună că noi două suntem în „luna de miere", iar eu încerc s-o determin să descrie conjunctura ca fiind o „vacanță". Nu afecțiunea ei mă sperie, ci combativitatea ei. E stăpânită de nevoia de a se impune, de a avea, de a poseda. O lună de miere este, prin natura ei, o împreunare, un exclusivism.

Mai târziu

A sosit cu primul curier poștal. Clive a răspuns scrisorii mele încâlcite, departe de a fi fost măgulitoare. E cuprins de o siguranță ciudată, de certitudinea că o să mă răzgândesc și o să mă

căsătoresc cu el. Această convingere îl face fericit și, în mod pervers, sunt și eu fericită că e fericit.

Virginia i-a recunoscut scrisul de pe plic și, la micul dejun, mi-a cerut de două ori să-i promit că nu o să mă mărit cu el *niciodată*. În loc să-mi încurajeze hotărârea de a-l respinge, stăruința ei are exact efectul opus. Nu-mi dau seama de ce îl resping. Îmi place compania lui. Din câte îmi pot da seama, îmi place și caracterul lui. Nu-i vorba de extaz, nici măcar de iubire, ci de un sentiment de plăcere echilibrată. Și așa ceva trebuie dat la o parte cu atâta vehemență?

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

22 august 1906 – Blo' Norton Hall

Violet a mea,

O să vii în Grecia? Delicata mea sensibilitate va fi asaltată de precizia anatomică a antichității – familia noastră nu suferă de pudoare. Mă delectez cu anticipație. A avea nu e niciodată atât de plăcut ca așteptarea de a avea, nu crezi?

A ta,
Virginia

P.S.: M-am îndrăgostit de o poveste.

Destinatar:
Drei
Violet Dickinson
Burnham Wood
Cottage
Welwyn

LANDSCAPE: THE VILLAGE OF EAST HARLING AT DAWN[1]

25 august 1906 – Blo' Norton Hall

Ea s-a *apucat* de scris. În fiecare dimineață se scoală, fumează și scrie. Folosește birouașul de scris adus de acasă. Lemnul e

1. Peisaj: Satul East Harling la asfințit.

tocit în colțul stâng din față de care trage și pe care îl zgârie ori de câte ori nu găsește cuvântul potrivit. Scrisul o liniștește. Ziua ei capătă formă, tempo. Sper că lucrează la roman, ceea ce ar ajuta-o să-și păstreze ritmul furtunos pe parcursul a luni de zile, sau chiar de ani, în loc să se abată din drum din nou, așa cum se întâmplă după un articol scurt sau o recenzie.

Mai târziu

— Rosamund Merridew. Ce părere ai? m-a întrebat Virginia azi după-masă.

Ne duceam să vizităm biserica satului, despre care se spune că e frumoasă, dar eu încă n-am văzut-o.

— Rosamund Merridew? E un nume floral. E o femeie florală? Ce mireasmă are? am întrebat-o, fără să ridic privirea.

Drumul era noroios și ciuruit de gropi, îmi făceam griji pentru pantofii mei noi de antilopă.

— Miroase a pământ, a cafea și a zmeură. E o femeie *sedusă*, o femeie în continuă căutare. S-a cufundat cu totul în povestea unei alte femei care a trăit acum patru sute de ani, mi-a răspuns Virginia, criptic.

— Virginia, fii atentă! i-am cerut în timp ce-i eliberam fusta care i se agățase în ramurile unui gard de spini.

În graba ei de a merge mai departe, și-ar fi sfâșiat fusta.

— Cine-i femeia care are patru sute de ani?

— Joan Martyn. A ținut un jurnal care se întinde doar pe un an din viața ei, mi-a răspuns Virginia sărind peste o băltoacă. A fost anul în care a decis să se mărite.

Asta era, deci!

Și mai târziu (după cină)

Am primit o scrisoare de la Thoby și Adrian. Au avut o vreme minunată și au călărit până în Muntenegru. Acum se îndreaptă spre sud, către insula Corfu, arsă de soare.

Luni mă întorc cu Virginia la Londra.

7 septembrie 1906 – Gordon Square 46
(seara, prea răcoare ca să deschizi fereastra)

Violet *vine* cu noi. Deocamdată e în Italia, urmează să ne întâlnim la Atena. Am hotărât de asemenea să ne oprim și să vizităm familia lui Irene, familia Noel, care locuiește într-una din insulele grecești.

Plecăm mâine ca să ne întâlnim marți cu băieții în Olimpia. Olimpia, unde oamenii s-au întâlnit cu zeii.

Și… Povestea Virginiei are ca temă acceptarea și alienarea. Ce înseamnă să aparții unui loc sau unei țări, sau unei familii? Ce înseamnă să fii englez? De ce unele locuri dețin o încărcătură emoțională, în timp ce altele lasă fluidul să treacă prin ele, fără urmă?

Peninsular and Oriental Steam
Navigation Company

TICKET: ONE | CLASS/ FIRST

DEPART: PORT OF BRINDISI 10am 13 SEPT 1906

ARRIVE: PORT of PATRAS 2.30pm 13 SEPT 1906

VESSEL: Palermo

OPERATING THROUGH: BARCLAY, CURLE AND CO., LTD., GREENOCK

PLEASE PRESENT THIS TICKET BEFORE BOARDING. BY SPECIAL ARRANGEMENT AN ENGLISH INTERPRETER WILL ATTEND ON BOARD UPON ARRIVAL IN GREECE. PLEASE HAVE YOUR TRAVEL DOCUMENTATION PREPARED.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

20 septembrie 1906

Woolf, dragul meu,

Familia gotică a plecat în pribegie, iar eu mă găsesc la patruzeci de kilometri nord-vest de Lairg. Unde? Exact! Glencarron Lodge, adică în abominabilul pavilion de vânătoare din Scoția al familiei lui Bell. Bell e un previzibil pierde-vară, animat de plăcerea lugubră de a împușca tot felul de înaripate simpatice. Decadența lui pariziană a fost o simplă fațadă; ne-a dus pe toți de nas. De fapt e un neavenit cumsecade care s-a fofilat în cercul nostru cosmopolit. Dar inepuizabila lui bună dispoziție compensează totul.

Destinatar:
Dlui Leonard Woolf
Agent Guv. Adj.
Jaffna - CEYLON

Acum e sigur de Vanessa. Nu pentru că ar avea vreun motiv să fie. Dar o anumită balanță lăuntrică s-a înclinat. Sper ca peste câteva zile să-l întâlnesc pe Maynard, mi-e dor de anemica, sterila lui aversiune față de natură. Numai Gotul reușește să ducă o viață indecent de sănătoasă în aer liber și, totodată, să cultive interioarele.

Duncan a moștenit o sumă obscenă de la o mătușă a lui care a murit, așa că se întoarce la Paris. Sufletul meu e o ruină.

Al tău,
Lytton

LOCH MERKLAND, LAIRG, SCOTLAND

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

24 septembrie 1906

Dragul meu Keynes,

Ajutor! Sunt abandonat în sălbăticiile stâncoase ale Scoției, alături de Bell, care fie că plutește pe spate într-o barcă cu vâsle, clocind planuri bestiale de a o prinde în mreje pe Vanessa, fie cutreieră înarmat pădurile, ca să vâneze urși. Nici una, nici cealaltă nu-l fac un partener dezirabil. Sunt, de asemenea, captivul oribilei sale familii robuste, care încleștează zdravăn cuțitele în pumnii lor vârtoși și care discută numai despre cai, până te apucă greața. Salvează-mă cât poți de repede.

Destinatar:
Dlui
Maynard Keynes
Harvey Road 6
Cambridge

Al tău,
Lytton

P.S.: Thoby și Adrian au ajuns în Corfu și se zbenguie în mare. Ar fi trebuit să plecăm și noi cu ei. Simt nevoia de zbenguială în Grecia.

THE ISLAND CHURCH AT LOCH MERKLAND, LAIRG, SCOTLAND[1]

1. Biserica Insulei, Loch Merkland, Lairg, Scoția.

1 octombrie 1906 – Palace Hotel, Atena

Totul a început bine.

Feribot spre Franța, pe urmă trenuri săltărețe, huruitoare prin Italia spre vârful sudic, golaș, fierbinte. Îmi plac umbrelele cu dungi verzi. Despică strălucirea orbitoare a albului infinit. Pământul a ajuns la capăt și a apărut marea. Și ce mai mare! Apa asta albastră bilingvă își cunoaște valoarea. E de un albastru intens, proaspăt, cristalin. Avusesem de gând să citesc, dar era cu neputință să-mi iau ochii de la un asemenea albastru.

Am schimbat vaporul la Patras, cam așa cum schimbi trenul la Norwich. Un grec scund, cu o mustață grecească stufoasă, s-a urcat pe punte și ne-a organizat într-o engleză perfectă. Călători, valize, umbrele, hârtii, a încredințat toate bagajele unui băiețandru slăbănog, l-a expediat înaintea noastră, cu vasul următor, apoi ne-a instruit cum să ne ținem după el. Cea de-a doua ambarcațiune, *Peloponnese*, era mai mică, mai puțin solidă și mai prăpădită decât prima, dar plutea pe aceeași mare de safir.

Când vaporul a ancorat, am plonjat în Antichitate. Frații noștri, arși de soare, cu dinții de un alb scânteietor, asudați din cap până-n picioare, ne-au întâmpinat chiuind de pe țărm. Thoby a devenit și mai expansiv în țara asta. Refuză să se folosească de Baedecker sau alte ghiduri de acest gen, se bazează exclusiv pe sfaturile localnicilor. Se încrede în ele ca într-o religie. Și discută cu cine vrei și cine nu vrei: cu lăptari, poștași, patroni de taverne, bancheri, brutari, chelneri, fermieri, pescari, meșteri care fac jucării, croitori, șoferi de autobuze și polițiști. Și Thoby fiind Thoby, e invitat pe loc la cafele, *uzo*, măsline și brânză. Se întoarce acasă cu obrajii îmbujorați, fericit, gălăgios și plesnind de idei. „Trebuie să vizităm templul *ăsta*, de pe muntele *ăsta*, în ziua *asta*. Trebuie să mâncăm brânza *asta*, de la capra *asta*, de la ferma *asta*. Trebuie să bem vinul *ăsta*, din regiunea *asta*, la prețul *ăsta.*“ Și asta facem. Familia asta. Navigăm și înotăm în marea *asta*, sub soarele *ăsta*, toți împreună. Chiar și cu prezența suplimentară a unei Violet, continui să simt simetria armonioasă a celor patru.

La Atena am tras la oribilul Hotel Athena, de unde a trebuit să ne mutăm imediat. Virginia a găsit un șobolan în cadă și fereastra lui Adrian nu avea geam. Ne-am mutat la Hotel Palace – demodat, dar curat. Scaune aurite cu picioare curbe, paturi înzorzonate, ferestre înalte, deschise – îmi place aici.

Împart cu Virginia o cameră cu vedere spre Acropole. Camera lui Thoby și Adrian dă spre parc, ceea ce i-a dezamăgit. Dar n-am zăbovit mult înăuntru, ne-am grăbit să vizităm ruinele din Micene și Eleusis, locul de naștere al lui Eschil, Epidaur și frumosul amfiteatru ruinat; și adormita Nauplia, cu arhitectura ei în stil italian.

Și acolo, printre ruinele de piatră și lumină fierbinte, apendicele meu a început să se lamenteze. Drept care ne-am întors la Atena. Violet (care avea o ușoară indigestie de la mâncarea uleioasă) și cu mine am rămas aici, iar ceilalți au plecat să viziteze familia Noel în Evia.

Violet e o parteneră surprinzător de acomodantă și cu totul diferită de cea care e în prezența Virginiei. E mai puțin aferată și râde mai des. Îmi place mult mai mult decât m-aș fi așteptat, dar e posibil ca lucrul ăsta să se datoreze faptului că suntem în străinătate. Persoanele familiare îți devin mult mai dragi când ești printre străini.

Mai târziu

M-a consultat medicul și e de părere că tulburările ivite în zona mediană a corpului sunt de natură nervoasă. „Există boli nervoase în familia dumneavoastră?“ m-a întrebat într-o engleză năclăită. Ba bine că nu. Mi-a recomandat să mă relaxez. Onorariul lui a fost aproape nul și mi-a prescris patru pahare mari de șampanie zilnic.

Virginia Stephen
46 Gordon Square
Bloomsbury

Ahmetaga, Evia

9 octombrie 1906

Dragul meu Delfin,

Am picat într-o insulă de forma unui căluț de mare din Marea Egee, unde mă simt ocrotită de mărinimia zeițelor grecești. Sunt convinsă că suntem înconjurați de nimfe ale pădurii, cu pași ușori, care în timpul somnului o să ne împletească flori în păr și o să ne încolăcească ghirlande în jurul gâtului.

Azi gazda noastră, domnul Frank Noel, ne-a pregătit un picnic pe un povârniș ierbos, lângă un desiș de pini. El și cu Thoby au discutat ore întregi despre păsări, iar eu am zăcut în iarbă și am citit Byron. Când locuiești în casa unor descendenți ai lui Byron, nu poți să citești Wordsworth, oricât te-ai simți de nemuritor. Cât de mult a iubit Byron țara asta! A murit nu departe de locul nostru, la Missolonghi, dar nu cred că o să avem timp să mergem până acolo. Trebuie să mă întorc repede la tine, Delfinul meu estival, și să am o discuție serioasă cu stomăcelul tău rebel.

A ta
Căpriță

P.S. Știi, au aici biroul la care a scris el. Ah, lucrurile nerușinate pe care le-a scris nerușinatul la acel birou.

14 octombrie 1906 – Hotel Palace – Atena (arșiță)

Ei se întorc mâine și sunt hotărâtă să mă simt destul de bine ca să merg la Constantinopol. Poți sta cu un picior în Asia și cu unul în Europa și *n-am* să pierd asta. Am citit despre Biserica Sfânta Sofia și despre Bosfor și visele mele sunt încinse de mirodenii.

15 octombrie 1906 – Hotel Palace – Atena

S-au întors. Virginia mi-a adus în dar trei scrisori pe care mi le-a scris, însă nu mi le-a expediat din lipsă de timp, iar Thoby mi-a dăruit un desen mic, pătrat, înfățișând o ciocârlie. Îmi plac păsărelele lui Thoby. Adrian și-a pierdut pălăria și soarele l-a ars foarte rău.

Miercuri, 17 octombrie 1906 – Hotel Palace – Atena

A fost o dimineață scânteietoare și am luat micul dejun pe terasa hotelului. Eu am coborât, regretând de la bun început că a trebuit să mă mișc. Virginia refuza să mănânce. Eu mi-am băut șampania prescrisă cu suc de portocale și nu aveam nici un chef să mă ciondănesc cu Virginia. Am lăsat problema în grija lui Thoby.

— Dar de ce nu? repeta ea.

— Virginia, bineînțeles că nu vorbesc greaca veche. Încetează, ne faci pe toți să ne simțim prost, i-a tăiat-o Thoby, sorbindu-și cafeaua și întinzându-se după ziarul englezesc.

— Dar de ce *nu-și vorbesc* limba maternă? o ținea Virginia una și bună.

— *Nu* e limba lor maternă. A *fost*, acum două mii de ani, dar nu mai este. Tu vorbești anglo-saxona? a întrebat-o Thoby, dispărând după ziar.

— Dacă Sofocle și Eschil ar fi scris în anglo-saxonă, da, aș vorbi-o fluent, a răspuns Virginia, deschizându-și ghidul.

Mai târziu (în salonul hotelului, după ora zece seara)

— Nessa? mi s-a adresat Thoby.

Am așteptat.

— Ți-e dor de el?

Nu era nevoie să-l întreb la cine se referea.

Nu-i puteam răspunde: *Da*, însă nu vreau să știe Virginia? *Nu*, nu mi-e destul de dor încât să mă mărit cu el? *Da*, dar te rog nu mă mai întreba?

Sesizându-mi confuzia, Thoby mi-a strâns mâna înțelegător:

— Încă nu. Încă nu ești obligată să te gândești la așa ceva. Bell e răbdător. E vânător. Cunoaște valoarea așteptării. Te iubește, Nessa. Cred că ar fi în stare să te aștepte o veșnicie.

Roger Fry
The City Club of New York
55-57 West 44th Street
New York

Iubită mamă,

În sfârșit, miercuri a fost terminată noua galerie și recepția de inaugurare a avut loc astăzi. Ne-am chinuit mult până am văzut-o gata, la urmă ajunsesem să amestec eu vopselele pentru decorator, pentru că el nu-și mai vedea capul. Am devenit specialist în frecușurile cu contractanții, cu electricienii, cu tipografii. Dar gala de astă-seară a fost un succes. Galeria arată frumos. Am împrumutat o masă Cipollino[1] *pe care am așezat-o în centrul camerei mai mici și am șterpelit două bronzuri de Rodin și le-am așezat maiestuos pe masă.*

Mă simt din ce în ce mai atras de țara asta. Nu mai sunt șocat de faptul că traficul se face pe partea greșită, că vorbesc pocit, aplatizând vocalele, nu mă mai surprind largile bulevarde sau orașele înghesuite. Dar nu am liniște. De îndată ce primesc o scrisoare de la Helen, calculez zilele care au trecut de la data când mi-a expediat-o și respir ușurat că măcar în ziua respectivă s-a simțit bine. Dar pe urmă mintea mea o ia înainte și scurta consolare se risipește. Număr câte zile au trecut și îngrijorarea mă cuprinde iar. Nu cred că o s-o mai duc mult în felul ăsta. Simt o chemare puternică de a veni acasă.

Fiul tău iubitor,
Roger

1. Masă de dimensiuni mici, făcută din/cu marmură Cipollino.

ORIENTUL

Duminică, 21 octombrie 1906 – Hotel Tokatliyan – Constantinopol!

Ce familie exotică suntem și noi! Mi-a fost prea rău ca să merg până la vapor, drept care am fost purtată într-o litieră. Purtată într-o *litieră*! E aproape imposibil să arăți grațioasă într-o litieră. Te zdruncină, te hurducă, capul ți se bălăbănește, stomacul îți saltă. Mai bine mergeam pe jos. Vaporul a fost sinistru. Când ai o indispoziție stomacală, vaporul sigur nu te lecuiește.

Mai târziu

Adrian și-a pierdut bagajul, firește, și poartă hainele lui Thoby, în care arată ridicol. Nimeni altcineva în afară de Thoby nu poate purta hainele lui Thoby.

Virginia Stephen
46 Gordon Square
Bloomsbury

Hotel Tokatliyan, Constantinopol

21 octombrie 1906

Scumpa mea Nelly,

Am început scrisoarea asta azi-dimineață la ora șase, când mă găseam pe puntea vasului și am văzut Orientul pentru prima oară

în viața mea. Eram înfășurată într-o haină căptușită cu blană, mă simțeam puțin ca o rusoaică și luasem hotărârea să-ți scriu o epistolă lungă. Dar în clipa în care am ajuns la dată, m-am oprit: apăruse Constantinopolul, ca un festival al marțipanului, sclipind pe un val. Sfânta Sofia plutea la mijloc ca un tort de nuntă; trei sfere de aur într-o arhitectură de o imposibilă desăvârșire. Cum se poate obține ceva atât de limpede și definit din niște rotunjimi?

Pe măsură ce ne apropiam, nu eram dezamăgită. Știi, nu mă așteptam ca Orientul să arate așa. Cum eu nu am ieșit niciodată din Europa, mă simt ca un pește de apă dulce care habar n-avea că există și mare. Pur și simplu nu înțeleg cum e posibil să existe un asemenea loc. Aici mă așteaptă o adevărată poveste. O poveste de magie și metamorfoză.

Mâine-dimineață mergem să admirăm priveliștea orașului văzut din Pera. Vom privi dintr-un turn care se numește Galata, înspre un oraș aflat pe malul unui râu, făcut din aur aburit.

Apropo, Cortés, sângerosul ucigaș de azteci Cortés, a fost primul care a adus roșiile în Europa – tocmai am citit asta. M-am gândit că poate ți-ar face plăcere să știi.

Cu mult dor, scumpa mea,
Virginia

25 octombrie 1906 – Constantinopol

Aici aerul e parcă diferit. Neclintit și stropit cu o lumină prăfoasă pe care încă nu o înțeleg. Azi am vizitat Sfânta Sofia. Ce poți face cu o asemenea clădire? A fost biserică, apoi moschee, apoi iar biserică. Și nu-i nimic din toate acestea. E doar ea însăși, nimic altceva.

Acum rămânem patru: trei Stepheni și o Violet. Thoby trebuie să se întoarcă în zori la Londra și va pleca la noapte cu vaporul-tren. Nădăjduim să se răzgândească și să rămână cu noi, dar le-a promis lui Lytton și Saxon să se întâlnească în Regiunea Lacurilor și întâlnirea nu poate fi contramandată, deoarece cabana a și fost plătită.

— Lasă baltă cabana, l-a sfătuit Virginia.

Nici eu nu doresc să-l văd plecând, dar recunosc o situație inevitabilă. Virginia nu știe ce-i aceea inevitabilitate și refuză să renunțe la subiect.

— Dacă rămâi cu noi, o să pleci acasă cu Orient Expressul. Să fii atât de aproape de asemenea prilej și să-l ratezi? Lumea o să spună că ești lipsit de imaginație, a stăruit Virginia cu o voce care se ridica vertiginos.

L-am văzut pe Thoby încordat. Cunoșteam noi vocea asta.

— Sau dimpotrivă, Ginia, o să mă *admire* pentru imaginația mea. Cât de rar i se poate întâmpla unei persoane să fie atât de aproape de ceva minunat și apoi să *renunțe*? E o raritate, a spus Thoby, trăgând-o pe Ginia spre el. O să-mi lipsiți și o să regret mult că nu o să fiu alături de voi, i-a spus sărutând-o pe creștetul capului.

S-a calmat; asta aștepta ea.

Mai târziu (după cină)

Stăteam în salonul hotelului. Un ciudat amestec de călători, Violet și noi. I-am turnat cafea Virginiei, însă nu mă așteptam s-o bea.

Era bosumflată, dar stăpână pe sine. A fost ultima de la care Thoby și-a luat rămas-bun. A fi lăsată la urmă era foarte important pentru Virginia.

28 octombrie 1906 – Constantinopol (fierbinte și îmbâcsit!)

Din nou bolnavă. Disperat de bolnavă. Adrian și Virginia mă vor duce acasă.

Și… Biletele de tren sunt rezervate. Adrian a reușit să ne găsească locuri pentru mâine-dimineață, în loc de săptămâna viitoare.

Mai târziu

Am izbutit să înghit în seara asta puțină supă cu pâine. Febra îmi crește pe neașteptate și gândurile îmi devin confuze. Mâine în zori plecăm spre Londra. Nu va fi o călătorie ușoară, Adrian și Virginia sunt îngrijorați, ceea ce nu face decât să-mi sporească starea neplăcută.

Clive! Acum, când mă simt atât de șubredă și departe de familiarele cârje ale căminului, îți simt teribil lipsa.

29 octombrie 1906 – în Orient Express
(e târziu, toată lumea doarme)

Legănarea trenului mă liniștește în timp ce scriu. Toată lumea e instalată în compartimente de dormit și peisajele negre, fumegoase, aleargă prin dreptul geamurilor de sticlă. Ce zi lungă!

Azi-dimineață:

— E un tren obișnuit, a comentat Adrian, afirmând un lucru evident.

Virginia l-a săgetat cu o privire distrugătoare.

Mi-am înălțat ochii din carte:

Ar fi trebuit să fie altceva?

Și eu eram dezamăgită de tren. Negru, cu litere aurite scorojite, exteriorul nu era prea promițător. Înăuntru se mai găsesc vestigii ale fabulosului său trecut. Lămpi elegante stil Tiffany, divane curbe, capitonate cu catifea roșie, sfâșiată. Noaptea ar putea să pară luxos, dar în necruțătoarea lumină a zilei arată prăpădit.

— Nu, nu, doar că mi-am închipuit că e *mai mult* decât un tren, a explicat Adrian, regretându-și vizibil remarca făcută.

Virginia îi gusta fâstâceala – îi abătea gândul de la faptul că Thoby nu era cu noi.

— Îmi dau seama ce-ai crezut, am intervenit eu ca să-l salvez pe Adrian. E Orient Express, te aștepți să fie tras de elefanți.

Virginia și-a dat ochii peste cap.

ÎNTOARCEREA

TÉLÉGRAMME

OFFICE OF POSTAL DELIVERY

CONSTANTINOPLE
INTERNATIONAL CABLE

GEORGE. STOP. NESSA ILL. STOP. NOT SERIOUS. STOP. RETURNING EARLY. STOP. ARRIVE NOV 1 DOVER. STOP. YRS VIRGINIA.[1]

GBSW2Q3761—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

TÉLÉGRAMME

OFFICE OF POSTAL DELIVERY

CONSTANTINOPLE
INTERNATIONAL CABLE

DEAREST SNOW. STOP. RETURNING ILL. STOP. THOB AWAY AND VIRGINIA HOPELESS. STOP. PLEASE VISIT LONDON. STOP. ARRIVE NOV 1. STOP. ALL LOVE NESSA.[2]

GBLH41467—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

1. George. Stop. Nessa bolnavă. Stop. Nimic grav. Stop. Întoarcem. Stop. Sosire 1 nov Denver. Stop. Virginia.

2. Iubită Snow. Stop. Mă reîntorc bolnavă. Stop. Thob lipsă Virginia neajutorată Stop. Rog vizitează-mă Londra. Stop. Sosire 1 nov. Stop. Dragoste Nessa.

1 noiembrie 1906 – Gordon Square 46 (rece și umed)

La întoarcerea la Dover ne aștepta o infirmieră mărunțică, un șoricel. O infirmieră! Probabil că George o angajase. Ținea în mână o pancartă pe care scria: „Domnișoara V. Stephen".

— Poate fi oricare din noi, a spus Virginia.

N-am mușcat momeala. Eram prea obosită. Infirmiera ne încurca mai mult decât s-ar fi zis. Măcar l-a ajutat pe Adrian să-și recupereze bagajul pierdut.

Eram iritată, nu voiam decât să mă văd acasă. O infirmieră era lucrul cel mai puțin necesar și am făcut greșeala de a spune lucrul ăsta. Virginia mi-a aruncat o privire triumfătoare. Pentru că eu îi spun mereu că infirmierele ei *sunt* necesare. N-are rost să mă iau la harță. Îmi stătea pe limbă să-i spun că, dacă aș ajunge și eu nebună de legat și aș alerga prin casă țipând tot felul de aberații, așa cum face ea, atunci aș avea absolută nevoie de o infirmieră – dar m-am abținut.

Când am ajuns aici, am avut un șoc. În loc să găsim casa goală și pe Thoby plecat în Regiunea Lacurilor, l-am găsit acasă, într-o stare foarte proastă. Nu era ceva grav, ne-a asigurat doctorul, dar era neplăcut. George, care ne-a luat de la gară, a insistat ca medicul să mă consulte și pe mine. M-a examinat și m-a informat că eram pe cale de a mă vindeca, dar nu foarte rapid, și că era nevoie să mă bag *imediat* în pat. M-am conformat, dar numai după ce am intrat și l-am sărutat pe Thoby pe capul lui înfierbântat. Virginia jubilează că ne are pe amândoi invalizi o vreme. Mi-a cerut să nu-mi revin prea repede, „ca să am și eu șansa să te răsfăț". O idee care nu prieește stării mele nervoase.

Și… Altă bătaie de cap. Medicul mi-a indicat să mă îngraș cel puțin patru kilograme și mi-a adus un cântar, urmând să mă cântăresc din trei în trei zile.

2 noiembrie 1906 – Gordon Square 46

Thoby are malarie, o formă rea se pare. Tocmai m-a anunțat doctorul Thompson (care-l înlocuiește pe doctorul Savage, plecat pentru câteva zile). Cumplita boală a stat cuibărită în Thoby săptămâni întregi. Probabil că a avut temperatură și cât a fost în Grecia, dar n-a spus nimic. Însă doctorul ne-a cerut să nu ne lăsăm pradă panicii. O atmosferă de *calm* va grăbi vindecarea. Cuvintele mi-au fost adresate mie, dar erau destinate urechilor Virginiei. Ea e sincer șocată de diagnosticul lui Thoby, dar se controlează cât poate – trebuie să recunosc. Și eu sunt zdruncinată. Thoby e pământul trainic, temeinic și noi suntem copăceii capricioși, flexibili care cresc pe el. Cum se poate îmbolnăvi pământul?

Și… Acum regret că i-am telegrafiat lui Snow să vină; nu eu sunt cea care are nevoie de îngrijire.

Sâmbătă, 3 noiembrie 1906 – Gordon Square 46

Clive a venit azi din nou. A trecut pe la noi în fiecare zi și el este cel care a insistat ca Thoby să stea la pat și să renunțe la Regiunea Lacurilor. Îi sunt recunoscătoare.

Azi după-amiază:

— Ce-ar fi să-ți las cererea mea pe masă, ca pe un bol cu fructe? – cu un glas mai degrabă amuzat decât neliniștit.

— Un bol cu fructe? Compari cererea ta în căsătorie cu un bol cu fructe?

M-am răsucit pe canapea, înfășurându-mi în jurul picioarelor pătura groasă, gălbuie. Ar trebui să zac în pat, dar Snow mi-a îngăduit să cobor în biroul lui Thoby. Mă bucur că Snow e aici, deși calmul ei imperturbabil o calcă pe Virginia pe nervi.

— Da. De ce nu? Fructele simbolizează o ofrandă de dragoste și devoțiune, a răspuns Clive cu prefăcută seninătate.

— Simbolizează și cunoașterea. Fructele le-au adus necazuri femeilor, am zis eu prudentă.

Și… Acum mă cântăresc din două în două zile. Am luat o jumătate de kilogram. Dat fiind că mă cântăresc în cămașă de noapte, am mutat cântarul în camera mea.

Mai târziu – din nou sus

Clive a chibzuit la propunerea mea de a pleca pentru un an, ajutându-mă astfel să mă înțeleg pe mine însămi. Poate că la Paris. Când l-am auzit vorbind despre lucrul ăsta, am simțit un ghimpe de gelozie. Bun. Am s-o cultiv. Poate că o să evolueze în ceva util. Dar încă nu pleacă. N-o să-l părăsească pe Thoby când e atât de bolnav.

Clive Bell
12, King's Bench Walk
The Temple

5 noiembrie 1906

Strache,

Vino aici. Adu-l și pe Saxon. Și pe Desmond. Gotul e bolnav; doctorul jură că are malarie, care-i mai curând neplăcută decât periculoasă, dar îmi vine să cred că omul e un șarlatan și aș vrea să aud și o a doua părere. Gotul nu arată ca un bolnav de malarie. Are o față palidă ca de ceară, vlăguită, și trupul lui de urs masiv pare să se fi retras în el însuși. Arată rău.

Fetele sunt bine. Virginia e fixată pe hrana lui și vede în fiecare linguriță de ou fiert sau de supă clară un semn de grabnică însănătoșire. Nessa e și ea foarte bolnavă și nu i s-a dat voie să-l vadă. E o Nessa mai tăcută, mai fragilă, ceea ce mă face să o iubesc mai mult. Adrian e pragmatic și dogmatic și s-a jurat să nu-i pună întrebări doctorului. Sincer să fiu, sunt surprins că Stephenii ăștia nu sunt panicați, când au avut atâtea pierderi în familia lor. Sunt prins până peste cap, Strache. Grăbește-te!

Al tău,
Bell

Eyre & Spottiswoode, London.

POST OFFICE TELEGRAPHS

Office Stamp

This Form Must Accompany Any Enquiry Respecting This Telegram

Office of Origin: Cumbria

MACCARTHY. STOP. GOTH VERY ILL. STOP. GO AT ONCE TO GORDON SQ. STOP. AT ONCE. STOP. BRINGING SAXON AND WILL JOIN YOU. STOP. YOURS STRACHEY.[1]

N4H7C—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

8 noiembrie 1906 – Gordon Square 46
(devreme – toată lumea doarme)

— Iubitule?

I-am atins piciorul ca să știe că sunt acolo. Nu aveam voie să-l văd, dar trebuia s-o fac.

— Nessa, a murmurat, întorcându-și fața spre mine.

Ochii îi erau deschiși și sticloși. De fapt, nu dormea.

— Au venit cu toții, Lytton, Saxon, Desmond și Clive. Au venit toți să te vadă.

Știam că sosirea prietenilor lui o să însemne mult pentru el. Un surâs i-a luminat fața. Ca pata de lumină a unui felinar cu gaz pe o stradă învăluită în pâclă.

— Băieți buni, Nessa. Cu toții sunt băieți buni, a spus cu o voce tremurândă care se pierdea pe măsură ce-i pierea puterea. Pieptul i se înălța și i se lăsa iute, din pricina efortului. Mai cu seamă Bell e bun.

— Da, dragul meu, am spus luând în mâna mea mâna lui fierbinte, de culoarea hârtiei.

A închis ochii și ne-am cufundat în tăcerea intimă dintre doi frați.

Mă gândesc de câte ori i-am auzit pe Thoby și pe prietenii lui discutând despre natura binelui. După ale cui criterii trebuie

1. MacCarthy. Stop. Gotul foarte bolnav. Stop. Mergi imediat în Gordon Sq. Stop. Imediat. Stop. Aduc și Saxon cu mine. Stop. Al tău Strachey.

măsurat binele? După ale cui calcule poate fi calculat binele? Binele lui Thoby mie îmi ajunge.

Mai târziu – devreme seara (în camera mea)

— Virginia! Mă străduiam să-mi strunesc nervii. Tot ce știu este ceea ce știi și tu, adică ce ne spune doctorul. Nu am mai multe informații decât tine.

Am închis ochii. Îmi vine greu în zilele astea să-mi țin ochii deschiși. Se pare că apendicele meu s-a mai însănătoșit, dar forțele refuză să-mi revină. Se presupune că trebuie să fac o cură de odihnă, dar mă simt mai obosită în pat decât când nu stau culcată. Așadar, mă scol mereu. Fac baie, dar imediat după aceea mă bag în cămașa de noapte și în capotul de mătase albastru. Nu reușesc să-mi ridic părul și îl las împletit într-o coadă lungă care îmi șerpuiește pe spate. Virginia a venit azi și mi l-a legat cu o panglică neagră, ca să-l țină la un loc.

Sunt sigură că starea mea de epuizare a fost provocată de călătorie, de nici o altă cauză mai sinistră. Doctorul Thompson mi-a prescris un tonic revigorant pentru nervi, și odihnă, ceea ce, firește, e o colosală plictiseală.

— Virginia! l-am auzit pe Clive strigând din hol. Virginia, trebuie să doarmă. Pleacă, te rog.

Așa se petrec lucrurile acum. Clive dirijează toată casa, ca un membru al familiei. Azi-dimineață l-am văzut sus fără sacou – o asemenea lipsă de protocol ar fi fost scandaloasă acum o lună. El discută cu doctorul Thompson despre tratamente și apoi le discută cu noi. Am ajuns să ne bizuim pe el. Ieri, Snow s-a dus la *el* să-l întrebe dacă socotește că prezența ei mai e necesară, sau dacă ar putea să se întoarcă acasă. Probabil că ar fi mai bine să plece, pentru că o enervează pe Virginia. Clive i-a promis lui Snow că o să-i trimită o telegramă la primul semn de tulburare; i-a făgăduit totodată să aibă el grijă de noi și a condus-o la gară. Mă jenează aceste intimități? Constat că nu. Mă simt ușurată. Ieri l-am găsit

discutând în sufragerie cu Virginia despre clisme: dacă-i mai bună glicerina sau terebentina – Dumnezeule mare! N-am știut ce să fac și m-am întors în pat.

Continuându-mi introspecțiile. Recunosc această *malaise* a mea. Îmi vine de la faptul că am îngrijit-o pe Virginia anul trecut – când înnebunise de-a binelea și a trebuit s-o expediez la Violet. Am fost foarte răscolită în inima mea, dar atunci n-am avut timp să mă prăbușesc. E o datorie veche care se cere cândva plătită și s-ar putea să o plătesc acum. Virginia a spus în seara asta că Thoby se simte mai bine. Așa l-a auzit ea pe doctor declarând. A mai adăugat că Thoby a mâncat aproape o jumătate de pui, ceea ce e un semn bun. Ieri Thoby abia a reușit să bea un ceai slab cu pâine prăjită, așa că nu-mi pot imagina că azi a și trecut la pui. Probabil că Virginia se înșală.

Și… Violet are febră tifoidă. Virginia îi scrie acum.

9 noiembrie 1906 – Gordon Square 46
(ora două după-masa)

E treaz! Stăteam în camera lui Thoby și discutam tot felul de nimicuri despre noul binoclu de câmp pe care intenționează Thoby să-l cumpere, despre bicicleta lui Adrian care a fost furată, despre tocurile de scris ale Virginiei și despre nervii mei. Clive și Lytton se duseseră să ia prânzul, așa că eram numai noi. Noi între noi.

Sâmbătă, 10 noiembrie 1906 – Gordon Square 46
(după prânz)

— Nessa, vreau să-i spun!

De când a plecat Snow, Virginia a devenit tot mai stridentă – a alungat vrăjmașul din cetate și acum trebuie să danseze ca să sărbătorească. Doctorul îi recomandase să nu mă viziteze mai mult de zece minute de două ori pe zi.

— Cui și ce să spui?

— Să-*i* spun *lui* lucrul ăsta – lui Clive ăla – că nu-i destul de bun.

Odată scuipat veninul, s-a lăsat pe speteaza scaunului. Eram sincer surprinsă. Avusesem impresia că își schimbase atitudinea față de Clive. Dar știam bine că nu trebuie să încerc să-i influențez părerile. Avea expresia unui general comandant care și-a studiat inamicul și i-a depistat slăbiciunile. Încordată ca un șarpe, alunecoasă, periculos de exaltată.

— Virginia, Clive a fost foarte bun.

— *Bun*? Numești *bun* faptul că se gudură pe lângă tine și te adulmecă tot timpul ca un câine mieros?

Vocea i se pițigăia.

— Nessa, ne-a pus *gând rău*. Se furișează, își face loc, se vâră pe sub pielea noastră, până o să ajungă unul dintre noi; taman acum, când suntem prea separați și schimbați și prea bolnavi ca să ne apărăm. Nu-i destul de *bun*, Nessa. Și n-o să-i meargă.

Vocea ei prindea viteză, dansa ca o navă pe valuri.

— Clive e…

M-am oprit din vorbă. Cum e Clive?

— Clive e o minge uriașă de *nimic*, frumos vopsit și dezrădăcinat. N-are caracter. N-are *fundament*. Într-o zi o să-l pun să se așeze și o să-i spun totul în față. O să-i spun: „Absurdule domn Bell, ești lipsit de fundament și nu ești destul de bun pentru noi. Te rog, pleacă!"

Ședea pe scaunul ei, aplecată în față, cu trupul lung curbat ca o lingură. Acum că vorbea despre ce-o interesa pe ea, trăsăturile i se lungiseră încordate de precizie și ostilitate.

Eu m-am lăsat pe pernă, prea epuizată ca să o contrazic. Îmi aștepta răspunsul.

— Ce părere ai, Nessa? Ce-ai să faci când am să-i spun acestui om al tău să plece pentru că nu-l vrem?

— El nu ne vrea pe noi, Virginia, am spus ridicând capul de pe pernă și privind-o în ochi. Mă vrea pe *mine*.

THOBY

14 noiembrie 1906 – Gordon Square 46 (seara devreme)

Sunt cu toții jos, la parter. Îi aud din micul meu salon. Prietenii lui Thoby. Prietenii noștri. Îl vizitează pe rând, dar și așa e prea mult și-l obosește, prin urmare, în cea mai mare parte a zilei, dau târcoale prin salon sau ațipesc în biroul lui Thoby. Din când în când intră și în camera mea, cu câte o tavă în mâini sau cu o carte ori o margaretă. Prezența lor ajută enorm ceea ce nu poate fi văzut, dar, în același timp, îl sleiește pe Thoby de puteri. Azi-dimineață, povestirea amuzantă a lui Lytton despre o încăierare cu o femeie care se împotrivea dreptului de vot al femeilor l-a lăsat pe Thoby livid din cauza efortului, dar atât de fericit! Până și eu îmi dau seama că starea lui se înrăutățește. „Răbdare!“ ne recomandă doctorul Thompson.

Târziu (după miezul nopții)

S-a întors doctorul Savage. Cea de-a doua părere. Clive l-a chemat imediat.

Și mai târziu (două noaptea – nu pot dormi)

Glasuri scăzute în hol. Uși deschise, scaune târâte pe podea. Aud vocea lui Clive: „Nu vreau s-o trezesc. O să-i spunem dimineață“.

15 noiembrie 1906 – Gordon Square 46 (dimineața)

— Nu-i malarie? am repetat eu.

— Se pare că nu, a răspuns Clive.

Arăta epuizat. Sunt sigură că o să plece din casa asta, dar n-am idee când.

— Se știe ce…?

— Febră tifoidă. Destul de gravă. O să-l opereze azi, cel mai târziu mâine.

— Să-l opereze? M-am încleștat de brațul scaunului.

— Da, mi-a răspuns Clive privindu-mă fix. A făcut o perforație. Savage a spus că trebuie închisă, ca să nu se scurgă otrava în organism.

Nu-și îmblânzea afirmațiile și nici nu ocolea verbele dure. Stătea lângă mine, în timp ce absorbeam lovitura. Spera oare ca în felul ăsta să înjumătățească impactul? Poate că da. Poate a și reușit.

— Vrei să…

— Să le spun celorlalți? Da. Am să-i anunț. I-am spus lui Adrian, iar Virginiei o să-i comunic după micul dejun. Strachey a fost aseară aici și a discutat și el cu doctorul. El și Adrian s-au oferit să mă ajute dacă o să am greutăți cu Virginia.

A încercat să-mi desprindă degetele de pe brațul curb al scaunului. Am privit în jos și am văzut cu surprindere că încheieturile mele erau albe ca varul în jurul lemnului.

Mai târziu (în biroul lui Thoby)

Jos la parter pentru câteva minute. Ce plăcut e să fii îmbrăcată. Deși n-ar fi trebuit să-mi fac probleme. Pentru că jos e totul schimbat. Toți stau acum fără sacouri și fiecare face exact ce-i vine, fără a fi nevoit să vorbească. Unul citește, alți doi joacă o partidă de cărți, altul moțăie. Nu sunt în stare să pictez, dar mă simt foarte bine în atmosfera prietenească din această cameră.

— Și Woolf a avut, a spus Lytton, lăsând cartea din mână.

Nu era nevoie să întreb „Ce?“. Cuvintele „febră tifoidă“ bântuie prin casă.

— Și n-a luat nici un medicament. Doctorul de țară din Ceylon, călare pe bicicleta lui, l-a băgat în pat, l-a înfometat la sânge și i-a cerut să stea nemișcat timp de trei săptămâni, după care se va lecui. Și știți ceva? S-a lecuit. Așa o să se întâmple și cu Gotul. Are putere cât zece. I-am cerut lui Woolf să mi-l expedieze pe doctorul ăla cu nenorocita lui de bicicletă cu tot, dar nu m-a ascultat, fir-ar el să fie!

Lytton nu se adresa cuiva anume. Desmond scria la birou și Adrian descifra o partitură la pian, fără să o cânte. L-am privit pe Clive, care fuma în fața ferestrei deschise.

Pași pe scări: doctorul.

Foarte târziu (înfășurată în pătură)

Îl operează mâine. Doctorul Savage spune că poate efectua operația aici. E mai bine să nu-l miște din loc. Trebuie să mă duc s-o înștiințez pe Virginia. A sosit momentul să înfrunt tunurile. Ceilalți au făcut-o data trecută. Acum e rândul meu.

16 noiembrie 1906 – Gordon Square 46
(după-amiaza târziu, rece)

Am încercat azi să-mi rezolv corespondența; să le scriu mătușilor, lui Snow, familiilor Asquith, Balfour, Freshfield și multor altor prieteni care ne-au scris când au aflat de boala lui Thoby, dar n-am fost în stare. Am lăsat cerneala să picure pe sugativă. Degetele mele o luau razna pe hârtie, de parcă am uitat alfabetul.

Mai târziu

Operația a fost rapidă și, se pare, reușită. Acum doarme. Trebuie să doarmă pentru noi toți, pentru că nimeni nu poate închide un ochi.

Și… Noi nu suntem o familie religioasă, dar în noaptea asta dorința mea fluidă și pură s-a prefăcut în rugăciune. *Te rog!…*

Sâmbătă, 17 noiembrie 1906 – Gordon Square 46 (devreme)

— Ouă fierte, Virginia? Ești sigură că asta vrea?

— Da, el mi-a cerut. Și cârnați.

Virginia încerca să-mi înfrâneze scepticismul.

— El ți-a *cerut*?

M-am uitat precaută la Adrian. Știam că Thoby încă nu se trezise.

— N-ai decât să-l întrebi, mi-a răspuns Virginia pe un ton poruncitor.

Instinctiv, l-am căutat din ochi pe Thoby, ca să intervină. Când e vorba de Virginia, Thoby e artileria grea. Nu și azi.

Febra lui se menține ridicată.

Mai târziu (miezul nopții)

Plină de speranțe, am deschis ușa camerei lui ca să-i zăresc pieptul înălțându-se și coborând în somn, înainte să mă furișez înapoi în camera mea. Virginia m-a auzit, a venit la mine și s-a așezat pe marginea patului. Nu am vorbit. Nu am vrut să vorbesc.

20 noiembrie 1906 – Gordon Square 46 (la prânz)

Thoby, ai murit în dimineața asta. Ai murit într-o zi de marți. În clipa când ieșeam din baie, am auzit țipătul Virginiei. Îmi spălasem părul și, când m-am aplecat să te sărut, câteva picături de apă ți s-au prelins pe piept. Ochii tăi erau deja închiși. Nu știu cine ți i-a închis. Sau poate ai murit în somn? Oare te-ai trezit la timp ca să vezi cea din urmă dimineață din viața ta?

Simt o nevoie teribilă să vin să-ți spun că ai murit azi. Să discut cu tine despre flori și despre cimitir, și despre versete,

și despre picăturile de apă de pe pieptul tău. Ești singurul cu care aș dori să discut despre toate astea. E un cerc vicios, fără ieșire.

Mă uit la fraza asta și mă gândesc… dar cum pot să gândesc, să scriu, să doresc *indiferent ce*, Thoby, când tu ai murit în dimineața asta?

69 LANCASTER GATE
LONDON W.

21 noiembrie 1906

Ah, Woolf,

Dragul meu, te rog, așază-te. Am vrut să-ți trimit o telegramă, dar mi-am dat seama că nu e nici o grabă. Chiar dacă ai pleca în secunda asta, tot n-ai să-l mai vezi niciodată pe Gotul nostru. Malaria lui n-a fost malarie. Ci febră tifoidă. Operația care a fost reușită în cele din urmă a eșuat. El ne-a părăsit ieri. O clipă atât de scurtă – și un lucru atât de final.

Vanessa e centrul stabil de care ne agățăm cu toții, deși ea nu-și dă seama. Virginia s-a zbuciumat ca un pește pe uscat, încercând să ocolească grozăvia, dar Vanessa s-a ridicat când durerea a bătut la ușă, s-a întors spre ea, a întins mâna și i-a luat pălăria și paltonul. Nu a fost nevoie de vreo prezentare. Se mai întâlniseră.

Înmormântarea are loc vineri, la Crematoriul Golders Green. Bell mi-a trimis un bilet că nu poate veni și mă roagă să am mare grijă de Nessa. E conștient că nu are forța de a trece printr-un moment atât de lugubru și nu vrea să se năruie de față cu Nessa. Nu-i vorba de mândrie, cred, ci de grijă. Ei nu i-ar face deloc bine prăbușirea lui. Drept care se duce pe câmp să studieze păsările și să-l caute pe Thoby.

Înalță-ți privirile, dragul meu Leonard. S-ar putea să-l zărești.

Cu dragoste,
Lytton

DA

22 noiembrie 1906 – Gordon Square 46 (zi însorită)

Da. M-a cerut din nou și am spus da. Da. Da.

Mai târziu (după-amiază)

M-am reîntors în pat ca să mă gândesc, egoist, la mine. Casa e cufundată într-o durere grea, sufocantă. Prietenii au plecat, biroul lui Thoby e pustiu. Am fost lăsați să mergem înainte, noi și durerea. Nu mai avem nimic de așteptat.

Mă voi mărita cu Clive. Sucesc hotărârea asta și o întorc pe dos ca pe-o farfurie, căutând vreo fisură. După fiecare moarte, mama, tata, Stella, a urmat o smulgere, o răsturnare; o nouă alchimie, o mutație fizică. Știu că se va produce din nou. Nu pot să-l pierd pe Thoby și să rămân aceeași.

Dar Clive mă cunoaște. M-a cunoscut și înainte. Nu există alt bărbat cu care m-aș putea mărita și care ar cunoaște-o pe *această* Nessa. Iar de data asta nu va trebui să parcurg singură teribila perioadă ce urmează.

Și… Afară am auzit un măcăleandru cântând în scuar.

Roger Fry
The City Club of New York
55-57 West 44th Street
New York

22 noiembrie 1906

Iubitei mele soții

E un lucru hotărât, de Crăciun mă întorc la tine. Au fost unele controverse cu privire la date și la salarii, dar acum s-a pus totul la punct și în ziua de Crăciun vom fi împreună. I-am avertizat pe domnul Morgan și pe acționari că nu pot prelungi starea asta la infinit și că trebuie să mi se îngăduie să lucrez în Anglia. Să fiu alături de tine. Vei fi mulțumită? Așa sper. Draga mea, scrisorile tale au fost cam vagi în ultima vreme. Tot timpul sunt îngrijorat de starea ta. Te rog, dă-mi de știre în primul moment în care simți că îți revine oribila boală și eu îmi iau imediat bilet de întoarcere. Nu pot suporta să fiu departe de tine.

Al tău,
Roger

P.S.: Dacă te interesează, vin cu vaporul R.M.S. Baltic*, dar știu că mă vei aștepta abia când mă vei zări. Cât ești tu de răbdătoare!*

23 noiembrie 1906 – Gordon Square 46

Înmormântarea. Prieteni pe care i-a iubit și cuvinte pe care le-a iubit. Mama. Tata. Stella. Și acum Thoby. Am fost calmă, distantă, tot ce-i negativ în mine fiind îngrădit de înfrângere. L-am pierdut, cu toții.

Lytton a avut grijă de Virginia și eu am stat cu Adrian și cu mătușile. Virginia a dat dovadă de stăpânire de sine și nu mi-am făcut griji pentru ea până când am auzit-o întrebând dacă simte cineva miros de ars. Mătușa Anny a pălit când Virginia a început să adulmece aerul.

Și… Scrisori de la domnul Henry James, de la domnul George Meredith, de la mătuși, de la alții. Alți faimoși. Scriitorii, pictorii, leii societății. Prietenii literari ai tatei; prietenii artistici ai mamei. Mă irită interjecțiile lor. Nu încă, îmi spun. Încă nu suport să le citesc.

Mai târziu (scriu în pat)

Există momente când sunt fericită. Ce absurditate ineptă! Chiar am fost fericită gândindu-mă la Thoby. Și o să mă mărit cu domnul Bell al lui. Îmi vine să cobor din pat, să străbat tiptil holul, să intru la el și să-i spun. Dar Thoby nu e acolo. Maud a schimbat azi așternutul pe patul lui. Așternutul trebuie schimbat în fiecare vineri, indiferent dacă Thoby trăiește sau nu.

A fost fericit. Întreaga lui viață. *Întreaga* lui viață. Da, acum există un întreg: cu început și sfârșit. Dar presupun că nimeni nu iese viu din el.

În ultima vreme, mai cu seamă în ultimii ani, a fost atât de fericit! Asta înseamnă o viață bună, nu-i așa? O fi de ajuns? Dumnezeule mare, sper că da.

27 noiembrie 1906 – Gordon Square 46

George și Gerald au fost mulțumiți când le-am spus.

— Bell, da, e un om bun, a exclamat George fără reținere.

Am fost surprinsă, deoarece pasiunea lui Clive pentru arta franceză modernă nu-i ceva care l-ar putea impresiona plăcut pe George. El nu are încredere în francezi.

— Ești de acord? l-am întrebat.

— Omul știe să stea în șa și are un croitor bun. Sunt lucruri care spun mult despre caracter – părerea mea.

Cred că de fapt e mulțumit că am acceptat pe *cineva*.

Virginia e pustiită de suferință. Întâi l-a pierdut pe Thoby, acum mă pierde pe mine.

— Dar sunt aici, îi repet mereu.

29 noiembrie 1906 – Gordon Square 46

Azi-dimineață mi-au trebuit trei ore ca s-o conving pe Virginia să facă o baie. Părul îi atârna în smocuri soioase, încâlcite. Acum se luptă Adrian s-o convingă să ia micul dejun. Ziua nu funcționează, nu curge fără Thoby. Se poticnește, se bâlbâie, și-a uitat ținuta. Clive nu încearcă să se impună și să-i ia locul lui Thoby și pentru asta îi sunt recunoscătoare. Ar strica totul pentru noi dacă ar încerca să joace rolul lui Thoby.

Mai târziu

Virginia îl citește pe Catul. Citește poemul scris de acesta la moartea fratelui său. A copiat de nu știu câte ori un singur vers în caietul ei de note. Astâmpără ceva din ea.

Atque in perpetuum, frater, ave atque vale. Am căutat traducerea. *Pe vecie, frate, te salut și drum bun*.

Dacă ar fi trăit, lui Thoby i-ar fi plăcut. *Dacă ar fi trăit*.

Vineri, 30 noiembrie 1906 – Gordon Square 46

Virginia a lăsat pe masa din hol, ca să i-o expedieze Adrian, o carte poștală adresată lui Violet, care e încă bolnavă de febră tifoidă, dar merge spre însănătoșire.

„Nici o schimbare în febra lui Thoby, dar azi a reușit să bea puțin lapte."

O, Virginia! Nu!

1 decembrie 1906 – Gordon Square 46 (târziu)

Ne aflam cu toții în camera mea, unde ne adunăm acum seara. Prietenii lui Thoby vin parcă mai des. Casa a devenit un loc de cinstire, un soi de altar. Dar arată ca o gară aglomerată. Prieteni care sosesc, se grăbesc, așteaptă, pleacă. Rămân în urmă pachete, pălării, umbrele. Planuri, proiecte, oameni se încrucișează marcându-ne ziua. Când m-am întors cu Virginia de la ceaiul oferit de George și de Margaret, i-am găsit pe Desmond și pe Lytton jucând șah în biroul lui Thoby, iar Adrian și Clive citeau ziarele de seară.

Sophie nu e deloc impresionată de vizitatorii noștri, cu programe atât de dezordonate. Nimeni nu mai ține la invitații, așa încât nu mai trimitem. În schimb, încercăm să facem față programului zilei așa cum se nimerește să fie și cu cine se nimerește să vină. Toți se simt aici mai aproape de el. La fel ca noi. Ne agățăm unii de alții. Ne prefacem cu toții că știm ce va urma.

— Așadar, pleci duminică?

Clive s-a aplecat ca să-mi înfășoare pătura mai bine în jurul trupului. Am surprins privirea iritată a Virginiei. Nu poate suporta intimitățile lui, maniera lui degajată față de mine, o consideră tupeu. Și-a strâns buzele până au ajuns o simplă linie de încăpățânată indignare.

Lytton și-a întins picioarele lungi și subțiri spre foc.

— Da, Adrian, vii și tu la Cambridge, nu-i așa? Keynes și James o să fie acolo și e posibil să vină și Harry Norton, și Hilton Young.

I-am aruncat Virginiei o privire scurtă. Cu toții îi cunoșteam din copilărie pe Hilton Young și pe frații acestuia. Tatăl lor și tatăl nostru băteau împreună munții. În ultima vreme însă, Hilton avusese o purtare diferită față de Virginia. Dar Virginia nu a avut nici o reacție când i-a auzit numele.

— Saxon speră și el să vină, dar eu pot spune de pe-acum că n-o să reușească, a continuat Lytton, aranjându-și ochelarii pe nas. James și Headlam vor să meargă să vadă mizeria aia de piesă grecească, plină, fără îndoială, de bocitoare și de profeții grele, dar se spune că tânărul acela frumos, Rupert Brooke, apare *deshabillé*, lucru pentru care merită într-adevăr să plătești un bilet de tren.

— Da. O să vin, dacă, dacă … ești de acord, Ginia? a întrebat Adrian.

Virginia și Adrian caută o locuință în Bloomsbury, acum când s-a hotărât că eu și Clive preluăm casa din Gordon Square 46. Virginia se exprimă tot timpul cu „ei și noi" și nu-i place ca Adrian să plece din oraș acum, când au atât de multe de *făcut*. Adrian măsoară unu nouăzeci și doi doar în ciorapi, dar întotdeauna pare parcă intrat la apă și umil când Virginia e în toanele de acum.

Eu mă simt ușurată că nu trebuie să mă mut. Nu-mi place să recunosc, dar e adevărat, și cum sunt încă în plină cură de odihnă, medicul îmi interzice orice efort. Mă ascund după acest paravan. Pe de altă parte, eu am organizat întreaga noastră mutare din Kensington, așa că Virginia poate să ducă la capăt o mutare imediat după colț.

— Walter Headlam traduce ceva din greacă, nu? a întrebat Virginia evitând să-i răspundă lui Adrian.

Știe foarte bine că Walter Headlam lucrează la o nouă ediție din Eschil. Adrian s-a foit pe scaun, prea jenat ca să-i ceară încă o dată permisiunea surorii sale.

— Strache, Maynard și-a găsit vreo slujbă? a întrebat Clive.

— Nu. E un tip imposibil. Nici o slujbă nu corespunde cerințelor lui. Cerințelor lui absurde: ceva glorios și util și de importanță națională? Ridicol. A ieșit al doilea pe țară la examenul pentru serviciul civil, lucru pe care eu îl găsesc ilar, iar pe el îl râcâie. Sper că n-o să-l urmeze pe Woolf în sălbăticiile imperiului. Așa ceva *nu* se face.

Lytton și-a împins cu un gest de dispreț ochelarii mici, rotunzi, mai sus pe nas.

— Dar, Strache, vei scrie pentru MacCarthy, nu-i așa? a întrebat Clive încercând să abată conversația de la pietrele colțuroase ale cinismului.

— Bănuiesc că va trebui s-o fac. Se pare că straniul lui articol o să prindă viață. Extraordinar ca Desmond să facă parte din ceva care funcționează.

Și… Virginia le-a cerut tuturor să scrie ceva despre Thoby. Lytton spune că e mai mult decât poate el suporta. De fapt, toată vorbăria lui scânteietoare e pojghița de suprafață a unei imense și profunde tristeți.

7 decembrie 1906 – Gordon Square 46 (înghețat)

Am văzut azi altă carte poștală adresată de Virginia lui Violet. Fusese depusă pe o tavă de argint în hol, așteptând să fie expediată de Virginia în timpul plimbării ei de după-amiază.

„Nu se înregistrează mari schimbări, dar Thoby e vesel azi și a cerut să i se dea marmeladă în loc de unt. Simt că e un semn bun."

Dumnezeule mare, Virginia!

Mai târziu

Clive și cu mine jucăm bezique, un joc de cărți în doi. Virginia înnebunește. O parte din mine dorește să o vadă ajungând odată la mal și să-și vadă de drum. Dar nu-i ăsta felul ei de-a fi. Ea îi scrie zilnic lui Violet, urmărind fictiva însănătoșire a lui Thoby.

— Noi n-ar trebui să facem ceva în privința asta?

În momentul în care am rostit aceste cuvinte, am și simțit că mă cuibăresc în cuvântul *noi* – în Clive și cu mine care jucam cărți în biroul lui Thoby.

— Mai rău e că am lăsat cartea poștală acolo, pe tavă. N-am știut ce altceva să fac.

— Vrei să vorbesc eu cu ea? m-a întrebat Clive, câștigând levata.

E un lucru care-mi place la el. Preferința pentru acțiune în dauna discuției.

— Și ce să-i spui? O să nege totul.

— Dar am văzut cărțile poștale – asta nu poate nega. Bezique, patruzeci de puncte. O damă și un valet. Ți-e destul de cald, draga mea? Mai vrei o pătură?

E uimitor cât de repede s-au insinuat alintările în limbajul nostru.

— Ba e în stare să nege. Ea poate nega orice. Granițele naturale nu se aplică în cazul ei. Dublu bezique. Patru rigi. Am întins mâna după foaia de scris. Cinci sute de puncte.

Și mai târziu

Adrian și Virginia au găsit o casă în Fitzroy Square 29. Vechea casă a lui George Bernard Shaw. Într-un scuar elegant, proiectată de arhitectul Adam. Un cerc într-un patrulater. O formă excentrică, incitantă. Zona este tot pe Totenham Court Road, vizavi, un cartier ceva mai neglijat decât al nostru. E singura casă care nu a fost încă spartă în apartamente. Lytton ne-a spus că Duncan Grant, care are de gând să studieze anul viitor la Slade, și-a făcut un atelier la câteva case mai încolo. O cămăruță mică, dărăpănată, la nr. 22.

8 decembrie 1906 – Gordon Square 46

— Nu mă așteptam la asemenea reacție, mi-a mărturisit Clive, ridicându-mi valiza pe pat. Pur și simplu, învârtea cuvintele în gură, repetându-mi aceleași argumente, până m-a zăpăcit de tot.

Părea extrem de surprins, nu se așteptase să se lase amețit de Virginia.

— Ăsta e farmecul ei înnebunitor. Poate să ia ceva ce tu consideri că e foarte important și să-l golească de orice importanță. Crezi că o să am nevoie și de un capot de lână?

Sortam rochiile pe care urma să mi le împacheteze Maud. Plecăm câteva zile, Clive și cu mine, ca să-i cunosc familia. Mă înspăimântă gândul întâlnirii cu ei. Din spusele lui Lytton, sunt niște fermieri grozavi, inimoși, convertiți la viața burgheză de la țară și animați de un uriaș zel, foarte neatrăgător. Dar nu tot ce spune Lytton e musai adevărat, nu-i așa?

— Da, mi-am dat seama că e farmecul ei, dar lipsit de orice *logică*, de orice noimă. Nu o înțeleg, a continuat Clive, înmânându-mi trusa de baie.

— Ordinea o irită cumplit. Fii atent să nu-i sugerezi ceva ce ține de ordine.

Și… Violet a citit în ziare despre moartea lui Thoby și a fost oripilată de amăgirile Virginiei și profund îndurerată pentru noi. Virginia e roasă de remușcări.

9 decembrie 1906 – Gordon Square 46

Virginia și Adrian au semnat un contract de închiriere pe cinci ani, cu o rată de 120 de lire pe an, ceea ce îngăduie bugetului lor suma necesară pentru reparații și îmbunătățiri. Și *va fi* nevoie de îmbunătățiri. Azi am avut o întâlnire cu arhitecții. Ar fi trebuit să participe și Virginia, dar a preferat să rămână acasă să scrie, așa că am fost eu singură cu Adrian. Mă simt mult mai întremată, totuși Virginia și Clive au insistat să iau un taxi până acolo. Clive zicea să nu mă ostenesc să mă duc, să-i las pe Virginia și Adrian să se ocupe de restaurări, dar eu știu că n-o s-o facă. Noua casă e conectată la electricitate, dar e necesară instalarea unei băi, ceea ce nu poate să aștepte.

Am inspectat casa și, în afară de instalațiile sanitare, câteva camere trebuie zugrăvite, iar balustrada și podeaua din hol trebuie reînnoite. Virginia va ocupa etajul al doilea în întregime. Am încercat să discut cu ea despre zugrăveli și mobilier, dar în zadar. Din casă se auzeau clar zornăitul și huruitul circulației și zgomotele străzii. Va fi nevoie să li se monteze ferestre duble.

Când ne-am întors acasă, Virginia n-a pus nici o întrebare legată de locuință.

20 decembrie 1906 – Gordon Square 46
(rece, atmosferă de Crăciun)

Prânz cu Clive la restaurantul Rules.

— Carevasăzică eu…

— Da, mi-a acceptat raționamentul și a promis să remedieze greșeala – nu pentru că ar mai avea rost remedierile acum, când Violet știe, dar a făgăduit să-și ceară scuze. Din momentul în care s-a justificat, totul a devenit de înțeles, a adăugat Clive, făcându-i semn chelnerului. Vrei și miel, iubito?

L-am așteptat să termine comenzile, după care am întrebat:

— Ce e de înțeles? Cum poate fi de înțeles faptul că Virginia i-a scris zilnic lui Violet despre *vindecarea* lui Thoby? – m-am poticnit la cuvântul respectiv. Cum poate fi așa ceva de înțeles? I-a scris pur și simplu lui Violet că ea, Adrian și Thoby se pregătesc să plece săptămâna asta la New Forest.

— Pur și simplu *dorea* să fie adevărat. Voia să creadă că ăsta era adevărul. Pe de altă parte, nu voia s-o sperie pe Violet. Știi bine că și Violet se luptă cu febra tifoidă, deși Virginia spune că merge spre însănătoșire. Vinul acesta e excelent.

I-am contemplat calmul lin, imperturbabil și am simțit cum urcă în mine iritarea.

— Și eu aș fi vrut să fie adevărat. Aș dori ca fratele meu să se vindece chiar acum, în camera lui. Dar eu nu-mi pot permite luxul de a-mi închipui că ăsta-i adevărul.

— Virginia are o *imaginație* extraordinară – e ușor să-ți dai seama cum s-a întâmplat totul.

— Imaginație? am întrebat eu scrâșnind din dinți.

Și… Restaurantul Rules. Ultima dată, am fost acolo cu Thoby. Fiecare „prima dată“ fără el îmi taie răsuflarea. Pe de altă parte, mi-e teamă că se vor termina aceste „prime dăți“. Din momentul în care s-au dus, nu mai pot reveni. Ca și cum picioarele mele ar lăsa urme proaspete, adânci în zăpada nouă, marcând astfel cearșaful alb, pur, al vieții noastre dinainte. Curând nu va mai rămâne nimic din vechea viață.

Mai târziu

Am început împărțirea cărților. Virginia ia toate cărțile. Toate cărțile mamei și ale tatei. Am urcat în salonul ei și *peste tot* erau munți de cărți stivuite. N-am pomenit nimic de cărțile lui Thoby. Se înțelege de la sine că acestea nu vor părăsi biroul lui.

Pentru cărți e nevoie de rafturi și cele din noul salon al Virginiei nu sunt câtuși de puțin suficiente. Am adăugat rafturi de cărți în lista pentru arhitecți.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

10 decembrie 1906

Jaffna, Ceylon

Lytton,

Trebuie să-ți fac o mărturisire. Am ars ultima ta scrisoare. Nu am vrut să existe. E de neiertat, dar îmi cer totuși iertare. E mai bine să reglezi socotelile decât să dai bir cu fugiții.

Aici totul e cum a fost. Charlie-câinele a uitat de iernile umede din Anglia și trăiește acum numai pentru a fugări șoareci indieni grăsulii, care sunt curajoși, foarte iuți de picior și îl scot din minți. Aș dori să pot spune că mă întorc cât de curând acasă. Aș dori să mă simt atras într-o direcție anume. Te rog să-l feliciți pe Maynard din partea mea. O numire la Trinity sună excelent.

Scrisoarea asta nu prea are rost, știu. O trimit doar ca să te salut, prietene. Mă gândesc la zilele noastre de iunie de la Cambridge, când Gotul recita Luriana Lurilee.

Al tău,
Leonard

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

11 decembrie 1906

Plecăm, plecăm, plecăm. Virginia, dojenită și pocăită, i-a scris o epistolă sinceră lui Violet. Dar asta nu ne mai privește pe noi, pentru că *plecăm*.

Datorită harababurii împachetatului, au ieșit la iveală adevărate comori. Exemplarul pierdut din *Aurora Leigh*, de Elizabeth Barett Browning (cu o dedicație pentru tata, deși cerneala s-a decolorat și s-a șters) a apărut la suprafață printre romanele lui Thomas Hardy, IAR scrisorile lui Tennyson și ale lui Disraeli, adresate străbunicii noastre Pattle au răsărit din exemplarul zdrențuit din *Villette*[1] al mamei.

Restaurarea casei din Fitzroy Square urmează să înceapă în prima săptămână de după Crăciun. I-am lăsat liste amănunțite lui Adrian, întrucât Virginia se opune să viziteze noua casă.

Și… Am ales data. La Oficiul de Stare Civilă St. Pancras, pe 7 februarie 1907, la zece și jumătate. Mă voi îmbrăca în albastru. Încă nu m-am decis asupra pălăriei. Nu invităm pe nimeni.

1. Roman de Charlotte Brontë, publicat în 1853.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

13 decembrie 1906

Dragul meu Woolf,

A făcut-o! Bestia de Bell a înșfăcat-o pe Vanessa și s-au logodit. Sinistru, nu? Virginia cam oscilează în fața perspectivei înfloritorului ei nou cumnat, dar reacționează mult mai bine decât m-aș fi așteptat. Cumplita zi va avea loc în februarie. Alte noutăți legate de descompunerea noastră generală: Virginia și Adrian se mută în Fitzroy Square, Aluniță a plecat într-o călătorie și MacCarthy s-a mutat în Suffolk. Nu-l văd decât marțea și joia, când vine în oraș. Din fericire, Virginia continuă tradiția serilor de joi. Acesta va fi mersul lucrurilor de acum încolo? Urmează scrisoare.

Al tău,
Lytton

Destinatar:
Dlui Leonard
Woolf
Asist. Guv.
Jaffna, Ceylon

SERIES 7: ROWBOATS IN SUMMER[1]

1. Seria 7: Bărci cu vâsle, vara.

FAMILIA BELL DIN WILTSHIRE

Vineri, 14 decembrie 1906 – Cleeve House, Seend
Wiltshire (umed și rece)

Și mă rog frumos, la ce mă așteptam? Sunt oameni de la țară. Locuiesc într-o casă la țară și practică sporturi de la țară. Așadar, casa: casa *nu* e frumoasă. Scuză-mă, casă. Nu e nici măcar originală. Ce-o fi fost aici pe vremuri, nu mai este; tatăl lui Clive a dărâmat totul ca să construiască oroarea asta de imitație iacobină și cred că e mare păcat. Orice vechitură care se șubrezește cu grație ar fi fost mai bună oricând decât hardughia asta victoriană dantelată.

Familia? Mama cred că e drăguță, dar nu o văd niciodată singură, tot timpul e însoțită fie de bruta de soț, fie de Lorna, insuportabila soră a lui Clive. Lorna sună ca un corn de vânătoare și are mișcări de o eficiență atotcuprinzătoare, care mă sperie de-a binelea. Deși casa e relativ nouă (nu poți ști sigur, cu toate că te poate înșela holul mare și înghețat, lambrisat cu plăci de stejar *și* o galerie a menestrelilor), nu e echipată modern. Provizia de apă nu e sigură și suntem sfătuiți să nu ne îmbăiem – extraordinar! Numele cameristei e Meeks, iar al șoferului Ovens. Prea bun ca să fie adevărat, parcă e copiat dintr-un roman. Trebuie să-i spun lui Morgan.

Mai târziu

M-au cazat într-un dormitor gotic, cu pereții împodobiți cu capete de animale. Alături este o cameră de toaletă cochetă, ceva mai mică, pentru mine, și una similară pentru Clive. O să

transformăm camera lui de toaletă în atelierul nostru de lucru. Eu o să pictez, el o să scrie.

15 decembrie 1906 – Cleeve House, Seend Wiltshire

Dumnezeule mare! Se aude o bătaie de gong, după care ne prezentăm cu mic, cu mare în salonul pentru micul dejun, o încăpere rece. Numai că nu urmează micul dejun, ci o slujbă religioasă a familiei. Servitorii, în uniformele lor negre țepene, și femeile cu șorțuri albe încrețite, se strâng într-o parte a camerei, familia în cealaltă parte. Se citește ceva, după care vine o predică, urmată de Rugăciunea către Domnul. Am tresărit când servitorii, ca la comandă, au căzut toți în aceeași clipă în genunchi, cu o bufnitură unanimă. Cred că podeaua rece ca gheața trebuie să fie tare neplăcută. După aceea, se ridică și aduc cafea, ceai, *porridge* și ouă. Asta o să facem în fiecare dimineață?

Încă adun în minte lucruri nostime pe care să i le povestesc lui Thoby. Știu că și Virginia, Adrian, Clive și Lytton se gândesc tot timpul la el, dar tristețea a devenit o chestiune privată. Rana supurează, dar nu mai vorbim despre asta. Zace ca o ancoră, legată cu un lanț gros, cufundată în apă. Dacă am vorbi despre ea, fiecare în parte sau toți laolaltă, ne-am îneca.

Deprinderile însă au rămas și nu mă pot opri să colecționez aspecte nostime pe care să i le povestesc lui Thoby. Ce l-ar mai amuza să audă despre pompoasa gospodărie Bell de la țară! L-ar fi făcut să-l îndrăgească pe Clive și mai mult, nu mai puțin. Parcă-l aud spunând că e nevoie de ingeniozitate ca să te poți ridica deasupra unei atât de crase mediocrități. Cu toate că nici Thoby nu l-ar fi putut ierta pe Clive pentru urâțenia casei ăsteia. Nu pot să-mi împărtășesc gândurile cu el, nu știu când voi putea să fiu ironică la adresa familiei lui. Aș vrea să-l pot întreba pe Thoby despre asemenea lucruri. Această vagă senzație de nefamiliaritate mă face să simt și mai puternic lipsa fratelui meu.

Și… Walter Headlam a cerut permisiunea de a-i dedica Virginiei traducerea lui din *Agamemnon*. E cu cel puțin zece ani mai în vârstă decât Virginia și îl cunoaștem din copilărie. Un pretendent cam neverosimil.

46 Gordon Square
Bloomsbury
TELEPHONE: 1608 MUSEUM

Cleeve House, Seend

16 decembrie 1906

Scumpă Snow,

Dumnezeule, ce familie! Dorothy, cea mai mică dintre surorile lui, e destul de plăcută, dar Lorna, sora cea mare, e o pacoste. Dublează tot ce ne-a povestit Lytton despre ei, apoi înmulțește cu trei. Dar n-are importanță. Eu și Clive suntem atât de învăluiți în noua noastră apropiere, încât chiar de-ar fi o familie admirabilă, tot i-am ignora.

Vreau să știu totul despre el. Totul mă fascinează. Sunt uluită. Și în clipa când doresc să aflu ceva, îl întreb. Fără ezitare. Fără poticneli. Găsești că-mi stă în fire așa ceva? Libertate absolută. Timp de douăzeci și șapte de ani mi-am ținut respirația. Virginia s-ar simți îngrozitor de rănită dacă ar citi aceste rânduri, dar tu, draga mea, știu că ai să le înțelegi perfect. Ce să-ți spun despre viața mea de zi cu zi? Nu mai e a mea, ci a noastră, condimentată cu întâlnirile cu familia noastră victoriană. În rest, ne petrecem zilele scriind, și pictând, și citind, și plimbându-ne împreună. Și toate acestea sunt străbătute de un fir de conversație neîntreruptă. Chiar și când tăcem, ritmul continuă.

Sunt atât de fericită! Când o să închei scrisoarea asta, o să mă duc în biroul pe care îl împărțim și o să-i spun că ți-am scris, fără vreo ezitare sau fără vreun preambul. Mă poți vedea pe mine făcând așa ceva?

Nu-ți face griji legate de călătoria pentru nuntă, dat fiind că nu invităm pe nimeni. Mătușile, și George, și Gerald au fost și ei eliminați, ca să nu mai vorbesc de Virginia. Adrian a privit cu umor această hotărâre.

A ta,
Vanessa

19 decembrie 1906 – Cleeve House, Wiltshire
(după masa de prânz)

— Eu nu pot ține ritmul. Dacă o să continue să-mi scrie așa, singurele mele activități vor consta în faptul că am răspuns scrisorilor ei.

M-am trântit în fotoliu, alături de Clive.

— Îi lipsești. Întreaga ei viață ai fost acolo și acum nu mai ești, mi-a răspuns Clive calm, lăsând din mână cartea pe care o citea: o culegere de eseuri asupra lui Rodin.

— Am mai fost și altă dată departe una de alta. Acum doi ani a plecat într-o călătorie cu Adrian și nu m-a înecat în musonul ăsta de corespondență.

— Da, însă acum nu sunteți despărțite doar prin distanță. Nu te vei mai întoarce acasă la ea. Te vei întoarce acasă la *mine*, mi-a spus, trăgându-mă pe genunchii lui.

M-am uitat să văd dacă nu cumva cei din familia lui ne dau târcoale. Obișnuiesc să dea târcoale. Nu știu de ce ar trebui să-mi pese. Peste câteva săptămâni ne căsătorim.

— Da, mă întorc acasă la tine. Acasă la tine. Acasă la tine. Nu-i așa că sună frumos?

Mai târziu (toată lumea s-a culcat)

Nu pot să dorm și uriașele capete de animale de pe pereți nu mă ajută deloc. Sunt convinsă că mama lui Clive a stăruit să mi se dea camera asta pentru a mă familiariza cu sporturile de la țară, care nu-mi plac. În hol se zgâiesc șapte capete nefericite de căprioare. Le-am numărat.

Virginia. Virginia. Virginia. Sunt îngrijorată de efectul pe care-l vor avea asupra ei toate aceste schimbări, dar nu prea pot să discut asta cu Clive. Știu că Virginia ar detesta una ca asta, așa că ar însemna o trădare. Și deci nu pot să dorm. La ultima situație de criză, când ne-au părăsit Stella și pe urmă tata, Virginia și-a pierdut mințile. Gândul atârnă deasupra capului meu ca sabia lui Damocles. Gândul că Virginia o să înnebunească.

Și… Am despachetat desenul lui Thoby, înfățișând un scorțar. L-am adus cu mine din Gordon Square. Știam că o să am nevoie de o piatră de încercare.

21 decembrie 1906 – Cleeve House, Seend, Wiltshire

Clive tocmai mi-a arătat o scrisoare îngrozitoare primită de la Virginia. Nu prea știe cum să reacționeze și a apelat la mine. Îmi pare bine că Virginia îi scrie lui Clive (așa cum i-am cerut eu), dar sunt ofensată de subiectul pe care l-a ales. I-a scris rugându-l să-i înșire calitățile lui, ca să-și dea ea seama dacă el e destul de bun pentru mine. După care se autoinvită aici în prima zi de luni după Crăciun. Dorește ca bietul Clive să o îmblânzească, iar eu să o dojenesc, îi cunosc tertipurile. Să fie încă o dată invitată între noi – în acest „noi" intim al nostru – ca să medieze, să arbitreze, să se cuibărească. Nu. N-o să-i meargă. Am să-i ignor propunerea, n-am să-i pomenesc nimic în viitoarea scrisoare și am să-i sugerez lui Clive să procedeze la fel.

22 decembrie 1906 – cinci dimineața (zăpadă)

Clive a venit în camera mea să mă trezească la timp ca să ascult măcălendrii de Crăciun cântând în zăpadă. Și el îi așteaptă.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

22 decembrie 1906

Draga mea Ginia,

Zilele astea la țară sunt calme, dar străbătute de angoasa meselor. Dacă tu te chinui pe jumătate când insist eu să-ți termini tu prânzul, atunci, draga mea, înseamnă că nu ți-am înțeles deloc chinul. Aici au cu toții o robustă poftă de mâncare, iar eu mă simt pe lângă ei o victoriană debilă. Cum poate cineva să îngurgiteze la un prânz șase porții de brânză, trei porții de carne și apoi desertul? Iubită Căpriță, știi cât mi-e de dor de tine?

A ta,
Nessa

Destinatar:
Drei Virginia Stephen
Gordon Square 46
Bloomsburry

P.S.: Tocmai mi-a sosit cu poșta de după-masă o nouă scrisoare a ta, așadar toate noutățile mele sunt depășite. A venit și o scrisoare pentru Clive – frumos din partea ta, iubito, îți mulțumesc.

RUINED ABBEY OF MALMESBURY, WILTSHIRE[1]

1. Ruinele mânăstirii din Malmesbury, Wiltshire.

LA BELLE ÉPOQUE

6 februarie 1907 – Gordon Square 46 (înghețat)

Tocmai ne-am întors de la operă – *Fidelio*. Tot drumul de întoarcere acasă, Virginia a conjugat verbe latine. Este, așa cum ține întruna să-mi reamintească, *ultima* noastră seară. Și o spune cu jale, ca un mielușel care urmează a doua zi dimineața să fie smuls de lângă mama lui. Mai afirmă că mi-a scris o scrisoare. O frază de rău augur, din acelea care fac să mă străbată un fior de spaimă.

Mai târziu

Virginia a bătut la ușa camerei mele, dar a intrat fără să aștepte răspunsul.

— Nessa, trebuie s-o citești. *Înainte…*

Mi-a întins o hârtie împăturită, fără plic.

— Înainte?

Mă făceam că nu înțeleg. Știam foarte bine înainte de ce. Înainte de a mă căsători cu Clive mâine. Înainte de a deveni o Bell, cât mai sunt încă o Stephen. Înainte de a pleca împreună cu Clive, lăsând-o pe ea în urmă.

Biletele – m-am uitat după ele. Plecăm cu trenul, imediat de la oficiul de stare civilă și mi-e teamă să nu uit biletele. Mintea mea se și îndepărtase de scrisoarea ei.

Dumnezeule mare! Cât oi trăi mă voi preface că n-am citit scrisoarea aceea. N-o s-o arăt nimănui, n-o să-i spun nimănui despre ea, n-o să mă mai gândesc niciodată la ea. Își spune singură „umilele mele animăluțe“. Vorbește la plural. Și dorește să

mă fi măritat cu ele. Și dacă nu le vreau de soț, poate mi le iau ca *amanți*? Prea mult, Virginia! Prea mult. N-am să te las să-mi strici ziua de mâine așa cum mi-ai stricat seara de azi.

7 februarie 1907 – Gara Paddington (minunat soare de iarnă)

Două fraze. Două semnături și am devenit Vanessa Bell.

— Fericită?

— Foarte fericită.

Am rupt un boboc de trandafir alb din buchetul meu frumos ambalat și i l-am dat soțului meu.

Soții Bell, soții Bell.[1]

POSTCARD

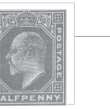

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

7 februarie 1907

Mon Ange,

Nou-creații Bell își petrec luna de miere la Manorbier, după care luna viitoare vin la Paris. Le-am dat adresa ta. Te rog să ai grijă de ei, sunt foarte prețioși pentru mine. Clive e foarte „clivesc", dar ai să te obișnuiești cu el. Vanessa e o persoană pură, deplină. O să-ți placă. O s-o încarc cu sărutări îmbuteliate și îmbrățișări ambalate, destinate ție. Și Maynard va sosi și el în curând la Paris, o să ți-l trimit în chip de scrisoare de dragoste. Nu mă înțelege greșit. Sunt conștient de lipsa mea de importanță. Totuși, vreau să te leg strâns cu funii de prieteni și de familie, ca să te simt aproape dacă, vreodată, te vei hotărî să mă iubești din nou.

Al tău,
Lytton

Destinatar:
Dlui Duncan Grant
Hôtel de l'Univers
et du Portugal
Rue Croix des Petites
Champs 10
Paris, France

SERIES 5, NUMBER 19: TRAFALGAR SQUARE

1. *The Bells*, în engl în orig. – joc de cuvinte – „Soții Bell", dar și „clopotele".

Virginia Stephen
46 Gordon Square
Bloomsbury

8 februarie 1907

Violet a mea,

Cum te simți astăzi, scumpa mea? Te delectezi cu cremă de ouă și radiezi de sănătate înfloritoare? Sper să fie așa. Am nevoie să-ți conservi întreaga ta forță. În primăvara asta va trebui să mă iubești și mai mult. Pentru că sunt singură. Da, a făcut-o. E doamna Clive Bell. Nici o silabă din numele ăsta nu poartă vreo urmă din Nessa. Mă străduiesc, draga mea Violet. Te rog să mă crezi. Dacă ai fi aici, m-aș face ghem sub atingerea ta și ți-aș cere să-mi periezi blana până când ar străluci. Capra e singură. Sună ca o poezioară de grădiniță de la țară.

Am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să-l iubesc. Nu, nu-i adevărat. Dar voi face tot ce-mi stă în putință ca să-l iubesc. Nu există altă cale. O să fie nevoie de ceva efort ca să-i despart, nu-i așa? Știu ce-o să-mi răspunzi: „Fii fericită pentru sora ta, așa cum ar fi ea pentru tine". E un sfat cam banal, dacă vrei să-mi cunoști părerea. Mă așteptam la mai mult din partea ta. Vezi tu, Nessa și cu mine suntem mai mult decât surori. Noi suntem deosebite – excepționale.

Deocamdată, o să încerc să văd toate părțile bune ale noului meu cumnat și să-i iert laturile porcești. O să-l iubesc, o să-i scriu, o să-l farmec, o să-l aduc în familia noastră. Dacă o iubește pe Nessa, atunci cu siguranță mă va iubi și pe mine? Ar fi de dorit. Sunt convinsă.

A ta,
Virginia

P.S.: Asta ar trebui să fie cea din urmă scrisoare a mea pe hârtie cu antetul „Gordon Square 46", pentru că aceasta este acum adresa familiei Bell. Sărmanii Stepheni au fost evacuați în avanpostul Fitzroy Square.

P.P.S.: Domnul Headlam a început să fie insistent. Eu nu prea înțeleg. Tu înțelegi?

CLOSERIE DES LILAS

12 februarie 1907 – Sea View, Manorbier, Walles

Cine ar fi crezut să-mi placă atât de mult viața sexuală? Nu e nici penibilă, nici stânjenitoare, nici plictisitoare – așa cum eram eu sigură că va fi. Am descoperit că nu sunt o femeie fragilă. Există o apropiere delicată, umedă, o tangibilă instinctualitate animalică a contopirii care ne cuprinde în momentele acelea și în acea scurtă clipă știu că sunt liberă să fiu tot ce am fost vreodată sau voi fi cândva. Toate Vanessele din mine și-au aflat adăpostul, se simt acasă laolaltă. Ca și cum tot ce simt pentru el e concentrat într-un verb, un verb vizibil, vibrant, care ne înfioară și ne deosebește de toți ceilalți – noi singuri, una și aceeași ființă. Nu am cunoscut niciodată atâta siguranță. Mă simt înrădăcinată în altcineva, toate eurile mele, toate tainele mele sunt încredințate altuia. Niciodată până acum nu mi-am dat seama că toată viața mea am fost singură.

Clive e pur și simplu uimit de reacția mea. L-am întrebat de nenumărate ori la ce se aștepta. Se aștepta la supunere și sfială. Credea că va fi nevoie de un uriaș efort de înduplecare.

— Dar îți place, mă placi, te bucuri că sunt *eu*. Sunt… surprins, mi-a spus ieri, la cină, când am discutat despre lucrurile astea.

E un subiect care ne obsedează și ne fascinează mult timp după ce părăsim vila.

— Credeai că n-ai să-mi placi? l-am întrebat.

— După atâtea cereri în căsătorie, aveam impresia că vezi în mine un simplu însoțitor, un prieten drag, dar nu un amant.

A roșit ca un rac când a rostit aceste cuvinte. Înduioșările lui sunt depline și nu pretinde că nu roșește.

Nu mi-am dat seama cât de adânc l-au rănit respingerile mele. Au săpat în carnea tandră a neîncrederii în sine și și-au făcut locaș în inima lui.

Sunt convinsă că personalul de aici râde de noi. Plecăm pentru o zi întreagă și ne întoarcem după câteva ceasuri. Nu dorim să fim împreună cu ceilalți oameni. Ceilalți oameni sunt enervanți. Am senzația că am făcut o mare descoperire – dar probabil că toate ex-virginele gândesc așa. Clive are o vastă experiență în materie – asta am descoperit. A fost instruit meticulos de o energică doamnă Raven Hill. Nu sunt câtuși de puțin geloasă (Clive m-a asigurat că doamna are acum câteva rânduri de bărbie și un piept cât o proră enormă). Îi sunt recunoscătoare. Meticulozitatea ei e impresionantă.

31 martie 1907 – Hôtel du Quai Voltaire, Paris!
(Duminica Paștilor)

Clive e în elementul lui aici. Îmi dau seama că e un parizian născut în Wiltshire. Luăm mesele cu prieteni, artiști, negustori de artă. Clive a fost dezamăgit că domnul Augustus John și domnul Wyndham Lewis nu se găsesc la Paris în momentul de față, dar a schimbat telegrame cu amândoi și au fixat o întâlnire la Londra, în curând.

Clive discută despre pictură și sculptură cu o aviditate primitivă. Are idei simple, dar revoluționare. Îl interesează ce se întâmplă în sufletul tău când ești pus în fața artei. Uneori mă tem că-l plictisesc cu întrebările și culorile mele, dar când mă sărută, îmi revine încrederea în mine.

Mai târziu

Cină într-o braserie de pe *rive gauche* cu Duncan Grant și Henry Lamb.

— Dar, Clive dragă, e imposibil să definești ce se întâmplă, comenta Henry Lamb. (Băuse cea mai mare parte dintr-o sticlă de vin.) De fiecare dată, fiecare individ vede altceva. Asta e *menirea* artei!

Duncan și Henry comandaseră cotlet de miel la tavă. Clive și cu mine luaserăm file de calcan *pour deux*. *Tout est pour deux*.

Mai târziu

Acum înțeleg. Înțeleg dragostea covârșitoare a lui Lytton pentru Duncan. În seara asta am avut revelația. E drept că Duncan posedă un farmec subtil și un spirit tăios, dar nu farmecul este cel care subjugă. Primejdioasele stânci alunecoase sunt împlântate în natura profundă a calmului său; deasupra fâlfâie păsări; dedesubt se zvârcolește marea, iar el ocupă spațiul stâncos nemișcat dintre ele. O liniște animalică, inertă, ce nu poate fi deprinsă, ci zace în temelia instinctului. Când pune o întrebare, simt că trebuie să-i răspund, nu *repede*, ci *onest*. Mizele lui sunt foarte înalte, iar țipătul îndepărtat al pescărușilor te avertizează să te ferești de pasul greșit al artificialității. Delicata lui frumusețe radiază o provocare, o insidioasă putere de absorbție. Dintr-odată simți că nu e nevoie să faci nimic, că nu e nevoie să mai fii nicăieri, că o barieră lăuntrică s-a prăbușit, iar clipa îți apare cristalină, pură, neîngrădită.

El schimbă chimia unei camere, răstoarnă gravitația. Nu pământul este cel care ne trage și ne ține în picioare, ci Duncan. Toată lumea simte acest lucru, dar se preface că nu-l simte.

Clive e un magnet întors pe dos. Direcționat spre exterior. Abordările lui sunt calde și pline, umorul lui generos încurajează riscul. Mă simt mai complexă, mai cutezătoare; mai pornită să-mi exprim o părere înainte de-a o șlefui și a o consolida în gând. Mizele lui sunt la îndemână, cotiturile nesfârșite. Clive înseamnă acasă.

Lytton plănuiește să facă vara asta o călătorie în Franța, împreună cu Duncan. Primejdios. Duncan îl ia din nou în brațe și-l iubește, numai ca să-l poată părăsi din nou. Dar această

inevitabilitate a prăpastiei face probabil parte din iubirea lui Lytton. Oare nu simte și el nevoia să iubească total pe cineva care, la rândul lui, să-l iubească total pe el?

Și… Walter Headlam îi scrie Virginiei. Chiar e posibil ca ea să-l placă? Nu a spus nimic. Oare poate să vadă în el și altceva decât un prieten al tatei? Clive îl găsește prea livresc pentru ea. Poate fi cineva prea livresc pentru Virginia?

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

7 aprilie 1907

Jaffna, Ceylon

Lytton,

Tocmai am terminat de citit un exemplar de curând apărut din cel de-al doilea roman al lui Morgan. Mi l-a trimis MacCarthy, tu fiind prea leneș pentru așa ceva. Titlul Lunga călătorie *nu spune nimic și narațiunea pare fracturată, totuși infuzată de sensibilitate. Din nou trama palpitantă e redată în detalii zgârcite – minunat realizată. Așa sper. E limpede că personajul Rickie e Morgan într-o deghizare stângace. Constat că Morgan e o persoană de care mai curând „mi-e dor"; fără îndoială, înseamnă că e un specimen uman bun.*

Desmond îmi spune că Virginia Stephen vrea să scriu ceva despre Got. Nu cred că o să pot. Nu o cunosc pe Vanessa, am întâlnit-o doar de câteva ori, dar îmi imaginez că e o versiune mai palidă a Gotului. Dacă e așa, atunci se va potrivi de minune cu Bell.

Rămân aici cel puțin încă un an. Sper să fiu transferat din Jaffna, dar nu cred că voi putea fi promovat din nou atât de repede.

Al tău,
Leonard

P.S.: Uit mereu că Gotul nu mai e. Atâta timp cât nu mă întorc la Londra, pentru mine e încă acolo, așteptându-mă, cu vorba lui plină de bună dispoziție. E o senzație puerilă, dar nu o descurajez. Nu încă. Încă nu-l pot lăsa să plece.

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

Duminică, 7 aprilie 1907 – Hôtel du Quai Voltaire, Paris

Ne invadează cei de acasă. Virginia și Adrian au sosit la Paris. E neobișnuit să primești musafiri când ești în voiaj de nuntă, dar scrisorile Virginiei au devenit atât de frenetice, încât am cedat. Au venit ieri, Clive și cu mine i-am întâmpinat la gară. Am simțit că Virginia mă examina, căutând semne exterioare ale schimbării. E îngrozită la gândul că acum, măritată fiind, o să ajung o Vanessa nefamiliară.

Azi am luat micul dejun toți patru la Closerie des Lilas pe Boulevard du Montparnasse. Clive spera (și eu la fel) să-l vedem pe domnul Guillaume Apollinaire, un client regulat al localului, dar în dimineața asta nu a venit. Era destul de cald ca să putem sta afară, la umbra pestriță a copacilor. Clive a fost cum nu se poate mai încântat de sine pentru că a convins-o pe Virginia să-și comande un ou fiert moale care i-a fost adus foarte ceremonios într-un adorabil suport emailat. Eu și Adrian am luat cafea și chifle cu stafide.

În timpul micului dejun, Virginia ne-a povestit că și-a ales covoare de un verde ca iarba și perdele de *brocade anglaise* roșu închis pentru camera ei. Mă tem că o să arate ca magazinele Fortnum de Crăciun. Dar nu eu o să locuiesc acolo.

Clive și cu mine am primit o mulțime de cadouri de nuntă și ne-am cumpărat o sumedenie de lucruri aici, la Paris, încât mi-e teamă că Gordon Square o să ajungă teribil de înghesuit. Chiar ieri am cumpărat pentru camera noastră o imensă oglindă venețiană de argint și câteva miniaturi pentru biroul lui Clive. De fiecare dată eu opun rezistență, dar Clive mă biruie spunându-mi că, atunci când vom fi bătrâni, cu părul alb, o să

privim lucrurile astea și o să ne amintim că le-am cumpărat în voiajul nostru de nuntă.

Am ales pentru salon perdele mov pal, căptușite cu mătase de culoarea untului – perfecte.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

30 aprilie 1907

Dragul meu Strache,

Primit o carte poștală de la Virginia în legătură cu joia viitoare în Fitzroy Square. Îmi scrie că va veni și Clive și că va fi minunat să ascultăm toate noutățile lor pariziene. Pot să deduc că va fi și Nessa acolo? Ciudat formulată scrisoarea, trebuie să recunosc. Se poate aduce un cadou de nuntă din moment ce nu a avut loc o cununie religioasă? Nu sunt sigur. Rog sfătuiește-mă. Contez că veți fi acolo tu și Desmond. Dacă nu, mă scuz că nu pot veni. Zărit Maynard la Oficiul pentru India, el nu ajunge.

Destinatar:
dlui Lytton Strachey
Belsize Park
Gardens 67
Hampstead, N.V.

Al tău,
Saxon

SERIES 11. NUMBER 20: COVENT GARDEN FLOWER MARKET AT DAWN[1]

1. Seria 11, numărul 20: Piața de flori Covent Garden în zori.

THE
WESTERN UNION
TELEGRAPH COMPANY INCORPORATED

24,000 OFFICES IN AMERICA. CABLE SERVICE TO ALL THE WORLD
This Company transmits and delivers messages only on conditions limiting its liability. The Company will not hold itself liable for errors or delays in transmission of unrepeated messages.

NUMBER SENT BY RECEIVED BY CHECK 379 **MR R. FRY to LADY M. FRY: PAID**

RECEIVED AT: 9 PALACE HOUSES, BAYSWATER RD, LONDON, N.W. ENGLAND

Message:

MOTHER. STOP. RECEIVED CABLE. STOP. BOOKED PASSAGE ON THE MAURETANIA AT ONCE. STOP. PLEASE TAKE HELEN HER LAVENDER SHAWL AND CHILDREN'S PHOTOS. STOP. WHEN SHE WAKES IN HOSPITAL SUCH THINGS HELP. STOP. WILL ARRIVE THURS. AND MEET YOU AT ASYLUM. STOP. ALL LOVE. STOP. ROGER.[1]

ALWAYS OPEN. MONEY TRANSFERRED BY TELEGRAPH. CABLE OFFICE.

1. *Compania Telegrafică Western Union // Recepționat la Palace Houses 9, //Bayswater RD, Londra, N.V. Anglia // Mesaj: // Mamă. Stop. Primit telegrama. Stop. Rezervat imediat bilete pe Mauretania. Stop. Rog du-i lui Helen șalul ei lavandă și fotografiile copiilor. Stop. O ajută când se trezește la spital. Stop. Sosesc joi și ne întâlnim la azil. Stop. Toată dragostea. Stop. Roger.//*

ACASĂ

BUREAU DE BAC DE DIEPPE

BILLET: DEUX PREMIÈRE CLASSE
Passage Pour DEUX:
DIEPPE VERS DOUVRES 1 Mai 1907
DIEPPE DE DÉPART: 13.30 pm
DOUVRES D'ARRIVÉE: 21.45 pm

LES BAGAGISTES SERONT DISPONIBLES
SUR LE BORD DU QUAI[1]

10 iunie 1907 – Gordon Square 46

Acum suntem împreună acasă.

După ce-au plecat Adrian și Virginia, atmosfera s-a limpezit și Gordon Square a devenit un cămin pentru Clive și pentru mine. Ca și când așa ar fi fost întotdeauna. Nu, nu-i adevărat. Răstimpul în care am locuit noi aici, Thoby, Adrian, Virginia și cu mine se detașează clar și prețios. Dar etapa întunecată când Virginia, Adrian și cu mine am încercat să înaintăm șchiopătând, pe trei picioare, fără Thoby, a devenit opacă și îndepărtată.

Nu a fost ușor să-i scoatem din casă. Virginia e acrită de invidie și iritare. Detestă faptul că trebuie să plece și a fost recalcitrantă la maximum. De două ori și-a despachetat cutiile cu cărți, în efortul impulsiv de a-și găsi exemplarul ei din *Middlemarch*. I-am reambalat cutiile și Clive i le-a mutat. I-am împă-

1. Biroul Bacului Dieppe // Bilet: dublu, clasa I // Trecere pentru doi // Dieppe spre Douvres 1 mai 1907 // Plecare Dieppe: 13.30 p.m. // Sosire // Douvres: 21.45 p.m. // Hamalii sunt disponibili pe cheu.

turit așternuturile și Clive i-a împachetat cizmele de cauciuc. I-am adunat periile cu mâner de argint și Clive i-a stivuit cutiile de pălării. Știu că, dacă aș fi fost singură, aș fi fost doborâtă de rezistența opusă de ei la mutare. Dar cu Clive alături, am înfruntat potopul.

La cererea Virginiei, am scos de la bancă bijuteriile mamei, pe care a vrut să le ia cu ea, și tot la cererea Virginiei, când s-a răzgândit, le-am depus înapoi la bancă. Clive i-a mutat plantele ei favorite în Fitzroy Square, pe o zi cu ploaie. Timp de o săptămână, Sophie, Maud și Sloper au muncit zi de zi la noua locuință, dând la o parte mobilele desfundate și punând la punct bucătăria jilavă. Eu mă duceam aproape în fiecare după-amiază ca să mă țin de capul muncitorilor să termine lucrările la timp. Ferestrele duble atenuează simțitor zgomotele, așa că a meritat prelungirea finisărilor cu încă o săptămână. Adrian nu a fost de nici un folos, pur și simplu se foia pe acolo, nervos. Evident, e oripilat de Fitzroy Square.

Acum am rămas în casă numai Clive, eu și Thoby. Plutește prin casă ca o nălucă ocrotitoare.

18 iunie 1907 – Gordon Square 46 (zi frumoasă de vară)

Azi m-am uitat în calendar și am calculat cât timp a trecut. Trei săptămâni. Dar trei săptămâni pot însemna orice, nu-i așa?

27 iunie 1907 – Gordon Square 46 (nouă seara)

O lună. I-am spus lui Clive. A fost șocat. Dar și-a revenit imediat și mi-a spus lucrurile cele mai frumoase, dar mi-a încleștat mâinile cu asemenea forță, încât m-am întrebat dacă într-adevăr crede în cuvintele rostite. Oare așa se întâmplă întotdeauna? Așa reacționează soții?

Când Clive mi-a cerut să mă mărit cu el, nu m-am gândit la asta. Poate că asta se petrece acum și cu el. Piesele unui joc ezită, dau târcoale, până își găsesc locul potrivit?

Încă nu mă simt altfel. Nu, nu-i adevărat. Trupul meu e neschimbat, dar acum simt că nu mai suntem un cuplu, ci o *familie*.

Mai târziu

Am stat mult de vorbă, apoi Clive m-a împins cu blândețe spre pat. M-a tratat cu multă gingășie și tandrețe, înfrânându-și obișnuita ardoare impulsivă. Nu era bine și l-am rugat să înceteze. A fost surprins, mulțumit și foarte ușurat. M-a luat pe sus, în camera noastră, unde s-a lepădat de prevenitoarea prudență. Și am devenit din nou „noi".

30 iunie 1907 – Gordon Square 46

Doctorul mi-a confirmat ceea ce știam deja. Și m-a gratificat cu o lungă listă de instrucțiuni:

Poartă corset.
Nu citi prea mult.
Nu fuma.
Nu-ți tăia părul.
Folosește omnibuzele.
Nu-ți ține brațele deasupra capului.
Dormi cu fereastra închisă.
Nu mânca prea mult.

Ultima instrucțiune e lesne de urmat, ținând seama de lunga listă de mâncăruri care-mi sunt *interzise*. Trebuie să evit: ciocolata caldă, acriturile, carnea de iepure, cireșele, înghețata și sarea. Foarte neplăcut, dar am de gând să urmez meticulos sfaturile medicului. Clive e bucuros că am voie să beau șampanie. Nu l-am întrebat pe doctor despre amor. Dacă e interzis, mai bine să nu știu.

1 iulie 1907 – Gordon Square 46

Azi ne-am primit prietenii în dormitor. Șocant, nu-i așa? Tolăniți în pat, petreceam cea mai frumoasă și mai ploioasă după-masă de vară, când i-am auzit pe barbari zornăind la poartă. Sloper a încercat să le spună că doamna Bell nu e acasă, dar așa ceva nu mai ține și Virginia, Duncan, Maynard și Lytton au năvălit înăuntru. Am dat să mă scol, dar Clive m-a oprit.

— Dacă vor să vină la noi fără să fie invitați, atunci să primească ceea ce merită, mi-a spus, trăgându-mă înapoi în pat.

Au plecat după vreo zece minute și noi am continuat să discutăm despre numele bebelușului.

Mai târziu (după miezul nopții, nu pot să dorm)

Stau trează gândindu-mă la după-amiaza de azi. Îmi depăn gândurile ca pe un scul. E vorba de maniera hotărâtă, *posesivă*, în care Clive a ținut azi să-i șocheze pe prietenii noștri. De parcă ar fi vrut ca fiecare dintre ei să știe că sunt a lui și că împărțim patul. Clive își marchează teritoriul când te aștepți mai puțin. Acum câteva săptămâni, într-o seară de joi la Fitzroy Square, Clive l-a auzit pe Henry Lamb, cam grizat, flirtând cu mine. Când l-am întrebat, a râs și nu părea nicidecum afectat.

— Nu Henry e amenințarea, mi-a răspuns ușuratic. De ce să-mi fac griji?

Dacă nu Henry e amenințarea, atunci cine e?

PARTEA A TREIA

VANESSA BELL

1908–1909

„Ați observat vreodată că există oameni care fac lucruri complet lipsite de delicatețe, dar frumoase în același timp?“

(E. M. FORSTER)

JULIAN HEWARD BELL

Eyre & Spottiswoode. London.

POST OFFICE TELEGRAPHS

This Form Must Accompany Any Enquiry Respecting This Telegram

Office of Origin: Holborn, London

Office Stamp

MOTHER AND FATHER. STOP. SON SAFELY ARRIVED. STOP. WILL COME TO WILTSHIRE SOONEST. STOP. VANESSA WELL. STOP. CLIVE.[1]

WC1HS9B—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

Miercuri, 5 februarie 1908 – Gordon Square 46 (târziu)

Acum suntem trei. Epuizată. A fost un calvar îngrozitor să-l scot afară din mine. De ce nu m-a prevenit nimeni?

Dar acum, că e aici, n-aș putea concepe lumea fără el. Numele a venit instantaneu. Când l-am văzut, am știut. L-aș ști oriunde: *Julian*.

— Da, a consfințit Clive. Julian. Julian Bell.

Și… Născut într-o zi de marți. Lucrurile care-mi zguduie viața se petrec marțea.

1. *Oficiul Poștal Telegrafic // Acest formular trebuie să însoțească orice reclamație referitoare la această telegramă // Mamă și tată. Stop. Fiul sosit sănătos. Stop. Curând venim la Wiltshire. Stop. Vanessa bine. Stop. Clive. //* WC1HS9B Semnătură de primire.

8 februarie 1908 – Gordon Square 46

Musafiri, azi!

— Nu Thoby? a întrebat Snow, dând la o parte păturica moale, albă, ca să vadă fața turtită, roșie a fiului nostru.

— Primul nume al lui Thoby *a fost* Julian, a răspuns Clive, luând în mâna lui mânuța mică-micuță, încovrigată ca un ouar, a fiului nostru.

Miercuri, 4 martie 1908 – Gordon Square 46
(înghețat, dar eu nu ies afară)

Azi se împlinește o lună de când Julian e cu noi. Mă distrage întruna frumusețea lui miniaturală, perfect alcătuită. Are colăcei de carne moale în jurul încheieturilor mâinilor, gropițe în genunchi, brațe grăsulii care, când le întinde, mă dizolvă într-o mie de particule. Nu m-am așteptat la asta. N-aș fi crezut că există în mine spațiu pentru acest fel de dragoste. M-am înșelat. M-am înșelat total, total, total.

Mi se pare absolut șocantă violența acestei stări. Întâi sfâșierea cumplită prin care l-am dobândit, pe urmă acest uriaș, acest feroce val de dragoste, care mi-a inundat simțurile răvășite. S-a deșteptat în mine o leoaică.

Acum sunt leoaică, dar, Dumnezeule mare, am fost o balenă. Nu exagerez. Am fost o balenă enormă, imensă, străbătută de vene albastre. În ultimele patru luni, Virginia a refuzat să comenteze proporțiile mele, pofta mea de mâncare și iminentul eveniment pe care-l așteptam. Când mă vedea mișcându-mă printr-o cameră, strâmba din nas. Recunosc că și eu am cam exagerat, ca să-i provoc reacția. Virginia a fost dintotdeauna ostilă în fața oricărei funcții organice umane – mai ales femeiești –, cea mai ofensivă pentru ea fiind sarcina. Pentru a face condiția mea tolerabilă și a o integra într-un context acceptabil, se referea la minunate zeițe romane sau grecești ale fertilității, ori de câte ori vorbea despre mine sau cu mine. O face și acum, deși a trecut o lună de când am născut. Obositor! Când

Julian era încă în pântecele meu, se referea la el ca la un parazit care sugea „nessismul“ din mine. Foarte urât.

Dar de când a venit Julian pe lume, Virginia s-a arătat prietenoasă față de el. Ba chiar, azi-dimineață, m-a anunțat că a hotărât să-l iubească. Ca și când juriul deliberase și ajunsese la un verdict.

— O să-l iubesc pe barbarul vostru îngeraș. O să mă aplec peste leagănul lui și o să-i dăruiesc o sută de sărutări, ca o zână bună.

Presupun că-l socotește barbar din pricina uriașei lui pofte de mâncare și a atrocelor maniere pe care le afișează când ia masa. Dar cred că o roade *ideea* de Julian. Faptul că există o făptură pe care o iubesc mai mult decât pe ea.

Mai târziu

Clive tocmai a plecat. E șovăielnic, tandru și extrem de preocupat ca viața noastră să se întoarcă la normal. Pe parcursul celor nouă luni, m-a surprins – a fost minunat și mă considera „fertilă și rubensiană“. Fie binecuvântat sufletul lui ipocrit! Acum însă, are unele greutăți în procesul de adaptare la paternitate. La început, se împotrivea chiar să ia bebelușul în brațe. „S-ar putea să-l scap“, era singura lui justificare. În mod clar, gândește că bebelușii țin de sfera feminină. Dar săptămâna asta l-a ținut de două ori în brațe (de ambele dăți, când Julian dormea), ceea ce totuși e mai bine decât deloc. Virginia o ține una și bună cu firea mea blajină, placidă, cu noblețea maternității și cu faptul că unele femei sunt pur și simplu *născute* pentru maternitate; ca niște vaci menite să fete. Totul cu intenția de a mă „atinge“.

Începând de azi, luna mea de convalescență acasă s-a încheiat, așa încât urmează să mă pregătesc pentru întoarcerea în viața socială. Clive abia așteaptă să iasă serile împreună cu mine – știu asta. Drept care, astă-seară am luat cina în Fitzroy Square, cu Virginia, Lytton și Adrian. Trebuie să evit să vorbesc despre bebeluș. O stârnește pe Virginia.

Și… Toată săptămâna asta Clive a dormit în hol, pentru că nu poate dormi din cauza plânsetelor lui Julian din camera alăturată. Îmi lipsește în pat greutatea trupului său, dar n-aș suporta să-l mut pe Julian în altă cameră mai îndepărtată.

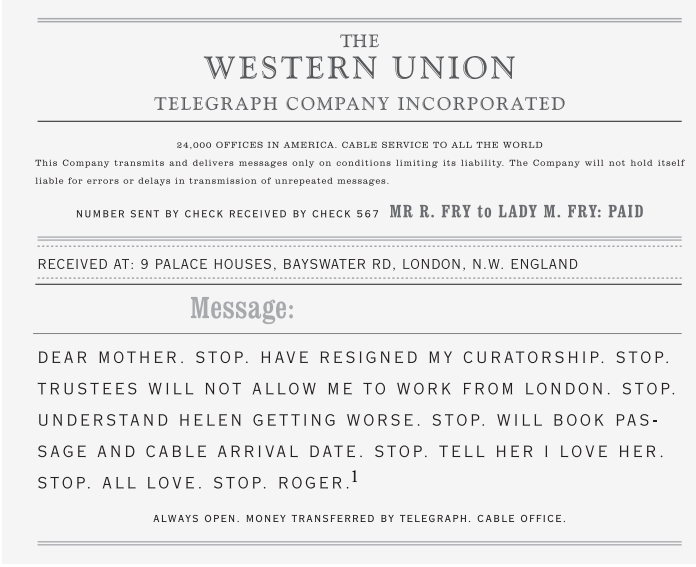

THE
WESTERN UNION
TELEGRAPH COMPANY INCORPORATED

24,000 OFFICES IN AMERICA. CABLE SERVICE TO ALL THE WORLD
This Company transmits and delivers messages only on conditions limiting its liability. The Company will not hold itself liable for errors or delays in transmission of unrepeated messages.

NUMBER SENT BY CHECK RECEIVED BY CHECK 567 MR R. FRY to LADY M. FRY: PAID

RECEIVED AT: 9 PALACE HOUSES, BAYSWATER RD, LONDON, N.W. ENGLAND

Message:

DEAR MOTHER. STOP. HAVE RESIGNED MY CURATORSHIP. STOP. TRUSTEES WILL NOT ALLOW ME TO WORK FROM LONDON. STOP. UNDERSTAND HELEN GETTING WORSE. STOP. WILL BOOK PASSAGE AND CABLE ARRIVAL DATE. STOP. TELL HER I LOVE HER. STOP. ALL LOVE. STOP. ROGER.[1]

ALWAYS OPEN. MONEY TRANSFERRED BY TELEGRAPH. CABLE OFFICE.

10 martie 1908 – Gordon Square 46 (plouă cu găleata)

După câteva încercări ratate, am alcătuit un nou grup: *Societatea de lectură a operelor dramatice*. Va fi plăcut să discutăm despre lucruri pentru adulți. De fapt, l-am inițiat în decembrie, dar a fost întrerupt de nașterea lui Julian. Până în prezent, mi-a

1. WESTERN UNION // Compania telegrafică // Trimis recomandat, primit recomandat 567 de dl R. Fry către lady M. Fry, plătit // Primit la Palace House 9, Bayswater RD, Londra N.W. Anglia // *Dragă mamă. Stop. Renunțat la curatoriat. Stop. Consilierii nu-mi permit să lucrez din Londra. Stop. Înțeleg că Helen se simte mai rău. Stop. Rezervat bilete telegrafiez data sosirii. Stop. Spune-i că o iubesc. Stop. Cu dragoste. Stop. Roger.* // Mereu deschis. Bani transferați telegrafic.

plăcut mult *The Relapse*[1] și mi-a displăcut Milton. Depinde mult și de cine citește. Adrian și Lytton sunt admirabili, dar Virginia e foarte nazală și face pauze prea lungi.

I-am sugerat lui Clive să începem cu piesele picante, ca să scăpăm de inevitabila stânjeneală și foiala provocate de referințele anatomice. Clive le-a repetat *tuturor* spusele mele. Lytton a fost încântat și, prompt, a început să folosească în prezența mea cuvântul „spermă" ori de câte ori i se ivea prilejul. Iar eu i-am tăiat-o trântind un futu-i când am vărsat zahărul. Îmi place rolul de femeie măritată, slobodă la gură.

Și… În după-amiaza asta, Clive a ținut pruncul în brațe douăzeci de minute, până când Julian a început să plângă și atunci l-a pasat imediat bonei.

Mai târziu

Astă seară a picat Lytton pe la noi. Am ajuns să discutăm despre sex, așa cum se întâmplă frecvent în ultima vreme. Pe șleau, în termeni medicali și în cuvinte glorios de respingătoare, am vorbit despre copulație. Căsătoria mea cu Clive și incontestabila probă care e Julian mi-au câștigat dreptul să particip și eu la discuții. Lytton colcăie de istorioare sugestive și de amănunte deochiate și mereu face amor cu cineva cunoscut de noi, drept care totul devine și mai interesant. Ne povestește despre excesiva pilozitate a cutăruia, sau de respirația rău mirositoare a altuia. Stăm până la ore târzii și pălăvrăgim despre lucruri primitive, lipsite de cuviință. Clive le găsește amuzante și participă cu încântare (pune mereu întrebări despre mecanica sexului între bărbați), dar Virginia se simte jenată și-i cere des lui Adrian (care-i mult mai interesat de asemenea subiecte decât mi-aș fi închipuit) să o conducă acasă.

Și… Clive atinge copilul numai când sunt și alții de față. Când suntem siguri acasă nici nu intră în cămăruța de lângă

1. Probabil este vorba de *The Relapse*, comedie din perioada Restaurației, scrisă de John Vanbrugh (1664?–1726).

dormitorul nostru. Ceea ce înseamnă că drumurile noastre se încrucișează rar, pentru că eu nu țin niciodată să fiu acolo unde nu e Julian. Fie și așa! Clive o să intre la el când o să se simtă pregătit. Deocamdată deplânge pierderea vieții noastre în doi. Eu sunt nervoasă când n-ar trebui să fiu și încă nu am timp să am grijă de Clive. E un bărbat în toată firea și n-are decât să aibă singur grijă de sine.

15 martie 1908 – Gordon Square 46 (umed și rece)

— Nessa, te suge ca un diavol. Cum poți să reziști? Nu vrei să-l lași să-și formeze o coloană vertebrală și să-și găsească singur hrana?

Virginia insistase să vină după mine în camera copilului. Nu știu de ce, atâta vreme cât îi repugnă să mă vadă alăptându-l pe Julian.

— Nu o să mai sugă mult, i-am spus ca să o calmez.

— Numai să mai rămână puțină Nessa și pentru mine, când monstrul ăsta mic o să termine.

E adevărat. N-o să-l mai pot alăpta multă vreme. Virginia și Clive, care la început s-au arătat toleranți în fața excentricei mele dorințe de a-mi alăpta bebelușul, au început să-și piardă răbdarea. Viața mea e divizată în reprize de câte trei-patru ore, ceea ce îi înnebunește. Nu pot să particip la un dineu și să merg la operă, pentru că durează mai mult de trei ore. Pot să merg la o cină în Bloomsbury, dar nu și în Chelsea, din pricină că drumul înapoi îmi ia prea mult timp. Deunăzi am refuzat o invitație la Desmond și Molly, de sâmbătă până luni, nevrând să-l părăsesc pe Julian. Îmi dau seama cât e de supărător pentru ei. Se vorbește de o vacanță pe care familiile Stephen și Bell să o petreacă în Cornwall în primăvara asta, așa că atunci vom petrece mult timp împreună.

Și… Presimt că mult amânata vizită în Wiltshire, la familia lui Clive, devine iminentă. Până acum m-am folosit de pretextul vremii reci. Mi-e groază. Va fi sinistru.

16 martie 1908 – Gordon Square 46

Marțea, Virginia și Adrian iau lecții de limba germană cu o domnișoară Daniels. Mă așteptam să-i spună „Fräulein“, se pare însă că domnișoara vine din Surrey. Aș dori să fiu și eu mai entuziastă în legătură cu această limbă, dar asprimea ei caracteristică nu mi se potrivește. Uneori, Virginia se amuză să practice conjugarea verbelor neregulate de față cu Julian, ceea ce nu-mi place, pentru că îl înspăimântă. Cel puțin, Virginia și Adrian pot discuta acum despre Goethe și Rilke. E bine că există ceva ce pot face împreună.

Mai târziu

Ne-am întors acasă de la o cină în Fitzroy Square. N-aș fi crezut posibil, dar se pare că locuința lor e mai puțin formală chiar decât a noastră. Virginia nu-și mai schimbă deloc rochia pentru cină și casa e îmbâcsită de fum de țigară. Wombat nu a fost antrenat să fie câine de apartament și „comite“ pretutindeni pe covor. Mizerabil!

Cina nu a fost servită decât la ora nouă și atunci, inexplicabil, a constat doar în heringi și pepene galben. Walter Headlam i-a citit Virginiei, cu glas tare, fragmente din noua lui traducere din Eschil. Lytton e răcit și a băut o poțiune împotriva tusei, înfășurat fiind într-o pătură, iar Henry Lamb a venit cu vopsea verde în păr. Desmond și-a făcut apariția după miezul nopții, era flămând, așa că Adrian i-a adus o omletă în salon.

Marți, 17 martie 1908 – Gordon Square 46

Elsie, noua bonă, și-a început azi serviciul. A avut mare succes la Julian și față de mine s-a arătat foarte fermă. Brațele ei ca niște hălci par desprinse direct din Dickens. Clive a stăruit s-o angajăm. Zice că dorește să am timp să pictez.

— Nessa, e timpul să revenim la viața normală, îmi spune.

— Dar *asta*-i viața noastră normală, îi răspund.

Sâmbătă, 21 martie 1908 – Gordon Square 46
(deja patru după-masa)

Diseară dăm prima noastră petrecere de când s-a născut Julian. Sunt în urmă cu treburile și cu multe pe cap. Încă n-am vorbit cu Sophie despre sandviciuri și nici cu Maud despre salon. N-a mai fost folosit de săptămâni întregi și are nevoie de o revizie temeinică.

Și mai târziu (unu noaptea)

Eram înspăimântată că o să se trezească bebelușul. Dar l-am mutat cu două etaje mai sus și Clive a avut dreptate: a dormit dus. A cântat gramofonul și s-a *dansat. Grizzly Bear, Turkey Trot* și *Bunny Hug*[1]. Până și Lytton s-a ridicat din fotoliul lui și a bocănit și a mormăit și a fornăit și a cloncănit. Saxon voia să danseze demodatul *Irene Skipping Rope*, dar noi am refuzat.

Și… Londra e deprimantă în martie, iar Clive crede că avem nevoie de o schimbare. Se discută tot mai mult despre o vacanță în Cornwall. Eu am propus St. Keverne sau St. Mawes, sau chiar Polperro, dar Virginia voia St. Ives. St Ives fără Thoby.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

22 martie 1908

Kandy, Ceylon

Lytton,

Julian. După numele Gotului? Bine. Asta nu înseamnă că va și avea mult din ce avea Gotul. Sunt convins că bebeul ăsta o să fie în curând sătul de agresiva bonomie francofilă a lui Clive și

1. Stiluri de dans la modă la începutul secolului XX.

că anul viitor o să fie în stare să aleagă vinurile, să discute despre artă și să vorbească franceza mai bine decât oricare dintre noi.

Nu mă surprinde că Adrian e un cititor talentat. A avut întotdeauna o latură teatrală în el. Îmi imaginez că și Virginia poate fermeca un public. Parcă aud vocea ei joasă, muzicală. Și Saxon citește cu glas tare? Greu să mi-l închipui.

Al tău,
Leonard

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

Luni, 30 martie 1908 – Gordon Square 46

Tocmai ne-am întors din Fitzroy Square 29. Adrian și Virginia nu alcătuiesc o pereche domestică potrivită. Atmosfera casei lor nu e degajată și confortabilă, ci mai curând încordată și reținută, iar aerul din jurul Virginiei scapără de iritare. Bietul Adrian! Aș dori să găsească pe cineva care să se mute la ei și să mai destindă atmosfera.

Elsie a avut o durere de dinți, așa că am lăsat-o acasă și l-am luat pe Julian să o viziteze pe Virginia. A fost groaznic. L-am ținut în brațe, l-am legănat, l-am jucat pe genunchi, dar copilul continua să se agite, iar Virginia a adoptat curând o expresie de martiră. M-am plimbat cu el de jur împrejurul camerei. Virginia mi-a spus că o amețesc. Din fericire, Clive a venit în ajutorul meu și s-a apucat să-i înșire Virginiei istorioare amuzante care i-au oferit ei prilejul unor remarci spirituale și incisive.

Eu am fost lăsată în pace să îl liniștesc pe Julian. Când bebelușul nu se simte bine, nu pot să urmăresc cum se împarte conversația pe diferite platouri. Mă pomenesc că sunt aruncate spre mine, dar eu le las să se facă țăndări de podea. În cele din urmă, Clive m-a urcat într-un taxi. Mai bine că am plecat acasă singură, pentru că plânsetele lui Julian îl întorc pe dos.

Și… Am trimis cecul și contractul de închiriere. Luna viitoare ne instalăm din nou la Trevose View, în Cornwall. Virginia și Adrian pleacă înainte, dar Clive și cu mine vom veni

după o scurtă vizită făcută părinților lui în Wiltshire. Nu suport gândul că bebelușul meu va cunoaște capetele de cerbi înfipte în pereți, înainte de a-i cunoaște pe Manet și pe Schubert.

Mai târziu

Clive a rămas la cină în Fitzroy Square și s-a întors acasă după ce copilul adormise. Ne-am cuibărit pe canapea și am bârfit. Îmi place că soțul meu e un bârfitor avid, nu se jenează de nimic. Numai Lytton îl întrece. Mi-a relatat istorioarele pe care le povestise în Fitzroy Square și m-a făcut să simt că i-am lipsit și că m-a dorit. Se pare că Virginia a fost solicitată să scrie mai multe articole pentru *Times Literary Supplement.* Drept care a hotărât să renunțe la cursurile pe care le ține la Morley College și să se dedice întru totul scrisului. Ciudat că nu mi-a spus nici un cuvânt azi după-masă.

O conversație intimă cu Clive în seara asta. Cred că la noapte o să doarmă în camera noastră…

31 martie 1908 – Gordon Square 46

Da, a dormit la mine până la patru dimineața, când l-a trezit plânsul lui Julian și s-a dus înapoi în patul lui.

3 aprilie 1908 – Gordon Square 46

Știri: Sir Henry Campbell Bannerman și-a dat demisia din funcția de prim-ministru din motive de sănătate. Henry Asquith va fi promovat din funcția de cancelar în cea de premier. Trebuie să trimit o notă.

Lytton a adus-o azi la ceai pe excentrica și straniu de frumoasa lui prietenă, Lady Ottoline Morrell, care locuiește în Bedford Square, după colț. Are o voce afectată, tărăgănată, trăsăturile prelungi, melancolice, și purta o pălărie frapantă. Am fost uimită când am auzit-o rostind o scurtă rugăciune de mulțumire înainte să mănânce o brioșă cu zahăr. Lytton nu e religios și ne-a surprins că poate fi atât de prietenos cu o per-

soană cucernică. După ce a plecat, Lytton mi-a povestit despre ea că născuse doi gemeni, un băiat și o fată, dar băiatul a murit în urma unei hemoragii la câteva zile după naștere. Îngrozitor! Lytton a adăugat că fetița a supraviețuit și se numește Julian. Am fost cutremurată. *Julian*!

15 aprilie 1908 – Gordon Square 46

Mutarea unei familii e absolut epuizantă. Clive dă o mână de ajutor când îl rog ceva, dar nu pare în stare să aibă o privire de ansamblu și să observe ce trebuie făcut ca să-l mutăm pe fiul nostru la locuința familiei lui.

Până la urmă, am hotărât să-i cumpăr lui Julian hăinuțe noi, pentru că oricum crește cu repeziciune. Nu vreau să risc să las cumpărăturile pe seama familiei lui Clive. Mă simt vlăguită și dezorganizată.

Și… Speram ca Lytton și poate și Saxon să vină cu noi în Cornwall, dar nu e să fie. Ne vom întâlni în Londra, la întoarcere.

Joi, 16 aprilie 1908 – Cleeve House, Seend, Wiltshire

Drumul cu trenul a fost înfiorător. Un nesimțit a ținut-o una-ntruna cu nenorocirile pricinuite de amestecul social interrasial – vorbea în gura mare ca să-l audă întregul vagon, până la îngrețoșare. Oribil. Din fericire, aveam cu mine ciorna ultimei poezii brute scrise de Lytton, ceea ce mi-a distras atenția.

Când am ajuns aici, lucrurile nu au stat cu nimic mai bine. Taurul de tată al lui Clive i-a tras, la masa de prânz, o săpuneală zdravănă lui Cory, fratele lui Clive, un om în toată firea, ba chiar drăguț, umilit în ultimul hal. Mama lui Clive nervoasă, cu mutra ei de iepure, nu putea face nimic ca să domolească măcelul. Cory și Clive, deprinși cu asemenea scene, ședeau fără să scoată o vorbă, așteptând ca dezastrul să ia sfârșit. Mie mi-e teamă că atmosfera zgomotoasă, instabilă din casa asta o să-l afecteze pe Julian, dar copilașul pare la fel de liniștit ca la Londra.

Mâine luăm masa cu familiile Raven Hill și Armour. Sunt curioasă să văd cum arată cucoana. Și bărbații ar putea fi interesanți – domnul Raven Hill și domnul Armour sunt artiști, colaborează la *Punch*.

Și… hrană cu biberonul. Trebuie să mă bandajez cu fețe și încă sunt necăjită.

17 aprilie 1908 – Cleeve House, Seend, Wiltshire
(nouă seara – s-a încheiat îngrozitorul ritual al cinei)

Doamna Raven Hill are două straturi de gușă, fund turtit și e vulgară, exact așa cum îmi iaginam că arată fosta iubită a soțului meu. Dar e directă și mi-a plăcut de îndată ce-am cunoscut-o. Ea, doamna Armour și cu mine ne-am lansat într-o discuție deschisă și șocantă despre sex: controlul nașterilor, nașterea ca atare, soți și amanți. Se pare că din moment ce ești măritată și mai ai și un copil, interdicția e anulată și avem libertatea de a vorbi pe șleau despre sex cu oricine. Când ne-a auzit Clive, sprâncenele i s-au înălțat până la marginea buclelor lui roșcate. Trebuie să țin minte să-i reproduc lui Lytton tot ce-am învățat aici. Îl fascinează complicatele instalații interioare ale sexului femeiesc.

Mai târziu

Îmi repetă întruna să-ți sărut globul ocular, m-a informat Clive, hodoronc-tronc.

Ne luam cafeaua în mica bibliotecă. El ședea în fotoliul jilav din fața mea, eu desenam.

— Cine vrea să-mi săruți globul ocular? am întrebat, ridicând privirile.

— Virginia, bineînțeles. Cine altcineva ar putea să ceară așa ceva? Dar nu numai globul ocular, ci și lobul urechii, cotul, tâmpla și clavicula. E foarte meticuloasă.

— Vrea să se simtă inclusă, am comentat eu.

A trecut un an de când ne-am căsătorit și speram ca Virginia să fi acceptat ideea că mariajul e restricționat la două persoane. Se pare însă că acest adevăr esențial n-a ajuns la ea.

— Îmi place cotul tău, să știi, mi-a spus Clive lăsând scrisoarea din mână și apropiindu-se ca să mă sărute pe gât. Și clavicula e atrăgătoare. Se pricepe să aleagă.

Ne-am lăsat cafelele pe tavă și ne-am dus sus.

Am rămas treji, încovrigați în căldura patului, ca să prindem răsăritul soarelui. Am vorbit despre depresia lui Lytton, și lipsa de empatie a lui Maynard, și egoismul lui Duncan, și renovările întreprinse de Desmond, și despre prețul ridicat al ferestrelor care trebuiau montate în camera copilului, în Gordon Square. Am discutat despre răceala lui Julian, și despre înflorirea timpurie a părului din grădina noastră, și despre pardesiul gri pe care Clive îl uitase într-un tren la Londra. Și după aceea am vorbit în șoaptă despre activitățile noastre: noile mele pânze, noul lui eseu, noile expoziții pe care plănuim să le vedem primăvara viitoare la Paris și despre lucrurile pe care le-am făcut și le vom face împreună. Alcătuim un anumit aspect de *împreună* al lui „împreună". Un întreg foarte întreg. O familie.

Virginia Stephen
29 Fitzroy Square • London W.

17 aprilie 1908

Violet a mea,

Nessa a fugit în Wiltshire cu adevărata ei dragoste, bebelușul Julian. I-a îngăduit și lui Clive să-i însoțească, dar numai cu condiția ca el să doarmă jos în hol. Sunt entuziasmată să-l văd evacuat din meandrele inimii Nessei. Ea nici măcar nu-și dă seama că a făcut așa ceva. Să sperăm că va fi de durată. Nessa m-a invitat să merg și eu în vizită la înspăimântătorii Bell, dar am executat un salt lateral ca să evit cumplita amenințare. Respingătoarea familie a lui Clive, compusă din filistini suprasaturați, ofensează fiecare fibră din mine.

Azi la prânz a venit Lytton. Am fost foarte vitează și am discutat meniul cu Sophie (pe care mi-a împrumutat-o Nessa, pentru

că noua și bestiala noastră bucătăreasă s-a îmbolnăvit). Sophie voia să pregătească miel și eu voiam pește. Până la urmă, am biruit eu. Îl mai ții minte pe domnul Strachey? Slab și îngust, ciufulit, epatant, cu o barbă creață, roșie? De câte ori spune ceva deocheat, își împinge ochelarii în jos, pe panta nasului abrupt. În ultimele câteva luni, el și Nessa au început să schimbe între ei cuvinte indecente și se pare că Nessa gustă extraordinar această atitudine déclasée. *De câtva timp, el a devenit libidinos de sugestiv în descrierea pierdutului* amour, *Duncan Grant (confuz, artistic, vag) și a actualului* amour, *cam înșelător, domnul Maynard Keynes (sclipitor, alunecos, egoist). Nessa, fiind măritată, a deschis larg ușa acestui gen de convorbiri liberaliste, anatomice. Știi că, înainte de nașterea lui Julian, soții Bell din Gordon Square 46 își primeau oaspeții în dormitor? În timp ce ei doi zăceau în pat? Grăbește-te, Violet a mea! Lasă-te jos, asemenea maiestuosului vultur bun care ești și înșfacă-ți micuțul tău cangur, salvează-l din mocirla vorbirilor atât de brutal corporale. Ce păcat că vulturii n-au marsupii! Micuții canguri simt nevoia pungilor marsupiale. Aș putea să mă cuibăresc într-un marsupiu și să citesc Swinburne.*

Și tu, cumintea mea Violet? Mi te imaginez la Welwyn, printre ghivecele cu azalee ale dragului Ozzie, hrănindu-le cu biscuiți din făină de bun-simț, muiați în laptele dulce al înțelepciunii. Sunt convinsă că fratele tău îți datorează ție fericirea grădinii lui, oricât de grădinar destoinic ar fi el. Adrian și cu mine suntem îngropați aici, în Fitzroy Square, frații naufragiați care așteaptă să fie salvați și expediați în Cornwall. Ai să ne vizitezi acolo, scumpa mea? Ai să vii să-mi dezmierzi urechile moi de cangur și să-mi săruți boticul catifelat de cangur?

A ta,
Virginia

18 aprilie 1908 – Cleeve House, Seend, Wiltshire

— Are o minte atât de subtilă, mi-a spus Clive înmânându-mi bricheta. Cred că până acum nu mi-am dat seama.

Citea o scrisoare primită de la Virginia, desigur, plină de aluzii literare și de probleme editoriale. Mă bucur că au ceva în comun și sper că ea ar putea, în sfârșit, să-și formeze o părere mai bună despre Clive.

— Da, e subtilă, dar fii prudent. Nu confunda subtilitatea cu discernământul. Când vrea să impresioneze și să se arate deșteaptă, nu vede nici ce are în fața nasului.

— Crezi că…

— Julian! l-am întrerupt, alarmată de plânsul copilului. Am urcat scările sărind câte două trepte odată.

După ceai, l-am întrebat pe Clive ce a vrut să spună înainte ca eu să fi alergat la Julian, dar nu-și mai amintea.

Clive doarme în camera lui de garderobă. Dacă ar dormi cu mine, somnul i-ar fi fracturat fie de plânsul lui Julian, fie de atenția mea încordată ca să aud plânsul lui Julian. Luăm împreună micul dejun și diminețile lucrăm împreună în mod normal, dar după-amiezile și serile sunt singură cu dulcele meu bebeluș. Fir-ar să fie! Am ajuns și eu o mamă din alea…?

Și… Citesc din manuscrisul Virginiei despre *Viața lui Violet*. E scris cu rigoare, dar colcăie de afecțiune față de mărinimia lui Violet și de vioiciunea spiritului ei. Virginia a avut amabilitatea să ne trimită două exemplare: unul pentru Clive. Poate că, în sfârșit, începe să-l accepte – ce ușurare!

Mai târziu (trei noaptea, Julian tocmai a încetat să plângă)

Clive mi-a adus aminte că Virginia pleacă mâine-dimineață în Cornwall. Uitasem complet. În primăvara asta sunt cam uitucă. Noroc că și-a amintit Clive să-i rezerve locurile în tren, în timp ce eu am uitat să-i aranjez lucrurile pentru călătorie. Frumos din partea lui! Clive are grijă de mine și de familia mea – așa cum a făgăduit. M-am căsătorit cu un om bun.

Mă apucă groaza când mă gândesc că Virginia a trebuit să-și facă singură bagajele. Mă îndoiesc că a avut curajul să-i ceară noii ei cameriste să-i împacheteze hainele. E și mai speriată de servitori decât sunt eu.

Duminică 19 aprilie 1908 – Seend, Wiltshire
(târziu, singură în pat)

O scrisorică de la Snow. Mai pictez? Nu. Visez cu ochii deschiși. Și o scrisoare caustică a Virginiei cu privire la Clive. Nu-i poate ierta că m-a azvârlit în mijlocul jivinelor ăstora prădalnice, inculte din Wiltshire. Deci nu ne va vizita aici, așa cum sperasem eu.

67 BELSIZE PARK GARDENS
HAMPSTEAD, N.W.
TEL.: HAMPSTEAD 1090

21 aprilie 1908

Draga mea Nessa,

Două noaptea. Keynes a fost aici întreaga seară. Conversație măruntă, monotonă, dar altminteri totul mergea foarte bine. Și la un moment dat, un șoc – în mijlocul căpșunilor cu frișcă, mi-a comunicat că dimineață pleacă la Cambridge, să-l vadă pe fratele meu James și că îl însoțește Duncan. Duncan? El trebuia să fie la Paris, dar e clar că-i aici. Duncan? Duncan căruia eu i l-am prezentat pe nenorocitul de Maynard? Mă simt dublu sau, dacă e posibil, triplu gelos. Gelozia e un sentiment foarte josnic. Ar trebui să reacționez cosmopolit și să nu am nimic împotrivă, dar eu am o inimă parohială. În dragoste, a-ți împărți iubitul cu altcineva e anatemă. Nu pot decât să sper că Duncan o să descopere că Maynard e un bulgăre necioplit de aritmetică, și nu o brută excitantă, sălbatică. Astăzi sunt de o meschinărie sterilă.

Am vizitat-o pe sora ta, înainte să plece. E o creatură aparte, vanitoasă, sclipitoare, evazivă, scânteietoare. Dar nu e… tu.

Întoarce-te cât mai repede!

Al tău,
Lytton

P.S.: Răceala mea s-a agravat.

UNDE SE SFÂRȘEȘTE PĂMÂNTUL

Eyre & Spottiswoode, London.

POST OFFICE TELEGRAPHS

Office Stamp

This Form Must Accompany Any Enquiry Respecting This Telegram

Office of Origin: Seend, Wiltshire

DEAREST GINIA. STOP. ARRIVING ST IVES TOMORROW 7.10PM. STOP. PLEASE MEET TRAIN. STOP. ALL WELL HERE. STOP. YRS NESSA.[1]

N7H7F—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

22 aprilie 1908 – Cleeve House, Seend, Whiltshire (încă trei zile)

I-am scris Virginiei rugând-o să facă pregătirile necesare ca să primească două lăzi. Una cuprinde cada și leagănul lui Julian, a doua – lenjeria lui, hăinuțele, căruciorul. Știu că asemenea treburi practice o vor zăpăci. Dar a fost sugestia lui Clive. După părerea lui, Virginia e făcută dintr-o materie mult mai solidă decât lasă ea să se vadă, așa că se va descurca. Sper să aibă dreptate.

Lui Clive îi place manuscrisul ei, i-a și trimis, zice el, note editoriale detaliate. Scrisorile zboară de la unul la altul precum albinele vara. În particular, ea vorbește fără menajamente despre el, dar atâta vreme cât e îngăduitoare față de el, eu sunt mulțumită. În sfârșit, liniște și pace.

1. Iubită Ginia. Stop. Sosesc St. Ives mâine 7.10 seara. Stop. Rog așteaptă peron. Stop. Totul bine aici. Stop. A ta Nessa.

Și… Sir Henry Campbell Bannerman a murit! Soția lui, Lady Sarah Charlotte, trebuie să fie distrusă. N-aveau copii și, din cât se spune, se iubeau foarte mult. A murit la numai nouăsprezece zile după ce a ieșit din politică. Nu iese nimic bun când abandonezi ceea ce iubești.

67 Belsize Park Gardens

Hampstead, N.W., London

Tel.: Hampstead 1090

25 aprilie 1908

Iubită Nessa,

Draga mea, a făcut-o! Maynard a dat năvală înăuntru și cu o cruzime matematică nemaipomenită mi-a furat băiatul scump. Se pare că totul a început când s-au dus în vizită la fratele meu James, acum câteva săptămâni. Îți amintești? Maynard a venit în vizită în seara asta, aici, la Belsize Park, și a făcut niște aprecieri gratuite la adresa osului iliac proeminent al preaiubitului meu Duncan. Un os despre care nu știam că avea cunoștință, dar se dovedește acum că avea! Mon Dieu! *Mama are nevoie de sărurile aromatice! Despre precizia anatomică, detalii când ne întâlnim. Inutil să spun că am fost devastat. Și totuși, din perversitate, am vrut să aud tot. De ce insistăm să aflăm detalii care nu pot decât să rănească?*

Mi-e dor de Duncan. S-a întors la Londra. Ce tortură delicioasă este aceea de a fi atât de aproape de torționarul delicios! Sperasem să mă fi lecuit de el, dar se pare că nu am reușit.

Al tău,
Lytton

27 aprilie 1908 – Trevose View, Cornwall

Virginia și Clive s-au dus la plimbare, bona l-a luat pe Julian la somnul de după-amiază. E ora mea. Intelectualii fac plimbări lungi pe țărmul mării, iar eu pictez în liniștea aerată. Julian

ocupă enorm de mult spațiu pentru o ființă atât de mică, dar nu-l invidiez câtuși de puțin. Îmi ocupă zilele, gândurile, urechile, brațele. Clive se simte neglijat, știu asta, dar nu o va recunoaște niciodată, însă nu știu ce aș putea face. Julian are multă nevoie de mine acum, însă nu va fi așa tot timpul. Clive nu se poate să nu înțeleagă asta, nu-i așa?

Virginia, și ea, se simte dată la o parte de prunc. Se plânge că nu-i acord suficientă atenție. Nu-i aranjez părul, nu-i mai citesc scrierile noi, nu-i vizitez farul, nu mă mai plimb pe țărmul ei, nu-i pregătesc baia, nu mă mai agit în jurul ei, n-o urmăresc cu grijă, nu mă mai îngrijesc de ea așa cum ar trebui. O las pe menajeră să-i ducă ceaiul și prăjitura pe care nu o va mânca niciodată – ce insultă! Virginiei îi place să refuze prăjitura pe care i-o ofer eu.

Mai târziu – toată lumea doarme

Nu-i repugnă numai Julian, ci și Clive. În seara asta, când am crezut că ea doarme, i-am dus lui Clive o ceașcă de cacao. Am pus-o pe masa la care lucra el și l-am sărutat pe frunte. El m-a cuprins cu brațele în jurul taliei, m-a tras în poala lui, a mârâit, m-a mușcat de gât. E un obicei de-al lui. El mă urmărește, eu fug. M-am zvârcolit să scap din strânsoarea lui, am ridicat privirile și numai ce-o văd pe Virginia pe scară. Clive mi-a dat drumul imediat. Eu am răsuflat ușurată. Uneori, Clive e agresiv, nu-mi dă drumul nici când ea se uită la noi; deși știe că o supără. De ce-o tulbură pe Virginia, când e atât de greu s-o liniștim?

Virginia a coborât și ultimele trepte și s-a așezat aferată în fotoliul înalt, cadrilat și decolorat, dar a refuzat să ni se alăture în conversație. Noi ne-am străduit. Ea a luat o carte despre care știam că nu o interesează și nu a răspuns decât celor mai directe întrebări: Ți-e *bine*, Virginia? Ți-e *foame*, Virginia? *Scrii*, Virginia? Ai făcut *baie*, Virginia? Ești *obosită*, Virginia? Ai citit articolul *ăsta*? Ai văzut steaua *asta*? Ai auzit vaca *aia*?

Când răspundea în sfârșit, o făcea ba în greacă, ba în germană. Încerca. Clive a virat și el spre franceză și latină, i-a pus întrebări pe care nu le înțelegeam și nici nu mă interesa să le înțeleg. Uneori, dorința ei de a produce o ruptură este monstruoasă. Exasperată, m-am dus să fac o baie. Să fie oare…?

Nu era Julian, ci fiul menajerei. Auzul mi s-a ascuțit teribil. Cu siguranță înainte n-am auzit niciodată atâția copii plângând. Oricum, am ieșit din cadă mai calmă. Clive a reușit s-o scoată pe Virginia din starea de criză și a convins-o să vorbească în engleză. Vocile se auzeau cu întreruperi în sus pe scări.

„Galsworthy… mai bun ca Hardy."

„Dar nici unul mai bun ca Eliot."

În regulă. Mai mult decât eram eu dispusă să fac. Clive tocmai învață limbajul secret al Virginiei. Deși eram sigură că atitudinea ei copilăroasă îl irită, am sesizat admirație în vocea lui și am simțit o mândrie irațională față de cultura ei, de riguozitatea ei sarcastică. Sora mea captivează și nu își iartă prizonierii cu ușurință. Virginia face aerul să vibreze în jurul ei, încât timpul petrecut cu ea pare mult mai prețios decât timpul petrecut oriunde în altă parte; minutele ard cu mai multă strălucire, vorbele capătă sensuri mult mai profunde, iar tu simți nu doar că ești viu, ci că *trăiești*. Am înțeles această emoție „Virginia" întreaga mea viață – dar înțeleg și ce nu înțelege Clive. Dedesubt nu pândește nici o Virginie rațională, logică, abordabilă, și până la urmă Virginia devine *epuizantă*.

De când m-am măritat, ea e hotărâtă să arate *tot ce poate*. Nu mă mai poate despărți de Clive, drept care încearcă să se vâre în mariajul nostru. Se gândește oare să-l farmece pe Clive și să-l facă astfel să mă abandoneze? Ea nu știe că o căsătorie se bazează pe încredere, nu pe farmece. O urmăresc cum încearcă să-și câștige un loc în mariajul nostru, deși nu există nici un loc liber.

Mă străduiesc. Mă prefac că nu sunt căsătorită de curând și fericită în mariajul meu, și cu un prunc fericit. Fac tot ce pot să nu atrag atenția asupra a ceea ce ea numește „familia mea

adevărată". Încerc să nu discut despre pictură cu Clive, ca ea să nu se simtă exclusă. Mă țin departe de discuțiile lor literare pentru ca ea să strălucească și mai mult. Încerc să n-o rup la fugă atunci când îl aud pe Julian plângând. Observă ea tot acest efort? De ce să-l fac, atâta timp cât ea nu are aceeași grijă față de mine? După care îmi amintesc ce ne spuneau mereu mama și tata, mie și lui Thoby. Când ai o soră atât de deosebită cum e Virginia, trebuie să-ți asumi destul de multe inconveniente. Adevărat, dar asta n-o face mai puțin exasperantă.

Și… Voiam să discut cu Clive despre Julian în seara asta. De când am plecat din Londra, Clive e tot mai nefericit din pricina preocupării mele. Presupun că spera că plecarea noastră ne va apropia mai mult. Mi-e dor de Clive. Mi-e dor de noi, dar nu vreau să renunț la tot timpul pe care-l pot petrece cu Julian acum, când e atât de mic. O parte din timp, da. Dar nu cea mai mare parte a timpului. Am încercat să-i explic asta în această seară, dar nu am reușit. Cum să explic ceva ce e atât de evident? Trebuie să mă străduiesc mai mult.

Marți, 28 aprilie 1908 – Trevose View, Carbis Bay

— L-am citit! a exclamat Clive când au intrat prin ușa dinspre grădină, întorși din plimbarea lor.

— Dar l-ai citit când ți-am zis *eu*? a întrebat Virginia.

Arăta relaxată: obrajii îmbujorați, păr ciufulit de vântul mirosind a mare.

— Sau ți-ai spus, ăăă, Virginia Stephen, ce știe *ea* ce trebuie citit? a insistat ea, adresându-i zâmbetul Virginia.

— Ăăă, Virginia Stephen… a izbucnit în râs Clive, însă dându-și seama că nu se poate pune cu ea, n-a terminat propoziția.

— Ce să citești? am întrebat eu, fără să las pensula din mână.

Lucram la un portret mic al lui Clive, perspectiva îmi punea probleme. Și-au ridicat amândoi privirile, surprinși să mă vadă. De obicei, la ora aceea, îl adormeam pe Julian, dar iată că încercam să nu mai fiu atât de preocupată de prunc. Știam că le va face plăcere amândurora.

— *Viața lui Sidney*, de Greville[1], a zis Clive, dându-mi părul de pe frunte, ca să mă sărute.

A rămas aplecat asupra mea o clipă mai mult, mirosindu-mi părul. Îi place mirosul părului meu.

— Pruncul e bine? m-a întrebat, încântat că sunt acolo, la parter.

Întreruptă din treaba mea, am pus pensula jos.

— Da, am rugat-o pe Elsie să-l culce, ca să pot fi aici când te întorci.

M-a sărutat din nou pe frunte, mi-a adulmecat gâtul.

— Sir *Philip* Sidney, l-a corectat uscat Virginia, readucând conversația înapoi la literatură.

Întotdeauna reacționează astfel când Clive vorbește despre copil. Cu un gest ostentativ, ea mi-a dat părul la o parte de pe frunte, ca să depună un pupat umed în același loc. Virginiei nu-i place să fie eclipsată.

— Poet. Elisabetan. A murit de tânăr.

M-am crispat, am încercat să nu mă simt tratată cu condescendență, dar de fapt eram sătulă de îndârjirea cu care ținea ea să atragă atenția. Ce sens avea să dovedesc că știu cine e Philip Sidney?

— Nu face mutra asta, Nessa, a zis ea, lăsându-se să cadă pe o pernă la picioarele mele. Există mai mulți Sidney. Doar n-o să ți-i amintești pe toți.

— Așa e, i-a întărit Clive spusele și a luat o carte de pe raft. Sora lui, Mary Sidney, era foarte inteligentă; a scris mai mult, a făcut mai multe. Hm, Apuleius? a zis el, întinzându-i Virginiei un volum cu o copertă lucrată în relief: S-ar putea să-ți placă, i-a zis el.

Cam așa stă treaba cu ei. S-a format un fel de stenografie literară.

— Îmi dai voie? m-a întrebat ea, punându-și capul, stil Virginia, pe genunchii mei, fără să se uite la el, fericită că a readus camera înapoi în sfera ei.

---

1. *Life of Sir Philip Sidney etc.*, de Sir Fulke Greville (1554–1628), publicat prima oară în 1652.

S-a tras și mai aproape. Virginia e un animal care sapă mereu în căutarea atenției perpetue. Măcar discuțiile astea despre cărți îi însuflețesc și uită să vorbească despre mine. Nu sunt singura cu care se ia la întrecere Virginia. Pare hotărâtă să-i dovedească lui Clive că ea mă cunoaște mai bine și de mai multă vreme decât el. Absurd! Ea e sora mea, el e soțul meu. Fiecare cunoaște o altă Nessa. Eu prefer să-i aud vorbind despre cuvinte. Conversația lor literară este neîntreruptă, asemenea unui țărm nesfârșit. M-am întors la lucrul meu. Nu mai am mult timp. În curând se trezește Julian.

Și... Virginia s-a apucat să scrie o recenzie despre *Viața și corespondența lui John Thadeus Delane*, pentru *Cornhill*. Virginia e cum nu se poate mai preocupată ca articolul să fie fără cusur, dat fiind că tata a fost editorul publicației. Ea discută la nesfârșit cu Clive despre articolele ei. Pe mine mă plictisește, dar nu pot recunoaște asta fără să par o filistină, prin urmare, dau din cap și aștept să ia sfârșit.

Mai târziu

În seara asta, discuția s-a concentrat în jurul mariajului Virginiei – mai curând în jurul lipsei mariajului Virginiei. Tot mai mult se vorbește despre perspectivele Virginiei. Ea nu se ferește de subiect, dar nici nu participă. E un centru fix, nemișcat, lăsându-se înconjurată de conversație ca de o mătase bine croită. Dacă o stânjenește, nu o arată. Bravo ei!

Unu noaptea

Ceartă cu Clive astă-seară. Cu toată povestea asta nouă și teribilă despre Duncan și Maynard, vreau să-l invit pe Lytton aici, ca să scape. Mai bine face față unor asemenea lucruri la malul mării. Clive s-a opus ideii. O ține una și bună că să fim numai *noi*, să nu stricăm totul invitând și pe altcineva.

— Dar nu suntem numai noi. E și Virginia aici.

Nu o scot la capăt nicicum. O fi mai bine așa? Fără Thoby, nu sunt sigură cât de bine s-ar mai împăca Lytton și Clive.

67 BELSIZE PARK GARDENS
HAMPSTEAD, N.W.
TEL.: HAMPSTEAD 1090

The Green Dragon, Lavington

29 aprilie 1908

Iubită Nessa,

Scumpa mea, nimic nu poate fi mai bun decât o vacanță pastorală ca să-ți abată gândurile de la știri șocant de neplăcute. I-aș fi scris despre veștile mele Virginiei (care nu e prinsă în obligații maritale împovărătoare și hrănirea bebelușului, și ține morțiș să fie prima care află noutățile), dar nu-mi pot deschide inima în fața Virginiei – doar mintea. Inima cârmește spre tine.

Într-adevăr, Maynard s-a încurcat cu Duncan. Sunt mereu împreună. Sufletul meu s-a zdrobit de stâncile astea nefericite. Am făcut un efort să păstrez relații prietenești cu amândoi – deși nu știu de ce aș face-o. Dar am fugit, scumpa mea, la Salisbury Plain, la o sesiune de lecturi, împreună cu Morgan, Desmond, James și câțiva prieteni de-ai lui de la Cambridge, printre care și simpaticul Rupert Brooke, cu obraji rozalii, blond ca spicul, înger căzut, un Apostol proaspăt uns. E atât de frumos, încât îmi vine să cred că e sortit nenorocirii. Zeii nu te hărăzesc astfel pentru mult timp.

Al tău,
Lytton

P.S.: E adevărat că Walter Headlam o curtează pe Virginia? E bun prieten cu Rupert, ceea ce însă nu-l ajută să fie de nasul Virginiei. I-a cerut mâna? Foarte neplăcut.

30 aprilie 1908 – Trevose View, Cornwall

În după-masa asta, am auzit fără să vreau o conversație între Clive și Virginia. Pe verandă:

— Domnul Headlam a fost întotdeauna un ipohondru și e tot timpul convins că o să moară înainte să-și încheie următoarea mare *œuvre*, zicea Virginia iritată.

— Da, însă după ce supraviețuiește publicării marii *œuvre*, își revine, nu-i așa? a întrebat Clive.

Nu mi-am dat seama dacă o tachina. Uneori e greu să disting asta la el.

— E și neajutorat, nu-i în stare să-și facă singur bagajul pentru vacanță.

— Virginia, tu ți-ai făcut vreodată bagajul pentru vacanță? abia s-a stăpânit Clive să nu izbucnească în râs.

Ha! Punct marcat. M-am retras discret.

Și… Încă o scrisoare de la Lytton. Suferă, și în același timp e plin de înțelegere. Se pare că Maynard l-a invitat s-o vadă pe Isadora Duncan dansând; vrea să-l ajute să-l uite pe bărbatul Duncan pe care-l iubesc amândoi. O metodă cam grosolană de a vindeca o inimă zdrobită, dar orice punte între ei e mai bună decât nici una.

1 mai 1908 – Trevose View, Cornwall (devreme și senin)

Am întrebat-o fără ocolișuri la micul dejun. Clive reușise s-o convingă să se așeze la masă, chiar dacă numai pentru o cafea.

Walter Headlam i-a cerut mâna. Ea se gândește. De când s-o fi gândind la asta?

Sâmbătă, 2 mai 1908 – Trevose View, Cornwall (Virginia a plecat azi, pentru că nu a găsit loc la trenul de duminică)

Nouă și zece. Trenul urma să plece la și jumătate. Stăteam pe peron în dimineața proaspătă și albastră din Cornwall. Hamalul a și venit să-i ia cufărul cu cărți și valiza.

— Ia-l, Virginia, o să ți se facă foame.

I-am vârât cu de-a sila pachețelul cu mâncare în mâini. Crezusem că grija mea pentru Virginia o să-l irite pe Clive, dar când m-am uitat la el, chipul îi era îmblânzit de o preocupare vădită.

— Scumpul meu, vrei s-o conduci la locul ei?

L-am jucat pe Julian pe picior, începea să se agite. Regretam că-l luasem și pe el.

— Bineînțeles, a spus Clive, ridicând de jos coșul cu capac, și, luând-o pe Virginia de braț, au pornit spre tren.

La marginea peronului, Virginia s-a oprit și s-a răsucit:

— Delane! Cartea mea!

L-a prins pe Clive de braț, îngrozită că a putut s-o uite. Fără o clipă de ezitare, Clive s-a repezit spre mașină.

— Pe biroul meu! a țipat Virginia în urma lui.

— Nu mai e timp! am strigat eu.

Șuierul trenului.

— Clive! am urlat, speriindu-l pe Julian care a început să plângă, dar Clive nu m-a auzit.

Mai târziu (Julian doarme)

Am lipit cârpa rece de genunchiul însângerat al lui Clive.

— Așa-ți trebuie, dac-ai rupt-o la fugă în halul ăla!

Reușise să ajungă înapoi la gară tocmai când trenul pleca, și pusese cartea în mâna întinsă a Virginiei, înmănușată în alb. Apoi, vrând să se îndepărteze de trenul în mișcare, căzuse pe pietriș.

— Da, însă m-am întors la timp, a zis el mândru de sine.

S-a schimonosit când i-am rupt cracul sfâșiat al pantalonului, ca să ajung la rană.

— Putea foarte bine să-și mai cumpere un exemplar la Londra. Ai făcut pe grozavul, atâta tot.

Clive s-a strâmbat de durere când am tamponat rana cu iod, dar nu a negat vorbele mele.

Am întins tifon peste rană și l-am prins cu o panglică de pânză.

— Poftim! N-ai nevoie de copcă, dar lasă bandajul, câteva zile o să supureze.

Și mai târziu (focul s-a stins)

Ploua afară, iar înăuntru era confortabil și cald. Julian a fost îmbăiat, s-a dus la culcare fără proteste. Așa că am coborât din camera lui mai repede decât de obicei.

— Liniște fără ea, am zis, ridicând privirile de pe pagina romanului pe care-l citeam (*Mansfield Park* – din nou).

— Mmm? a făcut Clive, cu capul aplecat asupra unei scrisori pe care o scria.

— E liniște fără ea, am repetat.

— O fi ajuns de-acum, a spus el absent, cu gândurile în altă parte. O s-o vedem curând.

4 mai 1908 – Trevose View, Cornwall

— Virginia e *safică*? a repetat Clive.

— Nu, am spus eu pentru a patra oară. Virginia nu e *nimic* deocamdată. Îmi dau seama cum ar putea *deveni* safică.

Ședeam amândoi în marile fotolii de răchită, în soarele după-amiezii târzii, discutând subiectul favorit al lui Clive la ora actuală – Virginia. Făcusem greșeala să meditez cu voce tare la natura iubirii Virginiei pentru Violet, iar acum Clive nu mai vorbește despre altceva.

— Dar e îndrăgostită de Violet?

— Până acum, Virginia n-a fost iubită, sărutată sau îmbrățișată de nici o persoană cunoscută de mine, am zis eu obosită. Îi place afecțiunea pe care i-o arată Violet. Dar îi place și afecțiunea pe care i-o arăt eu.

Clive a oftat, ca împăcat.

— Mă rog, bineînțeles că nu e îndrăgostită de tine, a zis el, luându-și o poziție relaxată.

N-am răspuns. În străfundul ființei mele, știu dintotdeauna că Virginia e îndrăgostită de mine.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

8 mai 1908

Kandy, Ceylon

Lytton,

Nu am de gând să mă insinuez și să cer mâna Virginiei Stephen doar ca să o scap de Walter Headlam, pe care ea îl cunoaște de-o viață. Ea e o fată răvășitoare, așa mi-o amintesc, și există candidați mult mai potriviți și mai la îndemână care să îndeplinească această sarcină. Nu-mi închipui că ea tânjește după un funcționar public pe care abia dacă îl cunoaște și care deocamdată e în mijlocul Oceanului Indian. Cel puțin o dată pe lună mă îndemni să mă căsătoresc cu ea. E vreo agendă ascunsă aici? Dorești *să fii încurajat tu însuți în această direcție? Inima ta s-a vindecat în sfârșit de Duncan? Nu pot decât să sper asta.*

M-am apucat de exerciții violente; squash sau tenis în fiecare zi. Joc cu șeful Poliției – a făcut sport de performanță pe vremea când era la Oxford – și m-am obișnuit să joc în condiții de temperatură inospitaliere. Uneori mai joc și hochei cu regimentul Punjabi. Sunt fericit să raportez că e mult mai plăcut în Kandy decât în Jaffna.

Al tău,
Leonard

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

Duminică, 10 mai 1908 – Gordon Square 46 (cald și roz)

— Și cum mai e soțul tău viteaz, rănit, aducător de carte? a întrebat Lytton, instalându-se în obișnuitul lui fotoliu de răchită.

— Ocupat.

Ce bine că ne întorseserăm! Valizele erau încă nedesfăcute, dar casa vuia de musafiri.

— În acest moment, pregătește un eseu despre Manet, am continuat eu. Cum ai aflat despre căderea lui?

— Rănile căpătate în timp ce o servești pe Virginia nu prea rămân secret multă vreme, a zis Lytton cu dezinvoltură. Mi-a scris ea, teribil de surescitată că devotatul tău soț s-a aruncat cu pieptul în baionetă, ca să-i facă ei pe plac. Deși aș zice că mai degrabă a vrut să-ți facă ție pe plac.

Lytton a luat o felie de prăjitură Dundee. Îi telefonasem lui Maud din timp, ca s-o comande de la Fortnum anume pentru el.

— A căzut pe pietriș, ceea ce e mai puțin demn decât să cazi într-o baionetă, am comentat eu.

— Pietrișul era lângă un tren în mișcare, a zis Clive, alăturându-ni-se în salon.

Îl vedeam pentru prima oară azi. S-a aplecat să mă sărute, eu i-am dat o felie groasă de prăjitură.

— Și *beau dauphin*? E bine? Râgâie, îi cresc dinții, se ocupă de toate treburile importante ale unui bebeluș? a vrut să știe Lytton, ștergându-se elegant la gură.

— A adormit în sfârșit, am zis eu.

Julian a fost cam ciufut în ultima vreme. Nu-i de mirare, cu atâtea călătorii pe care le-a întreprins în mica lui viață.

Am mai vorbit despre operă (Virginia a fost patru seri la rând săptămâna trecută), despre teatru și despre noua obsesie a lui Saxon – Ballets Russes – , iar după ce Clive a ieșit din cameră, despre inima lui zdrobită de Duncan. Mă bucur că m-am întors acasă.

Mai târziu (nouă seara)

Clive tocmai mi-a spus că Maynard are de gând să se mute la Fitzroy Square nr. 21. La o ușă distanță de Duncan. Pentru Lytton va fi groaznic.

15 mai 1908 – Gordon Square 46
(târziu după-masa, însorit dar rece)

Virginia a trecut pe-aici ca să ne transmită cea mai extraordinară bârfă a după-amiezii. Arăta ca un copil care deține un secret extraspecial. Se pare că prietenul tatei, domnul Henry James, a fost auzit spunând că nu-și poate închipui ca una din fiicele lui Leslie Stephen să se fi rătăcit într-atât încât să se mărite cu Clive Bell. Să mă fi rătăcit față de cine? De idioții bețivi, congestionați, pe care mi-i tot prezenta George? Enervant. N-am habar de unde a pescuit Virginia bârfa asta. E posibil s-o fi inventat ea.

Mai târziu

În seara asta, am fost înconjurată de poponarii mei favoriți. Lytton, James, prietenul lui James, Harry Norton, și Morgan au trecut cu toții pe la noi. Am pus gramofonul, am dansat, am bârfit, am spus glume grosolane, am băut, am mâncat biscuiți cu ciocolată până la trei dimineața. Clive a stat sus, în biroul lui, zicea că are de lucru. Nu-i felul lui de-a fi.

Virginia Stephen
29 Fitzroy Square • London W.

20 mai 1908

Dragă Violet,

Unde ești acum? La New York? Sper, pentru că acolo trimit scrisoarea asta. Îți trimit și un sărut, pe care ar trebui să-l îmbrac în haine scumpe, șic, cu umeri goi, și să-l echipez cu un portțigaret bun, potrivit pentru cartierul select – există locul ăsta? Cartierul select?

Draga mea dragă, nu-mi place să mi se ceară mâna. Decât dacă mi-o ceri tu. Atâta afecțiune, atâta atenție, ar trebui să-mi placă, dar nu-mi place. Walter Headlam va veni, fără doar și poate, joia viitoare, și nu prea știu ce să-i spun. Încerc să nu fiu rea – știi asta, nu-i așa? Încercarea nu prea face doi bani când vine scadența. Cred că l-am refuzat pe domnul Headlam, dar nu acesta e cuvântul potrivit, refuzat. Ci l-am îndepărtat. Asta am făcut. Mi-a cerut mâna pe la începutul anului, eu am fost evazivă, m-am dat după cireș, m-am făcut că am uitat, am lăsat problema să se depărteze. Până la urmă, el nu m-a mai întrebat nimic. Rea, știu. Când ți se pune o asemenea întrebare, trebuie să răspunzi. Dar dacă nu știi ce să răspunzi? Ce faci atunci?

Cred că a fost prima cerere în căsătorie adevărată pe care am primit-o. Au fost și altele, însă nu aveau consistență. O să mă simt mai bine dacă mi le amintesc pe celelalte? Ai vrea să le știi? Lytton, care m-a cerut de nevastă într-o seară, la Balul Trinity. Astfel nu eram obligați să dansăm cu alții și să întreținem conversații penibile. Mi-a propus și să mă mărit cu Leonard, prietenul lui plecat de mult. Dar cum aceasta a fost o propunere prin procură, nu cred că se pune. Walter Lamb, și el, mi-a cerut mâna odată, în spatele unui palmier plantat într-un ghiveci, la un dineu – nu mai știu al cui. Mi-a spus că aș putea fi o nevastă interesantă. Hilton Young adulmecă și el, toată lumea zice că se va năpusti asupra mea, dar nu-mi vine să cred. Eu am cerut-o aproape în fiecare zi de soție pe Nessa, înainte să se mărite cu Clive, dar

m-a refuzat, oricât de înflăcărată și de sinceră am fost. Și pentru simetrie, săptămâna trecută Clive a încercat să mă sărute și mi-a spus că mă iubește – asta se pune?

A ta,
Virginia

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

25 mai 1908

Dragul meu Strachey,

Destinatar:
Dlui Lytton Strachey
Belsize Park Gardens 67
Hamstead, N.V.

Vești mari. Tocmai am reținut bilete pentru Paris, ca să văd Ballets Russes la Opera Garnier. Ai citit interviul cu Diaghilev, în Times*, săptămâna trecută? Omul e un geniu. Am primit un bilet de la Adrian. Să înțeleg că serile de la Fitzroy Square se reiau săptămâna viitoare?*

Al tău,
Saxon

P.S.: Adrian mi-a spus despre Maynard și Duncan. Ceasul rău. Regrete sincere. Ce expresie caraghioasă – parcă a murit cineva. Păi, probabil că asta s-a și întâmplat. Ce lipsă de considerație din partea mea – din lac în puț? Sper că nu. Iartă-mă, te rog.

SERIES 6. COWES IN SUMMER[1]

30 mai 1908 – Gordon Square 46 (ziua mea de naștere – plouă, plăcut)

Lytton a trecut pe la noi. O după-amiază liniștită. Clive a ieșit după micul dejun, se va întoarce abia spre seară. Înainte

1. Seria 6, Cowes, vara.

să plece, mi-a pus, delicat, trandafiri pe tava cu micul dejun – de ziua mea. Mă va răsfăța în seara asta: o să-l lăsăm pe copil cu Elsie și noi ne ducem să cinăm la Rules, apoi să vedem *Ciorapul gri* al lui Maurice Baring[1]. Lytton l-a văzut, i-a plăcut, dar apoi mi-a zis că nu trebuie să mă încred în gusturile lui, din pricină că la ora actuală e prea preocupat să resimtă numai dezgust față de orice.

Lytton e distrus sufletește. E înduioșător că a hotărât să rămână prieten cu ambii amanți trădători – cu Maynard, pentru că sunt prieteni de prea multă vreme ca să nu mai fie prieteni, iar cu Duncan, pentru că îl iubește. Lytton înțelege problema fundamentală: „Cum să nu te îndrăgostești de Duncan?" m-a întrebat el sincer.

Vizita s-a încheiat cu hohote de râs. Lytton îmi spune că, de când a aflat despre relația dintre Maynard și Duncan, e bântuit de mirosul spermei.

— E peste tot, iubito. Mama nu poate scăpa de el. Fii atentă când ești la operă – fără doar și poate a impregnat toate rochiile. Cineva s-a distrat *pe cinste* în loja șase.

Îmi zice că e o tortură atât de mare, încât să nu mai vadă bărbați! Și dacă s-ar însura cu Virginia?

31 mai 1908 – Gordon Square 46 (șase seara)

Unghiile mi se înfig în palmă.

Ar trebui să le pun înapoi, acolo unde le-am găsit. Ar trebui să mă duc să văd ce face Julian. Ar trebui să deschid pumnul și să mă uit încă o dată la ele. Dar parcă mi-e cu neputință să le las din mână.

Strângeam jachetele lui Clive, să i le dau lui Maud să le calce. Pentru un bărbat care e atât de preocupat de aspectul său, nu se prea îngrijește de hainele pe care le poartă. Probabil că până de curând a avut un valet. Ne-am gândit să angajăm unul, însă a venit Julian pe lume și ne-a trebuit o bonă. Lui Clive nu-i

1. Maurice Baring (1874–1945), scriitor englez, corespondent de război.

place defel lucrul ăsta. Prin urmare, eu îi strâng jachetele și le trimit la spălătorie lui Maud care le calcă și le spală.

Am căutat în buzunare. Caut de fiecare dată, pentru că Maud uită s-o facă. Le-am găsit în buzunarul interior de la piept. Acele de păr ale mamei, cele cu email albastru: cele pe care le poartă mereu Virginia. Patru ace, unul lângă altul, în palma mea, ca niște soldăței de jucărie.

Și acum parcă mi-e cu neputință să le pun jos.

Mai târziu

Le-o fi uitat ea în Cornwall. Le-o fi găsit el când am făcut bagajele. Poate că ea nu știe că sunt la el. Poate că el și-o fi închipuit că sunt ale mele. Poate că ea. Poate că el.

Poate nu e nimic. Dar nimic nu e nimic când e vorba de Virginia.

Roger Fry
22 Willow Road
Hampstead, N.W.
London

1 iunie 1908

Iubită mamă,

Trebuie să-ți mulțumesc încă o dată pentru minunații bulbi pe care ni i-ai dăruit în această primăvară. Lăcrămioarele sunt magnifice. Iar acum îmi dai voie să te rog să-mi mai faci o favoare? Te-ar deranja să-i iei pe copii săptămâna viitoare? Domnul J.P. Morgan mi-a dat o comandă, și Helen nu se poate îngriji de ei singură, în lipsa mea. Își revine, însă încet, încă are momente când nu mă recunoaște, ba chiar mai rău, nu-i recunoaște pe copii. În plus, sunt vocile acelea. Seara trecută, iarăși am avut unul dintre episoadele violente, dar, mulțumesc lui Dumnezeu, a trecut iute. Am reușit s-o stăpânesc, însă a apucat să se dea cu capul de perete cu o forță teribilă.

Îmi pare rău să te împovărez cu și mai multe treburi. Intenționam să merg de data asta doar până la Perugia (să mă ocup de Velázquez), dar domnul Morgan îmi cere să licitez pentru un Vermeer și un Hals dorite de un colecționar particular din Rotterdam. O să lipsesc, prin urmare, vreo trei săptămâni.

E bine că lucrez din nou pentru Metropolitan Museum, chiar dacă numai în calitate de consilier. De când m-am întors, nu prea fac mare brânză. Investesc o energie considerabilă îngrijind-o pe Helen, dar în afară de asta mă simt inert. În această sâmbătă, dacă nu se întâmplă nimic rău, Helen și cu mine îi ducem pe copii la Guildford, la un picnic. Îți amintești locul acela de pe un deal acoperit cu iarbă, unde înălțam zmeie împreună cu tata? Acolo mergem. Lui Helen îi plăcea acolo. Mă întreb dacă n-ar trebui să-mi strâng tot neastâmpărul latent și să-l investesc într-un proiect măreț, să construiesc o casă la țară? Ce zici de asta?

Cu toată dragostea,
Roger

P.S.: Tocmai am primit vești de la Burroughs[1]*. Consiliul de Administrație este încântat de desenul lui Leonardo da Vinci, pe care l-am achiziționat pentru ei luna trecută. Din schițe putem învăța multe.*

2 iunie 1908 – Gordon Square 46 (târziu)

O zi normală. Clive trudește la noul lui articol, eu am lucrat la natura mea moartă azi-dimineață și m-am jucat cu Julian toată după-masa. Clive m-a sărutat pe frunte la micul dejun și mi-a vorbit despre noua expoziție de la Grafton Galleries, pe care vrea să mergem s-o vedem. Am reușit să beau niște ceai cu zahăr, altceva nimic. Îmi simt stomacul plin de nisip.

Maud a adus sus jachetele călcate ale lui Clive, iar eu am pus acele de păr la loc în buzunarul în care le-am găsit. Fiori

1. Bryson Burroughs, asistentul lui Roger Fry în perioada în care acesta a fost curatorul departamentului de pictură de la Metropolitan Museum.

de nelinişte mi se furişează sub piele. Virginia n-ar face-o, îmi spun eu fermă. Exagerez cu suspiciunea. Nu-mi stă în fire, trebuie să încetez. Pentru că Virginia n-ar face-o.

Duminică, 7 iunie 1908 – Gordon Square 46
(destul de cald ca să stăm cu ferestrele deschise)

Astă-seară au venit la cină Virginia, Adrian, Lytton şi Desmond. Toată lumea a vorbit despre planurile de călătorie de la vară. Acum că vremea s-a făcut frumoasă, toţi vor să plece. Desmond şi Molly, în Scoţia, Lytton se duce pe continent fie cu James, fie cu Pippa.

Clive şi cu mine vom pleca în pelerinajul filial la Seend, Virginia a hotărât că se duce la Wells, singură, să scrie. Nu-mi place s-o ştiu călătorind de una singură, dar Clive i-a sugerat Wells, astfel că n-o să fim departe de ea şi ne vom putea întâlni cu toţii la Bath. Şi apoi, la sfârşitul verii, mergem cu toţii în Italia. Eu vreau la Veneţia, dar Virginia şi Adrian o să vrea să meargă la Florenţa. Clive cu siguranţă va dori să viziteze Roma.

Nutream speranţa iraţională că voi călători singură cu Clive. Ceea ce e absurd, atâta vreme cât eu sunt cea care am sugerat ca Virginia şi Adrian să vină cu noi.

În seara asta, Virginia avea în păr acele albastre.

Luni, 15 iunie 1908 – Gordon Square 46

— Bancă? Umbră? a întrebat Lytton arătând către banca neagră scorojită, din umbra marilor platani.

În ultima vreme, a devenit aproape monosilabic.

— N-ar trebui să scrii azi? Desmond spune că trebuie să predai articolul vineri.

Lytton colaborează regulat la *Spectator* (mai ales cu recenzii la cărţi şi teatru), iar Desmond editează *New Quarterly.* Surprinzător să-i avem pe amândoi angajaţi permanent.

— E aproape gata. Doar să-l finisez, a zis Lytton, aşezându-se pe banca joasă.

— Cu alte cuvinte, nici nu te-ai apucat?

M-am așezat lângă el, am înconjurat cu picioarele suportul curbat al băncii și mi-am dorit să fi purtat ceva mai închis la culoare, ca să nu mă aleg cu pete de rugină pe fusta crem.

Dintr-un obicei greu de învins, m-am uitat peste umăr la casă, ascunsă pe jumătate de ramurile stufoase ale tiselor înalte care mărginesc gardul de fier forjat și înconjoară grădina. Nu știu ce căutam cu privirile, deoarece ferestrele de la camera copilului sunt înalte. Aș fi vrut să-l iau și pe Julian, dar dormea, nu l-am trezit. Lytton tăcea. Nu arată bine, îmi fac griji din pricina lui. O să vorbesc cu Clive despre asta. O să am mereu această reacție instinctivă? Nu. Cândva, pornirea era să vorbesc cu Thoby. Lytton ședea cu ochii închiși, cu fața ridicată spre copacii vărătici. Și eu tăceam. Amuțită de o întrebare pe care nu știu cum s-o formulez. Poate nici nu e nevoie s-o pun? Știu că în această primăvară am fost preocupată de Julian. Știu că i-am neglijat pe Clive și Virginia. Ea e sora mea, el e soțul meu. Afinitatea e firească. Eu am *rugat*-o să se apropie de el. Dacă Clive nu-și poate petrece timpul cu mine, desigur că va apela la Virginia. Oare toate femeile care au devenit de curând mame își fac asemenea griji? Dar nu toate au o soră ca Virginia.

Mai târziu (toată lumea doarme)

Clive s-a dus adineauri în patul lui. Eu mă simt mozolită, caldă, fericită. Nu mi-a păsat că a plecat de lângă mine. Zice că e obișnuit cu asta. Iar eu încă mă scol noaptea și mă duc să văd ce face Julian.

Am stat de vorbă. Mi-am reluat obiceiul de a dori adevărul – neîndulcit, brutal, gol, întreg. Singurul lucru care vindecă.

Ce s-a întâmplat:

Patru dimineața, eu nici gând să renunț.

— E mai citită decât mine.

Enumeram motive pentru care Clive ar putea s-o prefere pe sora mea în locul meu. Nu știu de ce am abordat această tactică, dar era prea târziu să dau înapoi.

— Dar tu înțelegi *arta*.

S-a dat mai aproape de mine pe pat.

— E mai bună la conversație decât mine.
— Dar tu înțelegi *oamenii*.
Mi-a dat părul la o parte de pe față.
— E mai frumoasă decât mine.
— *Nimeni* nu poate fi mai frumoasă decât tine.
— Dar e…
— Tu ești Vanessa *mea*. Suntem o familie.
— Da.
Asta voiam să aud.

Mai târziu (devreme dimineața)

Da, însă tot nu mă satisface. Da, însă nu a spus că *nu* o iubește pe ea. Da, însă știu de ce sunt în stare familiile. Urăsc sentimentul ăsta, că trebuie să scot adevărul la lumină.

Miercuri, 17 iunie 1908 – Gordon Square 46

Și azi fără mic dejun, dar mai calmă. Sexul repară. Dar numai pe moment. Împreună în camera noastră, acum în camera mea, imposibil de imaginat, dar în lumina crudă a zilei, tabloul nu mai e atât de limpede, și eu pun totul sub semnul întrebării.

Clive și Virginia. Virginia și Clive. Sună mai firesc decât Clive și Vanessa. Azi i-am făcut încă o schiță lui Julian în soarele dimineții, neglijându-mi natura moartă. Deocamdată, viața nu e țintuită locului. Se mișcă foarte repede.

Dimineața târziu

I-am făcut un portret în ulei lui Julian. Ar trebui să mă apuc de portretul lui Irene Noel, dar nu-mi doresc decât să-l pictez pe băiețelul meu. Curba delicată, scobită la ceafă a căpșorului său. Unghiile de la mâini, ca niște scoici minuscule. Îi vorbesc în timp ce pictez. Toată lumea îmi spune că el nu are cum să mă înțeleagă, dar eu știu că mă înțelege.

Mai târziu

Mi-am scris scrisorile, m-am jucat cu Julian, am stabilit meniurile împreună cu Sophie, mi-am curățat pensulele, i-am dat lui Maud noua mea cutie cu batiste, ca să le tivească. O zi casnică, deocamdată. I-am instruit pe Sloper și Maud să spună că nu sunt acasă (iar dacă Virginia pune întrebări, pentru că întotdeauna întreabă, sunt la coafor – nimic n-o ține pe Virginia la distanță mai eficient decât coaforul). Clopoțelul a sunat de două ori, dar nu am coborât.

Îndoielile dansează în copacii deși, însă nu ies din ascunzătoare în lumina împrăștiată a zilei. Deșir conversația noastră fir cu fir. Nu a spus că e *de neconceput*. Nu a spus că e *imposibil*. Nu a spus că n-ar putea *niciodată* să resimtă o asemenea emoție. Eu mi-am trimis întrebările peste fileu, cu lovituri lungi, sigure, el mi-a întors draivul de fiecare dată. Ar trebui să mă simt mai bine. De ce nu mă simt?

Șocat. Nu a fost *șocat.* Asta e emoția care lipsește. *Ar trebui* să fii șocat când ești întrebat despre o aventură cu sora soției tale. El a fost atent, curtenitor, logic. Raționamentul lui a fost bine gătit, fără nici o fărâmă de adevăr crud, inconfortabil, lăsat roșu pe os.

După cină (Clive citește în fotoliul din fața mea)

Azi am fost o scorpie perfectă. La prânz am fost arțăgoasă, apoi am refuzat să ies la plimbare înainte de ceai. Clive pretinde că m-aș purta normal, ceea ce mă face să mă port și mai rău.

Ce am vrut să se întâmple? De ce nu pot accepta tăgăduiala lui? I-am spus că, indiferent ce se întâmplă, putem depăși momentul dacă este sincer cu mine. Chiar cred asta? Nu, probabil că nu, dar de spus, am spus-o. Îmi vine să cred că aș spune *orice* ca să-l provoc să fie sincer, și-apoi vom vedea cum stăm.

Sunt convinsă că adevărul tămăduiește, dar uneori numai după ce rănește cumplit. O cură riscantă. De aceea mă iau la harță din pricina limonadei și a bicicletei stricate, și a scrisorii

care nu a fost expediată, și a notei de plată trimise de băcan, și a pălăriei lăsate pe pat, ceea ce aduce ghinion? Pentru că este mai bine decât să spui lucruri care apoi nu mai pot fi luate înapoi?

Căsătoria e ceva ce leagă și contopește, și funcționează cu carburanți care ard mocnit, precum obișnuința și credința. Pe de altă parte, iubirea nu are ancoră, e agilă în fragilitatea ei. Trag un fir, apoi îl împletesc iute înapoi la loc, atentă să păstrez forma întregului. Așa cum am făcut când am aflat de legătura lui cu doamna Raven Hill, dinainte de căsătoria noastră.

Nu-mi stă în fire să distrug. Nu-mi stă în fire să fiu suspicioasă. Prin urmare, n-o să fac nimic. Voi accepta raționamentul lui și inocența ei și voi închide întâmplarea în mine – unde nu poate face rău nimănui.

Mi-a trebuit mult timp să găsesc viața asta stabilă. Mi-am pierdut toate viețile dinainte. De fiecare dată, lovitura zdrobitoare pe osul nou, debil: mama, tata, Stella, și de fiecare dată, efortul teribil de a pune laolaltă ce a mai rămas. De a reface crusta crăpată a plăcintei și de a spera că aluatul va crește.

Dar când l-am pierdut pe Thoby, m-am reinventat de la zero. Am găsit altceva. Ceva cuprinzător, nou, sigur. Numai al meu, drept care cu atât mai prețios, n-aș putea să-l sparg ca să văd ce-i înăuntru.

Mai târziu (două noaptea – m-a trezit pruncul)

Am intrat pe vârfuri în camera lui Clive, după ce l-am adormit pe cel mic.

— Julian e bine? m-a întrebat el, ridicându-se somnoros în capul oaselor.

— Da. A adormit la loc.

M-am așezat pe marginea patului îngust din lemn de arțar. Pe vremuri, patul stătuse în mansarda din Hyde Park Gate. Sub el mă ascundeam cu Virginia de George și Gerald – gânduri răzlețe acum. Când m-am așezat, a scârțâit.

— Îl poate adormi Elsie la loc. Nu e nevoie să te trezești tu, a spus Clive, mângâindu-mi umărul cu mâna lui mare și stângace. Arăți obosită, iubito. Ar trebui să dormi mai mult.

— Da, am zis, întinzându-mă lângă el.

Clive s-a dat la o parte, incomodat.

— Nessa? Ai de gând să rămâi aici?

— Nu, am zis sărutându-l. Am venit doar ca să te sărut.

Și m-am întors în camera mea.

DOMNUL HEADLAM

Joi, 18 iunie 1908 – Gordon Square 46 (zece seara)

Discutam despre migrația cercului nostru la țară. Morgan, Desmond și Molly, Lytton, surorile lui Lytton, Pippa și Marjorie, Harry Norton, Virginia și Hilton Young (la cererea Virginiei) au venit la masă în seara asta, iar acum ne-am retras în salon, ca să bem whisky și cafea după o cină simplă cu pui prăjit și cartofi noi. Adrian era la teatru, deci nu eram în număr par, dar nu mă mai preocupă aspectul ăsta.

— Zona rurală are ceva maiestuos, a zis Desmond când i-am întins paharul cu băutură. În ziua de azi, prefer liniștea rurală în locul agitației din Londra.

— Tocmai ți-ai luat o casă la țară, a observat Lytton reaprinzându-și pipa, ceea ce face ca aprecierea ta să fie părtinitoare. *E minunat* să trăiești la țară atâta vreme cât iei cu tine: cărți bune, teatru de calitate, mâncare pe placul tău, apă caldă din belșug, prieteni vechi, conversație sclipitoare și măcar un Adonis cu aceleași gusturi și păreri, de care să te îndrăgostești – mai bine doi, pentru orice eventualitate.

— Prin urmare, va trebui să vii mai des în vizită, deoarece le avem pe toate, a zis Molly cu o mină serioasă.

E mult mai deschisă de când s-au căsătorit, ea și Desmond, mi-e greu să-mi amintesc de ce mi s-a părut atât de închistată.

— Virginia, te rog explică-le acestor purcei de țară poezia orașului, a zis zeflemitor Lytton din fotoliul lui de răchită. Muzica unui omnibuz care trece, aria pieței de flori…

— Ei, dar Virginia s-a *bucurat* în ultima vreme de o viață mai pastorală, a zis Clive, ridicându-se să-i dea Virginiei cafeaua.

Am observat, prea târziu, că-i dăduse ceașca ciobită pe care intenționasem s-o arunc.

— Unde ai fost luna asta? a întrebat-o Clive, revenind lângă mine, pe canapeaua albastră.

— Deocamdată la Hampton Court, nu chiar în zona rurală, dar nici în cea urbană; Welwyn, Kew, Dulwich și Hampstead, a înșirat Virginia fără cusur. Dar în fiecare seară veneam în oraș ca să mă duc la operă.

— Ai avut parte de ce-i mai bun în ambele lumi, am zis eu.

Mai târziu

Siena este categoric înscrisă în itinerariu, și desigur Clive dorește Parisul. Vrea să vadă noul tablou al lui Matisse, *Armonie în roșu*, precum și *Nudul albastru*, despre care vorbește toată lumea. Mi-au plăcut la nebunie nudurile din *Le Bonheur de vivre*. Siluete uluitoare.

Votez pentru Veneția și Florența, dar mă îndoiesc să mi se facă pe plac. Virginia se opune și zice că nu-i pasă de lumina Veneției…

Trei dimineața (în fotoliu, lângă fereastra mea, nu pot dormi, furtună afară)

În seara asta, mai mult am stat și am privit decât am vorbit, dar mă simt confortabil în postura asta. Clive, care a șezut lângă mine, a lăsat și el seara să se învolbureze în jurul lui fără să controleze curenții, cum face de obicei.

Evoluții interesante: Hilton a stat multă vreme de vorbă cu Virginia, iar pe Lytton l-am observat urmărindu-i cu atenție. Uneori mă întreb dacă nu cumva Lytton are intenția să se însoare cu Virginia. Nu-l interesează femeile din punct de vedere sentimental, uneori însă pare că ar fi în stare să se îndrăgostească de Virginia, din pură curiozitate. De când îl știu e fascinat

de ea. Clive urmărea și el cu atenție interacțiunea, dar n-a plecat de lângă mine. Cum se pricepe sora mea să prindă în plasă! Conversația ei a căpătat o scăpărare dură, de diamant. Când s-a întâmplat asta? Jocul ei de-acum e perseverență: pregătește tabla de șah, fluent, calm. Iar piesele se mută să-și apere regina.

Vineri, 19 iunie 1908 – Gordon Square 46

În seara asta:

— Te deranjează? m-a întrebat Lytton, coborând ferestrele înalte, din pricina ploii.

— Să mă deranjeze? n-am priceput eu, încercând să-mi găsesc paharul printre multele împrăștiate peste tot în încăpere.

Plănuiserăm să fim singuri în seara asta, dar Lytton a trecut pe la noi după cină, împreună cu James și Desmond, apoi Virginia și Adrian și-au făcut și ei apariția, și dintr-odată iar eram gazdă.

Acum rămăsesem singură cu Lytton în salon. Desmond plecase devreme, să prindă trenul, Adrian plecase cu James. Clive o conduce pe Virginia acasă. I-am spus că o să plouă, dar a insistat că e o prostie să ia taxiul până la Fitzroy Square, care e după colț. Nu i-am amintit că adeseori *ține morțiș* să ia un taxi până la Fitzroy Square. Mai bine să nu cercetezi firea ei capricioasă, dacă vrei să eviți o scenă. Lytton a rămas cu mine, cu ochii pe jumătate închiși și barba roșcată, deasă, odihnindu-i-se pe piept.

— Da, *să te deranjeze.*

Aștepta calm răspunsul meu, fără să aglomereze văzduhul cu vorbe inutile.

Întrebarea s-a balansat ca un trapez în gândurile mele, amenințând să-mi elibereze, printr-o lovitură, temerile bine închise într-o cutie. Voiam să continui această conversație? Chiar și cu Lytton? Chiar și cu mine însămi? Nu.

Vocea mea a căpătat o stridență provocatoare:

— Bineînțeles că nu mă deranjează. De ce să mă deranjeze? Prefer ca Virginia să nu meargă singură acasă.

— Pur și simplu am întrebat, draga mea. Pur și simplu, doar atât.

Mai târziu

L-am întrebat, a negat. Mi-e de ajuns. Am împăturit la loc întrebarea, am pus-o din nou sub raftul inimii mele cărnoase și umflate. Când crezi doar pe jumătate, nu te poți aștepta la nimic bun. Am hotărât să cred în omul ăsta – să-mi construiesc fericirea pe viața noastră împreună. Când am hotărât astfel? Înainte, fericirea mea era dată de pictură. Înainte, eram îndrăgostită de condiția de artist. Înainte, nu eram îndrăgostită de Clive.

Lytton are o sensibilitate deosebită față de trădări, în acest moment, și îl înțeleg. Este contextul în care trăiește.

20 iunie 1908 – Gordon Square 46

L-am lăsat pe Julian cu Elsie și am plecat de capul meu, ca să mănânc o înghețată de piersici la Bazzards. Am stat în umbră și am mâncat-o încet, cu sentimentul că eram o evadată.

21 iunie 1908 – Gordon Square 46

Walter Headlam a *murit*. Era puțin mai în vârstă decât noi. Clive a intrat ca o furtună în cameră și mi-a dat vestea. Cică săptămâna trecută s-a dus la balul de la King's College și la o petrecere dată de un coleg, apoi la un meci de cricket la Lord's, iar ieri a căzut mort. Îl tachinam pentru ipohondria lui. Trebuie că știa ceva ce noi nu știam. Clive s-a și dus la Fitzroy Square, ca să-i spună Virginiei. Ar fi trebuit să mă duc și eu, dar ea va fi ori isterică, ori placidă – nimic sincer.

Mai târziu

— A fost tulburată – trăirile ei sunt atât de delicate – , dar nu a fost îndrăgostită de el, slavă Domnului. Știi că l-a refuzat? m-a întrebat Clive, stând lângă șemineu, în salon.

Era agitat, nu reușea să-și aprindă pipa.
— Bănuiam, dar nu eram sigură, am răspuns.
La a cincea încercare, a izbutit să și-o aprindă.

POSTCARD

THIS SPACE TO BE USED FOR CORRESPONDENCE

25 iunie 1908

Dragul meu Woolf,

Ai auzit? Headlam. Acum era în viață, și în clipa următoare a murit, într-o după-amiază de sâmbătă. A fost la un bal la King's, apoi la cricket, apoi kaput. *S-a temut mereu că așa se va întâmpla. Sinistru. Și eu mă tem mereu că așa se va întâmpla și cu mine. Ce zici, să mă opresc? Am avut dreptate, a cerut-o de nevastă pe frumoasa Virginia, care, din pricină că nu știe să spună da, a spus nu, așa cred. Am văzut-o ieri, pare optimistă. Numai că pune paie pe foc în alt cartier. Ar fi spre binele tuturor dacă te-ai însura cu ea. Urmează scrisoare.*

Al tău,
Lytton

Destinatar:
Dlui Leonard Woolf
Gov't House
Kandy, CEYLON

HATCHARD'S BOOKSHOP

5 iulie 1908 – Gordon Square 46

Azi, o slujbă oarecare pentru Walter Headlam. I-am ascultat pe Adrian și Virginia spunând povești despre verile copilăriei noastre, la St. Ives. Îl știm pe Walter de când ne știm pe noi.

ITALIA

Luni, 17 august 1908 – Gordon Square 46 (caniculă!)

Virginia pleacă la Manorbier mâine. Ca de obicei, George și Margaret sunt îngroziți că va călători singură, dar Virginia e hotărâtă, spune că are nevoie de singurătate ca să scrie. Urmează să stea la Sea View, unde am stat și eu cu Clive în călătoria noastră de nuntă. Anul trecut – acum o sută de ani! *Tot ce a fost* înainte de Julian pare că s-a petrecut acum o sută de ani. Virginia se va întoarce în ultima clipă. Ajunge din Wales tocmai la timp ca să putem pleca cu toții în Italia pentru câteva săptămâni.

— A fost ideea lui Clive? am întrebat-o când am trecut s-o văd azi după-amiază.

— Bineînțeles. A zis că o să-mi placă Tenby, sătucul de la malul mării, mi-a răspuns Virginia fără să-și ridice ochii de la scrisoarea pe care o scria. I-am spus că o să mi se ostoiască dorul de tine dacă stau într-un loc unde știu că ai fost fericită. Nu vei fi fericită știind că mă voi gândi la tine?

Logică tipic Virginia.

20 august 1908 – Gordon Square (târziu)

Azi alte trei scrisori de la Virginia. Dezastruoase. Scrie despre plimbări pe stânci și alunecări, își imaginează senzația că prăbușirea în gol îi răsucește brațele spre spate, dar mă asigură că nu are de gând să calce greșit. Ce vrea, să mă înspăimânte? De bună seamă. O implor să fie cu băgare de seamă, iar ea se delectează cu grija mea pentru ea, ceea ce o provoacă să fie și mai imprudentă.

Sâmbătă, 22 august 1908 – Gordon Square 46
(zece seara – în bibliotecă, rece, fără foc)

Clive a pus pe masă scrisoarea pe care o citea.

— Vrea să știe dacă ai terminat sonetul.

Clive, care stătuse cu picioarele încrucișate, și le-a întins cu voluptate.

— Sonet? Adică eu scriu un sonet? am întrebat, punând deoparte carnetul de schițe.

— Se pare că scrii un sonet despre genele lui Julian, m-a lămurit Clive consultând scrisoarea.

— Virginia? am întrebat, știind deja răspunsul.

— Cine altcineva? Acum îți spune „dulce ursuleț", dorește să te sărut pe, nu descifrez… cotuleț, să fie? Acum, pe loc.

— Doar pentru că rimează cu *ursuleț*?

M-am concentrat din nou asupra selecției schițelor pe care i le făcusem lui Julian.

— Poate, dar fiind eu cel mai credincios cumnat, mă supun fericit. A sărit de pe scaun și mi-a sărutat cotul. Și mai zice, a continuat el, că e încântată de decorul *primitiv* și *sălbatic* al călătoriei noastre de nuntă. A fost primitiv? Nu-mi mai amintesc.

— Da, a fost… Mi-am trecut mâna prin chica lui roșcată. Marea era dezlănțuită, văzduhul era mereu în mișcare. Dar sălbatic *tu* ai fost, dacă-mi amintesc bine, am zis eu.

67 BELSIZE PARK GARDENS
HAMPSTEAD, N.W.
TEL.: HAMPSTEAD 1090

25 august 1908

Dragul meu Woolf,

Mon frère *James s-a amorezat de, aș zice, ostentativ de frumosul Rupert Brooke. Suntem în Scoția, ne recuperăm inimile distruse. Surorile noastre Pippa și Pernel ni se alătură peste câteva zile. Virginia scrie că a terminat o sută de pagini din* grand œuvre *a ei, iar Aluniță aproape că a terminat încă un roman. O să-l*

rog să-ți trimită un exemplar imediat ce apare. Eu mă simt ca un indolent în starea asta neproductivă. Eforturile tale fizice mă alarmează. Ai grijă, te rog. Mă bucură să aud că ești într-o situație mai plăcută, dar nu mă interesează să devină atât de plăcută încât să nu te mai întorci.

Al tău,
Lytton

P.S.: Gândește-te să te însori cu Virginia. Nu e doar o încântare să te uiți la ea, ci e și o companie extraordinară și nu vrem s-o pierdem în favoarea cuiva din afară. Dacă Bell reușește să se descurce cu Vanessa, totul e posibil.

Virginia Stephen
29 Fitzroy Square • London W.

Sea View, Manorbier
Pembrokeshire, Wales

27 august 1908

Iubită Nessa,

Clive ascunde de tine scrisorile mele? Le pitește sub perne și-n pantofi? Te-a încuiat într-un dulap, lăsându-te anume fără toc și cerneală? Ești întemnițată pentru că ai duelat? Prizonieră? Expediată în Australia? Te-a obligat cineva să te cațeri într-un copac, sau ai fost împușcată în zori, ori te-ai pierdut pe mare? Este singura explicație pentru tăcerea ta continuă. De patru zile n-am mai primit nici o scrisoare. Mă simt ca Napoleon bătând-o la cap pe Josephine.

Scriu bine, iubita mea. O sută de pagini din roman până acum, și mai urmează. Mă întorc pe 31, înțeleg că plecăm în Italia pe 1? Vrei, te rog, s-o trimiți pe Maud s-o despacheteze și s-o împacheteze pe Capra ta dezorganizată? E stabilit să mă duc la operă cu Saxon luni sau marți (depinde când găsește bilete). Ați vrea să veniți și voi, tu și Clive? Dacă da, trimite-i vorbă de îndată. Eu pot în oricare din zile, doar să sosească trenul la timp.

Niște prieteni de-ai lui Violet tocmai s-au întors de la Florența și spun că e o epidemie periculoasă de malarie în oraș – dar

poate că așa e doar în fierbințeala verii, și când mergem noi vom găsi Italia scăldată de aerul răcoros și curat al toamnei? Tu ce crezi? Ce zice Clive?

A ta,
Ginia

Și… Minune! O scrisoare de la tine cu a doua poștă. N-am mai avut răbdare, am devorat-o chiar acolo, în foaierul hotelului. O să-mi petrec după-amiaza compunând un răspuns ca lumea, dar deocamdată să știi că iau micul dejun și nu am de gând să cad de pe stâncă. Sărută-ți umărul stâng pentru mine. Sună a „umăr stâncos".

28 august 1908 – Gordon Square 46 (dogorâtor)

Încă o scrisoare de la Virginia. Scrisori amuzante, dar până la urmă iritante. Încearcă să-mi stârnească afecțiunea, ceea ce e obositor.

Și… Clive vorbea în seara asta despre zvonuri că în Italia ar bântui o epidemie de malarie. Zvonuri lansate de Virginia. Și totuși încep să mă tem să-l iau pe Julian. Dar cum aș putea să-l las acasă?

Duminică, 30 august 1908 – Gordon Square 46

Tocmai m-am întors din Fitzroy Square, unde mi-am petrecut dimineața alegând lucrurile pe care le va lua Virginia în Italia. Siena, Perugia, Pavia, Assisi, apoi Paris, o săptămână. Clive speră să-i întâlnească pe faimoșii frați Stein, pe M. Henri Matisse și pe M. André Derain, despre care toată lumea vorbește. Și mai speră să-l vadă pe M. Picasso, dar se pare că va fi în Spania în perioada asta a anului.

Clive a decretat că Julian trebuie să rămână la Seend, cu familia lui înfiorătoare, iar eu am consimțit cu strângere de inimă. O să meargă și Elsie cu scumpul meu băiețel. Pentru prima oară mă bucură eficiența ei cărnoasă și spiritul ei vâscos. Mi-a promis să lase apa la cadă să curgă până se încălzește.

Mai târziu

Era o lumină glorioasă pentru pictat – substanțială, fluidă, densă, strălucitoare – , când Clive a intrat în atelier fluturând o scrisoare.

— Acum vrea să te sărut pe nas, a zis el, instalându-se în fotoliul albastru scund. Urmează să luăm la rând întreaga ta structură anatomică?

— Întreaga mea structură anatomică de două ori cel puțin, aș zice, am răspuns eu, alegând o pensulă mai lată.

Încă lucram la o natură moartă – griuri pale peste tot, alburi, apoi o pensulă de roșu ca macul. Sunt încântată de efect. Arată ca sângele pe zăpadă.

Clive a privit aprobator tabloul.

— Roșul e singura breșă în paletă?

— Da. Prea sever?

M-am îndepărtat de șevalet pentru o perspectivă mai largă.

— Nu, îmi place. Îmi amintește de Derain.

Și… Clive tocmai mi-a spus că Maynard a plecat de la India Office și încearcă să obțină o bursă la Cambridge. Într-o anumită măsură, sper să n-o obțină, pentru că ar amenința echilibrul fragil dintre el și Lytton. Dacă Maynard nu-l va obține doar pe omul pe care și-l dorește Lytton, ci și poziția la care râvnește el? Groaznic.

Și mai târziu (după cină)

— Clarissa? s-a mirat Clive. Ea crede că al doilea copil al nostru va primi numele de Clarissa!

Încă o scrisoare de la Virginia. Deja nu mai țin pasul cu ele.

— Știe că întotdeauna mi-a plăcut numele ăsta, am explicat, întinzându-i lui Clive scrisoarea.

— Și visează că pruncul se va naște cu toți dinții în gură și va fi în stare să spună „nimic de reproșat“ când vine pe lume? a continuat el, ridicându-și ochii de la scrisoare.

Uneori, scrisorile Virginiei îl alarmează.

— Da, sunt de acord cu vocabularul, cu dinții însă cred că va fi mai complicat, am zis eu, obișnuită cu aiurelile Virginiei.

L-am privit pe Clive. Ochii îi erau închiși, colțurile gurii căzute. A mâncat prea mult la cină și i s-a făcut somn.

— E ultima noastră noapte singuri, am zis eu, dar el nici n-a tresărit.

Și… Chiar înainte să mergem la culcare, Clive m-a întrebat despre Virginia și Hilton Young. Îi ceruse mâna? I-o va cere? Îl va accepta Virginia? Sau îl preferă pe Lytton? Cu cine *ar vrea* Virginia să se mărite?

Și și… M-am trezit în toiul nopții cu un gând: *Clarissa*. Virginia încearcă să afle dacă sunt însărcinată?

WINSOR AND NEWTON LTD: Art Suppliers

37–40 Rathbone Place, London W.

BY APPOINTMENT TO HER MAJESTY QUEEN ALEXANDRA

1 September 1908

To Be Delivered to Mrs Clive Bell, 46 Gordon Sq.

Transparent Oil Colours:

Retail 4d each

"British Ink" (2 tube)

"Chinese White" (6 tube)

"Lamp Black" (2 tube)

"Crimson Lake" (1 tube)

"Rose Doré" (1 tube)

"Polished Silver" (2 tubes)

New Travel Palette and Sketchbook

(Note—Do rush this order as Mrs Bell is to travel abroad)[1]

1. WINDSOR AND NEWTON LTD: Furnizori de materiale pentru artele plastice // Rathbone Place 37-40, **Londra V.** / DIN ORDINUL MAJESTĂȚII SALE REGINA ALEXANDRA //1 septembrie 1908 // Se expediază dnei Clive Bell, Gordon Sq. 46 // Culori de ulei transparente: // 4 d/bucată // „Cerneală britanică" (2 tuburi) // „Alb chinezesc" (6 tuburi) // „Roz doré" (1 tub) // „Argint lustruit" (2 tuburi) // Paletă mobilă nouă și caiet de schițe // (Notă – A se livra urgent, deoarece dna Bell urmează să plece în străinătate.)

CORESPONDENȚE

67 BELSIZE PARK GARDENS
HAMPSTEAD, N.W.
TEL.: HAMPSTEAD 1090

3 septembrie 1908

Dragă Woolf,

Și au plecat. Complicatul menaj Bell a plecat spre Italia, lăsând Anglia cufundată într-un sentiment de părăsire și passé. *Ce au atât de remarcabil surorile astea? Tânjești după compania lor, indiferent cât de urâcioasă e Virginia uneori. Clive cu siguranță a făcut o partidă bună prin căsătorie. Dar, Dumnezeule, cum își mai bate joc de căsnicia lui! Nu-l satisface că s-a însurat cu scumpa de Vanessa, poftește acum și la Virginia.*

Din câte îmi dau eu seama, soții Bell și frații Stephen au plecat în Cornwall, și pentru că Vanessa îi consacra prea mult timp bebelușului, Clive se plictisea, iar Virginia a început să-și arate veninul. Și totul s-a destrămat ca într-o tragedie greacă, dragule. Actul I – profeția. Actul II – trădarea. Virginia a vrut întotdeauna să facă parte din acel mariaj și, poftim, a fost poftită să intre. Clive n-a înțeles niciodată cu câtă disperare își iubește Virginia sora.

Singurul aspect din toată povestea asta care-mi face oarece plăcere este încrederea mea totală în inabilitatea Virginiei. Cunoscând-o, sunt sigur că legătura a cochetat cu sexul, dar a rămas în mare măsură o relație amoroasă la nivelul minții, nu al trupului. Headlam zicea că iarna trecută ea l-a tachinat îngrozitor, pândea de după frunze de palmier, după care refuza până și un sărut.

Clive e teribil de frustrat din pricină că nu o poate avea. Drept care iar a devenit insuportabil. Ceea ce mi se pare exasperant este lipsa lui de rușine. S-a jurat că singurul lucru de care avea nevoie în această lume ca să fie fericit era o soră Stephen. Acum are nevoie de două? De mai multe ori am crezut că Vanessa va spune ceva legat de asta, dar n-a scos un cuvânt, s-a refugiat în stoicism – fată curajoasă.

Clive nu e stoic. Am primit două scrisori de la el prin care voia să afle dacă am de gând să-i cer mâna Virginiei. Și dacă nu eu, cine? Apoi, alaltăieri, luam prânzul la Simpson's împreună cu Keynes, și numai ce-l văd dând buzna pe nătărăul amorezat până peste cap, asudat tot.

— I-a cerut Hilton Young Virginiei mâna? m-a întrebat fără nici un preambul.

Keynes era încântat de această întrerupere suculentă.

— N-am idee, am răspuns, iritat că mi se răcea supa – supa de măcriș cu creson, specialitatea casei.

— Ei bine, întrucât sunt cumnatul ei, n-ar trebui să-mi ceară mie permisiunea?

Evident, i-am promis că-l voi avertiza pe Hilton că, dacă are de gând s-o ceară pe Virginia de soție, trebuie mai întâi să-i ceară mâna de la cumnatul/iubitul ei. Ridicol.

Pe frontul de acasă, situația este încă și mai lipsită de speranță. Harry Norton s-a îndrăgostit de fratele meu James, care e îndrăgostit de Rupert Brooke, care pare să fie îndrăgostit de o femeie pe nume Noel, nici mai mult, nici mai puțin. Ca un lanț nefericit de margarete. Îmi lipsești, dragă Leonard. Întoarce-te!

Al tău,
Lytton

P.S.: Nu trebuie să crezi că e o critică la adresa Virginiei. Ea nu este o creatură comodă, dar merită efortul. Flirtul de acum e o nesocotință, dar izvorăște mai curând din lipsă de experiență și gelozie, decât din răutate. Nu suportă că și-a pierdut sora din pricina acestui om. Are o minte cu adevărat spectaculoasă, Leonard.

Într-o conversație, nu prea are egal. Ar fi cu adevărat cel mai bine pentru toți dacă te-ai însura cu ea.

P.P.S.: Noul roman al lui Morgan apare luna viitoare. Ți-l trimit.

HÔTEL DU QUAI VOLTAIRE
19 Quai Voltaire
7ème Arrondissement
Paris

24 septembrie 1908

Draga mea Violet,

Am rămas fără nici o coală din hârtia mea de scris englezească, groasă, de culoarea untului, prin urmare, această scrisoare către tine, draga mea dragă, îți ajunge pe aripile copacilor francezi de altădată. Crezi că acești copaci francezi culcați la pământ și tunși simt când sunt trimiși în alte țări? Sunt lipsiți de confortul galic și de hrana familiară?

Alors, Paris, encore. *Te scutesc de discuțiile despre artă din cafenelele de pe trotuare, deoarece sunt sigură că te-ai săturat de descrierile pe care le fac tinerilor mânjiți de vopsele, îmbrăcați în dungi bretone și purtând canotiere de paie, care sorb absint în lumina soarelui. Sau poate că nu te-ai săturat? Dacă nu te-ai săturat, urcă-te în tren acum, pe loc, și alătură-mi-te.*

Nervii-s la pământ, iar Nessa noastră este ciufută și nerezonabilă. Nebunia curge prin vene și chiar sunt îngrijorată pentru ea. E limpede că pricina e revenirea în compania adulților. Nessa, obișnuită cu gângurelile molatice ale bebelușului ei, nu mai știe ce înseamnă asprimea unei conversații adevărate. Și ce mai conversație! Clive îmi citește manuscrisul și are mai multe sugestii valabile pentru roman. În mintea mea, îl reinventez pe Clive ca o ființă cultivată. Cât de generoasă trebuie să-ți par!

Acasă peste o săptămână!

A ta,
Virginia

HÔTEL DU QUAI VOLTAIRE
19 Quai Voltaire
7ème Arrondissement
Paris

30 septembrie 1908

Dragul meu Lytton,

Știu că știi, așa că n-are rost să mă prefac.

Ca să-ți răspund la întrebarea ta de demult, da, îmi pasă. Sora mea și soțul meu nu se ostenesc să-și ascundă aventura, iar eu sunt, în sfârșit, supărată. Ei chiar își închipuie că sunt bătută în cap? Își închipuie – așa cum face Virginia presupuneri în privința fiecărui aspect al vieții mele – , că nu mă va deranja să-mi împart și mariajul? Își închipuie că încrederea în mariajul meu va supraviețui acestei situații? Am vorbit cu toții atât de mult despre limitarea provincială a căsătoriei convenționale și aspirația noastră spre libertatea modernă, cu vederi largi. Dar n-am vorbit niciodată despre încrederea înșelată atunci când libertatea este luată, nu dăruită. Sunt dezlegată de mariajul meu tradițional, cu sau fără voia mea. Asta e!

Virginia a decis că dispoziția mea proastă e un rezultat al nervilor mei și o ține una și bună că am o cădere nervoasă. Ignor o asemenea insinuare. Peste câteva zile, Londra, apoi Julian și munca. Căci acum gândesc în culori, în vopsea, toc, tuș, formă. E mai sigur, sunt mai puține minciuni. Știu că ei mă consideră distantă. Știu că mă găsesc schimbată. Știu că ei nu cred că eu știu. Și știu ceea ce ei încă nu știu: că trădarea e trădare, indiferent dacă persoana trădată știe sau nu că e trădată.

Preocupat de artă și artiști, Clive și cu mine avem multe de vorbit, dar nu mai există intimitățile mici ale iubirii reciproce – acea perioadă a încrederii și a evoluției în cuplu s-a încheiat. Presupun că afecțiunea dintre noi va supraviețui într-o formă sau alta. E mai convenabil așa. Iar Virginia? Nu știu ce să spun despre Virginia altceva decât că ea nu poate fi altfel decât este. Niciodată n-a putut. Dar nici nu a fost nevoită să încerce.

Lytton, dragule, m-ai avertizat, așa e. Și Virginia m-a avertizat. Numai Thoby a avut o încredere oarbă. Poate pentru că vedea ce e mai bun la Clive? Eu se pare că nu fac asta. Virginia avea dreptate. Soțul meu nu e suficient de bun.

Arde această scrisoare!

A ta,
Vanessa

12 octombrie 1908 – Gordon Square 46
(târziu după-masa)

Până acum nu am zis nimic. Lytton se uită îngrijorat la mine când crede că nu-l vede nimeni, dar încă nu am avut un moment în care să fim numai noi doi, ca să discutăm despre scrisoarea mea îngrozitoare.

Eu sunt cea îngrozită. Că am spus atât de multe. Că m-am pierdut cu firea și am străpuns desișul calmului construit cu grijă. Și totuși Clive și Virginia nu par să observe ceva. Nu observă nimic. Clive continuă să vină în camera mea cel puțin o dată pe săptămână, Virginia continuă să flecărească, mă poftește să o laud, să o ascult, să o urmez, să o iubesc. Iar eu nu fac nimic pentru a sparge găoacea netedă a vieții noastre împreună. De ce?

În fond, o stea muribundă poate lumina cerul timp de secole după cădere.

Clive a propus o nouă vacanță în Cornwall. Soții Bell și frații Stephen. Încântată, Virginia a bătut din palmele ei albe, minunate, și a clipit din frumoșii ei ochi cenușii. Clive e convins – sunt sigură – că vacanța e ideea lui, dar eu știu ce știu.

Și… Elsie îmi zice că bebelușii spun de obicei „mama“ înainte să împlinească un an. Julian se uită la mine, știu că știe cine sunt, dar încă nu vorbește. E cazul să-mi fac griji? Să o întreb pe Ottoline?

21 octombrie 1908 – Gordon Square 46 (târziu)

Henry Lamb a venit la cină. Virginia, Saxon și Adrian s-au dus la operă, Lytton era cu Maynard, prin urmare n-am fost decât noi trei. Henry e mai puțin afectat decât era înainte și se îmbracă excentric. E și mai puțin dogmatic și strident când stă de vorbă cu Clive. Înainte mă intimida cu certitudinile sale vehemente și absolutismul nelimitat. Acum e mai civilizat.

Am stat toți trei, Clive, Henry și cu mine, și am vorbit despre artă până în zori. Henry e influențat în mare măsură de Augustus John, și-a schimbat complet atitudinea față de eboșă și a renunțat cu totul să mai picteze cu negru. Rezultatul este un aspect difuz, mai puțin strict, culorile se întrepătrund. Îmi place enorm. Clive spune că Virginia i-a comandat lui Henry să-mi facă un portret când se întoarce din Edinburgh luna viitoare.

Clive a insistat să-i arăt lui Henry portretul pe care i l-am făcut lui Marjorie, sora lui Lytton. Clive crede că e unul dintre cele mai bune ale mele, dar eu încă nu sunt convinsă de unghiul pozei.

— Ah, îmi place, a zis Henry arătând cum brațul siluetei stă sprijinit pe masă. Îmi plac umerii răsuciți pe sfert, felul în care nu încerci s-o înfrumusețezi.

— Nu e minunată soția mea? a întrebat Clive, strângându-mi mâna și privindu-mă cu aerul acela familiar, posesiv, de iubire și mândrie.

Henry a fost plin de efuziune în laudele sale și mi-a dat câteva sfaturi utile referitor la vaza cu crizanteme galbene, care mă pune în dificultate. După cină, am dat mobila la o parte și am pornit gramofonul pentru ca Henry să ne învețe foxtrotul. Eu am prins iute pasul și m-am învârtit cu Henry pe covor, Clive însă se încurca în pași. De fiecare dată se grăbea pe al patrulea pas, când ar fi trebuit să încetinească. Până la urmă, Henry mi-a luat locul și a dansat cu Clive până când a prins ritmul. Lytton și Maynard s-au oprit la noi pe la miezul nopții și, când i-au văzut pe Henry și Clive, au început și ei să danseze.

Mai târziu (trei dimineața)

Am aprins lumina, dar el nu s-a clintit. Clive doarme lângă mine în patul nostru dintotdeauna – în noaptea asta, parcă e camera noastră, dar știu că sentimentul acesta va dispărea mâine dimineață. În noaptea asta a fost ca o aducere aminte neașteptată a ceva îndepărtat – afecțiunea, relația banală. Aici ne-a adus noua noastră concepție despre căsătorie? El flirtează cu sora mea în timpul zilei, apoi doarme lângă mine noaptea? Urmează să accept doar ceea ce mi se oferă? Sunt pasivă, așa mă simt, ca și când viața îmi este dictată de alții și eu aș fi o bătaie de cap pentru toți dacă aș protesta. Nu merge așa.

22 octombrie 1908 – Gordon Square 46 (în zori)

Clive s-a dus în camera lui. Eu l-am rugat. Nu l-am putut lăsa să rămână. Sex, da. Somn, nu. Acum, asta e camera mea.

25 octombrie 1908 – Gordon Square 46 (târziu, plouă)

Virginia și Adrian, Lytton și Marjorie, Ottoline și Philip, Gwennie Darwin și Rupert Brooke (venit de la Cambridge), Maynard, Duncan, Lady Katherine (Katie) Thyme și soțul ei, Lordul Cromer, și Saxon – toți la cină, în seara asta. Virginia s-a cufundat în tăcere de câteva ori (mai precis, de fiecare dată când Clive mi s-a adresat cu „iubito"), însă Clive și Hilton s-au întrecut, pe rând, s-o readucă la viață. L-am urmărit pe Clive cum s-a priceput, ca nimeni altul, să țească această seară. L-am urmărit cum intra într-o conversație, cum se retrăgea, alimentând discuția, hohotele de râs, bârfele. Îi face pe oameni să se simtă bine, să li se audă vocea. Eu una m-am simțit banală, împrăștiată. Nu prindeam mișcarea serii. Mă mulțumeam să privesc. Îl priveam pe Clive care o privea pe Virginia.

27 octombrie 1908 – Gordon Square 46 (târziu)

— Nu-i ăsta primul tău roman, Morgan? a întrebat Clive, luând un sandvici de pe tavă.

Virginia și-a ferit privirile. Nu suportă să vadă oameni mâncând.

— Da, am început să scriu la el în 1902. Dar nu-mi ieșea bine, așa că l-am abandonat, a răspuns Morgan cu voce joasă, ștergându-și mâinile pe un șervet.

E bine să-l avem din nou la Londra, chiar dacă pentru scurt timp. Prea adesea e plecat, Grecia, anul trecut, acum pleacă în India. Se îmbarcă luni.

— L-am început după călătoria cu mama în Italia, în 1901, a continuat Morgan liniștit.

— De ce nu l-ai încheiat? l-a întrebat Lytton din fotoliul său de răchită, unde se chinuia să-și aprindă pipa.

Niciodată nu-și curăță pipele ca lumea, după care se plânge că nu se aprind. Morgan continua să vorbească despre scrierea lui cu o grație atât de modestă, fără fasoane, de-asta este unul dintre puținii oameni față de care Lytton nu simte gelozie în sensul propriu, numai admirație.

— *Cameră cu vedere* este un titlu minunat, am zis, dându-i lui Lytton bricheta mea.

Fumez mult mai puțin de când s-a născut Julian, dar tot mai duc în buzunar bricheta de argint gravat a strămătușii Julia.

— Mulțumesc, a zis Morgan. Și mie îmi place. M-am bucurat că editorii m-au lăsat să-l păstrez.

— De ce nu l-ai încheiat acum șase ani? a întrebat Virginia.

Este de-o gelozie ucigătoare față de Morgan și de obicei evită să vorbească despre romanele lui, însă de data asta a învins curiozitatea.

— N-am putut, a răspuns Morgan, stânjenit că devenise centrul atenției. N-ar fi ieșit bine. Sfârșitul prea părea ca un petic bine cusut și, nu știu… categoric? a zis el și vocea i s-a înălțat interogativ. Modul de a acționa, de a trăi așa cum trebuie, așa cum vrei, atunci când, de fapt, *nu poți* – iată problema. Cam mare harababura.

L-am privit pe Morgan uimită. Un discurs lung, foarte personal, neobișnuit pentru el.

— Ah, a zis Lytton. Cu alte cuvinte, cum să trăiești ca un poponar, când lumea îți spune să n-o faci?

Toți au izbucnit în râs.

— Da, presupun că da, a roșit Morgan. Presupun că asta e.

29 octombrie 1908 – Gordon Square 46
(târziu după-masa – lumină minunată)

Plecăm în Cornwall. Am reținut camere la Penmenner House, un hotel mic într-o zonă cunoscută sub numele de Lizard[1] – tocmai potrivit pentru familia mea în acest moment. Nu, Vanessa! Prea despicată! Prea disprețuitoare! Prea la vedere, zău așa! Gelozia mea sapă.

Și… Lytton vine cu noi. N-o să fim singuri în triunghiul nostru nefericit.

Sâmbătă, 31 octombrie 1908 – Gordon Square 46
(Ajunul Zilei Morților)

Tocmai m-am întors de la o cină în casa magnifică din Bedford Square a lui Ottoline și Philip Morell. O seară plăcută. A fost și Morgan acolo și am mai vorbit puțin despre noul lui roman. Aș fi crezut că se întruchipase în George Emerson, dar de fapt el e Lucy Honeychurch[2].

— Domnul Emerson – bătrânul domn Emerson – , nu ești tu? am întrebat eu.

— Ah, domnul Emerson. Așa *ar trebui* să fiu, a zis Morgan. Dar e nevoie de mult curaj ca să fii domnul Emerson.

— Are vreun model în viața reală?

— Am întâlnit un individ la un moment dat în Italia. Un domn Edward Carpenter.

---

1. „Șopârla".

2. George Emerson, Lucy Honeychurch, personaje din romanul *Cameră cu vedere* de E.M. Forster.

Morgan a tăcut brusc, așa cum face uneori. Am așteptat să-și reia vorba.

— Credea în iubire, toate tipurile de iubire. Era… – și iar a tăcut – … absolut minunat.

Mai târziu

M-am trezit noaptea și, din obișnuință, m-am dus să văd ce face Julian. Dormea, așa că am coborât în salonul cufundat în întuneric și m-am așezat pe sofaua lungă de unde zăream scuarul. M-am gândit la conversația cu Morgan, la formele asimetrice ale iubirii, la calitatea inevitabil distructivă a secretelor. Idealul lui Morgan este de a aduce harababura în spațiul public. Nu încearcă să o rezolve, speră doar să nu o ascundă. Ce lucru mic și important face el!

12 noiembrie 1908 – Penmenner House,
Lizard, Cornwall (devreme)

Mă încântă să scriu adresa noastră de acum. O bucurie micuță, șerpească. Totul e altfel față de ultima dată când ne-am petrecut vacanța aici. Dar activitățile rămân cu încăpățânare neschimbate: mic dejun, pictură, plimbare, scris, pichet, lectură, conversație – mereu conversație. Zău că m-aș lipsi bucuroasă de atâta vorbărie. Eu nu am nimic de zis. În schimb, clocotesc. Oare au băgat de seamă că nu mai vorbesc? Nu. Pentru că acum noi am trecut la o altă limbă – o limbă cu subînțelesuri periculoase și consoane mâncate, nicidecum prietenia cu brațele deschise, lipsită de ranchiună a binelui.

Lytton îi urmărește din priviri, fascinat de îndrăzneala lor, de neruşinarea lor de-a dreptul. Clive, care tânjește, Virginia, care încurajează. Pretextele lor, trase de păr, justificările, transparente. În fiecare după-masă, Virginia pleacă la plimbare, Clive e singurul care i se alătură. Lytton e uluit. Dar e fascinat de Virginia, fără voia lui.

Mai târziu

Am stat până târziu, deoarece Lytton și Virginia au vorbit despre romanul pe care intenționează el să-l scrie. Din câte mi-am dat seama, intriga implică un prim-ministru, soția unui decan, un valet impertinent și câteva prostituate. N-o să descrie scene de sodomie ca atare, dar nici departe nu va fi. El și Virginia au șezut lângă foc, întorcând pe față și pe dos modurile în care pot interacționa credibil aceste personaje atât de diferite. Virginia a devenit dintr-odată agitată (cum i se întâmplă adesea în preajma scriitorilor buni) și a pus brusc capăt conversației, cerându-i lui Lytton, să-și limiteze pe cât posibil geniul la orice altă scriere care nu e ficțiune. Clive, așezat pe canapea, îi privea cu un aer fioros.

Vineri, 13 noiembrie 1908 – Penmenner House, Lizard, Cornwall (devreme dimineața)

I-am făcut o vizită lui Lytton în camera lui, în timp ce-și lua micul dejun servit la tavă. Imposibil să-l abați de la rutina lui. Un ou fiert moale, pâine prăjită, cafea și scrisorile, totul pus pe-o tavă și luat în pat.

— M-am tot gândit la triunghiuri, mi-a zis Lytton, cufundând pâinea prăjită în ou. Noi toți iubim în triunghiuri. Duncan, Maynard și cu mine. James, Henry și Rupert. Și acum Clive, Virginia și tu. Ottoline are mereu un triunghi în desfășurare cu un alt bărbat sau cu o femeie.

— Ottoline este safică?

Ar fi trebuit să știu asta?

— Doar uneori. Momentan are o aventură cu Augustus John. Nu cred că lui Philip îi pasă, mai ales că el unul e mereu vârât în propriile aventuri. Știi că ea are o casă la țară, frumoasă, lungă, joasă, unde-și pitește iubirile? Peppard Cottage. Am stat de multe ori acolo.

— Și te amesteci și tu în legăturile astea ale lui Ottoline? l-am tachinat eu.

— La un moment dat, m-am temut că aștepta asta de la mine și mi-am zis că mai bine-mi fac bagajul și o șterg, ar fi fost oribil, dar n-a fost cazul. Știe că-s poponar.

— Ha!

Ce mult îmi place indecența pragmatică a lui Lytton! L-am sărutat pe frunte și l-am lăsat să-și termine micul dejun.

Mai târziu (după-masa)

— Știe că se face de râs? s-a întrebat Lytton, lăsându-se să cadă în fotoliul de răchită din fața mea.

Întrebarea lui relua firul conversației noastre despre Clive.

— Devine bufon. Și înainte avea ceva de bufon în el, dar acum desăvârșește opera.

— Cine-și dă seama că devine ridicol? A fi ridicol e ceva real, sau este un construct social? am întrebat eu.

O întrebare filozofică circulară absurdă, de genul celor pe care le punea Thoby în timpul serilor noastre serioase de joi. Acum mai mult bârfim și vorbim despre sex.

— Nu, a răspuns Lytton. Nu știe. Nici nu-și închipuie că tu îl bănuiești. Joci perfect rolul nevestei ingenue.

— Iar Virginia?

— Ea *vrea* ca tu să știi. Ea aleargă după atenția ta, nu după a lui. De Clive nu-i pasă. Ea pe tine te iubește.

Lytton a făcut cu mâna un semn spre fereastră. Virginia și Clive veneau pe alee. Virginia își scosese pălăria, obrajii îi erau proaspăt pudrați cu roz. S-au oprit, și-au apropiat capetele. Clive privea atent cum își prinde Virginia pălăria. Iar Virginia a așteptat până când Clive, cu un gest aproape reflex, și-a aranjat jacheta.

Lytton, care privea și el, s-a aplecat spre mine.

— Știi că între ei nu s-a întâmplat *nimic*, nu-i așa?

— Nu, am răspuns. Nu e nicidecum nimic.

Sora mea și soțul meu au deschis ușa de la intrare, lăsând aerul rece să pătrundă.

VIRGINIA

20 noiembrie 1908 – Gordon Square 46 (Londra!)

Acasă și un munte de bilețele și cartonașe pe masa din hol, așteptându-mă. Invitații:

Ottoline: da
Mătușa Anny: da
Gerald: nu

Și un maldăr de scrisori pentru Virginia. Continuă să primească aici jumătate din corespondență. Un plic de la domnul Cecil Headlam, fratele lui Walter. I-l duc chiar acum.

Și… Dumnezeule, Thoby, s-au împlinit doi ani azi. Mă simt mai bătrână cu decenii, când tu ai în continuare douăzeci și șase, vârsta de aur.

Mai târziu (unu noaptea)

Acasă. Epuizată. S-a întâmplat. Presupun că odată și odată trebuia să se întâmple.

Astă-seară:

— Virginia, nu deschizi plicul? am întrebat-o, văzând cum aruncă scrisoarea lui Cecil în grămada de surcele din cămin.

— Nu. Știu deja ce scrie și știu că nu vreau.

S-a cufundat și mai adânc în fotoliul cu spetează înaltă. A fost al tatei, îmi amintesc că și el adopta poziția asta mofluză.

— Bun, atunci îi răspund eu lui Cecil. Ce vrea?

— Vrea să-l ajut să scrie memoriile lui Walter. Vrea să știe dacă eu am vreo amintire pe care aș dori s-o includ. Și nu am, nu doresc.

Cu un gest ostentativ, Virginia a ridicat o carte în dreptul ochilor. M-am uitat la cotor. Eliot[1]. *Moara de pe râu*. Iar o citește.

— Draga mea Căpriță…

Am simțit că alunec în lingușiri și m-am oprit. Dacă ea voia să-l insulte pe Cecil, n-aveam de gând s-o împiedic. Deocamdată, Virginia e hotărâtă să se poarte prost în toate aspectele vieții ei și nimic din ce spun nu pare s-o oprească. Am cules scrisoarea din grămadă și am început să-mi caut acul de pălărie, pierdut printre pernele canapelei.

— Nessa, aia e scrisoarea *mea*. Ce vrei cu ea? m-a luat la rost Virginia.

— O să-i scriu eu, pentru că văd că tu n-ai atâta bun-simț s-o faci.

În clipa următoare, am rămas trăsnită văzând-o sărind din fotoliu și smulgându-mi plicul din mână.

— E a *mea*. Să nu te atingi de ce-i *al meu*.

Chipul Virginiei căpătase o expresie de pizmă dezlănțuită. Se impunea să-l chem pe Adrian. Se impunea să trimit după doctorul Savage.

— Ce anume este *al tău*, Virginia? am întrebat eu încet. Și eu puteam fi periculoasă. Vrei să discutăm despre ce-i al tău și ce-i al meu? Chiar vrei?

Dar Virginia era deja prinsă într-un ciclon de furie și resentiment, prea departe ca să mai audă avertismentul meu. Bolborosea pentru sine:

— *Al meu*, Nessa. Nu poți să capeți tu totul și pe toată lumea. Unele lucruri sunt *ale mele*. Walter a fost al meu. Nu *pe tine* te-a iubit. Crezi că toată lumea trebuie să te iubească *pe tine*? *Pe tine*? Mama perfectă. Soția perfectă. Walter, nu. Walter m-a iubit *pe mine*.

---

1. George Eliot.

Măsura camera în sus și-n jos. Pentru prima oară în viață când nu mă temeam de nebunia ei. Nu mă mai înduioșa fragilitatea ei mentală.

— Da, Walter te-a iubit. Te-a cerut chiar de soție.

O priveam cum se fâțâia de colo-colo în fața căminului.

— Da, da, m-a cerut. Credea despre *mine* că sunt frumoasă și sclipitoare. Mi-a spus că am o fire de o noblețe clasică, Vanessa. O fire nobilă, spre deosebire de tine, care ai devenit un soi de animal de prăsilă, din care se scurge lapte și care grohăie la porcușorul său. Cum ai putut, Nessa, când erai splendidă!

M-am dat în spate ca înjunghiată.

— Frumoasă și sclipitoare, a continuat ea. Tuturor le spunea ce gândea despre mine. Frumoasă și sclipitoare.

Se repeta. Semn rău, ar fi trebuit să țin cont de el, dar am refuzat să mă las covârșită de instabilitatea ei.

— Zicea că nimeni nu mă poate atinge, nimeni nu mă poate întrece. Așa că mi-a *cerut* mâna.

— Da. Am tăcut, apoi: Exact așa cum Clive a cerut-o pe *a mea*.

Numele lui a căzut ca o piatră în atmosfera încărcată.

— Clive. Virginia s-a oprit locului. Clive și cu tine.

— Da. Și acum Clive și *cu tine*.

Am rămas complet nemișcată.

— Nu e vina *mea*, Nessa, a zis Virginia, trăgându-se de păr și mutându-și greutatea de pe un picior pe celălalt. Nu e vina mea. N-am ce face dacă el așa simte.

— Nu. Nu cred ce spui. M-am uitat la ea fără să clipesc, obligând-o astfel să rămână calmă. Asta ai urmărit, Virginia, și te-aș fi putut ierta dacă te-ai fi îndrăgostit de el. Dacă ai fi simțit o pasiune sinceră sau chiar afecțiune adevărată, aș fi putut înțelege că sora mea comite o asemenea atrocitate. Dar tu nu ești îndrăgostită. Ești geloasă. Nu suporți să fii lăsată deoparte. Prin urmare, ai distrus ceea ce nu puteai avea.

— Și ce dacă s-a distrus? Și-a ridicat bărbia în semn de împotrivire. Nu e *destul* de bun pentru tine, Nessa. Nu e în stare să fie bărbat în familia noastră. Eu sunt *sora* ta. Relația

noastră nu poate fi distrusă. Ce contează ce se întâmplă între tine și chestia aia care se numește Clive?

— *Nimic* nu este indestructibil, am zis liniștită.

Virginia a rămas nemișcată. Toată sălbăticia ei îmblânzită.

Și mai târziu (trei dimineața)

Revăd totul în minte. Cum ar fi trebuit să spun asta și asta. Cum ar fi trebuit să aduc la suprafață toată forța ei distructivă, ca pe o epavă smulsă de pe fundul mării. Dar asta ar fi dat rupturii o formă, o dimensiune – un perimetru definit pentru ruină. Așa însă era o cruzime subtilă. Așa însă o va chinui. Își va petrece ani încercând să cartografieze ruptura pe care a pricinuit-o. Și să măsoare pagubele. O să tot zgândăre rana și o s-o apuce isteria încercând să cârpească îndepărtarea tot mai mare. Este cel mai crud lucru pe care l-am făcut vreodată. Și nu mă voi înmuia. Nu voi face altminteri. Naiba s-o ia pe Virginia! Naiba să-l ia și pe Clive!

18 decembrie 1908 – Gordon Square 46

În această dimineață, când m-am dus să-l iau pe Julian de la Elsie, el s-a uitat la mine și cu o voce foarte hotărâtă a spus „Mama“.

PROPUNERI

Roger Fry
Chantry Dene
18 Fort Road
Guildford, Surrey

6 ianuarie 1909

Preaiubită mamă,

Mi-am petrecut toată ziua de ieri cu arhitecții, domnul Clemence și domnul Moon, și am vorbit despre casa pe care intenționez s-o construiesc aici, în Guildford. Mi-au sugerat câteva inovații minunate pentru a face locuința mai confortabilă (radiatoare ascunse sub scândurile pardoselii!), iar planurile ar trebui să fie gata până săptămâna viitoare. Le aduc cu proxima ocazie când vin la Londra.

Sunt sigur că a fost lucrul cel mai bun pe care l-am putut face, anume să părăsim Londra. Aici Helen va putea să se odihnească și să se refacă în liniște. Deocamdată e încă la spital, însă doctorul Chambers speră că i se va putea da drumul până la sfârșitul lunii. Joan a luat copiii la Bristol, ca eu să pot lucra. În ultimele două săptămâni, doctorul m-a sfătuit să n-o vizitez pe Helen, deoarece crizele ei au devenit din nou violente. Și nu mi-ar plăcea s-o văd la izolare, chiar dacă este pentru binele ei. Sunt zile în care mă simt cuprins de o tristețe zdrobitoare. Am început amândoi într-o stare de fericire cu totul neștiutoare. Nu mi-aș fi închipuit că se pot întâmpla asemenea lucruri. Iar acum… Cum de-am ajuns în locul ăsta? Mă sufoc în întunericul copleșitor.

Apoi mă scutur și mă întorc la muncă. E singurul răspuns. Lucrez cu fostul meu asistent de la New York, Burroughs, negociem un minunat Renoir pentru muzeu, La Famille Charpentier. *O compoziție neobișnuită, care până acum a fost subevaluată. Sper ca această ignorare să dureze până apuc eu să-l cumpăr. Mai e un Whistler (un portret al domnului Theodore Duret – minunat –, deținut de Regele Leopold) care ar fi perfect pentru The Met*[1]*. Burroughs (care m-a înlocuit în funcția de curator) este de acord și și-a rezervat bilet ca să vină aici luna viitoare, să le vadă pe amândouă.*

Sper că tu și Tata nu v-ați răzgândit să veniți duminică la masa de prânz. Anunțați-mă ora, vă aștept la tren.

Toată dragostea,
Roger

Joi, 21 ianuarie 1909 – Gordon Square 46 (ger)

— Ea are cincisprezece ani!

Lytton și-a aprins pipa, apoi mi-a înapoiat bricheta și s-a rezemat de speteaza scaunului său obișnuit.

— Iar James…?

Mi-am reaprins țigara. În seara asta de joi am organizat întâlnirea aici, din pricină că Julian e răcit și nu am vrut să plec de lângă el. De când ne-am întors de la Paris, ne-am tot întâlnit acasă la Virginia și Adrian. În seara asta, era încă devreme. Clive se îmbrăca, iar Lytton și cu mine stăteam în salon și discutam ultima aventură nefericită a fratelui său.

— James e încă mort după Brooke, care, Brooke, e mort după domnișoara asta de cincisprezece ani, Noel Olivier. Rupert e absurd, uneori îi scrie câte trei-patru scrisori pe zi elevei ăsteia. Dar când omul e îndrăgostit, scrisorile sunt un moment de ușurare, până se potolește frenezia.

L-am privit pe Lytton. În toamna asta, s-a străduit să se împace cu Duncan și Maynard. Gest curajos.

1. The Metropolitan Museum.

— Presupun că am o perspectivă carnală, obiectivă, el fiind o ființă la care privești fascinat, dar nu înțeleg *scopul* lui Brooke. E atât de mulțumit de sine și, nu știu cum, leneș… da, leneș.

Lytton s-a întins să-și ia încă o felie de tort.

— Leneș? Spui asta doar pentru că nu e interesat să fie prieten cu tine, am zis eu.

— Știi, o lună întreagă am locuit pe aceeași scară cu el la Cambridge, și nimic – nu l-a interesat să stea de vorbă cu mine. Asta numesc eu lene.

— Și James?

— James e mort, pur și simplu, nu pot decât să sper că îi va trece cât mai curând. Deși s-ar putea să-l ia valul și pe James. Și-a ridicat ochii spre mine: Nu toți au voința să supraviețuiască unor asemenea situații, Nessa.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

21 ianuarie 1909

Kandy, Ceylon

Lytton,

Regret că te-am neglijat atâta vreme. Aici e dezastru. A izbucnit o epidemie de pestă bovină în mai multe turme din Uva, provincia învecinată, și ar fi o catastrofă să se întindă și la turmele noastre de vite. Boala e foarte contagioasă, poate ucide mii de vite odată. Aici, vitele sunt averea cea mai prețioasă a oamenilor, pierderea lor pricinuiește o mare suferință sufletească, dar înseamnă și ruina.

Scriind acestea, îmi dau seama cât m-am schimbat față de cum eram când am părăsit Anglia, și mă întreb cum m-aș putea regăsi – dacă ar fi s-o fac? Mă pomenesc întrebându-mă dacă mitica ta Virginia este răspunsul, magica forță civilizatoare care m-ar putea face fericit. Nebunie să fie asta? Disperare? Ilogic, dar adesea în aceste zile gândurile mele își croiesc drum spre ușa ei. Poate că-mi va trece.

Mă gândesc deseori la tine și sper că toate-s bune.

Al tău,
Woolf

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

25 ianuarie 1909 – Gordon Square 46 (ger)

În seara asta, cină de ziua Virginiei. A cerut să fie de față doar familia. Familia îi include pe Adrian, Clive, Lytton, Saxon, Desmond, Molly, Duncan, Morgan, Hilton și Maynard. (Violet este la Welwyn, altfel ar fi invitat-o și pe ea, cât despre Ottoline, Philip și menajeria lor de amanți și amante, Virginia a zis „nu".) Zice că vrea să fie cu oamenii pe care-i iubește cel mai mult. Virginia dă târcoale. Caută să o iert. Eu sunt civilizată. Sunt amabilă. Ea nu-mi poate interpreta greșit atitudinea. Și nici nu mă poate găsi.

La un moment dat, în mod inevitabil, discuția noastră s-a încins la întrebarea cu cine s-ar putea mărita Virginia. Hilton s-a oferit voluntar (încă mă gândesc că într-o bună zi s-ar putea să-i ceară mâna), iar Lytton, cu un aer îngrijorat, a pomenit din nou numele lui Leonard Woolf. Clive a ratat discuția – tocmai îl conducea pe Morgan la un taxi. Până s-a întors, schimbasem subiectul și discutam despre noul post al lui Maynard de cercetător la King's.

2 februarie 1909 – Gordon Square 46 (devreme dimineața)

— E totul în regulă între tine și Virginia? m-a întrebat Clive, intrând în sufragerie la micul dejun.

— Desigur.

Mi-am împăturit șervetul și l-am pus lângă farfurie. De fapt, n-aveam chef de ouă.

— Zău? Virginia pare să creadă că ești supărată pe ea.

Clive era la bufet, pescuia niște cârnați din încălzitor.

— Virginia se înșală.

L-am sărutat pe obraz și am urcat la etaj, să văd ce face Julian.

4 februarie 1909 – Gordon Square 46

Pictez bine, în ciuda celor întâmplate. Sunt mulțumită de natura mea moartă, calmă, am hotărât s-o intitulez *Maci islandezi.* De câte ori mă întorc la ea, mă surprinde cât de mult îmi place: paleta iernatică, vechiul vas pentru medicamente, bolul în același ton, culori pale, sticla verde pentru otravă, macul contrastant. Da, se potrivesc toate. Bineînțeles că s-ar putea să nu-mi mai placă într-o după-amiază. Senzația de potrivire poate fi o stare trecătoare.

Clive voia să știe dacă tabloul redă încercările de suicid ale Virginiei. Cât de previzibil din partea lui! N-a sesizat natura de triptic a pânzei. Cele trei fâșii pe perete. Cele trei vase: două albe, unul verde. Cele trei flori în prim-plan: două albe, întoarse spre perete, una cu o coadă mai scurtă, macul întors cu fața în afară și pictat cu un roșu proaspăt. Uneori, sunt floarea albă, alteori sunt cea roșie.

Miercuri, 17 februarie 1909 – Gordon Square 46
(șase după-masa)

Lytton *a cerut-o* pe Virginia *de soție* în această după-amiază. Iar Virginia *a acceptat*. Dezastru.

Lytton tocmai a plecat. Ce aiureală! A venit cu ochii scoși din orbite, disperat să anuleze cererea lui stângace. Din câte-am înțeles, s-a dus la Fitzroy Square în această după-amiază, ca să scape de dormitorul său deprimant din gospodăria aglomerată din Belsize Park. Întârziase cu articolul (pentru *The Spectator*), nu găsea nici un cotlon liniștit ca să lucreze, era descurajat de perspectiva ca Maynard să câștige gradul de agregat la King's și încă îl mai chinuia răceala ce se lipise de el la Crăciun. S-a dus, carevasăzică, în căutare de companie bună, prânz, un foc decent, și a terminat cerând-o în căsătorie pe Virginia, în salon.

— Ai îngenuncheat? l-am întrebat eu.

— Nu! s-a arătat el șocat.

— Ai vorbit cu Adrian despre asta?

— Nu.

Lytton s-a înfundat și mai mult în fotoliu, trupul i se curbase ca un semn de întrebare.

— Dacă aș fi avut prevederea să-l întreb pe Adrian, aș fi avut prevederea și să n-o fac. Ceai, pâine prăjită și romane franțuzești în fața unui foc cald – un mod atât de plăcut de a petrece după-amiaza, după care m-am gândit: toate după-amiezile ar putea fi petrecute astfel dacă am fi căsătoriți, și, înainte să mă dumiresc, am spus-o…

— Ai sărutat-o?

— Îhhhh!

Lytton și-a lăsat capul în mâini, îngrozit la acest gând. Părea să fie stupefiat și îngrozit că Virginia consimțise. Nu se așteptase la așa ceva. Sinceră să fiu, nici eu.

— De cum am spus-o, mi-am dat seama că-s poponar până-n măduva oaselor. Nu m-aș putea niciodată însura cu o *femeie*, s-a văicărit el. Și în nici un caz cu o femeie ca Virginia.

— Da, înțeleg perfect.

Nu-mi pot închipui că Virginia chiar vrea să meargă până la capăt cu povestea asta. L-am gonit iute din cameră și i-am trimis un bilet Virginiei, să vină la mine.

Mai târziu (seara)

I-am cerut să vină când știam că soțul meu nu va fi acasă. Clive trebuie să afle de cererea asta în căsătorie, și lui Lytton nu îi va fi moale când va afla Clive. Lytton și Virginia nu se pricep să țină secretele. Ea s-a așezat în fotoliu, dar curând s-a prelins pe canapea și și-a pus capul în poala mea. S-a tot fâțâit și s-a perpelit, până mi-am pus o mână pe capul ei. Și acolo am ținut-o, ceea ce a liniștit-o.

— De ce ai acceptat? am întrebat-o, dându-i părul la o parte de pe față.

De câte ori mă opream, își cuibărea capul până îmi treceam din nou degetele prin părul ei.

— N-ar fi trebuit s-o fac, a zis ea, încleștându-se de cămașa mea de lucru.

Am așteptat – știam că mai urma ceva.

— Cum să fac asta, Nessa? O să trăiesc pentru totdeauna cu Adrian? Nu mi-e dat să am pe cineva doar pentru mine? *Undeva* care să fie un loc numai al meu?

Am rămas ca trăsnită. Mă așteptasem să vorbească despre ruptura dintre noi. Dar ceea ce-mi spunea acum părea să fie ceva autentic. Cu excepția soțului meu, Virginia nu își exprimase niciodată dorința să aibă un bărbat al ei sau un loc al ei. Întotdeauna se revoltase împotriva oricărei rupturi în sânul familiei.

— Ginia, am zis eu precaută, mulți bărbați și-ar dori să se însoare cu tine. Walter, dacă ar fi trăit. Hilton, cu siguranță. Trebuie să-l găsești pe acela pe care *tu ți* l-ai dori de soț. Trebuie să-ți găsești propria viață. După care, bineînțeles, vă veți face căminul vostru.

— N-am cunoscut niciodată un bărbat pe care să mi-l doresc de soț. Nu cred că există vreunul, a spus Virginia pe un ton sumbru.

— Prin urmare, Lytton în nici un caz? am întrebat, călăuzind-o încet spre problema centrală.

— Bineînțeles că Lytton iese din discuție. O prefer pe Marjorie, sora lui, a adăugat ea hodoronc-tronc.

Am privit-o surprinsă. O bănuisem de multă vreme pe Virginia de tendințe safice, dar am fost surprinsă s-o aud recunoscând fățiș.

— Am acceptat pentru că am fost fericită să fiu *cerută* în căsătorie.

Și-a strâns picioarele sub fustele lungi și și-a înfipt mâinile sub bărbie. O poziție din copilărie.

— Ce fericire când eram doar *noi* – familia noastră, a zis ea stins. Voiam să fim cu toții împreună.

Știu că se gândea la Thoby.

Zece seara

Am împins-o pe Virginia într-un taxi. Se întâlnește cu Lytton peste un sfert de oră, la Fitzroy Square.

În seara asta m-a înduioșat nefericirea Virginiei. E surprinzător că afecțiunea sinceră poate supraviețui acolo unde nu mai există încredere.

18 februarie 1909 – Gordon Square 46

Au reușit ceea ce Lytton a numit o retragere onorabilă.

Au anulat logodna strigătoare la cer și, când a ajuns acasă, Lytton i-a scris Virginiei un bilet înduioșător în care susținea că ceea ce conta cel mai mult era faptul că se simpatizau ca prieteni. Lytton spune că îl tot îmboldește pe Leonard Woolf să se însoare cu ea. Zice că îi va explica cererea necugetată, iar Leonard va înțelege. Leonard Woolf trebuie să fie un ins extraordinar ca să înțeleagă așa ceva.

Știu că l-a acceptat pe Lytton ca să-și spele păcatele legate de Clive. În felul ei de-a judeca, dacă se căsătorește cu indiferent cine, poate să anuleze tot răul pe care l-a pricinuit. După acea zi la Fitzroy Square, am refuzat să mai discut chestiunea. Ea are grijă cum pășește în jurul meu, așteaptă un semn cum că am iertat-o. E greu să iert când ea continuă să calce strâmb. Flirtul între ea și Clive nici măcar nu a slăbit, cu atât mai puțin să se fi încheiat. Înțeleg logica Virginiei. Dacă pune capăt poveștii acum, ne va pierde pe amândoi. Nu va încheia aventura până nu mă învoiesc s-o iert. Nu poate rămâne fără nici unul din noi.

Și… Din cât se pare, Clive m-a crezut când i-am spus că totul e bine între Virginia și mine. N-are deloc spirit de observație.

Luni, 1 martie 1909 – Gordon Square 46

Tocmai au plecat spre Cambridge. Eu am hotărât să nu merg. Julian e iarăși răcit, vremea nu s-a îmbunătățit, iar eu îmi doream să fiu un timp singură, ca să pictez. Virginia, Rupert Brooke

și Harry Norton s-au dus pentru o zi să-l viziteze pe James Strachey la locuința lui din Cambridge. James are nevoie de companie care să-l înveselească; încă n-a trecut peste episodul Rupert Brooke, care tot nu-l iubește. Lytton zice că un Adonis montaniard, un anume domn George Mallory, *este* îndrăgostit de James, dar James este îndrăgostit până peste urechi de Rupert, încât nu bagă în seamă nimic altceva. Îmi vine să cred că Lytton e nițel îndrăgostit de domnul George Mallory. Domnul Mallory are ceva din frumusețea suplă, ciufulită a lui Duncan, și în plus urcă pe munți. Lui Lytton o să-i fie greu să reziste la așa ceva.

Clive voia și el să meargă, dar se întâlnește cu un prieten din Paris, un curator, așa că a trebuit să rămână în oraș. Sper să fie cu toții plecați până după cină, ca să putem avea, Clive și cu mine, o seară numai a noastră. Trebuie să-i spun despre cererea în căsătorie a lui Lytton. Să afle Clive de la altcineva ar fi un adevărat dezastru pentru Lytton.

Și… Adrian mi-a spus că Duncan a pus capăt relației cu Maynard. Lytton va fi fericit. Și Adrian părea încântat.

Mai târziu (patru dimineața)

Clive încă nu s-a întors acasă.

3 martie 1909 – Gordon Square 46

Toată lumea a fost aici, în afară de Clive. Devin bănuitoare.

5 martie 1909 – Gordon Square 46

E doamna Raven Hill. Și-au reluat legătura în timpul vizitei noastre de Crăciun la Seend. Mi-a spus Lytton azi după-amiază. De câteva luni încearcă să-mi spună. Mă epuizează atâta înșelăciune.

Măcar nu e Virginia.

Mai târziu (2.30 noaptea)

Clive încă nu s-a întors. Mi-a spus că are întâlnire cu Maynard și Duncan, care continuă să-și petreacă tot timpul împreună, numai că ei au trecut pe la noi după cină și habar n-aveau de întâlnire. M-au privit foarte mirați când i-am întrebat pe șleau dacă soțul meu era cu doamna Raven Hill.

6 martie 1909 – Gordon Square 46 (târziu după-amiaza, ploaie ușoară)

Clive a venit acasă dimineața, fără urmă de remușcare. Se pare că am înțeles greșit mariajul nostru. El nu s-a gândit niciodată că ne vom lăsa constrânși de fidelitatea provincială. N-a crezut niciodată că voi gândi atât de îngust, atât de victorian, cu atâta lipsă de imaginație, încât să confund o căsătorie cu o aventură amoroasă. Nu s-a gândit niciodată că îi voi îngrădi libertatea personală în acest fel. Nu s-a așteptat niciodată să mă iubească doar pe mine pentru tot restul vieților noastre. Am priceput totul greșit. Dar el știe că eu nu sunt genul de femeie care iubește mai mulți bărbați. Eu sunt alcătuită astfel încât să iubesc un singur bărbat, cu pasiune. Se așteaptă să-mi îndrept acea iubire asupra altcuiva?

10 aprilie 1909 – Gordon Square 46 (totul în floare)

O dimineață dezastruoasă. De ce-am făcut-o? Ridicolă întrebare – bineînțeles că aveam s-o fac.

În această dimineață, Clive a plecat devreme, la o întâlnire cu Lytton la Savile Club în Picadilly; Maud și Sophie au plecat să facă aprovizionarea, Sloper are o jumătate de zi liberă chiar azi, iar Elsie l-a luat pe Julian în scuar, să se joace pe o pătură, pe iarbă. Eram singură în casă, ceea ce nu se întâmplă *niciodată*.

N-am ezitat. Când am auzit ușa din față închizându-se în urma lui Elsie, am urcat în goană scările până la biroul lui Clive. Având grijă să țin minte ordinea precisă a lucrurilor și

să pun fiecare scrisoare întocmai unde a fost, le-am citit. Le-am citit pe toate. Noile scrisori de dragoste trimise de doamna Raven Hill sunt puse laolaltă cu vechile scrisori de dragoste de dinaintea căsătoriei noastre. Pasiunea ei este lipsită de complicații, directă – mai curând a trupului, decât a minții. Scrisorile ei vorbesc despre aranjamente, orarul trenurilor, hoteluri prăpădite în Paddington. El i-a cumpărat două pălării noi, o cămașă de noapte din mătase și o acuarelă mică. Bun.

În sertarul cel mai mic de la birou, împins bine până în fund, un teanc de scrisori citite și răscitite, legate cu o panglică albastru-pal. Ale Virginiei. Groaznice, exact cum mi-am închipuit. Ba nu. Încă și mai cumplite. Și toate despre mine. Am legat la loc panglica, exact așa cum am găsit-o. O fundă dublă, cu capetele întoarse în buclă.

24 aprilie 1909 – Gordon Square 46
(târziu după-masa – încă e lumină)

Au trecut două săptămâni. Nu i-am spus că am citit scrisorile. Ce rost ar avea? Am întrebat tot ce era de întrebat despre doamna Raven Hill. El a răspuns cu jumătăți de adevăr, restul îl deduc singură. Clive o consideră o comoditate reconfortantă și familiară. Ea este opusul Virginiei. Eu mă simt superioară pentru că știu mai multe decât iubita lui. O victorie măruntă. Sunt sigură că se duce la ea din pricină că Virginia îl refuză. Eventualul *meu* refuz e irelevant. Eu nu mai fac parte din meci. Sunt teritoriu cucerit și n-am monedă proprie. Anexată, ocupată, fără cine știe ce valoare.

Și rar, delicat, Clive întreabă de Virginia. Mare tupeu și uriașă aroganță să mă întrebe pe mine, dar o face. Nu se poate abține. Se va mărita? Cine o va cere de nevastă? Cine vrea să se însoare cu ea? Umerii se încovoaie într-o defensivă crispată, în timp ce vocea lui devine egală.

10 mai 1909 – Gordon Square 46

New English Art Club mi-a acceptat lucrarea *Maci islandezi*! Va fi expusă în expoziție în această vară, alături de Augustus John și John Singer Sargent. Prin urmare, a ieșit ceva bun din acest an groaznic.

Și… Minunat, Duncan va expune și el. Știu portretul pe care i l-a făcut lui James și care va fi inclus, dar nu sunt sigură de cealaltă lucrare. Creația lui a căpătat autoritate și frumusețe în ultima vreme. Cred că va deveni faimos. Adeseori ni se alătură la Fitzroy Square, iar aici vine împreună cu Virginia și Adrian. Cu cât îl cunosc mai bine, cu atât îmi place mai mult de el.

Marți, 18 mai 1909 – Gordon Square 46

Virginia tocmai s-a întors de la Cambridge. Hilton Young a cerut-o în sfârșit în căsătorie. Iar ea a refuzat. Prin urmare, e hotărâtă să aștepte dragostea adevărată. Clive e plin de sine, ușurat, a fluierat toată ziua. Își închipuie că ea a refuzat deoarece îl iubește pe el. Nu o înțelege câtuși de puțin.

Ascultând-o, m-am simțit complet goală pe dinăuntru, secătuită, detașată. M-am auzit înșirând platitudini palide, cuvinte de încurajare ce sunau la fel de goale. Devin o ființă pe care n-o recunosc.

CLARISSA

9 octombrie 1909 – Gordon Square 46

Tocmai m-am întors de la Seend și de la ororile familiei Bell. Clanul lui Clive nu se schimbă în bine odată cu trecerea timpului. Cum e posibil să-și petreacă zilele bârfind, trăgând cu pușca și întrebându-se dacă va ploua, după care se duc la culcare și se trezesc, și iar o iau de la capăt? Pur și simplu mă depășește.

Acum, acasă, avem o petrecere. Zic „avem", dar Clive a trebuit să rămână la țară. Prin urmare, cine vine? Ottoline, Philip, Walter și Henry Lamb, surorile lui Lytton, Pernel, Pippa și Marjorie (Lytton e la Cambridge), Duncan și Maynard, Adrian, Morgan, Gwennie Darwin, Saxon și Virginia, Bertrand Russell (dar nu și soția lui, Alys, pe care el nu o mai iubește), Irene Noel și Tudor Castle, un tip blajin, dar foarte amuzant, în mod cert favoritul meu din ceata de la Cambridge a lui Adrian. Desmond și Molly au pierdut trenul azi după-amiază, prin urmare nu pot veni. Știu că seara va fi plină, deoarece Ottoline și Henry Lamb au o relație furtunoasă și săraca Irene e disperată să-i atragă atenția lui Tudor. O seară teribilă, decuplată.

Mi-aș dori să fie Clive aici, să netezească încâlciturile sociale, dar a trebuit să rămână în Seend, să se ocupe de niște chestiuni familiale ale tatălui său. Eu însă știu că de fapt își va petrece timpul cu doamna Raven Hill a lui, cu sânii ca o navă de război și bărbia ei dublă, dar am fost prea mândră să i-o spun. Doamna Raven Hill e umflată ca un balon, plină de cărnuri, extrovertită. Dar mi-o amintesc drept o femeie amuzantă, cu un umor grosolan.

Poate că eu am fost excepția în tot acest timp, iar gusturile lui cu adevărat se îndreaptă spre acest gen de femeie stridentă?

Presupun că adevărata problemă a lui Clive e Virginia. Sunt sigură că nu a reușit s-o seducă. Rezistența Virginiei este oțelită de scârbă, nu de virtute. Dar n-are importanță. Intenția este ceea ce ne face rău.

De astă vară încerc să accept conceptul de căsătorie modernă al lui Clive. Noțiunea mă obligă să alerg împotriva acelor de ceasornic și răstoarnă tot ce are logică în mintea mea, însă măcar suntem din nou onești unul cu altul. E singurul lucru pe care-l apreciez. E tatăl lui Julian și soțul meu, prin urmare, asta e!

Mai târziu

A fost o petrecere jenantă. Am încercat să dau o formă potrivită serii, dar nu s-a lăsat modelată. Ottoline și Henry au stat departe unul de altul, se holbau însă unul la altul, în vreme ce Philip și Walter purtau o conversație prețioasă. Pernel, Pippa și Marjorie au vorbit *toată* noaptea cu Bertie Russell și Morgan despre dreptul de vot al femeilor. N-au fost interesate să stea de vorbă cu nimeni altcineva și despre nimic altceva. Ceea ce e minunat când ești la un miting politic, dar dificil la o petrecere. Știu că Maynard a fost dezamăgit – tocmai terminase de citit extraordinara poveste futuristă a lui Morgan, *Dacă mașina se strică*, și voia să-i vorbească despre ea, dar n-a avut ocazia. Este cu totul deosebită față de tot ce-a scris Morgan. E replica lui la H.G. Wells, de-a dreptul terifiant.

Irene râdea prea tare în încercarea de a-i atrage atenția lui Tudor Castle. Iar Ottoline o privea dezaprobator. Ottoline își atrage amanții mai degrabă cu o senzualitate melancolică decât cu artificii efemere, dar Irene n-are sensibilitate pentru așa ceva. Virginia a încercat să pornească o conversație șoptită cu mine, dar eu am refuzat. Dincolo de asta, ea și Saxon s-au păstrat într-o tăcere încăpățânată. Adrian și Duncan au șezut într-un colț vorbind ei știu ce, iar Maynard și Hilton au ieșit pe balcon. M-am temut de o situație penibilă între Hilton și Virginia,

dar nu a fost cazul. Virginia era oricum într-o stare dificilă, încât probabil că tensiunea cu Hilton s-a combinat în acest amestec. Sunt sigură că nu era în apele ei din pricină că lipsea Clive.

Saxon a rămas ultimul, dar eu am urcat într-un târziu și l-am lăsat în salon. Uneori e greu să-l faci să plece, prin urmare mai bine îl lași în apele lui. *Seara nu a avut loc*. N-a fost un succes.

67 BELSIZE PARK GARDENS
HAMPSTEAD, N.W.
TEL.: HAMPSTEAD 1090

19 octombrie 1909

Dragul meu Leonard,

M-am reîntors la Cambridge pentru toamna ce urmează și mă întreb de ce am plecat, de fapt. Pentru acest trimestru am ocupat camerele unui înger căzut. George Mallory. Nu e al meu, dar cum mi-aș dori să fie! Stau la Grantchester Arms, deoarece preafrumosul Mallory nu eliberează camerele decât vineri.

Azi am stat în soarele tomnatic și m-am gândit cât eram de fericiți în acest oraș mic. Viața la Londra este lipsită de evenimente deocamdată. Mai curând duce lipsă de evenimente plăcute. Adrian pleacă în America. Clive s-a încurcat cu o femeie teribil de vulgară, și Duncan nu mă vrea, deși i-a dat papucii lui Maynard. Virginiei îi vorbesc de multe ori despre tine. L-a refuzat pe Hilton Young. Îi tot spun că pe tine te așteaptă.

Al tău,
Lytton

Miercuri, 9 noiembrie 1909 – Gordon Square 46

— Te-ai întors! am exclamat încântată.

Rămăsese mai mult pentru o întâlnire cu un artist și un negustor de artă în Bath, iar eu nu-l așteptam să se întoarcă decât la sfârșitul săptămânii. Clive a traversat camera, m-a sărutat, apoi s-a așezat pe o sofa mică și a scos o batistă. Era una dintre cele cu monogramă pe care le comandasem pentru el

de Crăciun. Să nu uit să comand altele noi pentru Crăciunul de anul ăsta.

— Da, tabloul nu e chiar atât de bun pe cât mi-am închipuit că este, iar pictorul e lipsit de imaginație și grosier. Mi-a fost dor de tine. Hai să ne mutăm la Paris.

— Din pricină că tabloul a fost jalnic? am izbucnit eu în râs, punând deoparte pensulele.

Clive mereu vrea să ne mutăm la Paris.

— Vorbesc serios, Nessa. Tu, eu și Julian. Am locui pe St. Germain, am lua micul dejun la Closerie des Lilas, tu ai picta, eu aș scrie, și am putea face parte din cel mai fascinant cerc de artiști din lume. Hai să ne mutăm la Paris!

Chiar vorbea serios. Clive propune cel puțin de două ori pe lună să ne mutăm la Paris și de câte ori ne ducem acolo, caută apartamente. Dar de fiecare dată ajungem la siguranța, înlesnirile și familiaritatea pe care le găsim la Londra. Simțeam firișoare verzi, fragile de speranță înălțându-se spre lumina soarelui. Era încercarea lui de a ne salva, știu asta. De a ne repara. Dar riscul e prea mare. La Paris, Clive m-ar înșela cu o franțuzoaică șic, iar eu aș fi departe de locul acesta și încă și mai singură. Nu. Am evitat să răspund.

— Tabloul era prost? am întrebat, aplecându-mă să-l sărut.

— Groaznic, a zis, trăgându-mă în poala lui, așa cum obișnuia cândva să facă.

Ne-am dus în camera noastră și am închis ușa.

Miercuri, 8 decembrie 1909 – Gordon Square 46

Julian a învățat să se cațere pe mobilele din salon. Mi-am petrecut dimineața mutând toate ornamentele de pe ramurile de jos ale bradului, pentru că le tot sparge.

Mai târziu (trei după-masa)

Fir-ar să fie! Marți, Adrian se întoarce din vacanța lui americană cu Mauretania, iar Virginia a și invitat-o pe Violet pentru

seara respectivă. Eu voiam să vină ea și Adrian la noi, ca să sărbătorim întoarcerea lui.

Duncan a primit o carte poștală de la Adrian săptămâna trecută. S-a apucat de pescuit cu muscă – ce-o fi însemnând și asta.

12 decembrie 1909 – Gordon Square 46

Acasă după o seară în Fitzroy Square, unde mi-am petrecut cea mai mare parte din seară vorbind cu Duncan. I-am spus cum sper să-mi expun creațiile, iar el m-a prevenit:

— Odată ce oferi lumii o pictură de-a ta, ea nu-ți mai aparține.

În ultima vreme, reputația lui a sporit – ceea ce nu pare să-i facă plăcere.

25 decembrie 1909 – Gordon Square 46 (ziua de Crăciun)

— Virginia a plecat în Cornwall, m-a anunțat Clive trezindu-mă cu micul dejun de Crăciun adus pe-o tavă.

— Ce? Dormisem până târziu, eram buimacă, nu pricepeam ce zice. A fost aici aseară, n-a pomenit nimic despre asta.

— Da, se pare că se plimba azi-dimineață prin Regent's Park și a hotărât că e o prostie să stea la Londra, când există Cornwall, prin urmare s-a întors acasă, l-a anunțat pe Adrian și a sărit într-un tren. Adrian a trimis tuturor un bilet, ca să nu o mai așteptăm la cină, a zis Clive, așezându-se pe pat lângă mine.

— Și-a luat ochelarii? Și-a reținut o cameră la vreun hotel?

— Nu cred că a făcut așa ceva. Pur și simplu a plecat, a zis Clive îngrijorat. Adrian zice că nu și-a luat nici un bagaj. Nu are lenjerie de corp, trusă de toaletă, cărți, haine groase, nimic. Clive și-a trecut agitat mâna prin păr. Nessa, are la ea măcar carnetul de cecuri?

— Habar n-am, am zis, simțindu-mă copleșită de sentimentul vinovăției.

— Nu pot pricepe de ce a făcut așa ceva, a continuat el.

— Eu pot. M-am întors cu fața la el. Ar fi trebuit să-ți spun ție mai întâi și apoi ei, regret că n-am făcut-o.

— Ce să-mi spui, iubito? Poți să-i spui Virginiei orice. Nu mă deranjează.

— Clive, ieri seară i-am spus Virginiei că sunt însărcinată.

Mai târziu (trei după-amiaza)

Clive a ieșit. Știu unde s-a dus.

În seara asta, casa nu mai răsună de acea tăcere goală, tulburătoare, cu care m-am obișnuit. Mintea mea caută nume. Angelica? *Angelica*, *archangelica.* Rădăcini și cer.

Și mai târziu (unsprezece seara)

Clive a fost cu târfa lui. Un cuvânt brutal, mizer, dar așa am hotărât să mă exprim despre ea. Din câte îmi dau seama, este o relație profund lipsită de romantism, definită prin sex, prin urmare „iubită" e un cuvânt cu totul greșit. Dacă-i pe-așa, Virginia e iubita lui, ea continuă să fie cea pe care o iubește. Iar eu încă sunt soția lui. Dacă Virginia n-ar fi sora mea, am fi un clișeu prozaic. Așa însă, suntem un coșmar boem. Cu toate acestea, îi aștept pașii pe trepte și nu am sentimentul că a trecut ziua decât atunci când el e acasă și ușa e încuiată în urma lui. Micile detalii cotidiene ale unei familii continuă chiar și când inima unui mariaj s-a frânt.

Îl urmăresc. Face tot ceea ce-ar trebui să facă un soț. Îmi vorbește despre vin și croitor și despre traficul din scuar, și despre noii pictori pe care îi întâlnește, și despre curentul care trage pe la ferestrele de la camera copilului, dar afecțiunea lui este un obicei acum, o rutină, nu un motor. Viața noastră a căpătat o imobilitate grea, ca a unui zid ce poartă o mare povară. Nu mai suntem o aventură.

Adormisem pe canapeaua de catifea din salon și nu l-am auzit deschizând ușa.

— Îmi pare rău, a zis Clive îngenunchind pe podea, lângă mine.

— De ce? Ce-ai făcut? l-am întrebat somnoroasă.

— Cred că știi.

— Ai fost cu doamna Raven Hill.

— Da, a zis Clive, uitându-se în ochii mei.

— Te iert.

— De ce? s-a mirat Clive de răspunsul meu spontan. Credeam că nu accepți ideile mele moderne despre căsătorie.

Am râs. Infidelitatea nu era câtuși de puțin modernă.

— Am de ales? Sunt căsătorită cu tine. Am tras încet aer în piept, pentru a spune ceea ce se păstra sub tăcere: Oricum, ceea ce a pus capăt căsătoriei noastre este aventura ta amoroasă cu Virginia, nu doamna Raven Hill.

Am tăcut, așteptându-l să nege, dar știind că nu o va face.

— A pus capăt? s-a aventurat el prudent.

— A dezvoltat-o.

A cântărit câteva clipe noțiunea. Destul de vagă să-l blocheze.

— Da, a zis el apoi. A dezvoltat-o. Ești ceva rar și minunat, Vanessa.

M-a privit așa cum o mai face uneori. M-a tras afectuos de cosița ciufulită. Nu a încercat să mă convingă de faptul că mariajul nostru era nevătămat. Și nici nu a pretins că ar fi altfel de cum era. Ultima mea speranță s-a prăbușit din cer.

— Și chiar ești însărcinată? m-a întrebat el.

— Da.

— Bine. Asta nu poate duce decât la ceva bun.

26 decemebrie 1909 – Gordon Square 46

O scrisoare de la Virginia, sosită cu prima poștă. A tras la hotelul Lelant din St. Ives, e singurul oaspete. Nu pomenește de copil, insistă doar că nu poate fi un loc mai bun decât în Cornwall iarna. Are carnetul de cecuri cu ea, dar și-a uitat ochelarii. Va trebui să-l rog pe Adrian să i-i trimită.

Mai târziu – după cină

— Ce zici de Clarissa? m-a întrebat Clive.

Un nume ca o ramură de măslin. Lui nu i-a plăcut niciodată, dar știe că îmi place mie.

— Da. Clarissa.

PARTEA A PATRA

VANESSA
ÎN VOPSELE ȘI TUȘ

1910–1911

„Dacă ai veni,
ai putea, așa cum cred
că ți-am spus, să te însori
cu Virginia, ceea ce ar rezolva
toate problemele
în cel mai bun mod posibil.
Te rog, încearcă.“

(LYTTON STRACHEY LUI LEONARD WOOLF,
27 MAI 1909)

ÎNTÂLNIRE ÎN TREN

Duminică 9 ianuarie 1910 – Gordon Square 46
(ora două dimineața)

— A fost minunat! Are mintea cea mai extraordinară, magnifică, a zis Clive, sărind să umple încă o dată paharul lui Adrian.

Ne găseam în salonul rece din Gordon Square, discutând despre întâlnirea noastră cu criticul de artă Roger Fry. L-am întâlnit azi-dimineață în trenul de 9.15 de la Cambridge. L-am recunoscut când aștepta lângă noi, pe peron. Și-a adus aminte de mine și m-a salutat cu căldură, iar pe Clive îl știa din recentul său articol despre arta franceză modernă. Eu am stat multă vreme tăcută, minunându-mă de felul în care asculta domnul Fry. Un fel meditativ de a asculta, nu pauza pasivă când îți aștepți rândul să vorbești, pe care îl observ adesea la marile personalități.

— Știi, vorbește foarte serios despre expoziția asta de artă franceză modernă, a zis Clive, venind să se așeze lângă mine. Arta franceză a depășit impresionismul. Nu mai este relevant. Nu mai este *modern*.

— Pe cine vrea să expună? a întrebat Desmond.

Am uitat cât de sincer e preocupat Desmond de pictură.

— Manet, Cézanne, Gauguin, Van Gogh în primul rând, deși s-ar putea să includă și tablouri mai noi ale lui Matisse și Picasso, a zis Clive. Sper să o facă – sunt geniali. Ți-a plăcut Matisse-ul pe care l-am văzut la Paris, Nessa, nu-i așa?

M-am uitat la Clive. Știa că îmi plăcuse la nebunie. Paleta luminoasă, uleiul gros, perspectivele neașteptate erau uluitoare.

Clive încerca să mă atragă în conversația lor. Îmi observase rezerva, mă scotea din ea.

— Da, mi s-au părut revoluționare și minunate, am răspuns eu simplu.

— Nu l-ai întâlnit la noi acasă, Nessa? m-a întrebat Desmond.

— Pe domnul Fry? Ba da, am răspuns. La serata dată de tine, cu ani în urmă. Înainte să plece la New York. Era cu soția lui.

— Tristă poveste, a zis Desmond, întinzându-se să-i strângă mâna lui Molly.

— Ea e acasă acum? am întrebat.

— Helen Fry? Din câte știu, după revenirea bolii acum câțiva ani, au încercat tot ce-au putut să o țină acasă, dar a fost nevoită să se întoarcă la spitalul de boli mintale de câteva ori și pentru perioade lungi de timp, a zis Molly. Ultima oară când l-am văzut pe el, ea urma să-și petreacă sărbătoarea Crăciunului alături de copii, prin urmare acum s-ar putea să fie acasă, în Hampstead.

— Iubito, nu-ți amintești că familia Fry s-a mutat? a zis Desmond. Roger a proiectat și a construit casa aceea uriașă stil Arts and Crafts[1], în Guildford – tavanuri înalte, încălzire pe sub pardoseală, bucătărie modernă. Mie mi s-a părut ciudat de austeră, dar te obișnuiești cu ea. Se numește Durbins. Nu sunt sigur dacă doamna Fry a apucat să locuiască acolo.

— Îngrozitor să trăiești cu o asemenea incertitudine, a zis Clive uitându-se la mine.

— Ar trebui să-l invităm să vorbească la o întâlnire a Clubului de Vineri, a propus Molly.

— L-am invitat deja, am zis eu liniștită.

Și… Se pare că sora mai mică a lui Lytton, Dorothy, și soțul ei, artistul Simon Bussy, au corespondat cu domnul Fry de-a

1. Arts and Crafts a fost o mișcare artistică de design, originară în Insulele Britanice, devenită ulterior internațională, extinsă pe o perioadă de circa cincizeci de ani, între 1860 și 1910, și care a continuat să influențeze arhitectura și designul european și după ce a fost înlocuită de modernism, în anii ’30.

lungul anilor. Lytton nu părea impresionat de noua noastră cunoștință, dar Lytton n-a prea fost în apele lui în ultima vreme.

Sâmbătă, 5 februarie 1910 – Peppard Cottage, Oxfordshire

Problema cu o casă la țară de sâmbătă până luni, în februarie, este că e foarte probabil să plouă. De când am sosit în această dimineață, cade o burniță cenușie, constantă, tipică pentru Oxfordshire – deprimant. Dar distracțiile dinăuntru nu trebuie disprețuite. Ottoline și-a ales bine oaspeții. Lytton și sora lui, Marjorie, sunt aici, Irene Noel și Tudor Castle, care nu sunt încă logodiți oficial, precum și Desmond și Molly. (Ei și-au lăsat fetița, pe Rachel, acasă, cu bona, așa cum am făcut și noi.) Duncan, Maynard și Adrian vin mâine. Ottoline și Henry Lamb își dau târcoale discret – am observat că Ottoline este mult mai circumspectă când primește oaspeți acasă. Am vorbit cu ea de câteva ori, începe să-mi placă de ea. Roger Fry a venit și el, vorbește cu Ottoline despre artă și prieteni comuni și despre case la țară pe care le știu și le admiră amândoi. E o plăcere de un tip deosebit să aduni laolaltă oameni care apoi se împrietenesc între ei.

Și… Virginia a împrumutat prenumele de Rachel pentru eroina ei. Acum trebuie să-i găsească un nume, zice că vrea ceva subțire, tăios și elegant, ca un cuțit de hârtie.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

5 februarie 1910

Kandy, Ceylon

Lytton,

Am vești extraordinare, prietene! Tocmai mi-am asigurat un concediu lung pentru a mă întoarce în Anglia. Charlie-câinele și cu mine vom sosi în aprilie sau în mai anul viitor și vom sta acasă

câteva luni. Mintea mea se agită ca un pește din pricina surescitării. Aș veni mai repede, însă anul trecut m-am apucat de un proiect educațional ambițios, am reușit să impun ca școala primară să fie obligatorie în oraș. Deschidem o școală guvernamentală care să-i primească pe toți copiii și ar trebui să-și înceapă activitatea pe vremea asta anul viitor. Este unul dintre puținele lucruri pe care le-am făcut aici și care par cu adevărat bune. Mă îmbarc cu destinația Anglia de cum își deschide porțile și funcționează.

Crezi că frumoasa ta domnișoară Stephen va fi de acord să mă întâlnească din nou? Își va aminti de mine? Crezi că va fi tot necăsătorită și nelogodită? Atâtea întrebări despre o femeie pe care abia dacă o cunosc – iartă-mă. Te rog să nu-i spui, dar începe să-mi bântuie gândurile zilnic. Mulțumesc, Lytton, pentru asta, indiferent unde duce. Va fi minunat să te văd, om drag.

Al tău,
Woolf

Duminică, 6 februarie 1910 – Peppard Cottage, Oxfordshire (încă plouă)

— Nessa? Ottoline a ciocănit ușor la ușa camerei mele. Ești trează?

— Da, am strigat.

Profitam de unul dintre puținele luxuri de care au parte doamnele măritate în menajurile convenționale și mă bucuram de un mic dejun în pat, servit pe tavă. Doamnele necăsătorite, precum Irene, iau micul dejun în sufragerie.

— Intră! am strigat, dându-mi seama că ea aștepta invitația mea.

— Clive s-a dus la o plimbare matinală cu Roger și Desmond, a zis ea. M-a rugat să-ți spun că se va întoarce înainte de prânz.

Ottoline a început să se agite prin cameră ca o pasăre mare de hârtie. Părul de un roșu închis plutea în bucle vaporoase în jurul feței ascuțite, cu trăsături marcante. Nu e drăguță, dar nu-ți poți lua privirile de la ea. Adevărul e că arăta extenuată.

Ochii cu pleoape grele erau înconjurați de cearcăne vineții delicate, umerii îi atârnau de epuizare. Hainele ieșeau în evidență ca o sfidare la adresa oboselii. Purta o rochie de dimineață de culoarea macului, strânsă în talie, și un uluitor colier de chihlimbar, la baza gâtului.

— Ottoline, am început eu, nepreaștiind ce voiam să zic. Te distrezi bine?

Întrebarea mea a prins-o cu garda jos. Brusc, s-a așezat pe pat, făcând să se clatine tava cu micul dejun. M-am speriat. Faptul că ședeam amândouă pe același pat schimba esența conversației. Atmosfera camerei a devenit intensă, intima.

— Nu chiar, a mărturisit ea. Mă apucă, așa, multe griji când dau petreceri acasă.

— Griji? m-am mirat eu, deși înțeleg foarte bine grijile mărunte, enervante ale unei gazde.

— Fleacuri, știi. Mâncarea, vremea, musafirii, conversația… a enumerat ea.

— Și, bineînțeles, intrigile, am completat eu.

— Da, a râs ea, trăgând de cuvertură. Intrigile, întotdeauna.

Și deodată s-a revărsat totul. Greutățile ei cu Henry, temperamentul lui impredictibil, inima ei ușor de rănit, încercările de reapropiere, flirturile lui cu alte femei, devotamentul ei față de el, mariajul lui care se destramă și aranjamentul ei cu Philip, neașteptat de reușit, arta lui și măiestria ei, talentul lui și deosebitul ei simț al frumosului, gelozia lor. Nu e prima ei aventură.

— Nouă? am repetat eu, ca să fiu sigură că am înțeles bine. Nouă aventuri?

— De când sunt cu Philip? Da, Henry este a noua.

A spus-o cu demnitate. Nu e sordidă sau libertină, ci e o femeie care caută un anumit tip de iubire. Iubire amestecată cu artă și idei. Iubire redată în vopsea și tuș. Iubire pe care să o împartă fără rezerve cu o altă ființă umană. Nu se rușina de căutarea ei, era doar dezamăgită de eșecul ei. Și de ce să-i fie rușine? m-am întrebat, reproșându-mi dezaprobarea instinctivă. Nu îl trăda pe Philip. Ajunseseră la o înțelegere. Eram surprinsă. Nu mă așteptasem la un număr atât de brutal de

mare. Cu toții vorbeam de abandonarea regulilor constrângătoare ale căsătoriei tradiționale și ale societății, în favoarea legăturilor autentice. Ottoline își trăise pe tăcute viața în afara unor asemenea structuri.

— Iar tu? m-a întrebat ea, provocându-mă să mă confesez.

— Nici una, am zis liniștită. Până de curând, eram pe deplin fericită cu mariajul meu. Dar acum Clive a fost… distras, am zis, evitând la mustață adevărul.

Ottoline m-a privit dezamăgită. Răspunsesem evaziv la onestitatea ei.

— Clive și-a luat drept amantă o doamnă Raven Hill, am zis cu o candoare desăvârșită. Și s-a îndrăgostit de sora mea.

Am simțit cum mă inundă adevărul – curățată cu totul de secretele tenebroase. Dar pierdusem oarecum controlul, devenisem indiscretă – era o degradare. Dar de ce să mă controlez mereu? De ce să fiu mereu discretă? Nu eu mă înjosisem. Declaram ceea ce era adevărat. Nu datorez lumii un mariaj fericit, o familie perfectă. Nu asta era treaba mea.

— Iar Virginia? m-a întrebat Ottoline cu o claritate pragmatică.

— Virginiei îi place că el este al meu. Nu cred că-l iubește pentru ceea ce este el.

— Contează pentru ce-l iubește? De ce-l dorește? Ea e sora ta. El e soțul tău. Nu e bine. Are importanță *de ce*?

— Nu, am răspuns eu. Nu cred că are.

FARSE PE MARE

10 februarie 1910 – Gordon Square 46 (târziu)

— Ce-ați făcut? am întrebat încercând să înțeleg ce spune.

— A fost nemaipomenit, Nessa, a zis Adrian legănându-se pe călcâie. Era prea surescitat ca să se așeze. Așteaptă numa' – Duncan și Ginia o să-ți povestească. Sosesc îndată. Merg atât de *încet*!

Adrian e înalt, are un metru nouăzeci și doi. Pentru el, toată lumea merge încet.

— Nessa! a strigat Virginia din hol.

— E aici, înăuntru! a strigat la rândul său Adrian.

— Nessa, trebuia să fi venit și tu! a zis Virginia cu răsuflarea tăiată, aruncându-se pe o canapea.

Arăta ca o apucată, era agitată.

— A fost uluitor. Nu, de fapt doar puțin la început a fost uluitor. După aceea probabil am început să cred că e adevărat și a început să pară chiar banal.

— Până când mustața lui Guy a început să se topească, a completat Duncan.

— Care Guy? am început eu să mă enervez.

— Guy Ridley. Ți-l amintești, Nessa? a zis Adrian. Ne-a ajutat când am făcut chestia asta ultima dată la Cambridge, când ne-am prefăcut că suntem de la Curtea sultanului din Zanzibar.

A fost o festă absurdă, îmi amintesc că Thoby a fost foarte supărat pe el din pricina asta. În studenție, Adrian și prietenii lui s-au deghizat în sultanul Zanzibarului și în membrii anturajului său și au făcut o „vizită de stat" la Cambridge. Uneori,

Adrian face lucruri nefăcute, zău așa. Din cât se pare, acum o comiseseră iar.

— Ați…

— Nu te teme, Nessa. N-am mai făcut chestia cu sultanul, a spus Adrian plin de vervă.

— De data asta pe cine-ați personificat?

— Pe împăratul Abisiniei, s-a umflat el în pene. Tudor a trimis o telegramă de la Externe, anunțând o vizită a împăratului Abisiniei la bordul *H.M.S. Dreadnought*, urma să inspectăm vasul.

Dumnezeule mare! *Dreadnought* nu este doar cel mai mare și mai vestit vas din Flota Maiestății Sale, ci mai este și pilotat de vărul nostru, William Fisher.

— A fost frumos, Nessa, a încercat Adrian să mă îmbuneze, văzându-mi dezaprobarea. Anthony Buxton l-a interpretat minunat pe împărat – foarte regal. Duncan și Ginia erau oficiali de la curte, împreună cu Guy Ridley și Horace Cole – de fapt, ideea a fost a lui Cole. Iar eu am fost translatorul. Singurul fără machiaj, în schimb am vorbit aproape numai eu, a zis Adrian, rezemându-se de speteaza scaunului.

— Și ce limbă ați vorbit? am întrebat. Doar nu știți…

— Swahili, cred. Păi, Anthony și Guy spuneau *„bunga bunga“* la intervale regulate.

— Și ce răspundeai la *„bunga bunga“*? m-am îngrozit eu.

— Am *„bunga bunga“* și eu, bineînțeles, a zis Adrian. Nessa, mai e prăjitură din aia, Dundee?

— A recitat din Vergiliu, a zis Virginia. Amestecat cu puțină greacă. Și a arătat sinistru într-un costum care nu i se potrivea.

— Ca un comis voiajor, a consimțit Duncan. Dar a vorbit minunat și, în plus, Anthony Buxton, care l-a interpretat pe împărat, s-a prins în jocul recitării din Vergiliu și a replicat pe măsură.

— Deocamdată nu mai avem Dundee, dar mai sunt chifle cu stafide. Am sunat-o pe Maud, apoi am întrebat: Vorbeați latina? – voiam să-l țin pe Adrian la acest subiect.

— Cu puțină greacă și nițică germană, și niște bla-blauri aruncate din când în când, a zis Duncan. Cred că a folosit la

un moment dat niște versuri din *Bufnița și pisica*, al lui Lear[1], traduse în latină.

— Bufnița și pisicuța s-a dus pe mare… *Bunga bunga*! a strigat Adrian.

— Dumnezeule! am exclamat eu șocată.

— Nu, Nessa, a fost bine, să știi, m-a asigurat Adrian. Cred că am fost convingător.

Arăta mai fericit decât l-am văzut vreodată de la moartea lui Thoby. Lui Adrian i-au plăcut întotdeauna glumele practice. Atâta vreme cât e planul altcuiva. Nu cred că i-ar plăcea să ducă de unul singur povara.

— Iar gazdele au fost minunate, a adăugat Virginia cu fața luminată de agitația zilei.

M-a cuprins îngrijorarea. Virginia trece atât de repede de la melancolie la isterie în iarna asta!

— Au întins covorul roșu pentru noi și tot echipajul era la uniformă. Chiar s-au oferit să tragă cu tunul, dar Adrian a refuzat, mulțumim frumos. Cred că a fost exact ceea ce trebuia să facă.

Adrian a părut dintr-odată și mai înalt. Rareori e lăudat de Virginia.

— Ar fi trebuit să curețe toate tunurile după aceea și nu ar fi fost corect din partea noastră să-i obligăm la atâta muncă, a explicat Adrian. Nu am luat nici prânzul, deși somonul arăta minunat. Am refuzat invocând motive religioase.

— Apoi a început să plouă și ne-am temut să nu se scurgă machiajul, așa că am plecat, a zis Duncan.

Mai târziu (miezul nopții)

Clive a venit acasă târziu. Am crezut că a fost cu târfa lui, dar a fost cu Roger. Roger are nevoie de ajutorul lui Clive ca

---

1. *The Owl and the Pussycat*, un poem absurd, scris de Edward Lear și publicat prima oară în 1871, în volumul *Nonsense Songs, Stories, Botany, and Alphabets.*

să organizeze în toamnă expoziția artiștilor francezi moderni. Clive s-a enervat foarte tare când a auzit de farsa *Dreadnought*, cum o numim acum, și s-a bucurat că nu am luat parte la ea.

— Virginia ar trebui să manifeste mai mult bun-simț, a zis el cu răceală.

67 BELSIZE PARK GARDENS
HAMPSTEAD, N.W.
TEL.: HAMPSTEAD 1090

28 februarie 1910

Dragă Woolf,

Om minunat! M-am obișnuit să cânt pentru tine ca o sirenă cocoțată pe o stâncă neprietenoasă. Ce să mai fac cu timpul meu acum, când nu mai trebuie să te ademenesc acasă?

Întrebi care sunt noutățile? Multe. Remarcabil: Adrian, Duncan, Virginia, Anthony Buxton (îți amintești de el? – era cu câțiva ani mai tânăr decât noi), și alți câțiva ale căror nume nu mi le amintesc, s-au deghizat în împăratul Abisiniei și anturajul acestuia și au vizitat H.M.S. Dreadnought. *Totul s-a terminat prost, pentru că ziarele au aflat și acum fac un haz nebun pe socoteala Flotei Regale. Evenimentul e poreclit* Farsa Dreadnought. *Adrian este foarte încântat de sine, ceea ce mi se pare stânjenitor, iar Duncan se simte foarte prost față de toată povestea, acum că Flota a fost pusă într-o situație atât de ridicolă. Îmi tot spune cât de amabili au fost față de împărat, cum au întins covorul roșu pentru împărat, cum i-au arătat mult respect împăratului, iar eu îi aduc mereu aminte că nu a fost* nici *un împărat. E ca într-o poveste de Hans Christian Andersen.*

În cele din urmă, Adrian și Duncan s-au dus să-l vadă pe domnul Reginald McKenna, ministrul Amiralității. Duncan l-a convins pe Adrian că ofițerii care fuseseră atât de amabili cu ei pe vas erau acum trimiși în fața unui tribunal militar și urmau să fie pedepsiți sever. Duncan și Adrian s-au dus să-și ceară scuze și să pledeze în favoarea lor. McKenna a fost extraordinar, dar

le-a spus că nu-i consideră câtuși de puțin responsabili pe ofițeri, cât despre marinari, aceștia se comportaseră admirabil, a adăugat el. Duncan și Adrian au fost de acord cu el și l-au complimentat pentru ospitalitatea personalului. McKenna le-a mai spus că va avea grijă să-i închidă în cazul în care se mai repetă.

Alte știri, dragă Leonard – am fost doborât de o criză de gelozie. Chestie nocivă, prietene, ține-te departe! A apărut un ins în mijlocul nostru, artist și critic de artă. Bătrân cât lumea, un Apostol pe vremea când noi încă umblam în șpilhozeni. Vezi cât sunt de răutăcios? E vorba de un anume Roger Fry. Îl cunoști? Ar fi trebuit să verific înainte să mă las dus de val. E captivant – asta e impresia lui Ottoline și a Vanessei. Sora mea Dorothy și soțul ei, Simon Bussy, sunt înnebuniți după el. Este plin de viață, cultivat, respectat, împlinit – mă irită perfecțiunea lui. Chiar și Virginia îl simpatizează – ceea ce nu se întâmplă niciodată. Nu-ți face griji în această privință, este etern însurat cu o femeie cu adevărat nefericită, mereu captivă într-o instituție de boli mintale sau în alta.

Ottoline l-a adus la Peppard Cottage de două ori în această lună, iar acum începe să participe la Clubul de Vineri. E frustrant de fermecător, în preajma lui mă simt ca un trântor, neproductiv, un ins distructiv, neinteresant. Mi-ar plăcea ca el să se întoarcă acolo de unde a plecat, să-mi lase în pace minunatele mele femei. Prefer ca ele să fie uluite de inteligența mea, de șarmul meu, și nu de șmecheriile de la o petrecere ale unui neavenit. Vanessa, de obicei atât de intimidată de critici, clocotește de opinii când se află în preajma lui. Însă dacă e vorba de ea, s-a schimbat cu totul în ultima vreme. Clive, care s-a dovedit un porc după ce și-a tras-o cu hausfrau *aia a lui din Wiltshire, a devenit mai puțin substanțial, în schimb Vanessa e mult mai substanțială. Vocea ei trădează convingere, asistența se uită la ea pentru îmbărbătare. Cu umor și tușeul cel mai fin, e în centrul atenției fără nici un efort. Îl impresionează pe Clive și o scoate din minți pe Virginia, al cărei plan de a distruge mariajul surorii ei a eșuat lamentabil. Toleranța dovedită o face pe Vanessa și mai minunată.*

Tu ai potoli-o extraordinar pe Virginia. Iar ea te-ar inspira cu mintea ei ascuțită căreia îi plac echivocurile. Ce deștept sunt – văd limpede că ați fi un cuplu fericit.

Al tău,
Lytton

P.S.: Se pare că Vanesa e din nou însărcinată. Ce mi-aș dori să fie fructul unui amor imprudent, și nu produsul obligației maritale. Merită mai multă distracție decât primește.

1 martie 1910 – Gordon Square 46 (devreme – cerul de un roz palid)

Nu cred că sunt o femeie modernă. Cel puțin nu sunt suficient de modernă pentru asta.

Noaptea trecută, Clive și Virginia au stat până la două dimineața în salonul nostru. Maud aprinsese focul, dar ei au șezut pe canapeaua îndepărtată. Pretindeau că discută romanul Virginiei. În jurul lor, văzduhul trosnea, părea că arde, o pădure de uscăciuni. Virginia stătea dreaptă băț, atentă să nu-mi întâlnească ochii. Știa că, dacă ar face-o, mi-aș feri eu privirile. Nu e nicicând mai fericită ca atunci când știe că o privesc.

Ar fi trebuit să mă duc la culcare. Ar fi trebuit să știu că Virginia nu s-ar lăsa dusă acasă atâta vreme cât eu nu mă duc la culcare. Singură în compania lor, eram toată o carne vie. Crezusem că voi sfârși prin a accepta această îngrozitoare nouă întrupare a căsniciei noastre, dar uite că nu pot. Toată suferința s-a reactivat din pricină că sunt eșuată în trioul nostru nefericit. Lytton ar fi trebuit să vină ieri seară, dar în ultima clipă a ales să se ducă la balet cu Saxon și Desmond. Dezaprobarea constantă, neverbalizată a perechii nerușinate mă ajută. Lytton mă face să simt că am un sprijin și că sunt rezonabilă.

La ora trei, nemaiputând să stau după ei, m-am dus la culcare. Cinci minute mai târziu, l-am auzit pe Clive afară chemând un taxi pentru Virginia. De ce nu mă pot învăța să plec de lângă ei fără să trădez nimic? Pun rămășag că mâine Clive va coborî la micul dejun și va fi cum nu se poate mai fer-

mecător, ca și când ce s-a întâmplat noaptea trecută a fost doar în imaginația mea.

9 martie 1910 – Gordon Square 46 (toarnă cu găleata)

Virginia a aflat. I-a spus Adrian fără să se gândească. Iar când și-a dat seama ce-a făcut, s-a repezit până la noi prin ploaie.

— Credeam că știe, a zis Adrian, lepădându-și încălțările ude. Lytton zicea că *toți* știu.

— Lytton ți-a spus? m-am arătat eu surprinsă.

Lytton avea o părere tot mai proastă despre Clive, dar nu mă așteptasem să vorbească despre așa ceva cu Adrian. Încă îl socotim pe Adrian ca fiind fratele nostru mai mic, care trebuie ferit de orice neplăcere ivită.

— Nu contează, am zis, așezându-mă lângă el pe canapeaua de catifea. Până la urmă, afla și singură. Clive și doamna Raven Hill nu se feresc de ochii lumii.

I-am dat o pereche de șosete de-ale lui Thoby.

— Nessa, a zis Adrian, afundându-și picioarele desculțe în covorul gros, ea e *furioasă*.

Mai târziu

Furioasă. Din pricină că aproape amantul ei, soțul meu, s-a combinat cu fosta lui amantă. Și de ce să fie furioasă? Nu e ca și cum nu mai fuge după ea. Eu mi-oi fi făcând griji din pricina doamnei Raven Hill, în schimb Virginia va fi pierdut un teritoriu câștigat în mariajul nostru. Acum va trebui să se străduiască să-l recucerească pe Clive. E egoistă, dar previzibilă.

Măcar n-a făcut o scenă de demență, îmi spun eu. Orice e mai bun decât așa ceva.

15 martie 1910 – Gordon Square 46 (târziu dimineața)

Virginia a venit la noi la micul dejun, dar a refuzat să mănânce. Urma să plecăm cu toții la atelierul lui Duncan, să vedem *Dansatoarele* lui înainte să i le arate lui Roger săptămâna

viitoare. Clive și cu mine trebuia să mergem, nimeni altcineva, dar ieri Virginia a zis că vrea să vină și ea.

— Și doamna Raven Hill? a întrebat ea cu o dicție clară, apăsată. Ni se va alătura și ea să vadă tabloul?

Clive și-a ridicat privirile din ziar, surprins. Eu n-am spus nimic, fără să fiu surprinsă de tactica Virginiei și dornică să aud răspunsul lui.

— Nu, nu cred că ea vine în oraș astăzi, și-a luat el iute seama.

Eu m-am uitat la Virginia, să-i prind reacția, dar ea nu se uita la el, ci la mine.

Mai târziu

Picturile lui Duncan. Alături de *Dansatoarele* lui, frumoase dar inspirate de Matisse, fără a avea ceva excepțional, i-am văzut *Scăldătorii* și *Crimă și pedeapsă. Scăldătorii* naște în privitor un sentiment de bucurie nestăpânită. *Crimă și pedeapsă* înfățișează o femeie cu inima frântă. Stă cu fața cufundată în mâini, nu s-a obosit să-și scoată pălăria.

Clive a văzut-o și, cu toate că Virginia era cu ochii la el, m-a cuprins cu brațele pe după mijloc. Pictura ne unește.

Marți, 17 martie 1910 – Gordon Square 46
(însorit și cald)

Ce fiasco! N-am găsit casa. E adevărat că ploua și eu eram morocănoasă. Clive și cu mine ne certaserăm îngrozitor în tren. Nu era o zi bună.

Iată ce s-a întâmplat:

— Nu poate fi asta!

Am pășit sub coroana unui castan impunător și Clive a scuturat umbrela.

— E prea mare, neornamentată și nouă. Omul e expert în pictura italiană. N-ar fi construit *așa ceva.*

— Asta trebuie să fie, am zis, iritată că refuza să se ducă, să bată la ușă și să întrebe dacă asta era Durbins, casa lui Roger Fry.

Băteam drumurile din jurul Guildfordului de mai bine de-o oră. Eram supărată pentru că, atunci când Roger a sugerat să ne ia de la gară, Clive a refuzat.

— De ce n-ai fost de acord cu propunerea lui să ne iasă în întâmpinare la tren? l-am întrebat încă o dată.

— N-am vrut să-l deranjez, a zis Clive. N-am vrut să dau impresia că aș avea nevoie…

— De îndrumare? l-am întrerupt eu.

— De ajutor, a răspuns el rece.

Nu era momentul să ne contrazicem, dar era inevitabil.

— Clive, e absurd. Casa lui n-are număr. E nou construită, nimeni în oraș n-a auzit de ea. N-avem hartă, și mai și plouă. *Bineînțeles* că avem nevoie de ajutor.

Clive m-a ignorat.

— Să ne întoarcem la gară și să-i scriem lui Roger un bilet, să-i explicăm. Oricum sunt prea ud ca să mă așez la masa de prânz.

M-am uitat la el. El ținea umbrela, era mai uscat decât mine.

Și… Am auzit veștile când am ajuns la stația Victoria. Regele s-a prăbușit în Biarritz! La un dineu, luna trecută, Margot Asquith a zis că regele fumează cel puțin douăzeci de țigări și cincisprezece trabucuri pe zi și că toată iarna a tușit. Îngrozitor!

Roger Fry
Durbins
Guildford

18 martie 1910

Dragii mei, domnule și doamnă Bell,

Vă rog să mă iertați! Ar fi trebuit să prevăd dificultatea în care urma să vă aflați. Durbins este o casă ușor de găsit când știi ce să cauți. Sunt absolut sigur că ați trecut prin dreptul ei de mai multe ori, v-ați uitat la ea, dar ați considerat că e într-atât de urâtă, încât nu e cu putință să fie ea. „Cum e posibil să fie asta casa?" vă veți fi întrebat. Nu vă faceți probleme. Nici casa, nici eu nu ne simțim ofensați câtuși de puțin. Până la urmă, vă vom câștiga de partea noastră.

Aș fi încântat dacă ați putea veni amândoi la prânz în această duminică. Promit să vă aștept la gară, să vă duc la mine acasă, să vă ofer un prânz minunat și o plimbare superbă. Îngăduiți-mi, vă rog, să mă revanșez pentru ziua de ieri!

Al dumneavoastră sincer,
Roger Fry

Duminică, 20 martie 1910 – Cu trenul de la Guildford la Victoria

Ce anume te face, atunci când călătorești cu trenul, să te simți cuprins de energia orașului? Clive băuse patru cești de cafea și a vorbit despre Roger fără încetare.

— Ce minte sclipitoare, cu atâtea fațete! exclama Clive. Nu numai orizontul cunoștințelor sale – impresionant în sine – , ci și cum le leagă între ele. Sunt flatat că m-a rugat să-l ajut cu expoziția. Treaba asta o să schimbe *totul*, să știi.

Ne întorceam de la masa de prânz de la Guildford. Roger l-a invitat pe Clive să-l însoțească în Franța, ca să-l ajute să strângă tablouri pentru expoziția pe care o organizează în toamnă la Grafton Galleries. Se intitulează *Manet și postimpresioniștii*. Nu prea știu ce este postimpresionismul. Dar n-am vrut să spun asta la masă.

Sunt de aceeași părere, anume că Roger are o minte minunată, activă, curioasă, și un fel unic de a face ca discuțiile să pară complete, importante, dar eu am perceput ziua cu totul altfel decât Clive. După prânz, am făcut o plimbare. Întâi n-am vrut să merg, din cauză că mi se umflă gleznele. Dar Roger, fără să-și dea seama că sunt însărcinată, a luat-o înainte, iar Clive n-a stat să se gândească dacă nu cumva prefer să mă odihnesc în loc să mă plimb. Bărbații mergeau în față și doamna Fry – Helen – și cu mine ne târam în urma lor. Helen fusese tăcută la masă, stătuse cu mâinile împletite în poală, mâncarea se răcea în farfurie. Până la cafea, când a tresărit în scaun și capul i s-a răsucit fulgerător spre ușă.

— Ei nu sunt aici, iubito, a zis Roger, anticipându-i întrebarea. Sunt cu sora mea.

Helen părea derutată, astfel că Roger a repetat fraza:

— Ei nu sunt aici, iubito, sunt cu *Joan*. I-a dus la *Bristol.* Iar către noi: Crede că-i aude pe copiii noștri afară.

Helen nu s-a mai răsucit către masă.

— Ne-am gândit să-ți lăsăm răgaz să te reacomodezi. Îți amintești? Ai fost plecată, acum ai revenit acasă.

În mod limpede aceasta era o suită de fraze pe care el le repeta de câteva ori pe zi. Cât e de răbdător, mi-am zis privindu-l cum aștepta ca pe fața ei să se vadă că înțelesese ce tocmai auzise.

Conversația a continuat, iar Helen s-a pierdut din nou în propriile gânduri. Când am vorbit despre Julian, m-am uitat neliniștită la ea. Nu voiam să povestesc de față cu ea despre fiul meu fericit și sănătos, de care nu suportam să fiu despărțită mult timp. Mi se părea o cruzime.

După prânz, am coborât dealul înierbat din spatele fabuloasei case. Pe la mijlocul clinei, Helen a propus să ne întoarcem în salonul ei. Eram deja obosită, așa că am acceptat. Străbătând galeria de la etaj, ea mi-a atras atenția asupra câtorva uleiuri mici pe care le pictase.

— A fost minunat, a zis ea oprindu-se în fața unui portret mic al lui Roger. Să fiu capabilă să fac așa ceva.

— Da, am confirmat eu.

M-am uitat mai atent la tablou. Un portret al soțului ei redat extraordinar, expresiv, vădind cunoașterea lui intimă. Capul lui era aplecat asupra unei cărți, iar tabloul surprindea starea aceea de absorbire și bucurie a lui.

— E uluitor! am zis cu sinceritate.

— Mulțumesc, a spus doamna Fry. Mi-a plăcut să creez.

Un comentariu trist, rostit ca și când nu mai avea priceperea sau talentul să picteze. Dar fără urmă de autocompătimire.

M-a condus într-o încăpere mică, drăguță.

— Cât mai e? m-a întrebat ea.

— Cât mai e? n-am înțeles eu.

— Aștepți un copil, nu-i așa? a spus, așezându-se pe o canapea de catifea, curbată. Bărbații nu observă niciodată lucrurile astea. Roger habar n-are, altfel n-ar fi ținut morțiș să ne plimbăm. A tras un taburet, brodat de mână: Te rog, pune-ți

picioarele aici. Când eram însărcinată cu Julian, nu puteam merge mai mult de-o oră fără să-mi odihnesc picioarele. Începeau să arate ca niște sfecle uriașe dacă nu mi le odihneam.

— Fiul dumneavoastră se numește Julian? m-am mirat eu.

Roger nu menționase niciodată numele fiului său.

— Da, și pe fiul meu îl cheamă Julian. Iar pe fiica mea, Pamela.

Mi-am pus mâna pe brațul ei. Fusese cu noi acolo, la masă, femeia aceasta talentată, bună, tristă. Auzise tot, dar nu fusese în stare să ne vorbească.

Mai târziu (acasă)

Când am ajuns, l-am găsit pe Adrian în salon. A venit să ne spună că îi telefonase doctorului Savage. Virginia iar a auzit voci și și-a zgâriat pielea gâtului toată ziua, ne-a zis el. Clive și cu mine ne-am dus imediat acolo.

Foarte târziu (patru dimineața)

Dr. Savage i-a administrat un sedativ. Ea nu s-a împotrivit. Probabil că simte când se apropie de buza prăpastiei. Doctorul spune că își va reveni dacă poate sta liniștită și să doarmă.

3 aprilie 1910 – Gordon Square 46

Și-a regăsit drumul către sine. În ultima săptămână s-a odihnit și a mâncat mai mult ca de obicei. Ceea ce Virginiei nu-i vine ușor, iar eu sunt mândră de ea.

Marți, 5 aprilie 1910 – Gordon Square 46
(aer de primăvară)

— Ar fi minunați împreună. Am dreptate, Nessa, ai să vezi, m-a încredințat Lytton, ridicându-și fața către soare.

Îmi plăcea să-l văd afară. De la Crăciun nu se mai simțise bine. Ședeam pe o bancă în Gordon Square, iar Lytton îmi

explica de ce domnul Woolf ar fi un soț perfect pentru Virginia. Eu nu sunt sigură. Dar nici nu mi-l amintesc bine. Numele lui îmi trezește amintirea unui băiat cu față ascuțită, osoasă, serioasă, cu păr castaniu, moale, pe care Thoby îl iubea foarte mult. Dar *cineva* tot trebuie s-o ia pe Virginia de soție. Are douăzeci și opt de ani, doar n-o să continue să locuiască la nesfârșit cu Adrian. Sunt sigură că e una dintre cauzele agitației ei din primăvara asta.

— Și care e părerea domnului Woolf?

— A, e convins că ea e singura femeie potrivită pentru el.

— De unde atâta convingere? am insistat eu. A întâlnit-o doar de câteva ori, și asta cu ani în urmă.

— Așa e, dar are încredere în mine. Iar eu sunt sigur. O să fii și tu. Știu asta.

Nu mă bizui pe logica lui fudulă, dar nu mai era timp de discuții. Ottoline l-a invitat pe Lytton să vină la Bedford Square în fiecare marți seara, în luna aprilie. Iar Lytton se conformează.

Și… Azi am început un tablou mare având ca temă marea. Cred că e Plaja Studland. Iată ce știu: e lângă apă. Siluetele vor fi copii și adulți. Coasta e golașă. Chipurile vor fi vagi.

Mai târziu

Ne-am certat. Clive a intrat să stea de vorbă cu mine în timp ce mă îmbăiam, iar acum îmi spun că mai bine n-o făcea. M-a întrebat cum mi-am petrecut ziua, m-a întrebat de Julian și de munca la șevalet, apoi de noua bonă pe care plănuim s-o angajăm, dar s-a enervat când i-am spus că mi-am petrecut ziua cu Lytton. În ultima vreme, e tot mai ostil față de Lytton. Sunt sigură că ostilitatea e cauzată de fapt de logodna aiuristică dintre Lytton și Virginia.

REGELE EDUARD VII

12 aprilie 1910 – Gordon Square 46

Tocmai mă întorsesem de la o după-amiază de cumpărături – la Whiteleys pentru haine de bebeluș, la Hatchards pentru romane, la Fortnum's pentru prăjituri și o ceașcă pentru bebeluș, apoi o oprire scurtă la Royal Academy, să văd noua expoziție Tițian –, când a apărut Duncan la ceai. Fusese la atelier, avea stropi de vopsea verde pe unghii, altfel însă arăta pus la punct ca întotdeauna. Eu arăt ca naiba după o zi de atelier; vopsea în păr, pe nas, pete pe rochie, chiar dacă port halat.

Am deschis o nouă cutie de prăjituri, iar Maud a adus ceaiul. Lui Duncan îi place să bea ceaiul foarte dulce. Conversația noastră a fost surprinzătoare. Vrea să se ducă în Scoția, să-și viziteze părinții. Din câte înțeleg, au o relație foarte fericită, chiar dacă neconvențională. Fiecare are aventuri amoroase lungi, însă discrete, fără a-și părăsi mariajul. Echitabil și funcțional. Nici urmă de judecată morală în vocea lui Duncan atunci când mi-a spus. M-a flatat încrederea lui în mine. Rareori discută despre familia lui. Nu discută nici despre iubirile lui încurcate și dureroase. Duncan consideră iubirea drept o treabă intimă. Conversația m-a făcut să mă întreb dacă eu sunt singura femeie din Anglia care n-a călcat strâmb în timpul căsniciei.

Și… Acum Desmond se duce și el la Paris la vară, ca să strângă tablourile pentru expoziția lui Roger. Se transformă într-o vacanță și tare mi-aș dori să pot să merg și eu.

Vineri, 22 aprilie 1910 – Gordon Square 46
(atmosferă închisă)

— Nessa! a strigat Virginia din biroul de la parter, când am intrat în casa din Fitzroy Square. Nessa! Domnul Fry trebuie să plece azi în Polonia!

— Cum adică? am privit-o surprinsă pe Virginia.

De obicei, nu era atât de exuberantă.

— Marți, a zis Roger calm.

— Polonia? M-am așezat în dreptul ferestrei. De ce Polonia?

— Cumpăr un tablou pentru industriașul Henry Clay Frick din New York. Are o colecție numeroasă și ține morțiș să aibă această pictură.

Domnul Fry a mai luat un sandvici și s-a aplecat în față în scaun. Chipul său mobil fremăta de încântare.

— *Cititorul polonez*, al lui Rembrandt – mic, superb. Ți-ar plăcea pensulările stratificate, Nessa, a zis el, aplecându-se și mai mult în față. O textură uluitoare.

Farfuria lui Roger stătea într-un echilibru precar pe genunchi. Ar fi fost o obrăznicie să mă întind și s-o așez mai bine?

— Parcă era o problemă cu paternitatea? am întrebat, regretând că nu-mi aminteam circumstanțele.

— Da! a bătut Roger din palme. Da, minunat! Ce extraordinar că știi lucrarea! *A fost* o problemă, dar s-a rezolvat. Acum se consideră că ține de perioada târzie a lui Rembrandt, în jurul anului 1654. O pictură minunată.

— Dimensiunile sunt neobișnuite, nu-i așa? am continuat eu, inundată de fericirea că spusesem ceva deștept.

— Da, dimensiunea e…

— Bine, bine, dar spune-i *de la cine* îl cumperi, l-a întrerupt Virginia, abătând conversația de la aspectele tehnice ale picturii.

— A, da. De la Contele Adam Amor Tarnowski, din Tarnów, și soția lui. Au o colecție de familie minunată.

Am răsuflat ușurată când Roger a pus farfuria pe măsuță.

— Un conte polonez însurat cu o prințesă poloneză, a zis Virginia.

Nu recunoaște, dar e captivată de aristocrație. Chiar și Ottoline și excentricele ei relații aristocratice o fascinează.

— Tocmai voiam să-i spun surorii tale că soția contelui este Prințesa Marie Światopełk-Czetwertyńska, a izbutit Roger până la urmă să rostească numele. Va trebui să exersez pronunția acestui nume în următoarele zile. Din fericire, contele preferă să i se spună Adam.

— Ce banal! nu s-a abținut Virginia. Numele sunt atât de importante!

29 aprilie 1910 – Gordon Square 46 (șapte după-masa)

M-am întors de la Fitzroy Square. Inevitabil, am ajuns să discutăm despre nume (nume de băieței – eu n-am avut nici o contribuție). Virginia, preocupată să îndepărteze conversația de la bebeluși, ne-a rugat să o ajutăm cu nume pentru personajele romanului ei. Astăzi s-a fixat pe numele „Rachel Vinrace".

— Nu-i un nume simpatic, am zis eu.

— Nici nu cred că ăsta-i scopul, a comentat Roger privind-o pe Virginia.

7 mai 1910 – Gordon Square 46 (devreme)

Regele a murit! Tocmai a venit Clive să-mi spună.

Prințul de Wales i-a spus regelui că The Witch of Air, calul său, a câștigat la Kempton Park. Iar regele a răspuns: „Mă bucur foarte tare". Ultimele lui cuvinte. A murit târziu, noaptea trecută.

Vineri, 20 mai 1910 – Gordon Square 46
(Ziua Funeraliilor Regale)

Ne-am dus și noi. *Toată lumea* s-a dus. Am stat aproape de Hide Park Corner[1] și am urmărit procesiunea. Toți copiii lui

1. Hyde Park Corner, o intersecție importantă din Londra, situată în apropiere de Hide Park, în colțul de sud-est.

erau acolo, și toate capetele încoronate ale Europei. Seamănă între ei – bineînțeles, dacă au aceeași bunică, e normal să semene întru câtva. Generația mai în vârstă poartă mustață și are un aer maiestuos (împăratul Wilhelm și țarul Nicolae al Rusiei au mustăți magnifice), în vreme ce mai-tinerii, precum arhiducele Franz Ferdinand și ducele de Aosta, sunt mai spilcuiți și mai relaxați. Copiii (toți ducând povara unor nume grele, precum prințul Heinrich nu-mai-știu-cum de Prusia) însoțeau cortegiul fără să se plângă. Regina văduvă și toate doamnele călătoreau în trăsuri, nu se prea zăreau din pricina asta.

Întreaga zi m-a făcut să mă gândesc cu nostalgie la bătrânul rege. Mai târziu, am fost la dineu la Ottoline și toată lumea spunea glume despre casa regală. Inevitabil, am avut parte și de toată vechea suită de bârfe – Lillie Langtry și Alice Keppel[1] – dar au fost și alte povești, mai puțin deocheate, pe care le auzeam pentru prima oară. Ottoline (care e înrudită de departe cu familia regală – cred că oricine îi vede bărbia extraordinară își dă seama de asta) zice că Bertie a fost un tată cu adevărat afectuos, luându-și în brațe pruncii imediat cum se năștea și găsind timp să se joace cu ei pe măsură ce creșteau. Din cât se zice, a fost distrus când fiul lui cel mai mic, John, a murit la o zi după naștere. A ținut să-l așeze chiar el în micul sicriu, iar la înmormântare a plâns fără fereală – așa spun toți cei care l-au văzut. Povestea asta m-a făcut să-l plac și mai mult.

1. Lillie Langtry (1853-1929), actriță, celebră pentru frumusețea ei, curtată de personalități ale vremii. Alice Keppel (1868-1947), damă de societate și amantă a regelui Eduard VII.

67 BELSIZE PARK GARDENS
HAMPSTEAD, N.W.
TEL.: HAMPSTEAD 1090

23 mai 1910

Dragă Woolf,

Cambridge-ul e înveșmântat în negru. Colegiile au atârnate la porți coroane funerare enorme. Epoca edwardiană a fost scurtă dar pregnantă. Propoziția asta mă face să mă simt de parcă aș avea o sută de ani. Nu-mi plac schimbările, dar se pare că tocmai așa ceva ne așteaptă. Scuze, e groaznic să mă vait când întreaga națiune este în doliu, dar ce să fac? Sănătatea mi s-a cam dus, așa cum se duce ceața de primăvară. Pe Virginia o așteaptă o internare la Bedlam, Vanessa e însărcinată, Clive e un porc amoral, Duncan e evaziv, Maynard e mai nou profesor universitar cu un succes revoltător, Desmond procreează, sora mea Dorothy e iritată din pricina mea, Henry Lamb e încurcat cu Ottoline, iar eu socotesc azi că întreaga Anglie mă nemulțumește. Singura soluție este să mă plâng. Nu poți veni mai repede acasă?

Cu drag,
Lytton

P.S. În mod sigur Virginia va fi complet restabilită până te întorci tu.

30 mai 1910 – Gordon Square 46 (foarte cald, pâclos – toate ferestrele deschise)

— *Post*impresioniști? l-am întrebat pe Roger, care ședea în fotoliul de răchită al lui Lytton, lângă fereastra înaltă.

— Da! a zis el, privindu-mă pe deasupra caietului său de schițe.

Eram singuri în salon. Clive plecase cu o treabă din cele pe care nu mi le lămurește, și la întoarcere urmează s-o aducă pe Virginia, care va lua cina cu noi. Virginia cinează cu noi aproape

în fiecare seară. E mai bine așa, date fiind starea ei precară și crizele de nebunie. Lytton urma să apară și el curând, tot pentru cină, la fel și Desmond, care bineînțeles că întârzia, ca de obicei. Julian dormea, iar Roger profita de acest mic interval de liniște ca să facă niște schițe pentru un portret de-al meu. Când i-am sugerat să aștepte până după nașterea Clarissei, a refuzat categoric, spunând:

— Ești exact tu însăți acum. De ce să așteptăm?

Nu mă puteam opune unei logici atât de confuze și binevoitoare.

— Dar ce înseamnă *post*impresioniști? am insistat eu. Da, reprezintă școala de gândire care vine după impresionism, dar ce înseamnă? În ce cred ei?

M-am aplecat în față, ruinând compoziția lui Roger. M-am obișnuit să nu-mi mai fie frică să par neștiutoare în fața acestui om. Nu mă deranjează ștampila de ignoranță, deoarece știu că el nu ar putea niciodată să mă disprețuiască. Disprețul nu face parte din spectrul lui emoțional. E o ușurare pentru mine că față de Roger pot să-mi arăt lipsa crasă de educație. Niciodată nu mă face să mă simt proastă. Dimpotrivă, e tot timpul încântat de întrebările mele și răspunde la toate cu o surescitare năucitoare, nicidecum cu condescendență. În mod ciudat, față de Clive am început să fiu timidă și mi-e teamă să nu mă fac de râs când e în preajmă. Nu că m-ar critica, dar știu că mă compară cu Virginia. Mintea ei limpede în comparație cu sentimentul meu ilogic. Exact așa cum făcea tata. Ce trist!, când mă gândesc ce sentiment de libertate îmi dădea Clive.

— Da, exact asta e, a spus Roger, mijindu-și ochii. E opera fauviștilor, dar e mai mult de-atât. Artiștii aceștia – Manet, Cézanne, Gaugain, Derain, Matisse, Van Gogh, Seurat, Picasso – pe ei nu-i interesează să imite. Dacă distorsionarea trăsăturilor unui subiect revelează sensibilitatatea artistului, foarte bine. Nu au nevoie să dovedească faptul că pot să oglindească exact felul în care *arată* subiectul. Nici natura moartă, nici peisajul, nici portretul. Ci ne arată *cum li se pare* lor subiectul. E ceva cu totul personal. Foarte curajos. Remarcabil.

— Pe Manet nu-l interesează imitarea? am întrebat eu.

Ultima oară când am fost la Paris cu Clive, am văzut din nou minunatele lui *Olympia* și *Gare St-Lazare.*

— Manet e punctul de pornire, mi-a răspuns Roger. Depărtarea de impresionism a tot ceea ce a urmat. L-am ales pe Manet pentru că el a fost unul dintre primii care au respins impresionismul. A fost școala lui de gândire, și i-a întors spatele. Prin urmare, am intitulat expoziția *Manet și postimpresioniștii*.

— A fost singurul titlu care ne-a venit în minte, a aruncat Desmond din vârful buzelor, făcându-și apariția în încăpere mai devreme decât îl așteptam, ceea ce a fost o surpriză. Roger voia să o intituleze *Expresionism*, dar ar fi sunat… cum ziceam că ar fi sunat, Roger?

— Ai zis că ar fi sunat lipsit de importanță.

— *V-a* venit în minte? n-am priceput eu. M-am întors către Desmond: Și tu ești amestecat în asta? Credeam că te duci la Paris doar ca să strângi tablourile.

— Roger m-a rugat să fiu secretarul expoziției. Probabil își închipuie că mă pricep la afaceri. Bineînțeles că greșește.

— Nu greșesc, a zis Roger vesel. Ai reușit să obții un comision de douăzeci de procente la vânzări pentru Grafton Galleries, când înainte n-au reușit să obțină decât cu greu unsprezece procente. Remarcabil. Nessa! a zis el, reconcentrându-se asupra schiței, stai acolo! Reazămă-te puțin! Da! Minunat!

Dar nu puteam sta nemișcată acolo. Mă simțeam inconfortabil, las' că trebuia să mă răsucesc ca să vorbesc cu Desmond. Roger a pus pe masă caietul de schițe și și-a ales o prăjitură de pe platou.

— Douăzeci de procente? Desmond, cum ai reușit să obții douăzeci de procente? l-am întrebat eu.

— Roger m-a trimis la întâlniri cu comercianții, deși nu eram deloc pregătit. Când m-au întrebat ce comision vrea galeria, habar n-aveam ce sume erau în joc. Am cerut douăzeci, au fost de acord. Dar afacerea nu va ține, mă îndoiesc să se vândă vreun tablou, încât n-are importanță. Deocamdată mă simt nemaipomenit de deștept.

M-am uitat la Roger, dar el părea foarte relaxat auzind că expoziția lui era descrisă ca un eșec. Savura prăjitura și își umplea jacheta de firimituri. Roger reușește întotdeauna să arate neglijent. Clive zice că Roger reușește să facă până și cele mai bune haine să arate îngrozitor, dar eu nu sunt de acord cu el. Mie îmi place aspectul lui șifonat, uzat.

— *Chiar* nu crezi că va fi un succes? am îndrăznit eu să întreb.

— O, nu, a răspuns Roger la fel de binedispus. Publicul englez o s-o *deteste*. Artiștii englezi o s-o deteste, sunt sigur că va fi un dezastru comercial. Dar e un început. Începe ceva *important*. Asta contează.

Și… În această dimineață am hotărât că, în tabloul meu, personajele de pe plajă vor purta pălării. Nisipul e foarte curat acum. Neted. Uniform. Apa e în colțul din dreapta-sus.

31 mai 1910 – Gordon Square 46

Iarăși ne-am certat din pricina lui Lytton. Clive a venit acasă și ne-a găsit pe Lytton, Virginia și pe mine în grădină, la un pahar de limonadă. Eram bucuroasă că Virginia părea în apele ei. În ultimele luni a fost atât de instabilă, de în afara realității! Clive s-a oprit în prag, a refuzat să vină la noi. După ce au plecat toți, l-am luat la întrebări, dar el s-a răstit la mine, a urlat: „nenorocitul ăla de poponar efeminat“. Jalnica lui gelozie pricinuită de prietenia dintre Virginia și Lytton e absurdă.

TWICKENHAM

1 iunie 1910 – Gordon Square 46 (însorit)

Virginia a spart o farfurie azi-dimineață. Plănuiserăm să mergem să vedem spațiul pentru expoziția Clubului de Vineri (o să fie săptămâna viitoare și nici unul dintre tablouri nu este gata pentru a fi expus), și ea s-a oprit la Gordon Square, să mă ia. Sophie și Maud, îngrijorate că domnișoara Ginia e prea slabă, au insistat ca ea să mănânce micul dejun.

Am înțeles că stătea lângă bufet, privea pe fereastră afară, când farfuria i-a căzut din mână. S-a spart la picioarele ei, dar ea n-a părut să observe acest lucru. Maud m-a strigat să cobor, după care a măturat cioburile, însă Virginia nu s-a clintit. Eu am găsit-o în sufragerie, vorbea de una singură.

— Virginia?

Nimic.

— Virginia? am zis din nou, punându-mi ușor mâna pe brațul ei.

— E cineva în grădină, Nessa? m-a întrebat, fără să-și ia ochii de la fereastră.

— Nu-i nimeni acolo, am zis, strângând-o ușor de mână și încercând s-o trag spre biroul lui Thoby.

Astfel numim, chiar și acum, încăperea cu pricina. Știam că între lucrurile lui Thoby se va simți în siguranță.

— Nu! s-a răstit la mine Virginia.

M-am dus să-l aduc pe Clive.

Șase seara

Clive a venit și împreună am dus-o pe Virginia sus, în vechea ei cameră. I-am tras peste cap una dintre vechile mele cămăși de noapte și am vârât-o în pat. Am discutat dacă să-l chemăm sau nu pe doctor. Între timp, Virginia se ridicase în capul oaselor și stătea la palavre cu Adrian care venise de cum primise biletul de la mine. Virginia arăta ceva mai bine. În sufragerie, mi se păruse că stătea pe muchie de cuțit. Acum parcă-și mai venise în fire.

Toată primăvara asta, Virginia a dat târcoale unei crize serioase. Pericolul se pitește în detalii mici: faptul că așteaptă o fracțiune de secundă prea mult ca să răspundă la o întrebare; faptul că se repetă, fără să-și dea seama; faptul că îi urcă vocea când vorbește; faptul că mănâncă mai puțin și merge mai mult; faptul că fața îi este desenată în cercuri albăstrii și oase ascuțite; faptul că își încleștează mâinile în poală când călătorește cu omnibuzul; faptul că nu scrie.

Nu tot timpul, nu în fiecare zi, dar e destul cât să ne facem griji. Grija începe să roadă și să macine, iar eu o urmăresc cu atenție pe Virginia, așteptând momentul când barca se va răsturna în întuneric.

Zece seara

Duncan, Saxon și Adrian tocmai au plecat. Am stat toți cu Virginia. Maud ne-a adus cacao și sandviciuri, astfel că am organizat un picnic în camera bolnavului. Adrian și Duncan au plecat primii, iar la urmă Clive l-a dus pe Saxon jos, ca să o lase pe Virginia să se odihnească. Eu am netezit așternuturile în jurul ei și am pus pe noptieră cărțile pe care le dorise din biroul lui Thoby.

— Ei bine, a zis ea, rezemându-se de perne, ce părere ai despre marea pasiune?

— Poftim? m-am mirat eu – în primăvara asta sunt multe pasiuni mari în casa noastră. Care?

— Duncan și Adrian! N-ai observat că Adrian tot vorbește despre poponari? m-a întrebat Virginia rotunjind vocalele cuvântului.

— Duncan și Adrian? Adică… Dumnezeule! Eu una nu observasem. Lytton știe?

Lytton e pe jumătate îndrăgostit de George Mallory, și pe jumătate de Henry Lamb, dar cel mai tare e îndrăgostit, încă, de Duncan.

— Nu cred că *vreunul* știe, deocamdată. Eu știu doar pentru că l-am prins pe Duncan coborând pe furiș scările la cinci ieri-dimineață, a zis Virginia, trăgându-și cuvertura până sub bărbie. Adrian încă nu ți-a vorbit de invertiți? De-o lună tot vorbește de poponari.

— Nu, am zis, simțindu-mă vinovată că nu observasem nimic. Mie nu mi s-a părut că a vorbit despre asta mai mult decât de obicei. Clive știe? am întrebat.

— O, da, bineînțeles, i-am zis imediat.

3 iunie 1910 – Gordon Square 46

Acum, Adrian a pomenit de invertiți. Bănuind că știu, a adus vorba după cină, ieri-seară.

— Chiar e minunat, Nessa, ne-a spus Adrian, mie și lui Clive, cu o voce prea răsunătoare pentru încăperea în care ne aflam. E mult mai puțin complicat decât o relație cu o femeie.

M-am uitat la el. A avut *vreodată* o relație cu o femeie?

— Da, sunt convinsă. I-am întins cacaua. Iar Duncan locuiește în același cartier. Convenabil, nu-i așa?

Clive m-a privit chiorâș. Ce replică banală! mi-am zis. Deocamdată, Clive nu s-a pronunțat asupra subiectului.

— Prin urmare, n-ai nimic împotrivă, Nessa? m-a întrebat Adrian pe tonul cel mai firesc.

— Bineînțeles că nu, dragule. Nu vreau decât să fii fericit.

— *Sunt* fericit, a răsuflat ușurat Adrian. S-a întors către Clive: Clive, sunt sigur că știi. Virginia e foarte împotrivă.

Și… M-am dus la doctorul Savage în această după-amiază, ca să discutăm despre Virginia. Voci, mânie, halucinații, insomnie. La aceste aspecte trebuie să fim atenți. Nu știu de ce l-am întrebat. Cunosc lista.

Mai târziu (ora unu după miezul nopții)

— Ce-a vrut să spună? l-am întrebat pe Clive după ce am ajuns acasă.

Fusesem la o petrecere la Ottoline, în Bedford Square. Adrian și Duncan au stat unul lângă altul, n-au vorbit cu nimeni toată seara, doar între ei. Mâinile lui Adrian au stat pe genunchiul lui Duncan. Lytton, care ședea în partea cealaltă a camerei, a observat scena și a plecat devreme. L-am privit prin fereastră, silueta lui suplă traversa scuarul cu pietriș, cufundat în întuneric. M-am gândit să mă duc după el, dar asta ar fi însemnat să atrag atenția asupra dezamăgirii lui.

— Ce-a vrut cine? a întrebat Clive, turnându-și un pahar de băutură.

— Adrian. Aseară. Când a zis că Virginiei îi pasă.

— Ah, o știi pe Virginia, a spus Clive fără urmă de ironie. Nu-i place să fie lăsată deoparte.

— Adică vrea să-l seducă și pe Duncan?

— N-aș crede că va ajunge prea departe, a spus Clive, ocolind capcana cu dibăcie. Știi că lui Duncan nu-i pasă de femei.

Am urcat la etaj. Duncan trebuie s-o strunească pe Virginia. Ea nu se poate stăpâni.

Miercuri, 8 iunie 1910 – The Moat House, Blean, aproape de Canterbury

Am adus-o pe Virginia aici. Pe lângă faptul că nu doarme, are din nou migrene, un indiciu neîndoielnic că se apropie problemele. Doctorul Savage ne-a propus să părăsim Londra, poate că aerul de țară îi va restabili echilibrul mintal. Clive a

ales casa aceasta, am ajuns aici noaptea trecută. Am plătit până miercurea viitoare, dar dacă Virginia nu se simte mai bine, s-ar putea să mai rămânem. Clive și Virginia s-au dus la plimbare. Clive îmi spune că sunt cum nu se poate mai frumoasă atunci când sunt însărcinată, dar când mă uit la el, ochii lui sunt fixați pe Virginia.

Mai târziu

În seara asta, o discuție lungă cu Clive. După ce Virginia a adormit, în sfârșit, noi am stat lângă foc, iar eu i-am relatat ce mi-a spus doctorul Savage. Mai devreme nu reușisem să-i spun, din pricină că Virginia fusese tot timpul cu noi.

— Adică el crede că e din pricina *dinților* ei? a întrebat Clive.

— Zice că se creează un anumit dezechilibru din pricina dinților infectați. Virginia a tot avut o febră ușoară în primăvara asta, și nici n-a dormit prea bine, așa încât doctorul Savage se gândește că s-ar putea să se simtă mai bine dacă îi scoate câțiva dinți.

M-am oprit, nefiind sigură cum să-mi formulez îngrijorările.

— Teoria e nouă, foarte nouă, am zis în sfârșit.

— Care dinți? a vrut să știe Clive, cu gândul, evident, la aspectul estetic.

— Ce contează care dinți? m-am enervat eu. Oricum, asta e o soluție dacă tratamentul nu își face efectul.

12 iunie – The Moat House, Blean, aproape de Canterbury

Nu se simte mai bine. Azi-dimineață a avut una dintre migrenele ei, n-a mâncat nimic toată ziua. O auzeam vorbind singură și de două ori s-a repezit jos, la mine.

— Virginia?

— Trebuie să ne întoarcem la Londra, Nessa! a strigat ea, vorbele năpustindu-se unele peste altele, ca o trăsură care se face fărâme. E cineva în camera mea. Trebuie să plecăm imediat!

— Nu e nimeni în camera ta, iubito, dar o să-l rog pe Clive, când se întoarce, să urce și să arunce o privire, am zis eu cu un glas cât se poate de liniștitor.

Sincer, prefer să stea aici jos, cu mine. Ferestrele ei nu sunt zăvorâte. Ea a ținut morțiș să urce în camera ei.

— Pleacă, Nessa! a urlat ea când am urmat-o.

Mi-am scos pantofii, am urcat pe vârfuri scara până la etaj și m-am așezat pe podea. Eram la trei pași de ușa ei. Speram să fiu suficient de aproape să ajung la timp.

Mai târziu

Țipă în camera ei. Clive s-a dus după medicul din sat.

Și mai târziu (șase seara – Virgina cu doctorul)

Clive s-a repezit la bietul om care cobora scara.

— Ei bine? s-a răstit Clive.

— Mă tem că nu-i bine, a zis doctorul de țară, îmbrăcându-și haina.

— Nu-i bine în ce fel? a insistat Clive.

Doctorul s-a întors spre mine.

— Doamnă Bell, sora dumneavoastră e în mijlocul unui episod de isterie. Sunt sigur că această criză va trece într-o zi sau două, dar ea pare să se afle în pragul unei căderi nervoase majore.

— Și cum va arăta căderea asta nervoasă? l-a întrerupt Clive nepoliticos.

Știam că îngrijorarea îl îmbolnăvea, dar nici nu punea umărul. Eram surprinsă. El e de obicei atât de calm în camera unui bolnav. Dar e adevărat și că ultima oară când ne-am confruntat cu boala l-am pierdut pe Thoby. Asta trebuie să fie. Se teme să n-o piardă pe Virginia.

— Halucinații, dureri de cap, voci, neputință de a dormi sau de a mânca, ostilitate, amorțire, indiferență, comportament

irațional, mânie, poate chiar o stare suicidară, a încheiat doctorul liniștit.

Da, mi-am zis, bifând în minte istoricul bolii Virginiei. Da, așa e.

Luni, 13 iunie 1910 – The Moat House, Blean, aproape de Canterbury

— Nu, Clive, ea nu poate veni la noi. Am tras adânc aer în piept. Este *imposibil*, am repetat.

— E sora ta, Nessa, și nu e într-o stare bună.

Clive și-a trecut mâna prin părul roșu vâlvoi. Chica îi stătea ridicată, înfoiată de vânt.

— Da, prin urmare trebuie să fie îngrijită de *doctorii* ei, nu de sora ei gravidă în ultimul hal.

— Nu va trebui să ai grijă de ea singură! a strigat Clive. Eu o să fiu aici, să te ajut!

M-am uitat pe fereastră afară, să văd dacă Virginia se întorcea de la plimbare. Nu i-ar fi făcut bine să audă cum ne certăm. M-am opus să plece singură la plimbare, dar Clive a insistat. Așteptam cu neliniște să se întoarcă.

— Clive, știu că ai intenții bune, am zis eu cu generozitate, dar cu siguranță îți dai seama că are nevoie de o îngrijire de specialitate. Noi nu suntem pregătiți să avem grijă de ea și vom fi încă și mai puțin după nașterea copilului.

— Dar ea s-a dus la Violet ultima oară când s-a întâmplat așa ceva, a zis Clive cu voce tot mai ridicată. Și *Violet* s-a descurcat cu Virginia!

— Eu însă *nu* m-am descurcat! De aceea s-a dus la Violet! Și oricum asta s-a întâmplat după ce a fost externată.

Clive s-a așezat brusc.

— Mie îmi pare o cruzime, Nessa, pur și simplu.

— Știu că așa pare, dar nu e.

— Vreau s-o ajut să…

Fraza lui Clive a rămas în vânt, chipul său a recăpătat expresia evazivă.

— Vrei s-o ajuți. Știu că vrei. O iubești, vrei să fii lângă ea, vrei s-o salvezi. Înțeleg unele lucruri, Clive.

S-a ridicat și m-a cuprins în brațe.

— Ești o femeie extraordinară! a zis în părul meu.

Trebuie să merg la Londra săptămâna viitoare, să-i fac o vizită doctorului meu. Clive a sugerat ca el și Virginia să rămână aici.

Duminică, 19 iunie 1910 – Gordon Square 46
(două după-amiaza)

Până la urmă nu s-a putut altfel. Clive zice că e în stare să se descurce cu Virginia. Eu mă îndoiesc profund, dar amândoi au insistat să respect programarea. Adevăratul motiv pentru care am venit este acela că vreau să fiu aici când Elsie îl aduce pe Julian de la Seend, în după-amiaza asta. Mi s-a părut groaznic să-mi las minunatul băiețel cu familia lui Clive, dar prinsă între boala Virginiei și sarcina mea, n-am avut de ales.

Clive și Virginia sunt singuri la Moat House. Gândul îmi vine nechemat, nedorit. Vor dormi acolo singuri în noaptea asta. Tot drumul până acasă am încercat să-mi stăpânesc furia, teama, gelozia, indignarea – dar n-am reușit. Nu cred că relația lor a devenit sexuală. Sunt sigură că asta speră Clive – să aibă o relație sexuală cu ea. Thoby mi-a spus odată despre el că are răbdarea vânătorului. Boala ei îl va stârni și mai mult. Clive e atras de ceea ce e fragil.

Dar știu că Virginia n-o să-l lase acum să se apropie de ea. Îl va pofti să o iubească, dar nu să o atingă. Când e bolnavă, se detașează și mai mult de trupul ei. Nu suportă micul dejun, cu atât mai puțin un amant. E naiv ce cred? Mă complac? M-am deprins cu infidelitatea soțului meu? Poate. Însă nu cu Virginia. Nu voi accepta *niciodată* aventura lui cu Virginia.

Și… Julian e acasă și e încântat să mă găsească aici singură, fără tati sau mătușa Ginia. Ne-am petrecut după-amiaza jucându-ne cu trenulețul lui.

46 Gordon Square
Bloomsbury
TELEPHONE: 1608 MUSEUM

21 iunie 1910

Draga mea Snow,

Iartă-mă că te-am neglijat. E oribil din partea mea să anulez în ultima clipă, dar nu pot să te invit la prânz luni. Totul s-a dat peste cap aici. Virginia nu se simte bine deloc. Vechea ei boală, care pare să nu se lase dusă cu una, cu două de data asta… Mă întâlnesc cu doctorul ei săptămâna asta și o să aflu mai multe, dar deja bănuiesc verdictul.

Aș putea să-ți propun să vin eu la tine, dar știu că te-aș minți. Ajung în etapa inconfortabilă în acest proces prelungit. Vei fi atât de bună să vii aici când o să nasc? Când e vorba de nou-născuți, Clive n-are nici o înclinație naturală – mi-a fost dat să descopăr asta. Se comportă mai firesc atunci când copilul poate participa la conversație. Acum se poartă minunat cu Julian, dar nu va fi bun de nimic când se va naște Clarissa. Ți-am zis numele ei? Clarissa. Clarissa Julia Bell. Nu e minunat? Ar trebui să vină pe lume pe 25 iulie sau cam pe-atunci. Spune-mi că vii, da?

A ta, spăsită,
Vanessa

Joi, 23 iunie 1910 – Gordon Square 46

Tocmai l-am văzut pe doctorul Savage, care i-a prescris Virginiei cura de odihnă – nu strictă, ci una modificată, mai blândă. Zice că măsura temporară de a o scoate din Londra nu va vindeca rădăcina problemei, ci doar va amâna prăbușirea inevitabilă. I-am spus doctorului că Virginia are multe zile bune, dar el consideră că durerile de cap s-au repetat mult prea frecvent în această primăvară ca să fie ignorate. Ele anunță nebunia.

În Twickenham e un sanatoriu particular bun, administrat de o domnișoară pricepută, plină de înțelegere, care se numește

Jean Thomas. Asta e bine. Pentru că Virginia nu se împacă deloc cu intendentele prea zeloase. Cum să le spun Virginiei și lui Clive?

Și… I-am spus categoric doctorului Savage să nu se atingă de dinții Virginiei.

Mai târziu (patru după-amiaza)

În cele din urmă, i-am scris Virginiei. Nu am așteptat să-i arunc vestea când coboară din tren. Așa e mai simplu și mai cinstit. Nici nu vreau să mă gândesc cum va primi vestea. Clive va trebui să se descurce cum o știi. Mă debarasez complet de gândul la el.

În seara asta mă duc la expoziția Clubului de Vineri, cu Adrian și Duncan. Ultimele dăți când mi-am petrecut serile cu ei ca un cuplu, ceva nu părea în regulă. Relația lor amoroasă mă făcea să mă simt jenată. Nu mă deranjează afecțiunea manifestată ostentantiv pe furiș, nici natura relației – cum ar putea să mă deranjeze? Sunt asediată de poponari. Ci falsitatea. Adrian pare să joace un rol. Afecțiunea lui pentru Duncan nu pare naturală, spontană. Ci regizată, repetată, ca și când a fost distribuit în rolul unui tânăr îndrăgostit și e mândru că-și amintește toate replicile. Sper să greșesc. Chiar îmi doresc ca Adrian să fie cu adevărat fericit.

Și… Duncan expune în seara asta minunatul său tablou *Culegătorii de lămâi*, astfel că Lytton a fugit la Grantchester, cu Rupert Brooke. Ce doi s-au împrietenit, în sfârșit – din câte se pare, n-au devenit amanți, sunt doar prieteni.

Unu dimineața

Saxon, Adrian și Duncan tocmai au plecat. După expoziție, ne-am întors aici să bem ceva și să mâncăm niște sandviciuri. Mai bine nu beam atâta cafea. Mereu îmi provoacă indigestie când sunt în stadiul ăsta de sarcină. Am cumpărat *Culegătorii de lămâi*. Am comis o cutezanță, așa mă simt. Am avut un moment

de hotărâre calmă, neezitantă. Clive n-o să fie încântat. De aceea l-am cumpărat? Tabloul îmi va fi livrat după închiderea expoziției. De fapt, sunt șocată că l-am cumpărat. Dar am simțit că asta trebuie să fac. Aici e menit să stea tabloul ăsta. Mi-a plăcut și lucrarea lui Mark Gertler, tânărul-minune de numai optsprezece ani. Ottoline e de părere că va deveni un pictor important. Mă înfior de invidie când aud vorbindu-se în asemenea termeni despre pictori. Nu faima sau banii, ci poziția – respectul, seriozitatea neîndoielnică. Duncan e și el pe drumul recunoașterii. Se scrie cu regularitate despre el în revistele de artă, picturile lui se vând. Socotesc că am făcut un lucru deștept să cumpăr lucrarea acum.

Duminică, 26 iunie 1910 – Gordon Square 46

Au sosit acasă. Au venit direct aici de la gară, am stat toți trei și am discutat despre sanatoriu și despre sfatul doctorului Savage. Virginia a acceptat ideea fără să se împotrivească foarte mult. Clive avea o expresie pierdută, șocată.

Am pictat în timp ce Clive a dus-o pe Virginia acasă, Adrian o să aibă grijă de ea în seara asta. Încă lucrez la pânza marină. Fetița poartă acum o pălărie de paie cu o panglică lată. O să cumpăr una la fel pentru Clarissa.

Șapte seara

Clive s-a întors după ce a lăsat-o pe Virginia la Fitzroy Square și e cum nu se poate mai afectat. Nu înțeleg. I-am spus de mult despre nebunia Caprei. Nu m-a crezut? Zice că a avut loc o scenă îngrozitoare la Canterbury. Virginiei nu i-a căzut bine scrisoarea mea. Până ieri, Clive văzuse numai aspectele îndepărtate, atrăgătoare ale nebuniei ei. Acum a văzut și muchiile întunecate, incontrolabile. Totul a început bine. Mi-a scris o scrisoare limpede, lucidă, dar, la scurtă vreme după aceea, Clive îmi spune că a apucat-o nebunia și s-a izbit cu capul de geam. Apoi a zăcut ore întregi în camera cufundată în întuneric, chinuită

de o durere de cap bubuitoare. Clive a vrut să se întoarcă încă de ieri cu trenul, dar nu a avut curajul s-o mişte de-acolo. E atât de fericit că s-a întors acasă!

S-a stabilit. Clive şi Adrian o vor duce pe Virginia la Twickenham mâine, unde ea se va supune curei de odihnă cel puţin o lună. Între timp Clarissa o să vină pe lume.

Şi… Clive n-a fost încântat de *Culegătorii de lămâi.* Ar fi preferat să cheltuiesc banii pe un artist francez – mult mai autentic. Clive întotdeauna se gândeşte la felul în care un lucru îi va impresiona sau nu pe oameni.

1 iulie 1910 – Gordon Square 46

Mi-am petrecut după-amiaza cu Ottoline la Bedford Square. Pleacă în străinătate mai târziu în această lună. Philip candidează, şi ei vor să plece înainte să înceapă agitaţia propagandei electorale. Sper să o aduc pe lume pe Clarissa înainte să plece ea. Atât de puţine prietene de-ale mele au copii; îmi vine greu. Ieri am stat cu Lytton ore întregi, bârfind şi întorcând pe toate feţele aventura lui Rupert cu eleva aia. De obicei, îi pot spune lui Lytton totul, dar el devine teribil de jenat când menţionez ceva din anatomia feminină, orice, nu neapărat legat de sex. Graviditatea îl înspăimântă.

Ottoline e practică, dacă nu maternă. O reacţie de protecţie, din pricină că şi-a pierdut unul din gemeni. Pe băiat îl chema Hugh. Fiica, Julian, e un copil dulce, solemn. Poate că se vor împrieteni, ea şi Clarissa?

Ottoline a întrebat de Roger de câteva ori. Spre surprinderea mea, a fost insistentă şi foarte precisă în întrebări. L-am văzut? Soţia lui e într-o stare mai bună? Ce cred eu, se va face bine *vreodată*? Sora lui, Joan, continuă să aibă grijă de copii? Clive îl va însoţi în Franţa, ca să strângă tablourile pentru expoziţia din noiembrie? Informaţiile mele, din nefericire, nu sunt la zi. Nu ştiam nici măcat că se fixaseră datele expoziţiei.

Și… Scrisoare mânioasă după scrisoare mânioasă de la Virginia. Patul nu e comod. Coridoarele prea zgomotoase. Mâncarea, îngrozitoare, de nemâncat. Iar domnișoara Thomas insistă în încercarea de a o converti la creștinism. *Și* pentru toate numai eu sunt de vină.

31 iulie 1910 – Gordon Square 46

Clarissa încă nu e. Sunt sigură că e bine coaptă acolo înăuntru și ar trebui să iasă în oricare dintre zilele astea. Clive s-a dus s-o vadă pe Virginia. Se pare că ea și-a pus în cap s-o seducă pe suedeza safică din sanatoriu – ce aliterație! – și se pare și că jumătate din personal este amorezat de ea. Din fericire, suedeza senzuală a fost trimisă acasă înainte să se frângă inimi. Chiar și cu femei, Virginiei îi place să seducă mințile, nu neapărat fizicul. Până și domnișoarei Thomas, infirmiera-șefă, o femeie practică, sensibilă, chiar dacă excesiv de religioasă, i-a căzut cu tronc Virginia. Virginia poate fi înnebunitor de fermecătoare când vrea.

Mai târziu (foarte cald, inconfortabil!)

Clive, Julian și cu mine ne-am dus să ne plimbăm în Russell Square în această seară. Mai departe nu pot merge. Clive și cu mine ne-am așezat pe o bancă, Julian a alergat după licurici.

— Lui Thoby îi plăceau licuricii, am zis, așa, din senin.

Julian îmi amintește tot mai mult de Thoby.

Și… Domnișoara Thomas plănuiește s-o însoțească pe Virginia într-un tur pe jos prin Cornwall, după ce Virginia va fi declarată normală. Probabil pe la mijlocul lui august.

GRATIAN

20 august 1910 – Gordon Square 46 (foarte cald)

Nu e fată. Și *nu* în iulie. *El* a venit pe lume ieri, 19 august – *trei* săptămâni mai târziu. Eram atât de sigură! Ne înțelegeam, comunicam. Se pare însă că n-a fost reciprocitate. Julian are un frate și va fi peste poate de bucuros. Eu am fost șocată, desigur, dar mi-am revenit din dezamăgire în clipa în care mi-a fost pus pe piept. E aici, e întreg. Asta e tot ce mi-am dorit. Am hotărât să-i dau numele de Gratian. Prea epuizată să scriu mai mult. Nu-mi amintesc să fi fost atât de sfârșită când cu Julian.

Mai târziu

Snow a plecat lunea trecută, după ce a stat aici două săptămâni, și tare mi-aș dori să nu fi plecat. La vremea respectivă, m-am simțit ca o gazdă nepoliticoasă, pentru că nu mă înfățișam cu bebelușul promis. Neînstare să scot iepurele din joben, am rugat-o să plece acasă. Acum l-am rugat pe Clive să-i trimită o telegramă și s-o roage să se întoarcă.

— N-o vrei pe Virginia? a întrebat Clive cu speranță în glas.

— N-o vreau pe Virginia, am răspuns răspicat.

Ryve & Spettemoode, London.

POST OFFICE TELEGRAPHS

This Form Must Accompany Any Enquiry Respecting This Telegram

Office Stamp

Office of Origin: Holborn, London

DEAREST VIRGINIA. STOP. A BOY. STOP. NESSA AND BABY WELL. STOP. CALLED GRATIAN. STOP. PLEASE RETURN AT ONCE. STOP. MISSING YOU. STOP. YOURS CLIVE.[1]

L4H7E—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

21 august 1910 – Gordon Square 46

Toată lumea detestă numele. Nu le e indiferent, ci îl detestă. Eu șovăi.

Mai târziu (șase după-masa)

Clive e drăguț, dar neliniștit și la fel de stângaci cum mi-l amintesc că a mai fost. Se ferește să-l țină pe prunc. Eu îi spun să aibă curaj. Cel puțin de data asta știu că se va deprinde să fie tată. S-a dus să-i scrie Virginiei care și-a încheiat cura de odihnă și a plecat în turul pe jos cu domnișoara Thomas. Virginia a scris nu știu câte scrisori în care se plângea de femeia asta, ca după aceea să plece cu ea în vacanță. Ciudat.

Și… Știu că pruncii pierd în greutate imediat după naștere, dar Gratian pierde prea mult. E ca un fus de subțire, plăpând. Sunt îngrijorată.

24 august 1910 – Gordon Square 46 (zece dimineața)

— Hadrian? a propus Saxon.

De trei ore ședea în colț, cu dicționarul latin al lui Gibbon în brațe.

1. Scumpă Virginia. Stop. Băiat. Stop. Nessa și pruncul bine. Stop. Numit Gratian. Stop. Rog întoarce-te imediat. Stop. Dor de tine. Stop. Al tău Clive.

— Nu, am zis, enervată de subiect.

Încă nu m-am dat jos din pat, dar vizitatorii intră și ies ca oile din dormitorul meu.

— Pausanius?

— Nu, Saxon.

Adrian și Duncan s-au dus să prânzească, iar Clive a dispărut, mai mult ca sigur ca să-i scrie Virginiei *încă* o scrisoare.

— Viggo?

Numele pruncului nu-i pe placul nimănui, nici măcar al pruncului. Trebuie să găsesc altceva. Julian era întocmai Julian când s-a născut. Numele lui s-a așternut peste el ca un val pe țărm. Gratian e bolovănos, mișcător, nu se așterne peste pruncușorul meu.

Mai târziu

— Clive, nu poți să dispari pur și simplu! i-am șuierat printre dinți.

Casa încă nu se golise de musafiri. Saxon, Adrian, Duncan, Maynard, Desmond, Mătușa Anny, Molly și Snow erau toți jos la parter. Lytton e încă în Suedia, la cura lui de sănătate, iar Morgan s-a dus să cineze cu editorul său, dar se va întoarce mai târziu în seara asta. Gerald, George și soția lui George, Margaret, trebuie să sosească dintr-o clipă într-alta și vor fi uluiți de colecția de poponari din salon. Aveam nevoie de Clive să stea și să aibă grijă să nu se zburlească toate penele sociale, dar el una-două dispare în biroul de la etaj, unde se întâlnește cu diverși negustori de artă, sau se duce la întâlniri cu doamna Raven Hill – cel puțin așa presupun.

— N-am *dispărut*. Am stat închis în casă zile întregi, s-a enervat Clive. Ai în jur nu știu câtă lume care să te ajute. De ce-ai nevoie de mine?

— Clive, avem oaspeți – mulți oaspeți, vreau să fii tu gazda. Nu mă pot ridica din pat și nu pot controla toată agitația de jos. Poți face asta pentru mine, te rog?

— Oamenii ăștia mă înnebunesc, Nessa, s-a plâns Clive, lăsându-se greu într-un fotoliu vechi și desfundat. Plec la Paris peste câteva săptămâni, urmează să-l ajut pe Roger să organizeze expoziția. Desmond n-are nici cea mai vagă idee cum să asambleze totul. Am lucruri de *făcut*!

— Dar Desmond este…

— Desmond este secretarul lui Roger pentru această expoziție, m-a întrerupt Clive. El ajută la transportul tablourilor, stabilește comisioanele, treburi din astea.

— Da, știu. Nu-l suport pe Clive când începe să-și dea aere. Îi spun: Voiam să-ți propun să stai de vorbă cu el aici. La urma urmei, e *jos*, în salon!

Clive mi-a aruncat o privire exasperată. E limpede că nu pricepusem nimic. Clive se simțea ca prins în capcană în casa noastră supraaglomerată, simțea nevoia să scape.

Și… Să încerc cealaltă ramură mare a arborelui augustan roman? Cum ar suna Claudian?

Mai târziu (două după-amiaza)

Am hotărât să abordez altă tactică. Când a venit Clive în cameră, după prânz, am încercat să deschid din nou discuția.

— Clive, știu că ai lucruri de făcut. Ești nevoit să pleci de acasă. Înțeleg. Am tras adânc aer în piept, ca să-mi păstrez calmul. Dar înainte să pleci, am continuat eu, ai putea să te duci și să-l aduci acasă pe Julian din Wiltshire?

Asta tot auzisem în minte să-i cer.

— Nessa!

Clive a sărit din fotoliu și a început să măsoare camera în sus și-n jos.

— Clive, ai spus că te duci să-l iei pe Julian de la părinții tăi de cum se naște copilul. Poftim, s-a născut.

— Da, s-a născut. Iar eu *o să-l aduc* pe Julian. Dar *nu e* momentul potrivit.

Clive se agita între fereastră și ușă.

— De ce *nu e*? am întrebat exasperată. Din cauza doamnei Raven Hill a ta? E plecată?

— Da, a recunoscut Clive, surprinzându-mă cu onestitatea lui, e plecată, dar nu asta e problema.

— Care *e* problema?

Aveam o poziție inconfortabilă în pat, mi-am schimbat-o. Nici o poziție nu e confortabilă. Îmi amintesc luna de odihnă după ce Julian a venit pe lume liniștit și fericit. Nu-mi amintesc această senzație că m-am topit ca ceara și nu mai sunt în stare să-mi reiau forma.

— Problema e că sunt lucruri de făcut la Londra! a zis el ridicând vocea.

— Clive…

— Nu, Nessa. Cum ai zis chiar tu, avem o casă plină de musafiri, un nou-născut, o bonă nouă, tu ești în pat, nu înțeleg de ce să plec și să aduc o persoană în plus în casă.

— Acea persoană în plus este fiul tău, am zis eu cu răceală.

— Bineînțeles că este, a consimțit Clive, simțind că a dat-o în bară. Dar se întoarce și Elsie cu el. N-am idee dacă Sloper și Maud au organizat camerele noii bone – au făcut-o, Nessa? Te-ai îngrijit de asta? Cum o cheamă? Margaret?

S-a așezat pe marginea patului, bătând ușurel în saltea, într-un fel care m-a iritat.

— Mabel. Bineînțeles că m-am ocupat de asta. Va sta în camera vecină cu a lui Elsie. Julian va sta în dormitorul copiilor. Gratian e aici cu mine. Snow, în camera Virginiei, toți ceilalți musafiri se duc acasă și dorm în paturile lor.

— Și Virginia? a întrebat Clive, evitându-mi privirea.

— Virginia e în Cornwall, din câte știu. *Este* în Cornwall, Clive?

— De unde să știu unde este? s-a grăbit Clive să răspundă.

Prea grăbit!

Mult mai târziu (unu noaptea – pruncul tocmai a adormit)

— Ai rugat-o să se întoarcă. Nu-i așa? am întrebat, preferând să fiu directă.

Eram prea obosită pentru altceva.

— E sora ta. Bineînțeles că i-am telegrafiat. I-am telegrafiat și mătușii tale, și părinților mei, și fratelui meu – vrei să vezi chitanțele?

— Bine, dar pe ea ai rugat-o să se întoarcă, nu-i așa? Știai că nu o vreau aici, totuși ai rugat-o să se întoarcă.

Clive nu a răspuns. De aceea nu vrea să se ducă după Julian. De aceea nu are astâmpăr. O așteaptă pe Virginia.

Și… Pruncul nu suge cum ar trebui. Nu poate apuca sfârcul. Nu-i funcționează instinctele. Sau ale mele nu funcționează? Sunt mai nepricepută. El e mai mic decât Julian. Mult mai firav. Sunt îngrozită. Nu pot dormi. Mâine vine doctorul.

Eyre & Spottiswoode, London.

POST OFFICE TELEGRAPHS

This Form Must Accompany Any Enquiry Respecting This Telegram

Office Stamp

Office of Origin: Tintagel, Cornwall

DEAREST CLIVE. STOP. SO NOT CLARISSA. STOP. HOPE MADONNA AND CHILD WELL. STOP. CORNWALL V PLEASANT. STOP. COULD BELLS COME HERE INSTEAD. STOP. MISSING YOU. STOP. YRS VIRGINIA.[1]

T9H8L—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

Roger Fry
Durbins
Guildford

25 august 1910

Draga mea Vanessa,

Felicitări! Tocmai am primit biletul lui Clive despre prunc. Minunat! Sper că ești bine și că ai mare grijă de tine. Iartă-mă – e lipsit de delicatețe să pomenesc despre asemenea lucruri. Însă

1. Clive, scumpule. Stop. Deci nu Clarissa. Stop. Fecioara și pruncul bine sper. Stop. Cornwall f. plăcut. Stop. Să vină familia Bell aici. Stop. Dor de tine. Stop. A ta Virginia.

procesul este foarte traumatic. Sper că ești cum nu se poate mai răsfățată, îngrijită și înconjurată de iubire. Mi-aș dori foarte mult să vin în vizită după ce casa se va fi așezat în rosturile ei și cel mic va fi prins puțină putere. Te rog să mă anunți când ar fi potrivit. Sunt cu adevărat extrem de încântat pentru tine și familia ta.

Al tău,
Roger

26 august 1910 – Gordon Square 46

Clive *nu se va duce* în Wiltshire să-l aducă pe Julian. Ne-am certat. Sunt sigură că toată lumea – servitori, musafiri, vecini, familia – ne-a auzit, puțin îmi pasă, Clive se comportă într-un mod stupefiant. Vrea să mergem în vacanță în Cornwall luna viitoare și, în drum, să ne oprim și să-l luăm pe Julian.

Am refuzat categoric. Am de gând să-mi petrec toată luna de convalescență în pat, așa cum mi s-a prescris, apoi o să merg eu să-l iau pe Julian de la îngrozitoarea familie a lui Clive care refuză să se ducă și să mi-l aducă. Clive nu se clintește din loc. Speră că va apărea Virginia.

Două după-masa

Tocmai a plecat doctorul. E a treia oară că a venit aici în această săptămână. Nu mi-a spus nimic nou. Încearcă să fii calmă. Încearcă să-l alăptezi. Nu reușești din prima, mai încearcă. Ce sfat *teribil*! Cum să stau calmă, când bebelușul meu flămânzește? Iar a pierdut în greutate. De ce nu intră nimeni în panică, în afară de mine?

Și… A sosit o scrisoare de la mama lui Clive. Îmi propune să las bebelușul cu o doică și să-mi iau o vacanță scurtă. Cu siguranță Clive a pus-o să-mi scrie. Am rupt scrisoarea.

28 august 1910 – Gordon Square 46

Pruncul iar n-a dormit în noaptea asta. Nu ia în greutate. Urletelor indignate le-au luat locul scâncetele de suferință. Mi se rupe sufletul.

Mai târziu (trei noaptea)

Toată lumea e încă în salon. Cum stăteam trează până la orele astea înainte? M-am dus să văd ce face bebelușul, Mabel e sus acum, încearcă să-l adoarmă. Clive se enervează când urc la copil. Nu înțelege de ce plătim o bonă dacă eu nu o las să se descurce cu el. Are ceva dreptate, dar mă îngrijorează mult prea tare pruncușorul ăsta ca să pot sta departe de el mult timp.

Seara a avut și momente amuzante, însă una peste alta a avut darul să mă înfurie teribil. Harry Norton m-a oprit pe scări când coboram și m-a întrebat dacă „făceam față cu bine". Am bănuit că se referă la problema cu bebelușul și am fost impresionată că m-a întrebat, dar nu despre asta era vorba. Mi-a zis că primise câteva scrisori de la Virginia în care ea sugera că mi-e cumplit de dor de ea. N-au trecut cinci minute și Henry Lamb îmi pune aceeași întrebare. Exasperant!

29 august 1910 – Gordon Square 46

— Stephen? a întrebat Adrian.

— Numele lui îl conține deja pe Stephen, am răspuns, dându-i cafeaua.

Încă eram în căutarea numelui perfect pentru copil. Până acum am fost cu gândurile în altă parte și nu m-am putut concentra. Clive e frustrat pentru că nu știe ce să le spună părinților săi. Mie nu-mi pasă ce le spune, dar pentru că ne dau cadou o mie de lire sterline, știu că voi fi nevoită să găsesc o justificare.

— Claudian? a sugerat Saxon.

Saxon încă răsfoia dicționare latine. Îmi place Claudian, dar e prea oficial pentru un bebeluș. Te face să te gândești la elefanții romani.

— Quentin? a zis Duncan cu gura plină – tocmai mânca o prăjitură.

— Quentin? am repetat. *Quentin*.

Am plimbat numele pe limbă.

A intrat Snow cu pruncul în brațe. Ea pleacă mâine, iar eu îmi doresc cu disperare ca ea să mai stea.

— Mabel coboară imediat, însă cred că pe tine te vrea.

Și mi-a pus în brațe pruncul scâncitor.

— Quentin Claudian Stephen Bell? Da.

46 Gordon Square
Bloomsbury
TELEPHONE: 1608 MUSEUM

30 august 1910

Scumpă Virginia,

Quentin Claudian Stephen Bell. Pe scurt, Quentin. Se potrivește spiritului său de modă veche. Clarissa a fost un cal troian. Poate că va veni altă dată. Deocamdată, sunt foarte bucuroasă că am un băiețel scump, nou-născut, care i-a luat locul.

Cum e oceanul? Sărută-l din partea mea. Mă tem că, având doi băieței, n-o să mai ajungem la mare. Înțeleg că în ultima vreme ne-ai încurajat să venim în vacanță în Cornwall. Te și aud negând cu vehemență. Fii sinceră, Căprițo! Tu i-ai sugerat lui Clive? Tu ai dat de înțeles că vara noastră ar fi mult mai plăcută dacă o petrecem la malul mării? Da. Așa mi-am închipuit și eu. Scrie, plimbă-te, draga mea, bucură-te de aerul sărat.

A ta,
Nessa

P.S.: Virginia, te rog încetează să-i alarmezi pe prietenii noștri. Este jenant să audă de la tine că eu mă topesc de dorul tău și apoi să mă vadă cum nu se poate mai sănătoasă și binedispusă.

31 august 1910 – Gordon Square 46

O seară minunată, rară.

Roger a sosit în seara asta. Roger plus ceata obișnuită care se revarsă în casa noastră la nouă seara. Serile de joi s-au contopit cu toată săptămâna, acum pare că cercul nostru e mereu aici. Desmond și Molly n-au reușit să ajungă, dar Adrian, Duncan, Harry Norton, Henry Lamb, Maynard, Lytton (proaspăt întors din Suedia), James, Ottoline și Philip (și ei proaspăt întorși din străinătate), precum și Gwen Darwin s-au strâns cu toții aici. Eu am făcut o baie lungă – neindicată după naștere, dar îmi doream cu disperare să fiu frecată bine – și m-am îmbrăcat pentru cină. Îmi recapăt silueta iute, însă kilogramele suplimentare dispar de unde vor ele, lăsându-mă cu o altă formă decât înainte. Nu că mi-aș face griji că nu arăt atrăgătoare. Nu mă interesează hainele sau părul sau orice altceva, în afară de copil. Clive a trebuit până la urmă să-mi ceară să-mi schimb rochia de cameră, ca să nu primesc oaspeții în aceeași îmbrăcăminte trei zile la rând.

Deoarece încă nu am voie să mă dau jos din pat, au venit ei la mine. Mi-am prins părul într-un coc încâlcit, am lărgit corsetul, în rest însă eram îmbrăcată decent. Am stat și am bârfit aproape toată noaptea: despre noua carte a lui Morgan, despre excursia lui Ottoline (epuizantă), despre sănătatea lui Lytton (mai bună), despre pictura lui Duncan (se vinde bine) și, firește, despre aventurile din Cornwall ale Virginiei și despre noul nume al bebelușului. Pe la miezul nopții, ploaia s-a oprit și toată lumea a ieșit în grădina din scuar. I-am rugat să nu fumeze sus, până mai crește puțin pruncul. Ar ajunge să miroasă a fum și nu a bebeluș, și nu cred că i-ar plăcea. Clive a coborât să-i spună lui Sloper să mai aducă niște vin, iar Roger a rămas să-mi țină companie.

— Ești bine? m-a întrebat el grijuliu.

— Da, mult mai bine.

Nu prea știam cum să-i răspund.

— Subțire, a zis, privindu-mă cu atenție.

Îmi place asta. Îmi place că se uită la mine și vede ce e acolo, și nu ce ar trebui să fie acolo.

— *Îngrijorată*, am mărturisit eu. Quentin nu ia în greutate așa cum ar trebui.

— Ah, draga mea! – Roger a înțeles pe loc problema. E groaznic pentru tine, nu-i așa? Bineînțeles că ești îngrijorată. Cum să te mai gândești la altceva?

Mișcată de sinceritatea lui nejucată, am început să plâng. El nu s-a arătat stingherit, nici n-a încercat să mă liniștească. A stat lângă mine, înțelegător. M-a ajutat mai mult decât orice vorbă.

Și… Scrisori de la Virginia. Se pare că turul ei pe jos *nu e* un succes. Domnișoara Jean Thomas se îmbuibă, din cât se pare, iar preaiubita coastă din Cornwall este înecată în ploaie. Măcar doctorul local a declarat-o din nou normală la cap. Doctorul Savage va trebui să confirme diagnosticul când se va întoarce ea în oraș.

Și, și… Clive e într-o dispoziție infectă. Întotdeauna e prost dispus după câte o seară cu Lytton. Nu cred că-l va ierta vreodată pentru că i-a cerut mâna Virginiei.

EXPOZIȚIA POSTIMPRESIONISTĂ

Duminică, 6 noiembrie 1910 – Gordon Square 46
(opt dimineața)

— Și ai stat treaz toată noaptea? l-am întrebat pe Desmond, oferindu-i o ceașcă de cafea.

Arăta epuizat.

— Am pierdut toate trenurile de întoarcere, prin urmare am continuat să lucrăm la galerie. La patru dimineața, încă alegeam tablouri. Sunt două nuduri pe care Roger vrea să le expună, dar eu nu sunt sigur că e o idee bună.

Eram în sufragerie. Când m-am trezit azi-dimineață, Sloper m-a informat că domnul McCarthy și domnul Fry sosiseră foarte devreme. Îi condusese în cele două camere care aparținuseră cândva Virginiei și lui Adrian, dar n-a vrut să mă trezească, căci stătuserăm aproape toată noaptea cu Quentin, care își revine încet-încet.

— *Sunt* o idee bună, a zis Roger intrând în încăpere.

Chiar și devreme dimineața are aerul unui om sigur pe sine.

— A, a exclamat el, așezându-se pe scaunul din fața lui Desmond, marmelada Cooper's Oxford! Preferata mea! Cum de-ai știut?

Și-a întins marmelada pe o felie groasă de pâine prăjită. Tipic pentru Roger să-și închipuie că gazda a depus oarece efort să identifice gemul lui favorit. Întotdeauna își închipuie tot ce-i mai bun în oameni.

— De ce nu sunt potrivite? am întrebat.

— Ce-ar fi să vii cu noi în după-masa asta, să vezi cu ochii tăi? mi-a propus Roger.

Și… Virginia s-a întors la Londra. Să o chem aici în după-masa asta?

Nu. Nu știu de ce, dar e minunat să fiu împreună cu Roger și vreau să apăr asta. Virginia ar strica totul.

Mai târziu

M-am dus. Când Roger m-a invitat la galerie azi-dimineață, nu mi-am dat seama ce lucru extraordinar făcea. Ziua de azi era crucială, și totuși și-a găsit timp să mă plimbe prin întreaga expoziție.

Când am ajuns acolo, era *haos*. Iar Roger era în mijlocul a tot și toate. Ca un dirijor, mereu cu un sfert de măsură înaintea muzicii. Muta niște tablouri („Îmi trebuie celălalt Cèzanne, nu muntele, potretul soției, da, sus, jos, mai spre stânga, *acolo*!"), vorbea cu reporterii („Nu, nu consider că frizează pornografia, nici vorbă"), instala luminile („Candelabrul trebuie să fie mai luminos, trebuie să simțim vibrația!"); era magnific. Nu-mi trecuse prin cap cât de îndrăzneață și importantă era toată această acțiune a lor. Clive are dreptate – va schimba *totul*.

— Uimitor, nu-i așa? m-a întrebat Desmond, oprindu-se lângă mine în toată acea agitație. Curatorii galeriei nu știu cum să se descurce cu el, e o tornadă de energie – și Desmond a arătat spre unul dintre directorii galeriei, care stătea la marginea vârtejului și încerca să-i atragă lui Roger atenția.

— De când e așa? am întrebat.

— Așa, cum? Roger e mereu așa.

Și… Clive s-a înfuriat că m-am dus la galerie. Adică din pricină că m-am dus fără el.

— Dar Roger nu te-a invitat pe *tine*. M-a invitat pe *mine*.

Și… Încă lucrez la pictura cu plaja. Îmi îngână o melodie tristă, care mă liniștește.

8 noiembrie 1910 – Gordon Square 46

Expoziția se deschide azi. Desmond și Roger au hotărât să nu expună cele două nuduri ale lui Gauguin. Le-au pitit în biroul de la subsol al lui Desmond. Cred că e cea mai bună alegere. Și așa sunt destule picturi care să stârnească publicul. Desmond își face griji din pricină că Roger a aranjat și rearanjat tablourile de nu-știu-câte-ori, iar catalogul e varză. E îngrozit că un peisaj unduios al lui Van Gogh va fi menționat ca *Șeful de gară din Arles*, sau încă și mai rău, unul dintre tablourile tropicale voluptuoase cu tahitienele cu sâni dezveliți va purta eticheta *Soția lui Cézanne*. Roger are încredere în Desmond și e sigur că totul va ieși bine până la urmă.

Și… Am privit împreună cu Julian păsările în scuar, azi-dimineață. Seamănă atât de mult cu Thoby! Am atârnat în camera lui desenele lui Thoby cu ciocârlia și scorțarul.

Joi, 10 noiembrie 1910 – Gordon Square 46 (târziu)

— Cronicile sunt îngrozitoare, a zis Maynard fără să se adreseze cuiva anume.

— Ceea ce e perfect! a exclamat Lytton în fotoliul lui de răchită. Publicul britanic se va repezi să vadă ceva scandalos. Dragii mei, trebuie s-o vadă. Altfel, cum pot să o critice?

— Dar o consideră un afront *moral*, am zis eu. Am știut că n-o să le *placă*, dar sunt de-a dreptul *scandalizați*.

— Minunat! a zis Clive. În cazul ăsta, cu *siguranță* o vor vedea.

Roger Fry
Durbins
Guildford

11 noiembrie 1910

Scumpă mamă,

Te rog, explică-i tatii că nu expun pornografie. Sunt sigur că va citi cronicile la expoziția mea și își va face griji că asta fac. Da,

publicul e deconcertat, dar asta-i arta. Nu poate fi o tranziție lină, confortabilă de la o estetică la alta. Trebuie să hurduce, să izbească, să sfărâme, să zguduie terenul până când acesta cedează. După expoziția asta, reputația mea de conferențiar specializat în Vechii Maeștri e la pământ pentru totdeauna. Așa să fie! Vechiul nu se dă politicos la o parte ca să facă loc noului; trebuie împins cu brutalitate. Dacă tu și tata ați vrea să veniți într-o seară după ce au plecat mulțimile, mi-ar face plăcere s-o vedeți.

Mulțumesc că i-ați scris lui Helen. Doctorul a fost foarte amabil și îndatoritor față de mine și de ea. Mă îndeamnă să nu mă învinovățesc și simt că încearcă să mă pregătească pentru ce-i mai rău. I-am spus că încerc de ani de zile să mă pregătesc pentru asemenea vești, dar tot nu reușesc. Calusul nu vrea să crească. Nu vreau eu să crească. Ce fel de om trebuie să devin ca să fiu „pregătit" pentru asemenea vești? Trebuie să continui să sper, asta trebuie să fac. În fiecare scrisoare, la fiecare vizită, sunt momente, mici, fragile precum ouăle, de normalitate prețioasă. Pentru acea fracțiune de timp, porțile de gheață se deschid și ea este calmă, nu violentă, nu plină de furie, ci ea însăși. Inima mea de aceste momente se agață.

Cu dragoste,
Roger

14 noiembrie 1910 – Gordon Square 46

Aveau dreptate. Galeria e plină ochi în fiecare zi. Morgan s-a dus ieri și a zis că e „derutantă". Din punct de vedere al gusturilor, Morgan e un tradiționalist, tresare când zic „poponar" la câte-un dineu, prin urmare nu mă miră că tablourile l-au zăpăcit de cap. Maynard se duce mâine la expoziție. Lui Duncan i-a plăcut, se delectează cu indignarea vocală a publicului. Virginia încă nu a fost (mulțimile îi creează agitație deocamdată), cât despre mine și Clive, noi mergem zilnic.

Și… Încerc linii întunecate de contur în jurul siluetelor mele schițate vag. Ceea ce îmi permite să mă mișc mai liber în interiorul unui spațiu mai strict. Asemenea cailor sălbatici într-un padoc dărăpănat.

Duminică, 20 noiembrie 1910 – Gordon Square 46 (9:30 seara)

Este remarcabil ce a făcut Roger. Reputația lui de critic de artă nu va mai fi niciodată aceeași după furia colosală pe care a stârnit-o la Londra, dar lui nu-i pasă. El trăiește pe deplin la timpul prezent. E ceva uluitor, mai ales ținând cont de ceea ce a îndurat în această lună. Desmond a venit la cină. Stă aici de câte ori pierde ultimul tren spre Surrey. Desmond e etern în întârziere și duce o viață prost calculată, prin urmare *adeseori* pierde trenurile.

A zis-o încet. Mi-a zis-o doar mie. În timp ce Lytton, Maynard, Duncan, Adrian, Virginia și Clive se distrau bârfindu-i zgomotos pe Ottoline și Henry Lamb, a căror aventură pare să se apropie de un sfârșit murdar, Desmond s-a aplecat spre mine și, cu voce joasă, mi-a zis că, în cele din urmă, soția lui Roger a fost declarată nebună irecuperabilă și a fost internată definitiv într-un azil în această dimineață.

— El știa de ceva vreme că va sosi momentul, mi-a șoptit Desmond. Dar aș zice că este cu atât mai greu când sosește clipa, nu crezi?

M-am uitat la Virginia. Cele mai teribile temeri în legătură cu sora mea urmează acest țărm. Un țărm cufundat în întuneric, plin de hârtoape, iar curentul e puternic.

— Da, am zis. Speranța este un obicei de care nu scapi.

Mai târziu (două dimineața)

Am urcat să mă culc și m-am dus să văd ce face Quentin. Ei sunt încă jos, cu toții. Mă tot gândesc la Roger, singur în casa aceea mare din Guildford. Desmond spune că băiatul și fata sunt cu sora lui Roger în Bristol. Știu că Roger a construit casa aceea uluitoare de pe deal pentru soția lui, deși el nu a spus-o răspicat. „Spațiile deschise sunt mai bune pentru Helen“, ne-a zis el în ziua când ne-am dus acolo la prânz. „Preferă să stea în afara Londrei.“ Ea abia dacă a locuit acolo. E groaznic

să jelești după cineva care nu e mort, nu e îndrăgostit de altcineva, ci pur și simplu nu mai e acolo.

Și… I-am urmărit pe Clive și Virginia în seara asta. Clive s-a comportat într-un mod care m-a eliberat de toată iubirea pe care am simțit-o pentru el. Dar m-a lăsat întreagă, intactă. Cum poate Roger să meargă mai departe cu inima aceea frântă a lui?

21 noiembrie 1910 – Gordon Square 46
(târziu – toată lumea doarme)

Presupun că era inevitabil. Clive și Lytton nu s-au plăcut niciodată prea mult. Nu, nu e adevărat. Clive și-ar fi dorit foarte mult să fie prietenul lui Lytton, mai ales după moartea lui Thoby, așa cred eu, dar pe măsură ce s-au scurs anii, a devenit dureros de limpede că Lytton nu are o părere prea bună despre soțul meu. În seara asta s-au luat la ceartă și Clive l-a dat pe Lytton afară din casă.

În preajma lor simțeai tensiunea în aer. Clive l-a acuzat pe Lytton că își petrece prea mult timp cu familia lui – cu alte cuvinte, cu Virginia și cu mine. Lytton l-a acuzat pe Clive că, în calitate de soț, se poartă ca un porc. Eu am fost recunoscătoare că nu a menționat detaliile specifice ale comportamentului reprobabil al lui Clive. Dar nici n-ar fi fost nevoie. Toată lumea le știe.

22 noiembrie 1910 – Gordon Square 46

Am luat micul dejun ca de obicei. Nici unul nu a pomenit nimic despre scandalul cu Lytton. Așa se desfășoară viața noastră în această toamnă. Ne înțelegem bine dacă lucrurile rămân plate, banale, necinstite. Dar eu n-am putut să le las astfel.

— Știi, nu-i așa, că vreau să-l invit în continuare pe Lytton aici?! am zis în timp ce el își tăia un grepfrut.

— Când? s-a răstit el.

— Oricând.

— Ca să mă enervezi?

— Nu. Nu cred că *ar trebui* să te enervezi.

— Dar mă enervează, iar tu nu vrei să-mi faci pe plac, a zis el cu un glas aparent mâhnit.

— Nu, nu vreau. Îl iubesc pe Lytton foarte mult și îl vreau aici. Regret.

Adevărul e cea mai bună armă.

Mai târziu

L-am întâlnit pe Lytton la Ottoline în această după-amiază. Ea ne-a lăsat singuri, ca să vorbim. Femeia asta chiar are un tact extraordinar.

— Ai de gând să te împaci cu el? l-am întrebat fără nici un preambul.

— Ce rost are? Nu am cum schimba lucrurile care-l supără.

Joi, 24 noiembrie 1910 – Gordon Square 46

Galeria de artă din Helsinki tocmai a cumpărat un Cézanne din expoziție, *Mont Sainte-Victoire*, pentru *opt sute* de lire sterline! Regret că soțul meu a hotărât să nu cumpere Van Gogh-ul care ne-a plăcut amândurora. A socotit că patru sute de lire e un preț prea mare. Sunt încântată că l-am cumpărat pe Picasso luna trecută pentru numai patru lire. O natură moartă cubistă mică, minunat colorată. Ottoline a cumpărat două tablouri din expoziție, dar nu știu sigur pe care anume. Ea a fost la expoziție aproape la fel de mult ca noi, Clive și cu mine. Ciudat că Ottoline nu mă roagă niciodată s-o însoțesc. Prietenia noastră s-a topit într-un fel de politețe amabilă. Sunt dezamăgită. Spre surprinderea mea, îmi place foarte mult să fiu în compania ei.

Mai târziu

Clive s-a întors acasă cu multe bârfe. Gata cu Ottoline–Henry, deși ei întotdeauna spun că au terminat-o și niciodată n-o fac

cu adevărat, iar Bertie Russell e îndrăgostit de Ottoline. El și soția lui, Alys, trăiesc acum complet separat. Nu i-am spus lui Clive, dar îmi vine să cred că Ottoline a început să fie foarte interesată de Roger. Roger nu bagă de seamă nimic. În luna asta, cum ar putea s-o facă?

Roger Fry
Durbins
Guildford

1 decembrie 1910

Inimă dragă,

Da, am primit scrisorile tale. Îmi pare rău că n-am răspuns. Am ascultat de sfatul doctorului. El crede că te vei adapta cu atât mai bine, cu cât vei avea mai puține știri de la Durbins. Dar știu că suferi să nu ai nici o veste de la familia ta. Ar fi trebuit să scriu. A fost o greșeală. Mă ierți? Șovăi, draga mea, dar crede-mă că îmi dau toată silința.

Copiii sunt încă la Joan, amândoi m-au rugat să-ți transmit dragostea lor. Joan îi învață să călărească, iar ei prind totul foarte repede. Eu am fost extrem de ocupat cu noua expoziție de la Londra. A stârnit un val de mânie și batjocură ce mi s-a spart mie în cap, dar presa proastă n-a făcut decât să ne crească vânzările. Sunt pictori care îți plac ție dintotdeauna și sunt sigur că tu ai fi de acord. Un Matisse pe care l-ai adora, două nuduri de Gauguin pe care în cele din urmă am hotărât să nu le expun. Tu le-ai fi inclus, dar tu ești mai curajoasă decât mine. Întotdeauna ai fost.

Cât mi-e de dor de tine, iubita mea! Te întrețeși între toate gândurile mele. Aș vrea să te iau de-acolo, să te duc într-o lume de culoare și lumină. Poate că lucrurile se vor schimba și tu te vei face bine-bine. E tot ce sper.

Somn ușor, draga mea,
Roger

20 decembrie 1910 – Gordon Square 46

Plecăm spre Wiltshire, să fim cu familia lui Clive de Crăciun, și o fac împotriva inimii. Virginia și Adrian stau la Pelham Arms în Lewes, o vacanță de-o săptămână, în vreme ce eu sunt luată pe sus și dusă să dau piept cu dragonii.

Quentin e mai bine, dar încă nu cântărește cât ar trebui. Nu-mi place să-l scot afară în miez de iarnă.

TRENUL ROȘU

15 ianuarie 1911 – Little Talland House, Firle, Sussex

Virginia și-a luat cu chirie o casă. A găsit-o în timp ce ea și Adrian își petreceau Crăciunul în Firle, a luat-o pe loc. De cum am aflat, m-am dus s-o văd.

— Prima mea casă adevărată, a zis ea, țopăind fericită dintr-o cameră într-alta.

Faptul că are un loc al ei a și schimbat-o în bine. O liniștește, o calmează, chiar și numai că știe că există un asemenea loc undeva pe pământ. Ușor de bănuit că avea s-o numească Little Talland House, numele pe care l-a avut casa închiriată de tata, ani la rând, în Cornwall. De trei zile umblăm după mobilă, Virginia e sătulă până-n gât. A găsit un birou înalt, foarte asemănător cu biroul ei din Fitzroy Square, și cu asta, gata, consideră că și-a mobilat casa. Cărțile ei sunt așezate în grămezi tot mai înalte pe dușumeaua biroului.

Îmi fac griji pentru Adrian, care se va simți ușor în derivă de unul singur în Fitzroy Square, dar Virginia mi-a spus că el oricum își petrece aproape toată vremea cu Duncan. Bine așa!

25 ianuarie 1911 – Gordon Square 46

Ziua de naștere a Virginiei. În seara asta îi face o vizită lui Marjorie, sora lui Lytton. Clive, care zicea că săptămâna trecută a fost în Wiltshire, să se ocupe de niște treburi ale familiei, mai degrabă a fost fie în Sussex, la noua casă de la țară a Virginiei, fie cu doamna Raven Hill a lui. Am făcut greșeala să lucrez la tabloul meu cu siluetele la plajă. Mă tem că l-am stricat. Așa că

i-am scris un bilet lui Lytton, să treacă pe la mine, și am mâncat împreună tort.

30 ianuarie 1911 – Gordon Square 46 (devreme)

— Ți-a dat scrisori de recomandare ca să întâlnești pe… am început eu, trăgând șosetele lui Clive dintr-un sertar.

— Ca să-i întâlnești pe…, m-a întrerupt el, corectându-mă pompos.

Mereu găsește ceva de corectat la felul în care mă exprim.

— Ca să-i întâlnești pe…

— Pe domnișoara Stern și pe un domn Matt Prichard. Sunt sigur că l-am mai întâlnit, dar nu-mi amintesc când. Câte perechi de pantofi, Nessa? Trei?

— Două, în caz că una se udă, am zis, întinzându-i un sac de pânză moale pentru pantofi.

Întotdeauna Clive își ia prea multe lucruri. Făceam bagajul pentru scurta lui călătorie la Paris. Roger i-a dat scrisori de recomandare pentru acest domn Prichard și pentru buna lui prietenă, americanca, domnișoara Gertrude Stein. Roger spune că recomandarea ei este singura scrisoare de care ai nevoie la Paris. Dacă o cunoști pe domnișoara Stein, cunoști tot orașul. De ani de zile dorește Clive să pătrundă în lumea aceea. Tipic pentru Roger, să deschidă fără nici un efort o asemenea ușă. Mi-ar plăcea să merg și eu, dar Quentin tocmai a trecut prin ce-a fost mai rău, nu îndrăznesc să plec de lângă el.

Mai târziu (șapte seara)

Clive a prins trenul de șase spre Dover. Stă peste noapte acolo și ia primul feribot mâine-dimineață. Julian, Quentin și cu mine am cinat la masa din bucătărie, bine ștearsă. Julian și-a scăpat pâinea prăjită în lapte, Quentin și-a scăpat oul pe podea. Eu am mâncat doar tarte cu gem. Clive insistă ca noi să cinăm ca lumea în sufragerie, iar copiii să mănânce mai devreme, cu bona. Eu am altă preferință. Mai sunt patru zile întregi până va trebui s-o întâlnesc pe Virginia la Firle.

1 februarie 1992 – Gordon Square 46

Roger a trecut pe la noi în cursul dimineții. A citit articolul nesemnat al lui Clive din *Athenaeum*, numărul de ieri, dar a uitat că el e încă în străinătate.

— M-am dus să văd expoziția de sculptură despre care vorbește în articol, o știi, cea de la Chenil Gallery? Iar acum sunt convins că soțul tău greșește fundamental, mi-a zis Roger, dând la o parte mașinuța lui Julian, ca să se poată așeza pe canapea.

— Greșește?

Mirată, m-am așezat în fotoliu în fața lui.

— O, da, foarte mult. Susține că artistul este doar „pe jumătate format" din punct de vedere artistic, drept care îi respinge opera. Sunt în total dezacord. Mie mi-a făcut impresia că opera lui demonstrează o imaginație profundă.

— De ce…

— Nessa! – Julian a dat buzna alergând și mi-a sărit în brațe. Nessa, uite!

Mi-a arătat degetul.

— La ce trebuie să mă uit, micuțule? l-am întrebat, îndreptând degetul spre lumină.

— Copiii îți spun Nessa? a întrebat Roger.

— Julian, și sunt sigură că și Quentin, când va începe să vorbească. Nu știu cum s-a întâmplat. Iubire, i-am zis lui Julian, nu văd nimic rău la degețelul ăsta al tău.

— Elsie a stat pe el, a zis Julian, studiindu-l pe Roger. Cine-i ăsta?

— *Ăsta* e domnul Fry. Ridică-te și dă mâna cu el, dragule, l-am încurajat eu, gândindu-mă că tatăl lui ar fi oripilat de manierele îngrozitoare ale fiului.

Julian s-a dat jos din poala mea și s-a oprit în fața lui Roger. El s-a ridicat în picioare și s-a aplecat să strângă mânuța dolofană.

— Bună ziua, ce faci? l-a salutat Roger, sincer interesat.

— Bine. Mulțumesc, a răspuns Julian politicos. Îți plac trenurile?

— Foarte mult. Mai ales trenurile roșii. Au stil.

— Eu am un tren roșu. Vrei să-l vezi?

— Mi-ar face multă plăcere, mulțumesc.

Roger a înțeles importanța invitației și amândoi au ieșit din salon.

Mai târziu

— A venit bona lui să-l ia ca să-l culce, a zis Roger, după ce a dat de mine în atelier.

— Da, am zis, aranjându-l pe Quentin mai bine în poală unde adormise după prânz.

— Trebuie să plec, a spus Roger. Am o întâlnire cu un negustor de artă pe Bond Street. E interesat de unul dintre tablourile din expoziție, înainte să fie expediat înapoi la Amsterdam.

— Care tablou? am vrut să știu și am sunat după Mabel.

Mabel a venit și l-a luat pe copilaș ca să-l ducă în camera lui.

— Unul de-al lui Van Gogh. Sora lui, madame Gosschalk-Bonger, îi vinde tablourile. O sută douăzeci de lire pentru câteva dintre florile lui frumoase. Ar putea fi vândute la un preț de patru ori mai mare. Strigător la cer!

— *Gosschalk-Bonger*? Chiar așa o cheamă?

Roger a chicotit.

— M-am străduit să-l rostesc fără să pufnesc în râs. Cum m-am descurcat?

— Groaznic – ți s-a strâmbat gura.

S-a uitat mirat la mine, surprins că l-am studiat într-atât de atent.

— Vrei să mai vezi tabloul? *Florile-soarelui*? Ai putea veni chiar acum, și o să-l întâlnești și pe negustor.

M-a încântat invitația. Clive nu m-a luat niciodată în lumea aceea închisă, a negustorilor de artă și a caselor de licitații.

Cât de mult îmi plac culorile saturate ale tabloului lui Van Gogh! În ultima vreme, culorile mi-au dat de furcă. Nimic nu e într-atât de vibrant pe cât aș vrea, și experimentez cu alb dens ca să contrabalansez monotonia.

— Da, am zis hotărât. Mi-ar plăcea să merg.

Și m-am dus.

3 februarie 1911 – Tren spre Sussex

Călătoria de unul singur cu trenul are ceva relaxant. Ceva ascuns, sigur. Sunt în drum spre noua casă a Virginiei, unde *nu* va fi relaxant.

5 februarie 1911 – Little Talland House, Firle, Sussex

Două zile de Virginia pură. Până acum am organizat dormitorul, biblioteca și un salon mic. A acceptat să aibă dulapuri pentru cărți, în loc să le țină grămadă pe podea. Fumează mai mult, mănâncă mai puțin, dar scrie.

Luni, 6 februarie 1911 – Little Talland House, Firle, Sussex

— Virginia, nu *pot* rămâne, i-am explicat eu din nou.

— De ce nu? Eu întotdeauna rămân cu tine, a răspuns ea fără logică.

— Da, și e minunat, draga mea, dar eu am familie. Trebuie să mă întorc.

Perversă, ședea pe haina mea.

— Și eu sunt familia ta, a insistat ea.

— Da, așa e, draga mea, dar știi la ce mă refer.

Mă exaspera.

— Da, știu la ce te referi. Copii, un soț. O familie *adevărată*.

O familie adevărată. Știu că începe să se agite. Cu toții ne scuturăm de convențiile clasei din care facem parte, dar starea de fată bătrână este un spectru cenușiu care se lipește de tine, îți împresoară trupul, îți sufocă sufletul. Știu că Virginiei îi este frică. De ani de zile ne dăm cu presupusul *cine* ar reuși până la urmă s-o câștige pe Virginia. Walter Lamb este interesat de ea, se vede cu ochiul liber, dar nu și Virginia de el. Hilton Young pare să-și vadă de viață. Saxon nu vorbește cu ea niciodată – de fapt, nu vorbește cu nimeni – , iar Lytton a scăpat cu viață. A mai rămas cineva?

Și… În tren am terminat de citit minunatul roman al lui Morgan, cel nou. Este despre surori: una sălbatică și care nu face compromisuri, dar îți taie răsuflarea cu temeritatea ei. Și una, practică, rezonabilă și acționând conform bunului-simț, spre nefericirea ei. Elinor Dashwood și Marianne. Margaret și Helen Schlegel[1]. Chiar și titlul ajunge să te obsedeze: *Howards End*.

10 februarie 1911 – Gordon Square (târziu)

A fost o seară ciudată.

Ottoline a organizat un dineu pentru domnul William Yeats, poetul. Un amestec de invitați greu de împăcat, câțiva dintre colegii lui Philip – parlamentari cu toții – șezând într-un colț, iar cunoștințele aristocrate ale lui Ottoline grupându-se în alt colț. Clive e la Paris până mâine, Virginia încă în Sussex, prin urmare eu am stat pe canapea cu Lytton și Duncan. Ottoline și-a petrecut seara discutând cu Roger. Am văzut-o punându-și capul mare, osos, pe umărul lui.

Duncan privea și el.

— Ăștia sunt…? a întrebat Duncan, aplecându-se spre Lytton.

— Nu, i-am răspuns eu în locul lui Lytton. Soția lui e internată într-un sanatoriu de boli mintale.

— Internată pentru totdeauna într-un sanatoriu de boli mintale, m-a corectat Lytton.

M-am îndreptat nițel de spate, zbârlită în sinea mea.

— El n-ar face așa ceva, am zis ferm.

Mai târziu, Lytton m-a condus acasă.

— Ba ar *face*, să știi, a zis el blând.

— A făcut-o?

Am încercat să mi-l imaginez pe Roger în pat cu Ottoline și în clipa următoare am regretat.

1. Personaje ale romanului *Howards End* de E.M. Forster.

Lytton a ridicat din umeri.
— Poate nu cu ea, dar ar *face*-o.
O fierbințeală densă mi s-a urcat pe șira spinării. Ar face-o.

Sâmbătă, 11 februarie 1991 – Gordon Square 46

Clive s-a întors și m-a anunțat, spre surprinderea mea, că Roger vine la cină în seara asta. Stabiliseră vizita încă dinainte să plece el la Paris. M-am simțit săgetată de-o gelozie irațională. Un simț visceral al posesiunii mi-a bubuit în vine. Când Quentin a fost atât de bolnav, Roger a văzut ceea ce Clive nu reușea să vadă, și asta a schimbat totul, așa cum o cină care se prelungește în noapte până-n zori poate schimba relația între doi oameni. Clive a dispărut din vizor, iar Roger a pășit în lumina reflectoarelor. Prietenia lui, respectul, părerile, *afecțiunea* lui au devenit esențiale pentru mine. Ele hrănesc semințele care fac planta să crească. Indiferent de ce gândește Lytton, știu că Roger și cu mine n-am putea niciodată să alunecăm dincolo de zidurile înalte ale prieteniei – încă își iubește soția. Stăruie în felul în care îi rostește numele. *Helen*. Frumoasa, pierduta Helen.

Și… Apoi mă scutur ca un câine care a înotat în mare și-mi amintesc: și eu sunt încă măritată. Dar eu nu mă mai simt măritată, așa cum mă simțeam înainte. Mă simt singură.

Trei după-masa – începe să plouă

Căutam timbre în biroul lui Clive și dau peste o scrisoare pe care i-a adresat-o lui Lytton. Dumnezeule! Plină de sarcasm, scrisă la furie. Nu cumva s-o trimită! Dacă o trimite, se duc de râpă multe.

Mai târziu

Roger rămâne peste noapte. La fel și Desmond. Lucru neobișnuit, Desmond s-a gândit, de fapt, să prindă trenul și chiar

s-a repezit afară, în ploaie, dar s-a întors în mai puțin de jumătate de oră, ud până la os. I-am dat o pijama veche de flanel de-a lui Thoby. Când am adus-o, Lytton s-a uitat la ea trist, dar eu i-am dat-o fără regret. Thoby i-ar dărui-o bucuros dacă ar fi de față. N-ar vrea să devină piesă de muzeu – scuturată de praf, păstrată cu dragoste. Ar vrea ca lumea să-și aducă aminte de el, să-l includă în mijlocul ei. Reflecția aceasta mi-a făcut inima să-mi tresalte de fericire.

Lytton l-a ignorat pe Clive toată seara, dar cum atitudinea era reciprocă, atmosfera s-a echilibrat. În mod normal, i-ar fi făcut plăcere să-l scoată din minți pe Clive, dar în seara asta nu era vesel. Părea deconcertat de faptul că Roger era acolo. Roger îl face pe Lytton să se simtă nelalocul lui, indiferent de cum aș încerca eu să dreg situația. Ca o ironie, Lytton îl face pe Clive să se simtă exact la fel – lăsat deoparte, ceea ce-i stârnește iritarea. Sau poate din pricina mea se simte așa? Și după aceea stau și mă întreb – care-i miza rivalității dintre noi toți?

Virginia l-a ochit pe Roger și și-a început inevitabila campanie de a-l fermeca. Am tras-o deoparte și i-am reamintit că soția lui este într-un azil. Nu e corect. Roger m-a căutat de câteva ori, dar eu m-am fofilat. Sunt transparentă. Nu vreau ca Virginia să vadă cât de bucuroasă sunt de compania lui. Nu s-ar da în lături de la nimic ca să-l facă s-o iubească.

Și… Grozav! Se plănuiește o excursie la Constantinopol. Nu aș fi crezut că o să-mi doresc să mă întorc acolo, dar uite că-mi doresc. Roger vrea să meargă și își caută companioni. Eu am zis da, la fel Clive și Harry Norton, care și-a făcut apariția după cină.

67 BELSIZE PARK GARDENS
HAMPSTEAD, N.W.
TEL.: HAMPSTEAD 1090

15 martie 1911

Dragă Leonard,

E atât de deprimant aici! N-ai putea pleca de-acolo mai repede? Totul mă deranjează în Londra în acest moment. Duncan și Adrian sunt împreună, dar eu sper că o asemenea poveste de dragoste neverosimilă nu poate dura. Nici măcar nu cred că Adrian e un poponar adevărat. Pur și simplu găsește că femeile sunt terifiante – cum și sunt, bineînțeles – și a preferat să plece cu dracul mai puțin negru. În orice caz, nu prea văd cât mai poate continua povestea cu Duncan. Adrian e prea înalt. Actul fizic îmi năucește mintea.

Am avut o ceartă fioroasă cu porcul ăla rozaliu, Clive, nu mă mai pot furișa la Gordon Square decât când sunt sigur că e plecat la preacurvit sau când e beat. Deunăzi, am încercat să petrec o seară civilizată în compania lui, m-a epuizat pur și simplu. Ce individ anost! Pretinde că nu-i place să-mi petrec timpul cu nevastă-sa, dar îl apucă amocul doar atunci când stau cu Virginia. Scandalul de acum câteva zile a izbucnit când și-a dat seama că fusesem s-o văd pe Virginia în căsuța ei de la țară, din Sussex; e o construcție nouă și cam hidoasă. Individul scotea aburi pe urechi, dragule. Comme *un ceainic.*

Tocmai ți-am citit scrisoarea. Nu, bineînțeles că Virginia nu are de gând să se mărite cu Saxon. Cum ar putea cineva să-l ia pe Saxon de bărbat? O noțiune absurdă. Nu înțeleg din tonul tău: îți faci griji că se va însura cineva cu ea înainte să apuci s-o întâlnești, sau ai intrat în panică și încerci s-o pasezi?

Nervozitatea, Leonard, asta e! Te întorci, și după ce ai auzit despre ea atâta vreme, a o revedea e o perspectivă descurajantă. Înțeleg perfect. Dar trebuie să perseverezi. Hai, curaj! Ești cel mai bun bărbat pe care-l cunosc. Ești egalul ei, cum foarte puțini bărbați ar putea fi vreodată. Am pierdut-o deja pe una din surorile

acestea delicioase în favoarea unui cretin care n-avea ce căuta aici – să n-o pierdem și pe-a doua. Ar fi o dovadă de neglijență. Virginia e cum nu se poate mai pregătită pentru tine. Nu-ți pot explica de ce și cum știu asta, dar o știu. O să vezi, și atunci o să fii uimit de intuiția mea. Abia aștept!

Acum… ți-ai făcut bagajele? Ți-ai reținut bilet? Ai reținut bilet și pentru câine? Nu vreau nici un sughiț de ultimă oră sau telegramă de scuze. Trebuie să urci la bordul vaporului, om drag. Nu mai căsca gura prin țări exotice. Ce-i prea mult nu-i sănătos. E timpul să vii acasă.

Al tău,
Lytton

28 martie 1911 – Gordon Square 46 (plouă)

— Te duci cu adevărat la Constantinopol? Din nou? Extraordinar! a exclamat Lytton, încrucișându-și gleznele lui subțiri.

Se gheboșise în fotoliul său ca un cocostârc, semn că nu era de acord.

Clive nu era acasă, dar azi-dimineață i-am spus răspicat că Lytton va trece pe aici în cursul după-amiezii. A zis nici nu mai știu ce, și-a luat umbrela și a plecat. Toată lumea complotează să-i readucă pe amândoi în plasa prieteniei. Virginia vrea să organizeze un bal mascat – să-l costumeze pe Clive în străjer, pe Lytton în balerină, și să-i convingă să valseze împreună. Ea e sigură că ăsta-i leacul.

— Totul s-a întâmplat atât de *repede*, i-am zis eu lui Lytton, râzând. Roger nu se mocăie ca noi. Face un plan și cumpără bilete. Clive și cu mine întoarcem pe toate fețele o călătorie săptămâni la rând, înainte să facem ceva în privința ei.

— Și cine merge în aventura asta asiatică? a întrebat Lytton, reaprinzându-și pipa, fața lui trădând dezgust.

— Deocamdată, Clive, Roger, Harry Norton și cu mine. Sunt sigură că soarta mea va fi să stau la taclale cu Harry de la început până la sfârșit, în timp ce Clive și Roger o să dezbată cele mai sublime aspecte ale criticii de artă. Eu mă bucur că plec

în străinătate. Clive și Roger au tot șters-o la Paris cât a fost iarna de lungă, eu am rămas înțepenită aici, în Anglia, pentru următoarea sută de ani.

— Iar Virginia? s-a interesat Lytton.

— Virginia se cuibărește fericită în casa ei nouă de la țară. N-ar vrea să meargă. A avut un an foarte zbuciumat. Va fi mai bine să continue să facă ceea ce face acum.

M-am mirat și eu cu câtă seninătate am turnat minciuna.

Mai târziu

Clive a avut tupeul să întrebe, eu am refuzat sec. Eu nu merg dacă o invită pe ea.

Vineri, 31 martie 1911 – Gordon Square 46

Am fost la Cook's, am aranjat cu poșta, am cumpărat bilete, ne-am făcut bagajele. Roger și Harry Norton pleacă mâine spre Calais și de acolo mai departe până la Ghent. Urmează să-i întâlnim la Paris, la Gare de l'Est, și împreună luăm Orient Expressul până la Constantinopol. Acum câțiva ani au renovat tot trenul, din câte am aflat, i-au redat gloria din *la belle époque*.

În ultima clipă mi-am comandat o rochie de seară argintie, patru bluze albe și două fuste de serj. Mă fac să mă simt scrobită, curată, pregătită, pusă la punct așa cum numai hainele noi pot s-o facă.

Plecăm diseară spre Wiltshire, să-i lăsăm pe Julian și Quentin cu părinții lui Clive. Sunt îngrozită.

Mai târziu (Cleeve House, Seend, Wiltshire)

N-a fost chiar atât de rău pe cât m-am temut. Elsie și Mabel vor fi cu băieții, vremea se încălzește destul cât să poată ieși Julian afară după-amiezile. M-am învățat să ignor familia robustă și roșcovană a lui Clive. Sper ca și băieții mei să se deprindă să facă același lucru.

PICTORI

4 aprilie 1911 – Calais

Rău de mare. Îngrozitor rău de mare. Clive se agită, vrea să se întoarcă. Îl ignor. Paris în câteva ore. Clive mi-a promis o cină în Montmartre înainte să-i întâlnim pe ceilalți la Gare de l'Est. Sper să nu vomit.

5 aprilie 1911 – Orient Express
(undeva în afara Strasbourgului)

Am reușit – la limită. Călătoria cu vaporul nu se mai termina și a fost groaznică. Bineînțeles, Clive a intrat în panică – în ultima vreme, e distrus când sunt bolnavă. Până acum, călătoria nu a fost ușoară; întâi a crezut că pierdem trenul spre Dover, apoi că pierdem feribotul spre Calais, apoi a fost sigur că o să mor pe vapor din pricina greții. Acum își vine în fire; s-a culcat în mica noastră cușetă, asemenea unei prostituate tuberculoase dintr-o operă italiană.

Iar în somptuosul vagon-restaurant, Roger și cu mine pictăm – peisajul neclar de-afară, chipurile pasagerilor dinăuntru. Folosim cuvinte simple, gramatică necomplicată, dar avem conversații exemplare. Harry s-a îngropat în ziarul lui de cum am plecat din Paris, Roger este exuberant și vesel. Nu-mi pot explica de ce mi-a fost frică de el. E deosebit de toți pe care i-am cunoscut în viața mea. El e *dispus*. Dispus să picteze orice: lumina, marea, oamenii, caprele; dispus să discute despre orice:

copii, familii, cărți, artă. Nici o sugestie nu e prea prostească sau imposibilă. Ia în considerare orice. Nu sunt obișnuită cu o asemenea lipsă de cinism.

Vineri, 7 aprilie 1911 – Hotel Bristol, Constantinopol

Ziua a fost a lui Roger. O zi perfectă. Ne-am urcat la bordul unei ambarcațiuni șubrede cu doi vâslași și ne-am îndreptat spre Bosfor, partea de răsărit. Mic dejun în Europa, prânz în Asia. Am acostat pe o plajă stâncoasă și ne-am revărsat cu toții din barcă pe docul alunecos. Cu o expresie acră, Clive a înaintat pe scândurile jilave.

Roger și cu mine am găsit un loc uscat, departe de ceilalți, și ne-am instalat șevaletele improvizate. Împreună lucrăm repede și eficient.

— Nessa?

— Mm?

Încercam să surprind postura băiețelului care pescuia de pe doc. Picioarele lui slăbănoage se bălăbăneau deasupra apei, își ținea capul dat pe spate, chipul ridicat spre cerul alb din pricina dogoarei.

— Ziua de azi mă face… fericit, a zis Roger șovăitor, vinovat.

Am lăsat pensula jos.

— Bine.

Știu că în anul acesta el nu a prea avut zile fericite. Oare nu se mai simte îndreptățit să aibă parte de ele?

Mai târziu (șapte după-masa)

— Nessa?

— Mm?

— Ce să fac după ce ne întoarcem la Londra? a întrebat Roger gânditor.

Ședeam pe o bancă de piatră, privind cum apune soarele într-o abundență de fucsia.

— Orice vrei. Nu mai prea poți continua să predai Vechii Maeștri, am râs eu.

Roger acceptă cu obișnuitul lui tact expulzarea din circuitul conservator de conferințe. După furia pe care a stârnit-o expoziția lui, nimeni nu mai vrea să-l audă vorbind despre altceva decât arta modernă. Din nefericire, cei care vor să afle despre arta modernă nu-și permit să-l angajeze pe Roger să conferențieze.

— Adevărat, a zis el. Dar nici n-aș vrea să mă întorc la așa ceva. Prefer să merg *înainte.*

— Cum înainte? l-am iscodit eu.

Știu că Roger este rugat de colecționari privați să-i ajute să găsească și să procure anumite lucrări. De asemenea, scrie foarte mult.

— Vei scrie încă o carte?

— Cred că ar trebui să organizez încă o expoziție postimpresionistă, ce zici? Aș putea vorbi cu cei de la Grafton Galleries. Știu că vor să mă întorc la ei.

Vorbea cu capul întors, cu fața spre cerul de un roz intens.

— Vrei să expui cu mine?

— În a doua ta expoziție postimpresionistă? am întrebat precaută, reverențioasă, vrând să fiu sigură că l-am înțeles bine.

— Bineînțeles. Creația ta este *importantă*, Nessa.

Importantă. Nu frumoasă, încântătoare, fermecătoare – importantă. Nu m-am răsucit ca să-l privesc. Am simțit cum îmi iau zborul.

— Da, mi-ar plăcea.

— Bine, a zis, apucându-mi brusc mâna și ducând-o la buze. Bine.

46 Gordon Square
Bloomsbury
TELEPHONE: 1608 MUSEUM

Hotel Bristol, Constantinopol

11 aprilie 1911

Draga mea Snow,

Astăzi, Roger și cu mine am pictat unsprezece portrete împreună. Roger înghesuie grămezi de pânze sub brațe și își duce culorile nu în cutie, ci îndesate în buzunarul hainei lui lungi și largi, dimpreună cu batistele, un carnet de însemnări, un roman și tot felul de mărunțișuri ce s-au strâns de-a lungul zilei. Haina ajunge să arate strâmbă și umflată, dar Roger nu se lasă doborât de greutate. Merge repede, are ochii strălucitori larg deschiși ca să cuprindă tot, părul lung îi flutură pe umeri.

Oriunde mergem, una-două instalăm șevaletele și batem trecătorii la cap să ne pozeze pentru schițe în ulei făcute cât ai clipi. Mă simt ca un portretist care câștigă un ban la un târg de la țară. Harry și Clive se plictisesc, pleacă să caute cultură, sau ceva de mâncare la prânz, sau amândouă. Nu știam că Roger preferă să picteze în loc să vorbească despre pictură. Clive se mărginește să vorbească despre pictură. De ce să iei parte la procesul creației, când poți sta în spate și să emiți judecăți? Ce afurisită sunt – mă ierți?

Zilele noastre sunt pline de culoare și ocupate. Roger a devenit gazda noastră, deși nu cunoaște țara asta. Poate comunica indiferent cu cine. Îmi amintește de Thoby. Aranjează excursii de-o zi, picnicuri cu măgăruși care ne duc proviziile, plimbări cu barca, băi romane, datorită lui putem intra în biserici bizantine tainice transformate în moschei. Ne aflăm în compania vechilor greci, otomani, cruciați, regi. La început, Clive s-a agitat să dețină el controlul trupei, dar treptat, dându-și seama că printre noi există un călător mult mai competent, a cedat terenul. A fost întrecut. Deși și-a recunoscut înfrângerea, Clive nu a acceptat-o. Se agită, se foiește, pizmuindu-l pe Roger pentru ingenuitatea lui. Ca o nevastă îngrozitoare ce sunt, mi se pare teribil de amuzant.

Dar nu asta contează într-un asemenea loc. Soarele apune cu totul altfel aici. Nu alunecă discret în spatele copacilor, într-o poleială de lavandă, așa cum se întâmplă în Anglia. Aici coboară preschimbat într-o minge de foc incandescentă. Ar fi o aroganță să-l pictez. Prea e frumos! Pot doar să fiu martoră și să sper că mi-l voi aminti.

Între noi e o înțelegere nerostită. La șapte fără un sfert, Roger și cu mine lăsăm indiferent ce facem în acel moment și ieșim. Ne întâlnim pe terasa hotelului, urmăm aleea cu pietriș care șerpuiește până la faleza stâncoasă ce domină marea. Nu vorbim mult. Nu-l iau de braț. Soarele apune. Rămânem nemișcați. Apoi ne întoarcem.

O să plecăm la Brusa, capitala străveche a Imperiului Otoman, mâine vedem Muntele Olimp și mozaicurile. Mi-e tare dor de tine.

A ta,
Vanessa

P.S.: Roger numește scrisul meu bondoc „caligrafie rostogolită". Îi place cum încep și se opresc liniile, ceea ce-mi place și mie cel mai mult la ele. Am găsit un stil care mi se potrivește.

12 aprilie 1911 – Hôtel d'Antalie, Brusa

Am luat un vapor cu aburi grecesc, apoi un tren german. Trenul s-a târât în susul dealului, printre crânguri de măslini cu crengile împletite și printre coaste golașe, până la Brusa, și-n acest timp am mâncat prânzul – pâine, brânză, portocale dulci. Cu tristețe și înțelegere, am discutat cu Roger despre nebunie.

— Ea a devenit violentă. Abia m-a convins doctorul că Helen, Helen a mea, nu mai e, a zis el liniștit, stând cu spatele la fereastra vagonului. A trebuit vreodată să iei o asemenea decizie cumplită? m-a întrebat el simplu.

— Am fost pe-aproape. Până acum, Virginia s-a întors de fiecare dată.

El a dat din cap. Trenul a intrat tocmai atunci în gară. Chiar dacă n-o să mai vorbim niciodată despre asta, e o mângâiere să fii în compania cuiva care înțelege atât de bine.

UNION POSTALE UNIVERSELLE

CEYLON (CYLAN)

12 aprilie 1911

Kandy, Ceylon

Lytton,

Mă îmbarc luna viitoare și ajung la tine pe la mijlocul lui iunie. Iau primul tren spre Londra, direct la tine mă opresc. Mâncăm, vorbim, va fi minunat.

Nu mă mai tem să mă întâlnesc cu ea, Lytton. În loc de asta, sunt cuprins de o trepidație izvorâtă dintr-o convingere de neclintit, chiar dacă nefondată. O convingere împrumutată, tu ai generat-o. Știu foarte bine că se poate risipi ca fumul când Virginia ta va coborî din mit în carne și oase, dar, ca o lumânare lăsată să ardă în fereastră, mi-a fost de ajuns ca să mă călăuzească până acasă. Îți mulțumesc că ți-ai adus aminte să mă iubești atât de mult și de consecvent. Ai darul prieteniei, un dar foarte rar.

Al tău,
Leonard

P.S.: Mă pomenesc împachetând lucrurile la care țin cel mai mult, în cazul în care nu mă voi mai întoarce.

HRH KING EDWARD VII POSTAL STATIONERY

15 aprilie 1911 – Hôtel d'Anatolie, Brusa

O zi ciudat de importantă. Poate pentru că ne aflăm în orașul zeilor olimpieni, totuși lucrurile par să aibă greutate aici. Predestinate, prorocite.

Astăzi am pierdut inelul pe care Clive mi l-a dat când ne-am logodit.

Ne-am petrecut ziua ca de obicei: Roger și cu mine pictând pe deal, Clive și Harry hălăduind, în căutare de ruine. Am schițat un cuplu turc, într-o paletă de uleiuri întunecate, pe

un fundal luminos – un zid albit de soare. Eu am pictat femeia, după care am admirat amândouă rezultatul dramatic. Cuplul deosebit de drăguț ne-a poftit în casa lor să bem ceai și să ne clătim mâinile în apă de fântână. Eu mi-am scos inelele, inclusiv inelul de logodnă, o piesă veche, drăguță, franțuzească, le-am pus în poală. Am uitat că sunt acolo și, când m-am ridicat, inelul de logodnă a căzut în fântâna adâncă. Soțul și soția s-au necăjit teribil, bărbatul a adus o bucată de geam, încercând să lumineze apa întunecată – nici o șansă. Femeia a izbucnit în plâns, hohotea zgomotos.

Am încercat să liniștesc cuplul disperat, le-am spus că totul era în regulă, să-și amintească de mine dacă inelul va ieși vreodată la suprafață, dar când femeia a înțeles că era inelul de logodnă, nimic n-a mai putut-o consola. M-am dus să-l caut pe Clive, dar ia-l de unde nu-i.

16 aprilie 1911 – Hôtel d'Anatolie, Brusa

Am devenit un grup abătut de când cu pierderea inelului. Clive nu l-a mai pomenit, nici eu.

Mai târziu – șapte după-masa (în camera mea)

Am venit să mă culc devreme, cu o durere cumplită de cap și cu febră. Mă tem că am mâncat ceva ce n-ar fi trebuit, după care ziua a început să se destrame.

18 aprilie 1911 – Hôtel d'Anatolie, Brusa

Rău. Cumplit de rău. Roger e aici, cu mine.

19 aprilie 1911 – Hôtel d'Anatolie, Brusa

La pământ. Vine doctorul.

TÉLÉGRAMME

OFFICE OF POSTAL DELIVERY

BRUSA, ANATOLIA

INTERNATIONAL CABLE

DEAREST VIRGINIA. STOP. VANESSA ILL. STOP. PLEASE COME TO BRUSA. STOP. NOT THREATENING BUT WOULD RATHER YOU WERE WITH US. STOP. ARRANGE THROUGH COOK'S. STOP. CABLE ARRIVAL DATE AND TIME. STOP. WILL MEET THE TRAIN. STOP. ALL LOVE CLIVE.[1]

GBSW1H93468—RECIPIENT MUST SIGN UPON DELIVERY

20 aprilie 1911 – Hôtel d'Anatolie, Brusa (apus)

Este ora noastră de discuții, dar acum noi stăm acasă, iar ceilalți se duc să vadă apusul. Roger își trage fotoliul lângă pat, îndreaptă cearșaful, îndreaptă cuverturile. Eu îmi strâng capotul, îl leg bine. Ceaiul se răcește în cești. Nu-l vrem. Nu ne trebuie. E ora în care suntem numai noi doi.

Vineri, 21 aprilie 1911 – Hôtel d'Anatolie, Brusa

— Londra–Paris, Paris–Neapole, Neapole–Atena. Apoi vaporul până la Constantinopol și trenul până la Brusa, ne-a anunțat Clive, citind telegrama. Până luni ajunge.

— Da, m-am resemnat eu.

Simțeam că, în ceea ce-l privea pe Clive, aveam energie doar cât să rostesc câteva cuvinte. *Da* era mai puțin complicat decât *nu*.

1. Iubită Virginia. Stop. Vanessa bolnavă. Stop. Rog vino la Brusa. Stop. Nu grav dar preferabil să fii cu noi. Stop. Aranjează prin Cook's. Stop. Telegrafiază data și ora sosirii. Stop. Aștept la gară. Stop. Toată dragostea Clive.

Apoi Roger l-a dat pe Clive frumușel afară din cameră.

E în stare s-o facă. E o insolență, dar intenția lui nu aceasta este. Este doar o recunoaștere fără ocolișuri a faptului că soțul meu nu mă îngrijește așa cum trebuie. Când Thoby a fost bolnav, Clive și-a făcut apariția ca un înger birocratic, organizând doctori, specialiști, servitori, chiar și pe pacienți. În calitate de soț al meu, și nu de iubit, și-a pierdut atitudinea aceea fermă. A uitat ce și cum sunt eu, cum suntem noi. În loc de asta, cu pumnii strânși, melodramatic, se agită aferat, iar Roger nu permite un asemenea circ în preajmă, când sunt atât de bolnavă.

Roger s-a impus. Șade cu mine în timpul zilei, noaptea doarme într-un fotoliu lângă pat. Calm și generos, m-a îngrijit pe tot parcursul bolii. Am avut febră, pricinuită de apă sau de ceva ce am mâncat. Nu o febră mare, dar care pe o familie ca a noastră o bagă în sperieți. Noi știm ce urmări poate avea febra.

Roger este la înălțimea situației. Întâmpină lumea cu atâta frumusețe! Discuțiile noastre se desfășoară neîntrerupt, asemenea unei vâne de apă sub pământ, punctate de somn și tăceri adânci, confortabile. Calm, demn, îmi vorbește despre soția lui. Îmi vorbește despre aventura lui cu Ottoline, scurtă, o greșeală. Eu am simțit un curent fin, alb, de gelozie, dar s-a stins când am realizat că sentimentul de afecțiune care l-a îmboldit să-mi povestească despre relația lor a întrecut afecțiunea trecătoare pe care a simțit-o pentru ea.

Și îmi spune cum mă iubește pe mine. Prima oară a spus-o simplu, cu mândrie. Mă iubește. Acum văd și eu asta. Îmi spune că a știut-o de la bun început. De la ziua din tren.

— Tot ceea ce *nu* spuneai, mi-a zis el. Felul în care ascultai. Felul în care ocupai spațiul. Felul în care atrăgeai atenția, fără să știi. M-ai copleșit.

Iubirea lui nu e ceva superficial, n-a apărut din senin. E ancorată adânc, se odihnește confortabil pe fundul mării.

— Mi s-a mai întâmplat doar o dată, a zis el, așezându-se ușor pe marginea patului.

Helen. Întotdeauna va fi Helen.

Mai târziu

Iubim, dar nu suntem amanți. Apar momente, fugare, neclare, când am putea să ajungem să facem amor, dar încă nu. Încă nu a sosit momentul pentru așa ceva. Aștept să simtă regret, să se simtă vinovat, dar aștept degeaba. E un om care întotdeauna vede partea bună a lucrurilor. În mintea lui, iubirea e totdeauna bună.

A TA, CU PĂRERE DE RĂU

22 aprilie 1911 – Brusa

L-am rugat pe Clive să trimită o telegramă care s-o intercepteze pe Virginia. Doctorul englez a zis că fără doar și poate nu e febră tifoidă, doar febră. Mi-a prescris odihnă și pâine prăjită, nimic altceva. Doctorul local zice și el că e doar febră și îmi prescrie odihnă și suc de citrice. E limpede, prin urmare, mă voi face bine. Nu e nevoie să vină Virginia.

— Dar ai *nevoie* să vină! Ai *nevoie* de familie, Nessa, s-a tânguit Clive.

Adică, am nevoie de îngrijirea altcuiva, nu a lui Roger. Clive mă privește altfel acum. Nu e privirea flămândă stăruitoare de dinainte să ne căsătorim. E altfel. Plină de regret, pierdută. Văd privirea aceasta la Julian, când lasă din mână o jucărie pe care i-o ia Quentin. Subestimare. Acum că Roger mă iubește, Clive îmi descoperă din nou valoarea. Sunt importantă pentru că mă iubește un bărbat pe care el îl respectă. Atent, prudent, mă copleșește cu afecțiune. N-are legătură cu mine. E prea târziu.

ÎN LEAGĂN

24 aprilie 1911 – Brusa

— Nessa! a strigat Virginia din hol.

Ea și Clive au năvălit în camera mea. Roger s-a ridicat să-i salute. Am urmărit-o pe Virginia cum adună unu și cu unu în minte. A cuprins totul dintr-o privire: fotoliul lui Roger tras aproape de patul îngust, ochelarii lui de citit pe noptieră, hainele lui șifonate și patul de campanie din colț, în care n-a dormit nimeni, obrajii mei îmbujorați și capotul de mătase albastră. Dar ea nu-l cunoaște pe Roger suficient de bine ca să resimtă dispreț. Ci a început să flirteze. O face instinctiv. Dar nu e tachinarea intelectuală tăioasă pe care o pune la bătaie în cazul lui Clive. Cu Roger s-a muiat toată, timiditatea întruchipată.

Clive privea din prag, confuz, derutat, în timp ce Virginia ba se agita aferată, ba îi dădea ascultare lui Roger, care nu era prin nimic impresionat, și asta pentru că nu își dădea seama de jocul ei. Ceea ce nu contează pentru el nu există.

Mai târziu

Roata s-a întors foarte repede. Virginia se răstește la Clive. N-o interesează decât să-i atragă lui Roger atenția. Am cinat cu toții la mine în cameră, fiecare cu tava lui. Clive se uita ba la Virginia, ba la mine, cu privirea celui care se uită cum iese din port vaporul pe care se află cei dragi. Pare să priceapă că povestea lor s-a sfârșit. Sper să priceapă că și a noastră s-a sfârșit.

Și mai târziu

S-au dus cu toții să privească luna. În seara asta, Virginia era exuberantă și maleabilă față de oricine în afară de Clive. În această după-amiază ne-a povestit despre o seară pe care a petrecut-o cu Lytton săptămâna trecută. Leonard Woolf s-a îmbarcat în India, se îndreaptă spre casă. Lytton și-a luat obiceiul să treacă zilnic pe la Fitzroy Square, ca să-i dea Virginiei raportul. Azi, gata, și-a terminat bagajele. Azi, a ajuns în Colombo. Virginia consideră că certitudinea lui Lytton este fermecătoare, deși puțin ciudată.

— Mă simt ca o mireasă orientală care stă de vorbă cu sorocitorul. Există cuvântul ăsta? s-a întors ea către Roger, știind foarte bine că nu există.

— Lytton e foarte intuitiv, i-a zis Roger. Ar fi bine să ții cont de asta.

Marți, 25 aprilie 1911 – Brusa

— Da, duceți-vă să vedeți mozaicurile, am zis eu. Nu vă faceți griji pentru mine.

— Da, a spus Virginia, uitându-se la Roger. N-aș vrea să le ratez.

N-am ținut să-i amintesc că, ultima oară când am fost aici, a refuzat să le vadă.

— Nessa? mi s-a adresat Roger, lăsându-mă pe mine să iau decizia finală.

Virginia ne privea cu invidie. Clive stătea tăcut, cu o expresie impenetrabilă.

— Duceți-vă, i-am îndemnat eu.

Mai târziu (șase după-masa)

Virginia l-a rugat pe Roger să o ducă să vadă apusul, iar Clive a venit să mă vadă pe mine.

— Cum stăm cu febra? a întrebat el, dându-și importanță, scuturând termometrul.

— Tocmai mi-am luat-o, crede-mă. Nu e nevoie să mi-o mai iau o dată.

Clive s-a așezat în fotoliul lui Roger.

— Virginia pare în regulă, a spus el pe un ton plat.

— Da.

Clive a tras aer în piept, ca un înotător care se pregătește să sară de pe trambulină:

— Nessa, aș dori să încercăm să avem din nou un mariaj adevărat.

— Clive…

— Te rog, lasă-mă să termin.

S-a ridicat, a început să măsoare camera în sus și-n jos. Gândește mai bine când se mișcă.

— Am fost neatent, egoist, ar fi trebuit să fiu fericit doar cu tine. Sunt sigur că *aș putea* fi fericit doar cu tine.

— Nu și cu doamna Raven Hill?

— Nu și cu doamna Raven Hill.

— Și nu și cu Virginia?

— Din cât se pare, Virginia n-a fost niciodată. Ea pe tine te iubește. Pe tine te iubesc toți. Ar fi trebuit să-mi dau seama de asta, a spus el, lăsându-se greu pe pat. Roger își dă seama de asta.

Când e încolțit, Clive alege onestitatea. Este una dintre calitățile lui.

— Îi avem pe minunații noștri băieți, am răspuns eu. Avem o viață fericită împreună. Avem un mariaj modern – exact așa cum ai vrut tu.

— Prin urmare, răspunsul tău e nu? mi-a tălmăcit Clive cuvintele.

— Răspunsul meu e nu.

Am stat amândoi multă vreme, cufundându-ne în noua tăcere a prietenilor binevoitori.

27 aprilie 1911 – Brusa (devreme)

— Nessa? a șoptit Virginia, neștiind dacă dorm sau m-am trezit.

— Sunt trează, i-am răspuns eu, încă adormită. Unde-i Roger?

Prima mea întrebare. Colțurile gurii Virginiei s-au ridicat a afectare, ca aripile unei cortine la teatru.

— Cred că organizează excursia noastră la râu. Ai nevoie de ceva?

Virginia s-a apucat să aranjeze pernele.

— Da, m-am răstit eu. Am nevoie să-l lași în pace.

— Pe cine?

Virginia s-a așezat brusc în fotoliu. Pierdută.

— Pe Clive? a făcut ea pe niznaiul, încercând să câștige timp.

— Pe Roger, am zis eu, lăsând numele să cadă încet jos, pe podea, între noi.

— Iubito, eu niciodată… a început Virginia, lăsându-și capul pe pat, în dorința de a fi mângâiată.

— Nu, Virginia. Ridică-te!

Nu aveam de gând să mă complac în obiceiurile astea nebuloase, de animal dornic de afecțiune, până nu vedeam că înțelege.

— Toată săptămâna te-ai chinuit să i te bagi sub piele, să flirtezi cu el, chiar dacă lui nu-i pasă.

— Nessa!

— Nu, Virginia. Tu *distrugi*. Distrugi tot ce crezi tu că intervine între tine și mine. Roger *nu e* iubitul meu. E prietenul meu, dar nu asta contează. Avem o prietenie fragilă, deosebită, iar tu încerci s-o distrugi. Așa cum mi-ai distrus căsnicia. Nu te poți abține. Nu vrei ceva ce să fie al tău. Vrei ceea ce e al meu.

— Dar am crezut că acum totul e în regulă, a izbucnit Virginia disperată.

— Nu, Virginia. Ești *sora* mea. Niciodată nu va fi în regulă.

Nu va fi niciodată în regulă. Abia în acea clipă am înțeles. Un val uniform se apropie, urmând a se sparge fără doar și poate. Barca despicată până la chilă. Gata cu anxietatea. Balanța s-a înclinat. Nu va putea *niciodată* să fie în regulă.

Luni, 1 mai 1911 – Hotel Bristol, Constantinopol

Trenul, peste o oră. Ne-am întors la Constantinopol pentru două nopți, în seara asta urmează să luăm Orient Expressul

până la Paris. Harry, Roger, Virginia și Clive s-au dus la bazar să cumpere fructe exotice pentru băieți. Până se întorc, eu am fost depozitată într-un șezlong pe această terasă scăldată în soare, care dă spre marea albastră. Nu mă deranjează. După clocotul și zumzetul pricinuite de tovarășii de călătorie, singurătatea devine un lux. Nu aștept. Nu mai aștept pe nimeni. Doar pe mine mă așteptam.

Astăzi am sentimentul că stau într-un leagăn, zburând mult deasupra pământului. Jos, Roger așteaptă să mă prindă în inima lui caldă, generoasă. Clive stă rezemat de un copac și, dacă ar fi sigur de reușită, m-ar înhăța înainte să zbor prea departe în văzduh. Poate că sunt și alții care așteaptă. Alții care privesc.

Dar, pe de altă parte, poate că nu vreau să fiu prinsă.

PARTEA A CINCEA

SOȚII BELL ȘI SOȚII WOOLF

1912

„Memoria“, spunea el adesea, „este un compozitor excelent“.

(DESMOND MACCARTHY)

HOTĂRÂRE

Sâmbătă, 5 octombrie 1912 – Grafton Galleries
(devreme – șapte dimineața)

Ziua vernisajului. A Doua Expoziție Postimpresionistă.

Roger mi-a deschis ușa și m-a poftit în galerie. Cu degete lungi, fine, mi-a urmărit oasele feței și, aplecându-se, a sărutat locul moale de sub ureche, care-i place atât de mult. Apoi a dispărut. Știa că vreau să rămân câteva clipe singură. Capacitatea lui extraordinară de înțelegere este Steaua mea Polară.

Două încăperi. Pașii mei sparg liniștea de catifea. *Ceai în camera copiilor* își găsește foarte bine locul într-o sală plină de Matisse, Picasso, Braque, Cézanne. M-am temut că o să arate provincial, prea domestic în această companie, dar m-am înșelat – exact așa cum a susținut Roger. Nu e cu nimic mai prejos. Închid ochii și îmi iau rămas-bun. Îi doresc cele bune. Peste trei ore, nu va mai fi al meu. Pensulațiile sale îmi vor deveni nefamiliare, istoria noastră se va întorce la punctul zero. Tabloul va porni pe drumul său. Asta se întâmplă când o pictură își trage cizmele și iese în întâmpinarea lumii. Duncan a încercat de mult să-mi explice această pierdere.

Afișul zigzagat al lui Duncan atârnă în geam, anunțând expoziția. Primele schițe pe care le-a făcut se află la mine. Mi le-a adus Roger săptămâna trecută, împăturite și crâmpoțite în buzunarul lui. Le-am netezit eu și le-am pus sub câteva cărți grele. Clive vrea să le înrămeze.

Trei ore. Apoi vor da năvală mulțimile. De data asta, vor fi mai pregătite. Data trecută nu s-au așteptat să vadă munții pleșuvi

ai lui Cézanne și tahitienele planturoase ale lui Gauguin. Au fost prea surprinși ca să fie rafinați. Vor încerca să nu repete greșeala a doua oară, dar Roger crede că lucrarea lui Picasso, *Fată cu mandolină*, chiar și numai ea, va stârni din nou indignarea. Nu vreau să văd asta. Chipurile roșii, pumnii cărnoși. Îmi va povesti Roger mai târziu.

Peste trei ore, Virginia va intra prima. Leonard este secretarul lui Roger pentru expoziție, iar din primăvara asta Leonard și Virginia fac totul împreună. Soții Bell și soții Woolf. Există o minunată simetrie în patru. Înainte ca Virginia și Leonard să se căsătorească, acum două luni, într-o odăiță de la oficiul de stare civilă din St. Pancras, n-am prea văzut simetria. Nu păreau să se potrivească, erau ca doi ciorapi desperecheați. Legați prin voință, nu prin afecțiune. Leonard este bun, neezitant, direct, sincer, grav. Inteligența Virginiei se înfoaie în jurul lui ca o rochie de bal.

Ziua cununiei a fost grea de tunete și despicată de fulgere. Ploaia torențială a spălat murdăria străzii. Clive, cufundat în disperarea de a le pierde pe ambele surori Stephen, abia dacă și-a ridicat ochii de la covorul roz-somon; eu am stat cu Julian și Quentin și am privit mirele și mireasa. Dragul de Leonard purta un costum decolorat de soare, neputându-și permite să-și cumpere unul nou, iar Virginia și-a rostit jurămintele cu o voce prea șoptită ca să străbată prin furtună. Ea stătea dreaptă ca o trestie tânără, iar Leonard, hrăpărețul, se aplecase ca o semilună asupra ei. De când se știe, Virginia a fost într-o continuă mișcare, parcă o împinge de la spate credința că întotdeauna există un loc mai bun pentru ea. Vrăjește, scapără, ne leagă de ea în drumul ei, fără să-și domolească pasul. Dar stând lângă Leonard, ea s-a oprit pe un petic drept, ierbos, iar eu mă uitam la Leonard cum nutrește, încordat, speranța fragilă dar intensă că ea va rămâne pe loc.

Acum văd. El e ancora ei. E al Virginiei până în măduva oaselor. Și cineva trebuie să fie al Virginiei. Poate că asta ne va schimba. Poate că ea va căpăta sentimentul de siguranță, iar eu voi căpăta încredere. Sau poate că vom merge înainte așa cum

suntem acum: Leonard așteptând-o pe Virginia, Virginia așteptându-mă pe mine.

Inspir aerul încăperii proaspăt ștearse de praf, cu tablourile cutezătoare, luminile clare. Clopotul răsună, ușa galeriei se deschide, Roger s-a întors. Voi rămâne să văd primul val de oameni spărgându-se de dușumeaua galeriei, apoi voi pleca.

— Gata? mă întreabă el blând, atent să nu tulbure atmosfera de catedrală ce ne înconjoară.

— Gata.

Azi îmi place să fiu pictoriță.

46 Gordon Square
Bloomsbury
TELEPHONE: 1608 MUSEUM

5 decembrie 1912

Iubită Ginia,

Acum Quentin a luat răceala de la Julian, prin urmare nu cred că vom mai putea veni acolo. Să duci un copil mucos până în Sussex e o provocare, să duci doi e deja o imposibilitate.

Da. Tu ești femeia din tablou. Văd că ești altfel. Văd că te-ai schimbat. Fericirea te face suplă și caldă. Dar tu te afli pe celălalt mal, Virginia. Eu m-am replantat într-un alt pământ. Totuși, tu ești sora mea, și acest fapt ne va lega pentru totdeauna. Uită-te după mine. Eu voi veghea asupra ta de aici. Dar să o luăm de la început? Nu, Virginia. Nu mai există început. Iubirea și iertarea nu sunt unul și același lucru.

Vanessa

NOTA AUTORULUI

Ce s-a întâmplat cu…

ADRIAN STEPHEN

În 1914, Adrian s-a căsătorit cu Karin Costelloe, o colegă de la Newnham College, Cambridge. Când au fost introduse recrutările militare în Anglia, în 1916, cuplul a refuzat, din considerente morale, să se supună legii și a petrecut Primul Război Mondial muncind la o fermă de lapte din Essex. După război, Adrian a urmat o carieră medicală și a devenit unul dintre psihanaliștii de prim rang din Regat. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Adrian a renunțat la ideile sale pacifiste și s-a oferit voluntar, ca medic militar, la vârsta de șaizeci de ani. A murit în 1948.

OTTOLINE MORRELL

La izbucnirea Primului Război Mondial, Ottoline și Philip Morrell s-au declarat împotriva războiului și i-au invitat pe Duncan Grant, Clive Bell și Lytton Strachey, pacifiști declarați și ei, să locuiască împreună cu ei la Garsington, casa lor de la țară din Oxfordshire, pe toată durata războiului. Soții Morrell și-au continuat armoniosul mariaj liber până la moartea lui Ottoline, în 1938. Printre partenerii ei s-au numărat Dora Carrington și Bertrand Russell. Ea a continuat să-i sprijine pe artiști și scriitori până la moartea ei – Mark Gertler, Aldoux Huxley, T.S. Eliot și Siegfried Sassoon au fost câțiva dintre cei care au beneficiat de generozitatea ei.

DESMOND MACCARTHY ȘI SAXON SYDNEY-TURNER

În timpul Primului Război Mondial, Desmond MacCarthy a lucrat în cadrul serviciului de informații al marinei. După război, s-a întors la munca de jurnalist, având o rubrică săptămânală pe care o semna „The Affable Hawk“[1]. În 1920, a devenit redactorul literar al publicației *New Statesman* și apoi criticul literar al publicației *The Sunday Times*. Nu și-a terminat niciodată romanul. Saxon Sydney-Turner nu s-a însurat niciodată și nu a lucrat decât pentru Ministerul de Finanțe.

MAYNARD KEYNES ȘI E.M. FORSTER

Maynard Keynes s-a însurat cu Lydia Lopokova, o balerină din trupa Ballets Russes. Opinia generală este că poate fi socotit cel mai important economist al secolului douăzeci. E.M. Forster a publicat cinci romane și apoi a încetat să mai scrie proză la vârsta de patruzeci și cinci de ani. A mai trăit patruzeci și șase de ani, publicând eseistică. Al șaselea roman, *Maurice*, a fost scris în 1913, dar a văzut lumina tiparului abia în 1971, la un an după moartea autorului. Este povestea unei iubiri homosexuale de la începutul secolului douăzeci.

ROGER FRY

Vanessa Bell și Roger Fry au devenit un cuplu în 1911. Ea și-a expus creația la a Doua Expoziție Postimpresionistă în 1912. Legătura lor a durat până la sfârșitul anului 1913, când Vanessa și-a transferat afecțiunea romantică asupra lui Duncan Grant. Roger Fry a fost distrus, iar scrisorile lui scrise la mulți ani după relația lor dezvăluie limpede atașamentul lui profund. El și Vanessa au rămas prieteni apropiați. El a fost apropiat și de copiii ei și adesea a fost oaspete la Charleston, casa Vanessei din Sussex.

Helen Fry n-a mai părăsit niciodată sanatoriul de boli mintale. După moartea ei în 1937, s-a descoperit că nebunia de care

1. „Șoimul binevoitor“.

suferise fusese provocată de o îngroșare ireversibilă a cutiei craniene. Roger i-a scris săptămânal până la sfârșitul zilelor lui.

Când a murit Roger Fry, în urma unei căderi suferite în 1934, cenușa lui a fost îngropată la Capela King's College, Cambridge, într-o casetă concepută de Vanessa Bell.

CLIVE BELL

Clive și Vanessa Bell nu au divorțat niciodată. În 1919, când Vanessa a născut-o pe Angelica, al treilea copil al ei, conceput cu Duncan Grant, Clive a declarat că fetița e a lui. Clive a avut o serie de relații amoroase în tot restul vieții lui, în special cu scriitoarea Mary Hutchinson.

În 1914, Clive Bell a publicat volumul *Art*, dezvoltând teoria despre forma semnificativă, volum care l-a impus ca influent critic de artă și teoretician.

Fiul mai mare al soților Bell, Julian, botezat după Thoby, a devenit scriitor, poet, și a participat la Războiul Civil din Spania ca șofer pe ambulanță. A fost ucis în 1937, la vârsta de douăzeci și nouă de ani. Quentin Bell a devenit artist și scriitor. A scris mai multe cărți despre Grupul Bloomsbury, dintre care cea mai cunoscută fiind o biografie a mătușii sale, Virginia. Fiica lui, Virginia Nicholson, m-a ajutat cu generozitate în documentarea pentru acest roman.

LYTTON STRACHEY

În timpul Primului Război Mondial, Lytton Strachey s-a declarat un adversar al războiului din motive de conștiință, dar sănătatea șubredă oricum nu i-ar fi permis să se înroleze. Cât a durat războiul, a stat aproape numai la Garsington, casa din provincie a lui Lady Ottoline Morrell.

În 1918, Strachey a publicat volumul *Eminent Victorians*. Succesul a fost instantaneu, cariera lui de biograf, lansată.

În 1917, tânăra pictoriță Dora Carrington s-a îndrăgostit nebunește de Strachey. Împreună cu soțul ei, Ralph Partridge, au avut o relație romantică în trei, cu Lytton, la Ham Soray

House, în Wiltshire. În 1932, Lytton a murit de un cancer la stomac nediagnosticat. Dora Carrington s-a sinucis două luni mai târziu.

VIRGINIA ȘI LEONARD WOOLF

Lytton Strachey a fost într-adevăr cel care i-a sugerat lui Leonard Woolf, încă din primăvara anului 1909, să se însoare cu Virginia Stephen. Leonard Woolf și Virginia Stephen s-au logodit în vara lui 1912 și s-au căsătorit în august, același an. Asemenea Vanessei, Virginia a refuzat de două ori cererea în căsătorie, spunând da abia când a fost cerută a treia oară.

Nu este ușor să creezi un roman având ca subiect Grupul Bloomsbury, când există atâtea documente referitoare la viețile celor care au făcut parte din el. Erau prolifici în ce privește corespondența și jurnalele intime, prin urmare, materialul fundamental abundă. Greutatea pe care am întâmpinat-o a fost aceea de a găsi suficient loc pentru a inventa în spațiile rămase goale. Personajele din roman sunt în mare măsură creații ficționale. Cronologiile exterioare și evenimentele au fost, în linii mari, respectate cât mai fidel cu putință, cu excepția câtorva mici ajustări și alterări pe care mi le-am permis pentru a putea spune povestea mai bine.

Al doilea copil al Vanessei și al lui Clive s-a numit inițial Gratian, apoi, o vreme, Claudian, înainte să primească, în sfârșit, numele de Quentin, la scurt timp după ce a împlinit un an. Eu l-am numit Quentin pentru a clarifica lucrurile. Multe dintre primele tablouri ale Vanessei au fost distruse de un incendiu care i-a cuprins atelierul. În afară de *Ceai în camera copiilor*, *Plaja Studland*, *Maci islandezi*, schițele cu Julian și portretele făcute Virginiei, picturile pe care le descriu sunt inventate, dar se bazează pe descrieri din numeroasele ei scrisori și sunt subiecte și teme la care ea a revenit pe parcursul întregii vieți. Perspectivele interioare asupra personajelor sunt imaginate în întregime, iar Vanessa Bell nu a ținut niciodată un jurnal.

Multe dintre detaliile ce pot ridica semne de întrebare își au fundamentul în realitate. Virginia și-a șocat familia cerând o masă valoroasă a lui Violet. Într-adevăr Virginia i-a scris timp de săptămâni lui Violet, după moartea lui Thoby, descriind diferitele stadii ale recuperării lui imaginare. Într-adevăr, Violet a aflat despre moartea lui Thoby din ziar. Virginia, Duncan și Adrian cu adevărat s-au deghizat în membri ai anturajului Împăratului Abisiniei și au făcut o vizită la bordul vasului *Dreadnought*. Vanessa chiar și-a pierdut inelul de logodnă într-o fântână cu puțin timp înainte să înceapă aventura cu Roger Fry.

Coregrafia existențelor romantice complicate ale personajelor urmează pe cât posibil parcursul istoric. Și, în mod remarcabil, în cadrul grupului, toți au rămas prieteni apropiați. Duncan a avut într-adevăr legături amoroase cu Lytton, Maynard, Adrian și, în cele din urmă, cu Vanessa. Maynard și Lytton au avut și ei o aventură. Roger și Ottoline au avut o legătură scurtă chiar înainte ca el să plece la Constantinopol. Clive și-a reluat relația cu doamna Raven Hill și concomitent i-a făcut curte cumnatei sale. Iar Vanessa i-a scris o scrisoare amicală lui Clive în 1909, numind-o cu umor pe doamna Raven Hill „târfa ta". Virginia și Clive au continuat să flirteze, scriindu-și scrisori pline de aluzii la aventura lor, timp de mulți ani după excursia în Cornwall din 1908. Judecând după aceste scrisori, e posibil ca, deși Clive și-a dorit în mod vădit ca lucrurile să stea altminteri, aventura să fi rămas platonică.

M-am abătut în mod semnificativ de la istoria documentată, introducând discuția aprinsă dintre Vanessa și Virginia privind aventura cu Clive. Nu știu dacă ele au abordat vreodată subiectul, iar Vanessa nu s-a referit niciodată la această legătură în scrisorile ei. Cu toate acestea, în 1925, Virginia Woolf a scris: „Aventura mea cu Clive și Nessa a răsucit un cuțit în mine cu mult mai mult decât orice altceva vreodată".

MULȚUMIRI

Aș dori să aduc mulțumiri în mod special lui:

Kaleem Aftab, Olivier Bell, Sarah Blake, Judy Clain, Darren Clarke, Eve Ensler, Sophie Deveson, Sarah Hall, Emma Healey, Lisa Highton, Nancy Horan, Howie Kahn, Jainee McCarroll, Paula McLain, Naomi Nicholson, Zahra Moussavi, Sharon Kay Penman, Matt Pycha, Katy Raffin, Tamar Rydzinski, Noah Sher, Dr. Roger Savage, Helen Simonson, și mai ales lui Trish Todd, căreia îi datorez totul.

Virginiei Nicholson, pentru ajutorul ei neprecupețit și amabilitatea deosebită. Pentru că m-a dus la Charleston și mi-a povestit amintirile ei legate de Bloomsbury. Pentru că a fost delicată, minunată și m-a încurajat.

Lui Stephanie Cabot, agentul meu absolut extraordinar, datorită căreia cartea aceasta este o bucurie. De asemenea, tuturor celor de la Gernert Company, printre care se numără Rebecca Gardner, Anna Worrall, Ellen Goodson.

Editorului meu magic, Susanna Porter, care, cu o intuiție extraordinară și cu o sensibilitate fără cusur, a găsit povestea din interiorul manuscrisului. Celei care m-a ajutat la fiecare hop, Priyanka Krishna.

Printre cei cărora le aduc mulțumiri se numără și: Barbara Bachman, Gina Centrello, Susan Corcoran, Kristin Fassler, Jennifer Garza, Jennifer Hershey, Kim Hovey, Vincent La Scala, Libby McGuire, Nicole Morano, Quinne Rogers, Robbin Schiff și toți cei de la Ballantine/Random House, care s-au îngrijit impecabil de această carte.

Îi mulțumesc lui Helen Garnons William, pentru înțelepciunea ei plină de îngăduință și pentru abilitatea și umorul ei, lui Ros Ellis, Elizabeth Woabank, Lynsey Sutherland, Oliver Holden-Rea și tuturor celor de la Bloomsbury UK, pentru grija lor admirabilă.

Îi mulțumesc lui Kristin Cochrane, pentru observațiile ei strălucite și sprijinul extraordinar, lui Louise Dennys, lui Brad Martin și tuturor celor de la Random House Canada, care au oferit o găzduire minunată acestei cărți.

Celor din echipele de la Charleston, British Museum, National Portrait Gallery și Tate Britain, care m-au sprijinit cu multă bunăvoință.

Iar vouă, minunații ei prieteni, vă mulțumesc pentru că m-ați sprijinit în tot acest timp.

Celor de la Londra: Dan, Ewen, Jamie, Burt, Harriet, Charlotte, Alec, Ben, Sophie, Max, Minnie, Alex, Katie, Oliver, Kate, Tim și Sam. Și mai ales lui Sadie, Katy, Adriana, Simon, Felix, Jack, Jessica, Poppy, și finilor mei Louis și Logan. Datorită vouă, Londra a fost casa mea.

Celor din Hawaii: dragilor mei Tora și Kirk Smart; Denise, Ash și Cliff; Lisa și David; Melissa și Neal; DeniseT., Jane, Michelle și Megan; Chris și Koah; Matt și Naomi; dragilor mei Terri și Benjy Garginkle; Matt și Angela, de care mă leagă treizeci de ani de prietenie; Wendy și Chad, pentru că sunt familia mea *hanai* [adoptivă – *n.tr.*].

Le mulțumesc copiilor, care nu mai sunt copii. Pentru anii care au fost, pentru flori și cântece, pentru că au dat un sens mai profund tuturor lucrurilor. Lor, lui Amber, Chloe, Eli, Koa, Leila, Max și Wyatt.

Lui Philippa Gregory și Anthony Mason, pentru bunătatea lor extraordinară, fără ezitări, și pentru înțelepciunea lor ce mi-a fost de mare ajutor. Pentru prietenia lor rară, fără egal.

Îi mulțumesc familiei mele: fiicelor mele vitrege Madison și Ava; nepotului meu Wyatt; fraților mei nou intrați în familie, Meredith și JD; precum și fratelui și surorii mele, Nicky și

Tina, care sunt reperele mele. Vă mulțumesc pentru o infinitate de lucruri, în fiecare zi.

Îi mulțumesc mamei, care a citit fiecare ciornă, tatei, care a crezut în mine. Amândoi sunteți țesuți în fiecare cuvânt pe care îl voi scrie în viața mea. Vă iubesc.

Și cu toată dragostea mea îi mulțumesc lui Brennon. Pentru că este cuibul meu.

În colecția **Raftul Denisei** au apărut

Kurt Vonnegut, *Pușcăriașul*
J.M. Coetzee, *Jurnalul unui an prost*
Jennifer Johnston, *Bărbatul de la gară*
Herta Müller, *Încă de pe atunci vulpea era vânătorul*
Hong Ying, *K. Arta iubirii*
Jennifer Cody Epstein, *Pictorița din Shanghai*
Chang-rae Lee, *Zbor peste Long Island*
Ismail Kadare, *Mesagerii ploii*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Evanghelia după Pilat*
Yukio Mishima, *Tumultul valurilor*
Daína Chaviano, *Insula iubirilor nesfârșite*
Amos Oz, *Să nu pronunți: noapte*
Peter Carey, *Viața mea clandestină*
Karel G. van Loon, *Fructul pasiunii*
John Updike, *Rabbit e bogat*
Joshua Ferris, *Și atunci ne-au terminat*
Hanif Kureishi, *Am ceva să-ți spun*
Hubert Selby Jr., *Ultima ieșire spre Brooklyn*
Alonso Cueto, *Ora albastră*
Arto Paasilinna, *Anul iepurelui*
J.M. Coetzee, *Epoca de fier*
Yukio Mishima, *Confesiunile unei măști*
Yukio Mishima, *Cai în galop*
J.M. Coetzee, *Dezonoare*
Douglas Coupland, *Tânără în comă*
Jasper Fforde, *Cazul Jane Eyre*
Julia Franck, *Femeia din amiază*
António Lobo Antunes, *Arhipelagul insomniei*
Nikos Kazantzakis, *Ultima ispită a lui Hristos*
Ismail Kadare, *Accidentul*
Stefan Merrill Block, *Povestea uitării*
Anuradha Roy, *Un atlas al dorințelor zadarnice*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Cea mai frumoasă carte din lume*
Kate Morton, *Grădina uitată*

James Meek, *Începem coborârea*
Matilde Asensi, *Totul sub Cer*
Nicole Krauss, *Un bărbat intră în cameră*
John Updike, *Rabbit se odihnește*
Giuseppe Tomasi di Lampedusa, *Ghepardul*
Tariq Ali, *Cartea lui Saladin*
Naghib Mahfuz, *Rhadopis din Nubia*
Ludmila Ulițkaia, *Daniel Stein, traducător*
Martin Suter, *Small World*
Yasunari Kawabata, *Lacul*
Ismail Kadare, *Cronică în piatră. Vremea nebuniei*
Jon Krakauer, *În sălbăticie*
Tash Aw, *Harta lumii nevăzute*
Nicole Krauss, *Marea casă*
Virginia Woolf, *Doamna Dalloway*
Horace McCoy, *Și caii se împușcă, nu-i așa?*
Virginia Woolf, *Valurile*
J.M. Coetzee, *Tinerețe*
Hong Ying, *Concubina din Shanghai*
Dave Eggers, *Opera sfâșietoare a unui geniu năucitor*
Giovanni Arpino, *Parfum de femeie*
Nagai Kafū, *Komayo. Povestea unei gheișe*
Ismail Kadare, *Spiritus*
Jeanne Kalogridis, *Eu, Mona Lisa*
Taichi Yamada, *N-am mai visat de mult că zbor*
Nikos Kazantzakis, *Raport către El Greco*
Stefan Zweig, *Douăzeci și patru de ore din viața unei femei*
Alessandro Baricco, *Emaus*
Paula McLain, *Soția din Paris*
Kaui Hart Hemmings, *Descendenții*
Yasunari Kawabata, *Valsul florilor*
Martin Suter, *Un prieten perfect*
Vanessa Diffenbaugh, *Limbajul florilor*
J.M. Coetzee, *Miezul verii*
Mo Yan, *Obosit de viață, obosit de moarte*
Aleksandr Soljenițîn, *O zi din viața lui Ivan Denisovici*
Michela Murgia, *Accabadora*

Jon Krakauer, *În aerul rarefiat*
Anuradha Roy, *Valurile pământului*
Virginia Woolf, *Orlando*
Yasushi Inoue, *Pușca de vânătoare*
Kate Morton, *Orele îndepărtate*
Yukio Mishima, *Templul de aur*
John Fante, *Vise de pe Bunker Hill*
Jan Koneffke, *Cele șapte vieți ale lui Felix K.*
Yasunari Kawabata, *Frumusețe și întristare*
Ludmila Ulițkaia, *Fetițele. Rude sărmane*
Kathryn Wagner, *Dansatoarea lui Degas*
Rui Zink, *Cititorul din peșteră*
Care Santos, *Încăperi ferecate*
Ismail Kadare, *Cina blestemată*
Yukio Mishima, *Sete de iubire*
Giovanni Papini, *Povestiri stranii*
Ann Patchett, *Fascinație*
Tom Rachman, *Imperfecționiștii*
Jay Parini, *Rătăcirile lui Herman Melville*
Sawako Ariyoshi, *Parfum de curtezană*
F. Scott Fitzgerald, *Marele Gatsby*
F. Scott Fitzgerald, *Blândețea nopții*
Sarah Dunant, *Sânge și splendoare*
Mo Yan, *Baladele usturoiului din Paradis*
Yōko Ogawa, *Hotel Iris*
Zelda Fitzgerald, *Acordă-mi acest vals*
Simone de Beauvoir, *Femeia sfâșiată*
Ellis Avery, *Ultimul nud*
Katherine Govier, *Fiica lui Hokusai*
J.M. Coetzee, *Copilăria lui Isus*
Thomas Mann, *Alesul*
Nick Hornby, *Adio, dar mai stau puțin*
Alessandro Baricco, *Mr Gwyn*
Yasushi Inoue, *Maestrul de ceai*
Kurt Vonnegut, *Tabachera din Bagombo*
Anthony Burgess, *Portocala mecanică*
Richard Bach, *Pescărușul Jonathan Livingston*

Mo Yan, *Broaște*
Sorj Chalandon, *Al patrulea zid*
Hélène Grémillon, *Confidentul*
Yasunari Kawabata, *Maestrul de go*
Knut Hamsun, *Pan. Victoria*
Kate Morton, *Păzitoarea tainei*
J.M. Coetzee, *Așteptându-i pe barbari*
Richard C. Morais, *Madame Mallory și micul bucătar indian*
Yasunari Kawabata, *Frumoasele adormite*
James Meek, *Invaziile inimii*
António Lobo Antunes, *Inima inimii*
Nikos Kazantzakis, *Căpitanul Mihalis*
Giuseppe Berto, *Răul ascuns*
Paolo Giordano, *Corpul uman*
Mo Yan, *Țara Vinului*
Liza Dalby, *Povestea doamnei Murasaki*
Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray*
Patrick Modiano, *Micuța Bijou*
Patrick Modiano, *Strada Dughenelor Întunecoase*
Bob Dylan, *Tarantula*
Ludmila Ulițkaia, *Medeea și copiii ei*
William Golding, *Beznă clară*
Karen Blixen, *Povestiri de iarnă*
Evgheni Vodolazkin, *Laur*
Kidō Okamoto, *Fiica negustorului de sake*
Ismail Kadare, *Podul cu trei arce*
Therese Anne Fowler, *Z. Un roman despre Zelda Fitzgerald*
Alessandro Baricco, *Mătase*
Anthony Burgess, *Ochii doamnei mele*
Hilary Mantel, *O regină pe eșafod*
Lena Andersson, *Pasiune pură*
Yasunari Kawabata, *Păpădiile*
Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian*
Knut Hamsun, *Foamea*
Yasunari Kawabata, *O mie de cocori*
Rui Zink, *Instalarea fricii*
Su Tong, *Lumea de orez*

Javier Cercas, *Legile frontierei*
J.M. Coetzee, *Elizabeth Costello*
Karen Blixen, *Din inima Africii*
Patrick Modiano, *Orizontul*
Michel Houellebecq, *Supunere*
Thomas Mann, *Mărturisirile escrocului Felix Krull*
Anthony Marra, *Constelația fenomenelor vitale*
Jennifer Cody Epstein, *Zeii pedepselor cerești*
Hélène Grémillon, *Tangou pentru Lisandra*
Martin Page, *M-am hotărât să devin prost*
Salvador Dalí, *Chipuri ascunse*
Ann Leary, *Ora de aur*
Lydie Salvayre, *Să nu plângi*
Yōko Ogawa, *Profesorul și menajera*
Evgheni Vodolazkin, *Soloviov și Larionov*
Kyung-sook Shin, *Voi fi acolo*
Alessandro Baricco, *De trei ori în zori*
Thomas Mann, *Lotte la Weimar*
Cees Noteboom, *Pierdutul paradis*
Yukio Mishima, *După banchet*
Yasunari Kawabata, *Țara zăpezilor*
Anthony Burgess, *Moartea la Deptford*
David Mitchell, *Omul de ianuarie*
Bob Dylan, *Cronica vieții mele*
Patrick Süskind, *Porumbelul*
Ismail Kadare, *Firida Rușinii*
Alain de Botton, *Sex, shopping și un roman*
Care Santos, *Poftă de ciocolată*
Yasushi Inoue, *Nobila doamnă din Yodo*
Giuseppe Tomasi di Lampedusa, *Sirena și alte povestiri*
J.M. Coetzee, *Foe*
Katja Petrowskaja, *Poate Estera*
Nikos Kazantzakis, *Sărăcuțul lui Dumnezeu*
Akira Yoshimura, *Naufragii*
Alessandro Baricco, *Mireasa tânără*
Anthony Doerr, *Toată lumina pe care nu o putem vedea*
Franz Kafka, *Scrisoare către tata*

Paula McLain, *Zbor în jurul soarelui*
Boualem Sansal, *2084. Sfârșitul lumii*
Ricardo Piglia, *Calea Idei Brown*
W.B. Yeats, *Rosa Alchemica și alte scrieri*
Yasunari Kawabata, *Sunetul muntelui*
Maureen Lindley, *O fată ca tine*
Jim Fergus, *Amintirea dragostei*
Dario Fo, *Fiica papei*
Dave Eggers, *O hologramă pentru rege*
Marguerite Yourcenar, *Povestiri orientale*
Ludmila Ulițkaia, *Imago*
J.M. Coetzee, *Epoca de fier*
Mo Yan, *Femeia cu buchetul de flori și alte povestiri*
Jeanette Winterson, *O paranteză în timp*
Howard Jacobson, *Shylock este numele meu*
Kenichi Yamamoto, *Enigma Rikyū*
Thomas Mann, *Alteță regală*
Yu Hua, *În viață*
David Foenkinos, *Potențialul erotic al soției mele*
Ismail Kadare, *Firmanul orb*
Alain de Botton, *Ce se întâmplă în iubire*
Kate Morton, *Casa de lângă lac*
Jeanette Winterson, *Scris pe trup*
Care Santos, Francesc Miralles, *Cel mai frumos loc din lume e chiar aici*
Vesna Goldsworthy, *Marele Gorsky*
Lisa Strømme, *Fata cu fragi*
Adrien Bosc, *Constellation*
Anne Tyler, *Scorpia*
Djuna Barnes, *Pădurea nopții*
Yukio Mishima, *Amurgul marinarului*
Nikos Kazantzakis, *Fratricizii*
Evgheni Vodolazkin, *Aviatorul*
Tom Rachman, *Creșterea și decăderea marilor puteri*
Franz Kafka, *Metamorfoze. Integrala prozei antume*
Jonathan Safran Foer, *Iată-mă*
Aris Fioretos, *Mary*
Priya Parmar, *Vanessa și sora ei*